

การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของ

พระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

AN ANALYTICAL STUDY OF THE DHAMMA IN THE TEACHING'S
LITERATURE OF MOST VENERABLE
PHRARAJPRASITHIKHUN (SUNAN SUBHĀCĀRO)

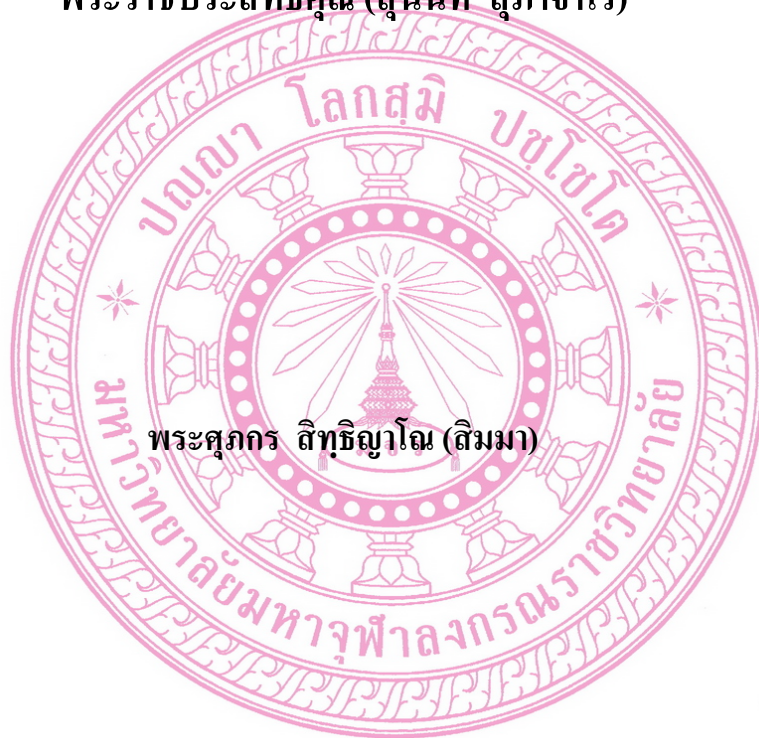

พระศุภกร สิทธิญาโณ (สิมมา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของ
พระราชประวัติคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analytical Study of the Dhamma in the Teaching's

Literature of Most Venerable

Phrarajprasithikhun (Sunan Suphãcãro)

PhraSuphakorn Sitdiñño (Simma)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

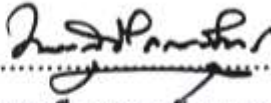
Bangkok, Thailand

C.E.2012

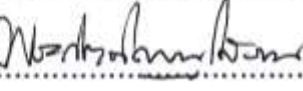
(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์เรื่อง
“การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)”
นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมมานูวัตร, ศศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ
(พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนุตเสโน, ดร.)

.....กรรมการ
(พระกิตติญาณ โสภณ, ดร.)

.....กรรมการ
(พระมหามิตร ฐิตปญโญ, ดร.)

.....กรรมการ
(ดร.ประยูร แสงใส)

.....กรรมการ
(ดร.วินัย ผลเจริญ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระกิตติญาณ โสภณ, ดร. ประธานกรรมการ
พระมหามิตร ฐิตปญโญ, ดร. กรรมการ
ดร.ประยูร แสงใส กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระศุภกร สิทธิญาโณ)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของ
พระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

ผู้วิจัย : พระศุภกร สิทธิญาโณ (สิมมา)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระกิตติญาณ โสภณ, ป.ธ.๕, ศน.บ., M.A, Ph.D.(Bud.)

: พระมหามิตร ฐิตปญโญ, ป.ธ.๔, พธ.บ., พธ.ม.Ph.D. (Bud.)

: ดร.ประยูร แสงใส, ป.ธ.๔, พ.ม., พธ.บ., M.A.(Ed.), P.G.Dip. in
Journalism, Ph.D. (Ed.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๖

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาชีวประวัติและผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) (๓) เพื่อศึกษาคุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

ผลจากการศึกษา พบว่า พระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) เป็นพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถโดดเด่นอีกรูปหนึ่ง ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชน เนื่องจากท่านเป็นรัตติกาลที่เดินทางผ่านกาลเวลาและเหตุการณ์ต่างๆ มาอย่างยาวนาน และเป็นพหูสูตที่ทรงไว้ซึ่งองค์ความรู้และภูมิปัญญาต่างๆ มากมาย อันเกิดจากการเรียนรู้ เก็บเกี่ยวประสบการณ์ต่างๆ แล้วถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านั้น ผ่านการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนเป็นภาษาถิ่นอีสาน มีทั้งที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและที่เป็นวรรณกรรมร้อยกรอง มีอยู่ ๕ ประเภท คือ (๑) วรรณกรรมประวัติศาสตร์ ตำนาน เช่น นิทานปู่สังกะสาย่าสังกะสี เป็นต้น (๒) วรรณกรรมคำสอน เช่น คำสอนเรื่องความกตัญญู ความขยันหมั่นเพียร เป็นต้น (๓) วรรณกรรมนิทาน เช่น สังข์ศิลป์ชัย ชูนางอ้ว เป็นต้น (๔) วรรณกรรมพระพุทธศาสนา เช่น พุทธประวัติ ตอนว่าด้วย พระโพธิสัตว์เสด็จลงปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางสิริมหามายา เป็นต้น (๕) วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด เช่น ปรีศนาธรรม เป็นต้น โดยการประพันธ์ในหลายรูปแบบ เช่น ลำซิ่ง ชู้ กลอนสรภัญญ์ ลำทางยาว เตี้ย กาย์แข็ง กลอนแปด เป็นต้น

หลักธรรมที่พบในวรรณกรรมคำสอนของท่าน มีทั้งหลักคำสอนด้านจริยธรรม เช่น การพึ่งตนเอง สอนไม่ให้ประมาทในชีวิต สอนให้หมั่นทำบุญเสริมสร้างบารมี อบรมประชาชนให้เป็นคนดีห่างไกลยาเสพติด ความสามัคคี และยังพบหลักคำสอนด้านสังคม เช่น อริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ ๓ ชั้น ๕ สติปัญญา ๔ กรรมและ กฎแห่งกรรม และหลักคำสอนด้านความรู้และภูมิปัญญาผ่านการปริวรรต โดยการปริวรรตจากวรรณกรรมคำสอนต้นฉบับเดิมที่เป็นอักษรไทยน้อย และอักษรธรรมมาเป็นภาษาถิ่นอีสาน เช่น เรื่อง ธรรมดาสอนโลก ท้าวคำพริ้งจันทร์สมุทและชนะสันทะชาดก เป็นต้น จึงเป็นการสืบต่อองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมเหล่านั้นให้คงอยู่สืบไป

คุณค่าที่พบในวรรณกรรมคำสอนของท่านมีหลายๆ ด้านด้วยกัน เช่น ด้านผดุงสังคม ให้เข้มแข็ง ด้านอนุรักษ์และส่งเสริมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านส่งเสริมจิตวิญญาณ ด้านเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังมีความสำคัญในแง่ต่างๆ เช่น ความสำคัญในแง่ศาสนา เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญา สะท้อนการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นการอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดประวัติศาสตร์และความสำคัญในแง่ของการศึกษาอีกด้วย

Thesis Title : An Analytical Study of the Dhamma in the Teaching's
Literature of Most Venerable Phrarajprasithikhun (Sunan Suphãcãro)

Researcher : Phra Supakorn Siddhiñãño (simma)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committees

: Phrakittiñãnasopon, Pali V, M.A., Ph.D.(Bud.)

: Phramaha Mitr Thitapañño, Pali IV, B.A., M.A., Ph.D. (Bud.)

: Dr. Prayoon Saengsai, Pali IV, B.A., M.A., (Ed.), P.G.Dip in
Journalism, Ph.D. (Ed.)

Date of Graduation : 31 March 2013

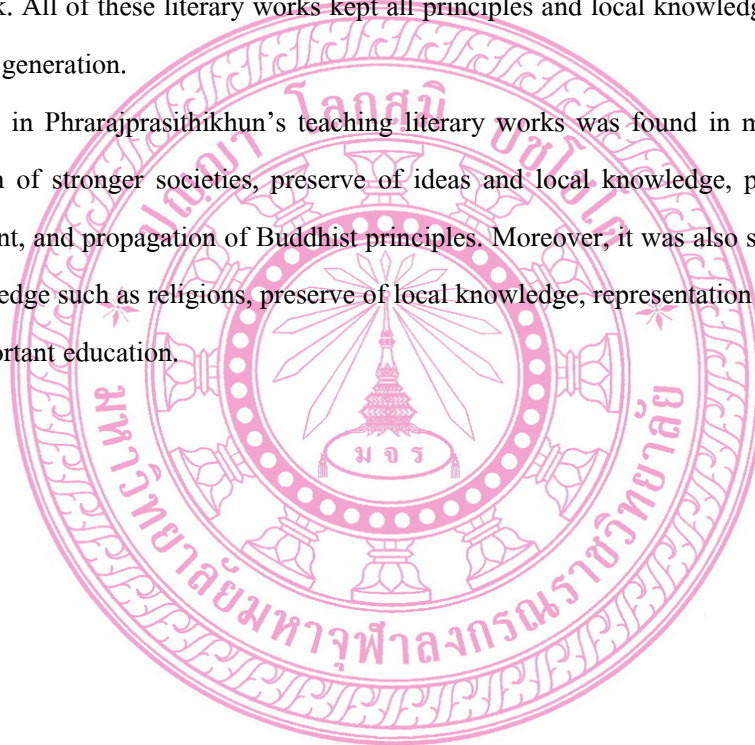
Abstract

Three objectives of this research “An Analytical Study of the Dhamma in Teaching Literature of Most Venerable Phrarajprasithikhun (Sunan Suphãcãro)” were (1) to study Phrarajprasithikhun’s biography and teaching literary works, (2) to study analytically the Buddhist principles in Phrarajprasithikhun’s teaching literary words, and (3) to study the value and importance of Phrarajprasithikhun’s teaching literary words.

A result of this study was found that Phrarajprasithikhun was one of the well-known Buddhist monks to propagate the Buddhist principles toward the communities. Because he was born for many years, he had experienced a lot of events and was one of learned monks about the worldly and religious knowledge. By this way, he was ready to show his knowledge and experience through the teaching literature: prose and poems written in Isan local language. His teaching literary works were divided into five types: (1) history literature such as Pusangkasa Yasangkasi, (2) teaching literature such as the teaching of gratitude and effort, (3) fox tales such as Sang Sin Chai and Khulunang-ua, (4) Buddhist literature such as the Buddha’s biography in the section of Bodhisatta coming to Sirimahamaya’s pregnancy, (5) miscellaneous literature such as Dhamma puzzle. These types of literature were written in many aspects: Lamchingchu, Klonsalapanya, Lamthangyaw, Tey, Kapchirng, Klonpaed, etc.

Dhamma seen in the teaching literature covered both ethical teachings such as ability to help oneself, carefulness, fulfillment of merit, freedom from the habit-forming drug, harmony, and Buddhist truths, i.e. Four Noble Truths, Three Characteristics, Five Aggregates, Four Foundations of Mindfulness, and Law of Kamma. The teachings about general knowledge and local knowledge was represented through changing the letters by changing Thai-roy scripts and Dhamma scripts into Isan local scripts such as Dhammada-sonlok, Doakamprachansamut and Chanasandachadok. All of these literary works kept all principles and local knowledge in literary works for the next generation.

Value in Phrarajprasithikhun's teaching literary works was found in many aspects such as promotion of stronger societies, preserve of ideas and local knowledge, promotion of mental development, and propagation of Buddhist principles. Moreover, it was also seen in many branches of knowledge such as religions, preserve of local knowledge, representation of local life, histories, and important education.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จด้วยดีด้วยเมตตาอนุเคราะห์จากท่าน พระกิตติญาณ โสภณ (หนูปิ่น ญาณกิตฺติ) ,ดร.ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ , พระมหามิตร จิตปญฺโญ, ดร. และดร.ประยูร แสงใส คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้คอยให้คำแนะนำและแก้ไขเพิ่มเติมข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ด้วยดีเสมอมาอย่างต่อเนื่อง

ขอขอบคุณและเจริญพรคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ของศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้เมตตาในการตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ และแนะนำเพิ่มเติมในงานครั้งนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณ เจ้าหน้าที่และบุคลากรห้องสมุดวิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้เอื้อเฟื้อตำรา วิทยานิพนธ์ หนังสือ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้อนุเคราะห์ด้วยดีมาตลอด ในการค้นคว้าข้อมูลที่นำมาใช้เขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณ เพื่อนสหธรรมิกทุกรูปทั้งที่เป็นเพื่อนนิสิตศึกษาปริญญาโทและอื่นๆ ผู้ที่คอยให้กำลังใจและเป็นแรงบันดาลใจให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย

ขออนุโมทนาโยมบิดาและโยมมารดาของผู้วิจัย และญาติพี่น้อง ตลอดจนถึงญาติธรรมทั้งปวงที่คอยสนับสนุน ให้ได้รับความสะดวกในการทำวิจัยทั้งด้านปัจจัยสี่และกำลังใจ

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัย ขอน้อมเอาคุณความดีทั้งปวงจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แต่ผู้มีพระคุณทุกท่าน และขออนุโมทนาขอบพระคุณ นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา นักวิจัย นักวิชาการทุกท่าน ผู้แต่ง ผู้เรียบเรียง ตำราวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่ผู้ศึกษาวิจัย ได้นำมาอ้างอิงในครั้งนี้ จนกระทั่งทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

พระศุภกร สิทธิญาโณ (สิมมา)

๒๕ มีนาคม ๒๕๕๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑
บทที่ ๒ ชีวิตประวัติและผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนของพระราชปรีดิธิดุณ	๑๒
๒.๑ ชีวิตประวัติของพระราชปรีดิธิดุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)	๑๒
๒.๑.๑ ชีวิตในฆราวาสวิสัย	๑๓
๒.๑.๒ ชีวิตในพระพุทธศาสนา	๑๓
๒.๒ ความหมายและประเภทของวรรณกรรมโดยสังเขป	๑๕
๒.๒.๑ แบ่งวรรณกรรมออกตามสภาวะ	๑๖
๒.๒.๒ ประเภทของวรรณกรรม	๑๗
๑) วรรณกรรมประวัติศาสตร์ ตำนาน	๑๗
๒) วรรณกรรมคำสอน	๑๗
๓) วรรณกรรมนิทาน	๑๗
๔) วรรณกรรมพระพุทธศาสนา	๑๗
๕) วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด	๑๘

๒.๓	แรงบันดาลใจในการประพันธ์ผลงานด้านวรรณกรรมคำสอน	๑๘
๒.๓.๑	ด้านสังคม	๑๘
๒.๓.๒	ด้านศาสนา	๑๘
๒.๔	ลักษณะของวรรณกรรมคำสอนที่พระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ประพันธ์ขึ้น	๑๘
๒.๔.๑	วรรณกรรมร้อยแก้ว	๑๙
๒.๔.๒	วรรณกรรมร้อยกรอง	๒๑
๒.๕	ประเภทของวรรณกรรมคำสอนที่พระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ประพันธ์ขึ้น	๒๔
๒.๕.๑	วรรณกรรมประวัติศาสตร์ ตำนาน	๒๔
๒.๕.๒	วรรณกรรมคำสอน	๒๖
๒.๕.๓	วรรณกรรมนิทาน	๒๘
๒.๕.๔	วรรณกรรมพระพุทธศาสนา	๓๔
๒.๕.๕	วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด	๓๕
๒.๖	ผลงานวรรณกรรมที่ทรงคุณค่าต่อสังคม	๓๖
๒.๖.๑	ตำซิงซู้	๓๖
๒.๖.๒	กลอนสรภัญญ์	๓๘
๒.๖.๓	ถ้ำทางยาว	๔๑
๒.๖.๔	เตี้ย	๔๓
๒.๖.๕	กาพย์เซ็ง	๔๕
๒.๖.๖	กลอนแปด	๔๖
บทที่ ๓	วิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ	๔๙
๓.๑	แนวคิดการบูรณาการองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปสู่วรรณกรรม	๔๙
๓.๒	หลักคำสอนด้านจริยธรรมของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)	๕๑
๓.๒.๑	การพึ่งตนเอง	๕๒
๓.๒.๒	สอนไม่ให้เป็นมาทในชีวิต	๕๕
๓.๒.๓	สอนให้หมั่นทำบุญเสริมสร้างบารมี	๕๙
๓.๒.๔	อบรมประชาชนให้เป็นคนดีห่างไกลยาเสพติด	๖๙
๓.๒.๕	ความสามัคคี	๗๒
๓.๒.๖	ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอีสาน	๗๕

๓.๓	หลักคำสอนด้านศีลธรรมของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)	๗๘
๓.๓.๑	อริยสัจ ๔	๗๘
๓.๓.๒	ไตรลักษณ์ ๓	๘๐
๓.๓.๓	ขันธ ๕	๘๑
๓.๓.๔	สติปัญญา ๔	๘๔
๓.๓.๕	กรรมและกฎแห่งกรรม	๘๖
๓.๔	หลักคำสอนด้านความรู้และภูมิปัญญาผ่านการปริวรรต	๘๕
๓.๔.๑	เรื่อง ธรรมคาสอนโลก	๕๑
๓.๔.๒	เรื่อง ท้าวกำพร้าจันทร์สมุทร	๕๕
๓.๔.๓	เรื่อง ชนระดับทะเลขาด	๕๘
บทที่ ๔	คุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ	๑๐๒
๔.๑	คุณค่าของวรรณกรรมคำสอน	๑๐๓
๔.๑.๑	ด้านผดุงสังคมให้เข้มแข็ง	๑๐๓
๔.๑.๒	ด้านอนุรักษ์และส่งเสริมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑๐๗
๔.๑.๓	ด้านส่งเสริมจิตวิญญาณ	๑๐๕
๔.๑.๔	ด้านเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๑๑๐
๔.๒	ความสำคัญของวรรณกรรมคำสอน	๑๑๑
๔.๒.๑	ความสำคัญในแง่ศาสนา	๑๑๒
๔.๒.๒	ถ่ายทอดภูมิปัญญา	๑๑๕
๔.๒.๓	สะท้อนการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น	๑๑๗
๔.๒.๔	เป็นการอบรมสั่งสอน	๑๑๕
๔.๒.๕	ถ่ายทอดประวัติศาสตร์	๑๒๑
๔.๒.๖	ความสำคัญในแง่การศึกษา	๑๒๒
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๒๕
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๒๕
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๒๘
	บรรณานุกรม	๑๒๕
	ประวัติผู้วิจัย	๑๓๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ อ้างอิงโดยระบุ ชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม ข้อที่ และหน้า เช่น อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๓/๘๒/๖๒ หมายถึง สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๓ ข้อที่ ๘๒ หน้า ๖๒ โดยกล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อและหน้า ตามลำดับ

๑. พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) วินัยปิฎก ภิกขุมหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

๒. พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิ่นฉาสกั	(ภาษาไทย)
สั.ข.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
สั.สพ.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ม.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อจ.เอกก.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.ติกก.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.ปญจก.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.อฎฐก.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.เอกาทสก.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิตติ.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิตติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	พระสุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)

๓. พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (ไทย) อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตั้งแต่โบราณกาลเป็นต้นมา มนุษย์เราทุกชาติทุกภาษา ล้วนมีลัทธิศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจจนกลายเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมประจำชาติพันธุ์นั้นๆ ซึ่งในการนับถือศาสนานี้เอง เป็นเหตุให้เกิดอารยธรรมต่างๆ ของมนุษย์ ทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ภาษา วรรณกรรม การเรียนรู้ เป็นต้น โดยการนำเอาหลักคำสอนของศาสนานั้นๆ มาอบรมสั่งสอนประชาชน กระทั่งทำให้เกิดวรรณกรรมต่างๆ เช่น บทสวดมนต์ของศาสนา อันเกิดจากความศรัทธาเชื่อมั่นต่อศาสนาที่ตนเคารพนับถือ^๑ ซึ่งช่วยให้ผู้ศรัทธามีความสงบสุขภายในจิต และมีความสุขในชีวิตตามวิถีทางของแต่ละคน

อีกนัยหนึ่ง วรรณกรรมจัดว่าเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงเรื่องราววิถีแห่งชีวิตของมนุษย์เอาไว้ อีกทั้งมีความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในอดีตได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ย่อมทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอน ที่มุ่งสอนให้ประชาชน รู้จักละเว้นความชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส สร้างระบบความสัมพันธ์และพัฒนาสังคมให้เรียบร้อยดีงาม^๒ อีกทั้งยังเป็นการนำเสนอเรื่องราวที่มีคุณค่าให้บรรณรตด้านสุนทรียศาสตร์ เพื่อให้เกิดความสนใจ เกิดแรงบันดาลใจที่จะน้อมนำผู้ฟังหรือผู้อ่านผู้ศึกษา เกิดสติปัญญาในการทำความดี เพื่อให้เป็นรากฐานแห่งความคิดและการปฏิบัติ ตลอดจนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจต่อชีวิตและโลกได้อย่างชัดเจน ซึ่งนำมาเป็นคติพจน์สอนใจ พร้อมกันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตนและสังคมสืบไป จากการสังเกตจะพบว่า มิใช่เฉพาะบุคคลผู้มีศรัทธาในวรรณกรรมเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ แม้แต่ระดับประเทศก็ได้รับประโยชน์เช่นเดียวกัน

^๑ สนิท ตั้งทวี, วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๖๐.

^๒ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน), “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๒.

สังคมไทยได้รับอิทธิพล คติความเชื่อและค่านิยม มาจากวรรณกรรมพระพุทธศาสนา เช่น ในสมัยสุโขทัยก็มีวรรณกรรมเรื่อง ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาลิไท โดยเป็นเรื่องราวของศาสนธรรมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับภพภูมิต่างๆ เช่น กามภูมิ รูปภพและอรุภพ ซึ่งทรงศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเศษ รวมเป็น ๓๐ คัมภีร์ด้วยกัน^๓ หากพิจารณาถึงวรรณกรรมของไทยในยุคต้นๆ แทบทุกเรื่อง นักประพันธ์มักจะสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ด้วยเสมอ และแบ่งวรรณกรรมออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑. วรรณกรรมที่นำเนื้อหามาจากพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์อื่นๆ โดยตรง แล้วมาแต่งหรือแปลใหม่ โดยแทรกหลักธรรมหรือคำสอนทางพระพุทธศาสนาลงไปด้วย เช่น (๑) ไตรภูมิพระร่วง นำเนื้อหาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา จำนวน ๓๐ คัมภีร์ (๒) มหาชาติคำหลวงและกาพย์มหาชาติ นำเนื้อหาจากคัมภีร์อรรถกถาชาดก (๓) พระมาลัยคำหลวง นำเนื้อหาจากคัมภีร์มาลัยสูตรและฎีกามาลัย (๔) ปุณโณวาทคำฉันท์ นำเนื้อหาจากคัมภีร์ปุณโณวาทสูตร ซึ่งเป็นตำนานรอยพระพุทธบาท (๕) สามัคคีเภทคำฉันท์ นำเนื้อหาจากคัมภีร์มหาปรินิพพานสูตรและอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี

๒. วรรณคดีที่นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาแต่ง เพื่อแสดงความเลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนาหรือบันทึกเหตุการณ์สำคัญบางอย่าง เช่น โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ แต่งขึ้นเพราะความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา^๔ แล้วแทรกความรู้สึกรักใคร่และจินตนาการของกวีลงไป

หากจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมไทยนั้น สามารถกล่าวได้ว่า ที่ปรากฏตามหลักฐานอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกนั้น ในสมัยสุโขทัย เมื่อครั้งพ่อขุนรามคำแหงมหาราชโปรดให้จารึกบนแผ่นศิลา ซึ่งเรียกกันว่า ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง โดยมีเรื่องราวต่างๆ เล่าถึงพระพุทธศาสนา หลักธรรม ศาสนพิธี ประวัติ และศาสนวัตถุแทรกอยู่จนกระทั่งถึงสมัยอยุธยา ราว พ.ศ. ๒๓๑๐ ที่เสียมืองแก่ประเทศพม่า^๕ ฉะนั้น วรรณกรรมจึงมีความสำคัญกับสังคมเป็นอย่างยิ่ง เพราะภาพสะท้อนที่เกิดจากวรรณกรรมทำให้เห็นวิถีชีวิตของ

^๓ เอกรัตน อดุมพร, วรรณคดีสมัยสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๔), หน้า ๕๓.

^๔ พระราชปรีชิตี (สฤษดิ์ ลีริชโร), งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๒.

^๕ สนิท ตั้งทวี, วรรณคดีและวรรณกรรมทางศาสนา, หน้า ๒๕๑.

ประชาชนและสังคมของผู้คนในยุคนี้ๆ ได้ นอกจากนั้นแล้ว วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา ยังมีเนื้อหาที่สอดคล้องหรือเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยอาศัยเรื่องราวในพุทธประวัติและหลักธรรมในพระสูตรต่างๆ ที่เป็นคติพจน์สอนใจแก่ผู้ฟังได้ เป็นอย่างดี

การนำวรรณกรรมมาเล่าในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางมุขปาฐะ หรือทางบทประพันธ์ก็ตาม ล้วนเป็นสิ่งจรรโลงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้สามารถสอดแทรกเข้าไปยังจิตใจของผู้ฟังหรือผู้อ่าน ให้รู้จักคุณค่าของวรรณกรรมว่าสามารถใช้เป็นแบบอย่างที่ดีงามไปสู่ผู้อื่นได้อย่างมีคุณค่าและเป็นวิถีชีวิตที่ดีงาม เพราะได้แทรกทั้งหลักธรรม พิธีกรรม ความเชื่อด้านศาสนาเข้าไว้ด้วยกันอย่างสมดุล

ปัจจุบัน พระสงฆ์ ถือว่ามีบทบาทในการอบรมสั่งสอน เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และเป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความเสียสละ มีสติปัญญาสามารถแนะนำสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบในการดำเนินชีวิต สร้างจิตสำนึกสู่ความหลุดพ้นทั้งทางกายและจิตใจ ฉะนั้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทในหลายด้านแม้ในด้านวรรณกรรมอีสาน ก็มาจากพระสงฆ์อีกส่วนหนึ่งเช่นเดียวกัน เช่น เทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก ท้าวคำพราหมณ์น้อย^๖ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีพระสงฆ์ชาวอีสานหรือผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาที่เคยอุปสมบทมาแล้ว ซึ่งผู้มีศรัทธาและมีภูมิปัญญาในการประพันธ์วรรณกรรม ก็จะเผยแพร่หลักธรรมคำสอนด้วยการประพันธ์วรรณกรรมต่างๆ ไปยังผู้อ่านหรือผู้ฟัง เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวอีสาน ที่มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี ที่อิงอยู่กับพระพุทธศาสนาสืบเรื่อยมา

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็ให้ความสำคัญต่อวรรณกรรมเช่นเดียวกัน วรรณกรรมหลายๆ เรื่อง ได้สะท้อนสภาพวิถีชีวิตและสังคมวัฒนธรรมของชาวอีสานออกมาให้เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ฮีตสิบสองคองสิบสี่^๗ ซึ่งสะท้อนถึงจารีตประเพณีความเชื่อต่างๆ ที่ประชาชนจะต้องปฏิบัติตาม อันเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมของชาวอีสานอีกอย่างหนึ่ง^๘

^๖ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐), หน้า ๒๕๐.

^๗ สิทธิ บุตรอินทร์, โลกทรรศน์ชาวไทยล้านนา, (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๓๓), หน้า ๓๒.

^๘ ประคอง นิมมานเหมินทร์, มหาชาติล้านนา : การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓๔.

ในจังหวัดขอนแก่น เมื่อกล่าวถึงพระราชประวัติคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ถือได้ว่าท่านเป็นพระเถระอีกรูปหนึ่ง ที่มีความสามารถในการปริวรรตอักษรธรรม อักษรไทยน้อย เป็นภาษาถิ่นอีสานได้อย่างเชี่ยวชาญ และสามารถประพันธ์คำกลอนอีสานได้อย่างไพเราะลึกซึ้ง ดังจะเห็นได้จากรางวัลที่ท่านได้รับจากสถาบันต่างๆ มากมาย เช่น รางวัลผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นดีเด่น จากนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๕๔ โดยท่านมีผลงานวรรณกรรมจำนวนหลายเล่มออกเผยแพร่สู่ประชาชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเข้าใจวิถีชีวิตของชาวอีสาน อันจะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ผาสุกอย่างยั่งยืนตามครรลองแห่งพระพุทธศาสนา ตลอดจนถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่ประชาชนในรูปแบบของกลอนสรภัญญะ ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นของชาวอีสานและสอดแทรกด้วยหลักธรรมนาถาสาระ ดังคำสอนในวรรณกรรม เรื่อง “โทษของยาเสพติด”^๕ ต่อไปนี้

“ขอเชิญฟังทางนี้ ฟังวาทีพวกดิฉัน	
เชิญฟังสรภัญญ์	รับประกันเป็นเรื่องดี
วันนี้จะบอกเล่า	ตามเรื่องราวที่เกิดขึ้น
ทุกคนขอมรรู้ดี	ช่วยกันทื้อยาคุกคาม”
“ยาบ้ายาเสพติด	มีคนผลิตแล้วส่งขาย
ผ่านด่านได้อย่างไร	เราสงสัยใครบงการ
เมื่อถึงแหล่งผู้ซื้อ	ผ่านถึงมือของลูกหลาน
คิดแล้วไม่ทำงาน	จัดแะบ้านเอาทรัพย์สิน
“ผู้ใดเสพยาบ้า	ย่อมมีค่าต่ำกว่าดิน
สังคมจะดูหมิ่น	จะหมดสิ้นทุกสิ่งอัน
จะหมดความสง่า	หมดคุณค่าลงทุกวัน
ยาบ้าโทษมหันต์	คุณของมันไม่เห็นมี”

และท่านยังได้รับการยกย่องจากศิษยานุศิษย์ ว่าเป็นปราชญ์แห่งลุ่มแม่น้ำชี ซึ่งนั่นก็หมายความว่า ตลอดระยะทาง ๗๖๕ กิโลเมตร ที่ลำน้ำชีได้ไหลผ่าน แล้วหล่อเลี้ยงชีวิตของชาวอีสานนั้น เปรียบเสมือนผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนของท่าน ที่ได้หล่อเลี้ยงจิตใจของผู้ฟังและผู้อ่านบนที่ราบสูงให้ได้รับความชุ่มชื้น

^๕มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ชีวิตและงานจากจินตภาพของพระพุทธานุภาพ (สุนันท์ สุภาจาโร), (ขอนแก่น : กลังนานาวิทยา, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

วรรณกรรมต่างๆ ตั้งแต่อดีตกาล ทั้งที่เป็นมุขปาฐะและเป็นลายลักษณ์อักษร หากไม่มีใครเล็งเห็นคุณค่าแล้วเล่าขานสืบต่อ สิ่งเหล่านั้นก็จะกลายเป็นทูเรนิทาน อทูเรนิทาน ตำนาน นิทานปรัมปรา แล้วก็จะ ค่อยๆ เลือนหายไปพร้อมกับกาลเวลาในที่สุด

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัย จึงได้สนใจที่จะศึกษาชีวประวัติและผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนของท่าน ตลอดจนศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของท่าน และศึกษาคุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมคำสอนของท่าน อันจะเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาด้านวรรณกรรมคำสอน และอนุรักษ์จารีตประเพณีให้คงอยู่สืบต่อไป เพราะหากไม่มีผู้สนใจต่อวรรณกรรมคำสอนนี้แล้ว ก็คงเสื่อมสูญไปพร้อมกับกาลเวลาอย่างแน่นอน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาชีวประวัติและผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาคุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

หลักธรรม หมายถึง หลักพุทธธรรมและคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยนี้ ยังรวมไปถึงจริยธรรมที่บุคคลควรประพฤติปฏิบัติอีกด้วย

วรรณกรรมคำสอน หมายถึง วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาในรูปแบบของกลอนลำ กลอนสรภัญญ์ ที่พระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ได้ประพันธ์ขึ้น

ประชาชน หมายถึง กลุ่มคนที่ได้รับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ทั้งจากการฟังและการอ่าน ซึ่งประพันธ์เป็นกลอนสรภัญญ์ กลอนลำ และงานปริวรรต

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ในการปริวรรตอักษรธรรม อักษรไทยน้อย เป็นภาษาพื้นถิ่นอีสาน และผลงานด้านการประพันธ์กลอนลำ กลอนสรภัญญ์ ออกเผยแพร่อันเป็นประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่น

วรรณกรรมคำสอนของพระราชปรีดิธิคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) หมายถึง ผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนที่พระราชปรีดิธิคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ประพันธ์ขึ้น เพื่อเผยแพร่แก่ประชาชนในโอกาสต่างๆ

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัย ได้วางกรอบในการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เห็นว่าเกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมมาเท่าที่จำเป็นบางเล่มต่อไปนี้

๑.๔.๑ ทบทวนด้านเอกสารและหนังสือ

จารุวรรณ ธรรมวัตร ได้ศึกษาโลกทัศน์ทางการเมืองในวรรณกรรมมุขปาฐะของอีสาน ได้แก่ เพลงเด็ก นิทานพื้นบ้าน ผญา คำเรียกขวัญ กลอนสอยและหมอลำ พบว่า เนื้อหาของวรรณกรรมพื้นบ้านเหล่านี้ ได้ปรากฏวิถีชีวิตของคนในยุคต่างๆ ซึ่งปรากฏวิถีชีวิตด้านการเมือง การปกครองอยู่ ๒ ลักษณะ ได้แก่ โลกทัศน์ที่แสดงออกตามอัธยาศัยของแต่ละบุคคลกับโลกทัศน์ที่แสดงออกตามที่ได้รับภาระชี้แนะ จากหน่วยงานของรัฐและจากกลุ่มอิทธิพลหรืออุดมคติที่ตนสังกัดอยู่^{๑๑}

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ ได้ศึกษา วรรณกรรมอีสาน ผลการศึกษา พบว่า เค้าโครงเรื่องของวรรณกรรมอีสานนั้น ส่วนใหญ่มาจากนิทาน ชาดก บทกวี ชาวอีสาน มีความไพเราะ มีความสูงส่งทางอักษรศาสตร์ และสอดแทรกหลักธรรมของพระพุทธองค์ เพื่อซึมซาบเข้าถึงประชาชนทุกชั้นทุกสังคม มีศิลปะในเชิงวรรณคดี เป็นสื่อสารซึ่งเป็นกุศโลบายที่มาจากภูมิปัญญาที่ล้ำลึกของบรรพชนอีสาน นอกจากนี้ ได้เสนอความรู้เกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจการเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมอีสานไว้ด้วย^{๑๒}

เจตนา นาควัชระ ได้ศึกษา การใช้ทฤษฎีขั้นมูลฐานในการศึกษาวรรณคดีเนื้อหาที่กล่าวถึง ผลการศึกษาพบว่า การสื่อความหมาย การตีความหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดี

^{๑๑} จารุวรรณ ธรรมวัตร, ลักษณะวรรณกรรมอีสาน, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม , ๒๕๒๒), หน้า ๑-๔.

^{๑๒} จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, ของดีอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๐), หน้า ๖-๑๐.

กับศิลปะแขนงอื่นๆ ความเป็นจริงและความลงในวรรณคดี อารมณ์ขัน อารมณ์โศกในวรรณคดี สมบัติทางวรรณศิลป์ วรรณคดีกับการเมือง และวรรณคดีเพื่ออะไร^{๑๒}

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวถึง วรรณกรรมอีสานไว้ว่า จำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ วรรณกรรมพุทธศาสนา, วรรณกรรมประวัติศาสตร์, วรรณกรรมคำสอน และวรรณกรรมนิทาน พร้อมทั้งกล่าวถึงที่มาของเรื่องและคุณค่าของวรรณกรรมอีสาน แต่ละประเภทเหล่านั้นเอาไว้ด้วย^{๑๓}

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้กล่าวถึงรสวรรณคดีไทยว่า หากกล่าวถึงความเข้าใจโดยทั่วๆ ไปในเรื่องวรรณคดี วิธีของวรรณคดีวิจารณ์ การวิเคราะห์เนื้อเรื่อง วิเคราะห์กลวิธีของวรรณคดี เสนอตัวอย่างของการวิจารณ์วรรณคดี เรื่องยาว การวิจารณ์ วรรณคดีร้อยกรอง สรุปหลักต่างๆ ตลอดจนทฤษฎีที่ใช้ในการวิจารณ์^{๑๔}

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าวถึงวรรณกรรมว่า วรรณกรรมมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ ๒ อย่าง คือ องค์ประกอบหลัก มีภาษา รูปแบบ ฉาก ตัวละคร และสารัตถะของเรื่อง องค์ประกอบเชิงซ้อนหรือองค์ประกอบรอง คือ ตัวผู้ประพันธ์ วัฒนธรรม เช่น แนวนิยมในศิลปะ สังคมและการเมือง ดังนั้น จึงควรศึกษาวรรณกรรมให้ครบทั้ง ๒ องค์ประกอบ^{๑๕}

ปรีชา อุตระภูณ ได้กล่าวว่า วรรณกรรมท้องถิ่น เป็นชุมทรัพย์ทางปัญญาของชาวบ้าน การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น นอกจากจะได้รับความบันเทิงจากรสของวรรณคดีแล้ว ยังทำให้ทราบถึงแนวคิดของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของชาติอีกด้วย^{๑๖}

๑.๔.๒ ทบทวนรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

น้อมจิต อนุสุทธิ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “วรรณกรรมเรื่องท้าวกำพริ้ว : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิจารณ์” ผลจากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมนี้ เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ของผู้ประพันธ์ ๒ ลักษณะ คือ แบบสมจริงและแบบเหนือจริง แบบสมจริงพบลักษณะเด่นของตัวละครท้าวกำพริ้ว ด้านชาติกำเนิด คือ ไม่มีบิดามารดาและญาติมิตร ด้านสถานภาพทางสังคม มีฐานะ

^{๑๒} เจตนา นาควัชระ, *ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๒๒), หน้า ๑๓๕.

^{๑๓} ธวัช ปุณโณทก, *วรรณกรรมอีสาน*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๕๒-๖๓.

^{๑๔} บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, *วิเคราะห์รสแห่งวรรณคดี*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๒๒๖.

^{๑๕} สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, *การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

^{๑๖} ปรีชา อุตระภูณ, *การศึกษาวรรณคดีอีสานเชิงจริยธรรม*, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๓), หน้า ๒๕.

ยากจน ด้านอาชีพมีอาชีพเกษตรกรรม และด้านนิสัย มีความสุภาพ อ่อนน้อม กล้าหาญ ในการต่อสู้ เพื่อความถูกต้อง, ส่วนแบบเหนื่อจริง คือ ท้าวกำพร้าว้ามีอำนาจที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลและ สิ่งวิเศษ และท้าวกำพร้าว้ามีคุณลักษณะเด่นอื่นๆ อีกคือขยันรับผิดชอบ กตัญญูกตเวที ฉลาดและมี น้ำใจ เคารพผู้อาวุโส และมีความเชื่อด้านพระพุทธศาสนา^{๓๓}

พระครูอภิรักษ์ชัยมงคล (กิตติวณฺโณ/วงษ์มณี) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาผญาเชิง จริยธรรมที่พระสงฆ์ชาวอีสานนำไปใช้สอน” ผลจากการศึกษา พบว่า ในการแสดงธรรมของ พระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล มาจนถึงปัจจุบัน ได้อาศัยเทคนิคและวิธีการต่างๆ เพื่อให้การแสดง ธรรมนั้น เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังธรรมมากที่สุด แม้พระสงฆ์ในเขต จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดอุดรธานี ก็ได้อาศัยการนำบทผญา เพื่อนำไปปรับใช้สั่งสอน พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ออกมาแล้ว มีแนวคิดในเชิงจริยธรรมที่ ปรากฏอยู่ในบทผญา คือ (๑) สอนเรื่องการบริโภคปัจจัย ๔ อย่างรู้จักพอประมาณ และสันโดษ (๒) สอนเรื่องการวางท่าทีต่อความทุกข์ และวิธีปฏิบัติตนให้มีความสุข (๓) สอนเรื่องการปฏิบัติตน อย่างเหมาะสม (๔) สอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคล (๕) สอนเรื่องศิลปะในการทำงาน (๖) สอนเรื่อง ความไม่ประมาทและโทษความประมาท (๗) สอนเรื่องบุญ-บาป (๘) สอนเรื่องการคบหาเพื่อนที่ดี (๙) สอนเรื่องปัญญา (๑๐) สอนเรื่องการศึกษาหรือหวนดูความรู้ (๑๑) สอนเรื่องต่างๆ ไป นอกจากนั้น ยังพบว่า บทผญาที่พระสงฆ์นำไปใช้สอน มี ๒ ประเภท คือ ผญาภายิตและ ผญาปริศนา ผญาภายิตมุ่งสอนจริยธรรมแก่ผู้ฟังทั้ง โดยตรงและโดยอ้อม ส่วนผญาปริศนา มุ่งสอน จริยธรรมที่แฝงด้วยหลักพุทธธรรมก็มี ด้วยหลักปรัชญาระดับชาวบ้านก็มี ส่วนแนวคิดของกลุ่ม ผู้ฟังนั้น เห็นว่า การที่พระสงฆ์ได้นำบทผญาไปแสดงแทรกกับหลักพุทธธรรม ย่อมเกื้อกูล ประโยชน์ในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะเป็นการเพิ่มความรู้ ข้อคิดในการแก้ปัญหาทางสังคมให้มีการ ดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข^{๓๔}

กุสุมา ชัยวินิตย์ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้าน อีสาน” ผลจากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสานนี้ เน้นเรื่องความเชื่อของชาวบ้าน ในถิ่นอีสานมี ๒ ลักษณะ คือ เป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับภูตผีปีศาจนางไม้ และความเชื่อใน ด้านพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับ เรื่องบุญกรรม การเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ บาปเวรต่างๆ... เพื่อ

^{๓๓} น้อมจิต อนุฤทธิ, “วรรณกรรมเรื่องท้าวกำพร้าว้า : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิจารณ์”, บทคัดย่อ.

^{๓๔} พระครูอภิรักษ์ชัยมงคล (กิตติวณฺโณ/วงษ์มณี), “การศึกษาผญาเชิงจริยธรรมที่พระสงฆ์ชาวอีสาน นำไปใช้สอน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

สอนให้ประชาชนมุ่งทำความดีละเว้นความชั่ว ส่วนวิธีการนำเสนอและลีลาขึ้นอยู่กับตัวของผู้ประพันธ์วรรณกรรมจะแต่งเสริมให้เหมาะกับเนื้อหานิทาน^{๑๙}

ศิวาพร วัฒนรัตน์ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางผมหอม ฉบับล้านนาฉบับอีสาน” ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ เน้นด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมและได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเค้าโครงเดิมมาจากชาดกนอกนิบาต ซึ่งฉบับล้านนามีลักษณะคำประพันธ์เป็นไวยากรณ์ตัวอักษรธรรมและอักษรขอม ส่วนฉบับอีสานเป็นโครงสารหรือบทกลอน^{๒๐}

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัยทางด้านเอกสาร (Documentary Research) ทั้งข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภางาโร)

แม้ว่า ผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนที่ท่านได้ประพันธ์ขึ้นมาจะมีจำนวนมากมายกเว้นคือ วรรณกรรมคำสอนประเภทร้อยแก้วจำนวน ๕๐ เรื่อง และวรรณกรรมประเภทร้อยกรองเท่าที่ปรากฏหลักฐานจากเอกสารไม่ได้ตีพิมพ์ (เอกสารอัดสำเนา) เช่น งานประพันธ์ในกลุ่มสรภัญญะ จำนวน ๑๔ เรื่อง, กลอนแปด จำนวน ๑๕ เรื่อง, กาพย์เชิง จำนวน ๑๒ เรื่อง, ลำทางสั้น จำนวน ๑๑ เรื่อง, ลำทางยาว จำนวน ๔๕ เรื่อง, ลำเต้ย จำนวน ๑๕ เรื่อง และลำซิ่งซู้ จำนวน ๑ เรื่อง และมีบางเรื่องบางส่วนที่ยังไม่ได้จัดพิมพ์ (ต้นฉบับเขียนด้วยลายมือ) มากกว่า ๑๐ เรื่อง และผลงานที่ท่านได้ปริวรรตจากอักษรไทยน้อยและอักษรธรรม แล้วมาแปล ประพันธ์ขึ้นใหม่ให้ตรงกับภาษาถิ่นอีสานอีกหลายเรื่อง แต่ผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนของท่านที่ผู้วิจัยนำมาศึกษานั้น มีเนื้อหาสาระครอบคลุมทุกๆ ประเด็นที่ต้องการจะศึกษาแล้ว จึงได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ ผลงานด้านการประพันธ์ จำนวน ๖ เรื่อง คือ ลำซิ่งซู้ กลอนสรภัญญ์ ลำทางยาวเต้ย กาพย์เชิง และกลอนแปด

^{๑๙} กุสุมา ชัยวินิตย์, “ศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๑), บทคัดย่อ.

^{๒๐} ศิวาพร วัฒนรัตน์, “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางผมหอม ฉบับล้านนาฉบับอีสาน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒), บทคัดย่อ.

๑.๕.๒ ผลงานด้านการปริวรรต จำนวน ๓ เรื่อง

ก) การปริวรรตอักษรไทยน้อย จำนวน ๒ เรื่อง คือ เรื่องธรรมคาสอนโลกและ
ท้าวกำพร้าว้าจันทร์สมุทร

ข) การปริวรรตอักษรธรรม จำนวน ๑ เรื่อง คือ เรื่องชนะสันทะชาดก

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัย
ทางด้านเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอน ดังนี้

๑.๖.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

๑.๖.๒ ศึกษาวิเคราะห์ ตีความข้อมูลที่รวบรวมได้

๑.๖.๓ เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย

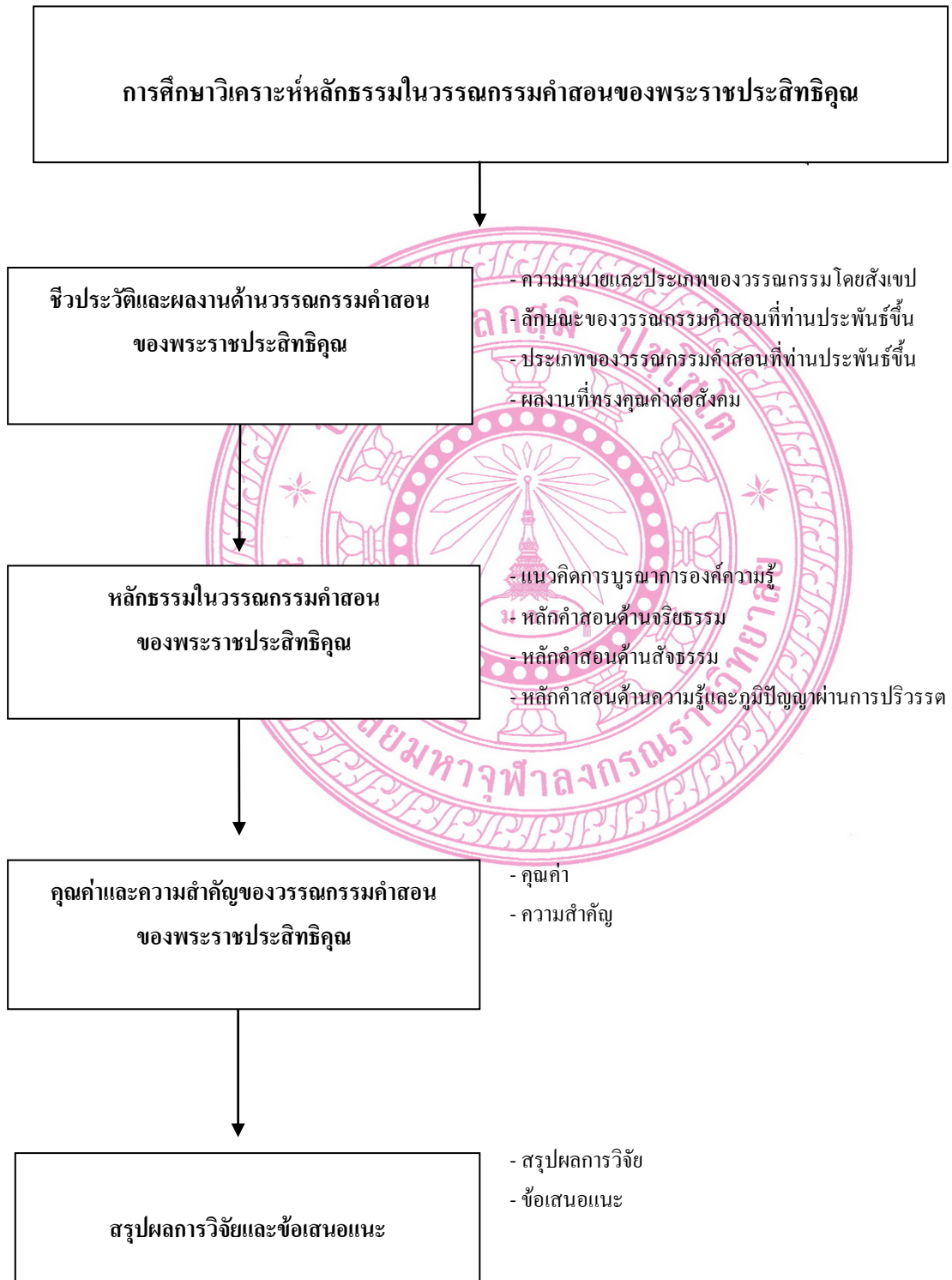
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงชีวประวัติและผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ
(สุนันท์ สุภาจาโร)

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงหลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ
(สุนันท์ สุภาจาโร) ที่นำไปเผยแพร่สู่ประชาชน

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงคุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ
(สุนันท์ สุภาจาโร)

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๒

ชีวประวัติและผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนของพระราชพิธีคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

๒.๑ ชีวประวัติของพระราชพิธีคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

พระราชพิธีคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) เป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่ง ผู้ทรงคุณวุฒิในทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะด้านงานประพันธ์วรรณกรรมอีสาน โดยผ่านการเขียนจากตัวท่านเอง ทั้งนี้ ก่อนที่ผู้วิจัย จะได้นำเสนอถึงผลงานต่างๆ ของท่านในด้านวรรณกรรมอีสาน เบื้องต้น จะได้กล่าวถึงชีวประวัติพอสังเขป เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานทั่วไปในการศึกษาวรรณกรรมคำสอนต่างๆ ของท่านตามลำดับ โดยท่านยังเป็นพระเถระที่มีคุณูปการต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ซึ่งมีวิทยฐานะสำเร็จการศึกษาทางธรรม คือ นักธรรมเอก (น.ธ.เอก) เปรียญธรรม ๗ ประโยค (ป.ธ.๗) และการศึกษาสามัญ สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี (พธ.บ. ศาสนา) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งนี้ และยังเป็นผู้บริหารระดับสูงสุดของวิทยาเขต นั่นคือ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ท่านยังเป็นผู้ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้แก่พระนิสิตและบุคคลทั่วไปทั้งในด้านอักษรธรรมและอักษรไทยน้อย ซึ่งเป็นมรดกที่สำคัญของภาคอีสานอย่างหนึ่ง ซึ่งแทบจะสูญหายไปกับกาลเวลาแล้วในปัจจุบัน เนื่องจากขาดบุคคลผู้สืบทอด นอกจากนั้น ท่านยังเป็นพระเถระผู้ทำคุณประโยชน์ในด้านต่างๆ แก่พระพุทธศาสนา มีตำแหน่งด้านงานปกครองคณะสงฆ์ โดยเริ่มจาก เจ้าอาวาส วัดเทพบูรณาราม รองเจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น รักษาการเจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น และรองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (มหานิกาย) ในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๖) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นพระเถระที่ได้ทุ่มเทแรงกายแรงใจ โดยเริ่มแสดงธรรมอบรมปาฐกถาในงานต่างๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน เช่น เป็นวิทยากรอบรมทหารที่ค่ายศรีพัชรินทร์ เป็นต้น ด้านงานสาธารณูปการ จะเห็นว่า ท่านให้ความสำคัญต่อการบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะทางพระพุทธศาสนา ว่าสิ่งใดควรปรับปรุงหรือควรก่อสร้างใหม่ ซึ่งท่านให้การก่อสร้างถาวรวัตถุ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๖) รวมเป็นเงินกว่า ๑๕ ล้านบาท และในด้านสมณศักดิ์ ท่านได้รับสมณศักดิ์เป็นพระราชกณะชั้นราช ในราชทินนามที่ “พระราชพิธีคุณ”

ดังนั้น เพื่อให้การศึกษาถึงชีวประวัติของท่านสมบูรณ์ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังความละเอียด ที่ผู้วิจัย จะได้นำเสนอต่อไปนี้

๒.๑.๑ ชีวิตในฆราวาสวิสัย

สถานะเดิม ชื่อ สุนันท์ นามสกุล เพชรเลื่อน เกิดวันอาทิตย์ ที่ ๑๒ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๒ ปีมะโรง บิดาชื่อ นายจิ่ง เพชรเลื่อน มารดาชื่อ นางจิ้ม เพชรเลื่อน โดยเกิดที่บ้านเลขที่ ๕๖ หมู่ที่ ๑ ตำบล สระบัว อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด^๑

๒.๑.๒ ชีวิตในพระพุทธศาสนา

ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ ๓^{๑๔} ค่ำปีมะแม วันที่ ๒๑ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๕ ณ วัดสระบัว ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอเกษตรวิสัย (ปัจจุบัน อ.ปทุมรัตต์) จังหวัดร้อยเอ็ด พระครูปทุมทิพย์พาทจารย์ วัดสระบัว ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอเกษตรวิสัย (ปัจจุบัน อ.ปทุมรัตต์) จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพระอุปัชฌาย์ และท่านได้อุปสมบท เมื่อวันที่ ๑^{๑๖} ค่ำปีชวด วันที่ ๑๓ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ ณ วัดสระบัว ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอเกษตรวิสัย (ปัจจุบัน อ.ปทุมรัตต์) จังหวัดร้อยเอ็ด พระครูปทุมทิพย์พาทจารย์ วัดสระบัว ตำบลโนนสวรรค์ กิ่งอำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอธิการคำภา เตปิฎโก วัดโพธิ์กลาง ตำบลบัวแดง กิ่งอำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอธิการบุญช่วย จนุทสีโล วัดช่วยราษฎร์ บำรุง ตำบลโนนสวรรค์ กิ่งอำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพระอนุสาวนาจารย์

๑) วิทยฐานะ

พ.ศ. ๒๔๙๕ สำเร็จวิชาสามัญศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนประชาบาล วัดบ้านสระบัว ตำบลกำแพง อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

พ.ศ. ๒๕๐๐	สอบได้ น.ธ. ตีร สำนักเรียนคณะจังหวัดร้อยเอ็ด
พ.ศ. ๒๕๐๑	สอบได้ น.ธ. โท สำนักเรียนคณะจังหวัดร้อยเอ็ด
พ.ศ. ๒๕๐๓	สอบได้ น.ธ. เอก สำนักเรียนคณะจังหวัดขอนแก่น
พ.ศ. ๒๕๐๓	สอบได้ ป.ธ. ๓ วัดท่าพระหงส์เทศประดิษฐ์ สำนักเรียนคณะจังหวัดขอนแก่น
พ.ศ. ๒๕๐๘	สอบได้ ป.ธ. ๔ วัดท่าพระหงส์เทศประดิษฐ์ สำนักเรียนคณะจังหวัดขอนแก่น
พ.ศ. ๒๕๑๒	สอบได้ ป.ธ. ๕ วัดเทพบูรณาราม สำนักเรียนคณะจังหวัดขอนแก่น
พ.ศ. ๒๕๑๔	สอบได้ ป.ธ. ๖ วัดเทพบูรณาราม สำนักเรียนคณะจังหวัดขอนแก่น

^๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ชีวิตและงานจากจินตภาพของพระพุทธิสารมุนี, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๔.

- พ.ศ. ๒๕๒๑ จบโรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนภูมิภาคแผนกศึกษาอบรม
- พ.ศ. ๒๕๒๘ สอบได้ ป.ธ. ๗ วัดเทพปฐมนาราม สำนักเรียนคณะจังหวัด
ขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นพระปริยัตินิเทศก์
- พ.ศ. ๒๕๓๔ จบปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.ศาสนา) จาก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๒) ความชำนาญพิเศษและงานพิเศษ

มีความชำนาญในการอ่าน เขียน แปล อักษรธรรม ไทยน้อย และอ่านอักษรล้านนา ได้
แต่งตำราเรียน อักษรธรรม ไทยน้อย ปรีวรรัตนทานชาดกอักษรธรรม ไทยน้อย เป็นภาษาไทยหลาย
เรื่อง มีความชำนาญในการแต่งกลอนสรภัญญะ มีความชำนาญในการแต่งกลอนลำทั้งทางสั้นและ
ทางยาว เป็นอาจารย์สอนพิเศษอักษรธรรม ไทยน้อย ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น เป็นที่ปรึกษารองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
ขอนแก่น

๓) ตำแหน่งงานปกครอง

- พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดเทพปฐมนาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้รับแต่งตั้งดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์
- พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระวินยาธิการ
- พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นรองเจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๔๔ รักษาการเจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น

๔) งานเผยแพร่

- พ.ศ. ๒๕๐๗ – ปัจจุบัน แสดงธรรม อบรมปาฐกถาในงานต่างๆ
- ออกรายการทางวิทยุ ปชส. ขอนแก่น อบรมข้าราชการ นักเรียน พระภิกษุสามเณร
ทั่วไป อบรมพระนวกะ และแสดงธรรมในงานบุญกุศลต่างๆ อบรมอุบาสกอุบาสิกาในวันสำคัญๆ
ทางพระพุทธศาสนา

- เป็นวิทยากรในโครงการบรรพชา และอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน แสดงธรรมในโครงการปฏิบัติธรรมของอุบาสกอุบาสิกา
- เป็นวิทยากรอบรมทหารที่ค่ายศรีพัชรินทร์ จ. ขอนแก่น
- เป็นวิทยากรอบรมศีลธรรมแก่นักเรียน โรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย จ. ขอนแก่น
- เป็นวิทยากรอบรมนักเรียน โรงเรียนท่าพระวิทยายน อ. เมือง จ. ขอนแก่น
- มีพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาทุกปี

๕) งานสาธารณูปการ

งานด้านสาธารณูปการหรือก่อสร้างและปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างในวัดทั้งหมดคิดเป็นเงิน ๑๑,๕๐๘,๕๒๕ บาท (รายการทั้งหมดนี้สร้างไว้ที่วัดเทพปฐมนาราม ต.ท่าพระ อ.เมือง จ. ขอนแก่น) มีรายละเอียด ได้แก่ (๑) อุโบสถ ๖,๕๖๗,๕๗๕ บาท (๒) ศาลาการเปรียญ ๒,๗๕๗,๕๐๐ บาท (๓) กุฏิสงฆ์ ๓,๑๓๕,๕๕๐ บาท (๔) กำแพงวัด ๑๔๗,๕๕๐ บาท (๕) ครุภัณฑ์ที่จำเป็น เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ๘๗๕,๐๐๐ บาท (๖) ปรับถมที่ดินวัด ๑๔๑,๘๕๐ บาท (๗) เครื่องใช้ในครัวและเครื่องใช้ไฟฟ้าประจำ ๑๖๕,๓๓๐ บาท (๘) ห้องสุขา ๔๕,๐๐๐ บาท

๖) สมณศักดิ์

วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบล ชั้นเอกในราชทินนามที่ “พระครูเทพสารคุณ”

วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ (กรณีพิเศษ) เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ (สป.) ในราชทินนามที่ “พระพุทธิสารมณี”^๒

วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๓ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนามที่ “พระราชประสิทธิ์คุณ”

๒.๒ ความหมายและประเภทของวรรณกรรมโดยสังเขป

คำว่า “วรรณกรรม” มีความหมายตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า **Literature Works** หรือ **General Literature** และการใช้คำว่า วรรณกรรม มีปรากฏครั้งแรกในพระราชบัญญัติคุ้มครองศิลปะและวรรณกรรม พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยให้คำนิยามคำว่า วรรณกรรมและศิลปกรรม รวมกันไว้ ดังนั้นวรรณกรรมและศิลปกรรม หมายรวมว่าการทำขึ้นทุกชนิดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ แผนกศิลปะ จะแสดงออกโดยวิธีหรือรูปร่างอย่างใดก็ตาม เช่น สมุด สมุดเล็ก และหนังสืออื่นๆ เช่น ปาฐกถา ถกถาอื่นๆ เทศนา หรือวรรณกรรมอื่นๆ อันมีลักษณะเช่นเดียวกัน หรือ

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

นาฏยกรรม หรือนาฏกีย-ดนตรีกรรม หรือแบบฟ้อนรำและการเล่นแสดงให้คนดูโดยวิธีใด ซึ่งการแสดงนั้นได้กำหนดไว้เป็นหนังสือหรืออย่างอื่น^๓

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๐ อธิบายว่า วรรณกรรม หมายถึงงานหนังสือ งานนิพนธ์ที่สร้างขึ้นทุกชนิด ไม่ว่าจะแสดงออกมาโดยวิธีหรือในรูปอย่างใด เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปรากฏา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ สิ่งบันทึกเสียง ภาพ^๔ จะอย่างไรก็ตาม ความหมายของวรรณกรรมที่มีผู้ให้ไว้หลากหลายนี้ ตามความหมายของหนังสือความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมนั้น จะมีความหมายกว้าง โดยกินความครอบคลุมงานหนังสือทุกชนิดหรือสิ่งพิมพ์ทุกประเภท ทั้งหนังสือทั่วไป หนังสือตำรา หนังสืออ้างอิง วารสาร นิตยสาร และเอกสารต่างๆ

๒.๒.๑ แบ่งวรรณกรรมออกตามสถานะ

ดังกล่าวแล้วว่า วรรณกรรม คือ วรรณคดีหรือศิลปะ ที่เป็นผลงานอันเกิดจากการคิดและจินตนาการ แล้วเรียบเรียง นำมาบอกเล่า บันทึก ขับร้อง หรือสื่อออกมาด้วยกลวิธีต่างๆ โดยทั่วไปแล้ว แบ่งวรรณกรรมออก เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑) **วรรณกรรมมุขปาฐะ** ได้แก่ วรรณกรรมที่เล่าด้วยปาก ไม่ได้จดบันทึก วรรณกรรมจึงมีความหมายครอบคลุมกว้าง ถึงประวัติ นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า ขำขัน เรื่องสั้น นวนิยาย บทเพลง คำคม เป็นต้น วรรณกรรมเป็นผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้ภาษา เพื่อการสื่อสารเรื่องราวให้เข้าใจระหว่างมนุษย์ ภาษาเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดค้น และสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้สื่อความหมายเรื่องราวต่างๆ ภาษาที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสาร คือ (๑) ภาษาพูด โดยการใช้เสียง (๒) ภาษาเขียน โดยการใช้ตัวอักษร ตัวเลข สัญลักษณ์ และภาพ (๓) ภาษาท่าทาง โดยการใช้กริยาท่าทาง หรือประกอบวัสดุอย่างอื่น ซึ่งความงามหรือศิลปะในการใช้ภาษาขึ้นอยู่กับ การใช้ภาษาให้ถูกต้อง ชัดเจน และ เหมาะสมกับเวลา โอกาส และบุคคล นอกจากนี้ ภาษาแต่ละภาษายังสามารถปรุงแต่งให้เกิดความเหมาะสม ไพเราะ หรือสวยงามได้ นอกจากนี้ ยังมีการบัญญัติคำราชาศัพท์ คำสุภาพ ขึ้นมาใช้ได้อย่างเหมาะสม แสดงให้เห็นวัฒนธรรมที่เป็นเลิศทางการใช้ภาษาที่ควรดำรงและยึดถือต่อไป ผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรม เรียกว่า นักเขียน นักประพันธ์ หรือ กวี (Writer or Poet)

๒) **วรรณกรรมลายลักษณ์** เป็นวรรณกรรมที่บันทึกเป็นตัวหนังสือ วรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยการเขียน การจาร และการจารึก ไม่ว่าจะเป็นการกระทำลงบนวัสดุใด ๆ เช่น กระดาษ

^๓ ศรีเรือน แก้วกังวาล, อ่านคน-อ่านวรรณกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๒.

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๕๐), หน้า ๗๕๔.

เยื่อไม้ ใบไม้ แผ่นดินเผา หรือ ศิลา เป็นต้น วรรณกรรมลายลักษณ์เป็นวรรณกรรมที่พัฒนาสืบต่อมา จากวรรณกรรมมุขปาฐะ กล่าวคือ เกิดขึ้นในยุคที่มนุษย์เริ่มรู้จักใช้สัญลักษณ์หรือตัวอักษร เพื่อ บันทึกความในใจ ความรู้สึก และความคิดเห็นของตน เพื่อถ่ายทอดให้ผู้อื่นรับรู้ นั่นเอง และ เนื่องจากตัวอักษรเป็นเครื่องมือบันทึกที่สื่อสารกันได้กว้างไกลและยั่งยืน มนุษย์จึงสร้างวรรณกรรม ประเภทนี้กันอย่างกว้างขวางในทุกภูมิภาคของโลกขณะเดียวกันก็พัฒนาเทคนิคและรูปแบบการ สร้างวรรณกรรมให้เจริญมาเป็นลำดับ วรรณกรรมลายลักษณ์จึงกลายเป็นมรดกที่มนุษยชาติไม่อาจ ปฏิเสธได้^๕

๒.๒.๒ ประเภทของวรรณกรรม

วรรณกรรม เมื่อแบ่งโดยประเภท มี ๔ ลักษณะ ได้แก่

๑) วรรณกรรมประวัติศาสตร์ ตำนาน เป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดประวัติศาสตร์ มี วรรณกรรมจำนวนมากที่กล่าวถึงตำนานต่าง ๆ อันเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่ง เช่น ตำนานขุนบรม ตำนานอุรังคธาตุ (ประวัติพระธาตุพนม) ท้าวสุ่งท้าวเจือง พื้นเมืองอุบล เป็นต้น^๖

๒) วรรณกรรมคำสอน ใช้ในการอบรมสั่งสอน วรรณกรรมทุกเรื่องที่มีเนื้อหาในการ สั่งสอนให้คติเตือนใจ ให้แนวทางในการดำรงชีวิตให้มีความสุข อันเป็นคำสอนที่อิงหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาแทรกอยู่ในวรรณกรรมอย่างแยบยล มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม ผู้ฟังจึงได้รับทั้งความบันเทิงและความคิดที่คงามไปในขณะเดียวกัน

๓) วรรณกรรมนิทาน ภาคอีสานมีวรรณกรรมนิทานเป็นจำนวนมาก นิยมนำมาอ่านให้ ฟังในงานเฮือนดี (งานศพ) หรือนำมาเทศน์ในระหว่างเข้าพรรษาที่เรียกว่า เทศน์ไตรมาส นอกจากนี้ หมอลำยังนิยมนำวรรณกรรมนิทานมาขับลำในการแสดงที่เรียกว่าลำเรื่อง หรือลำพื้น ตัวอย่าง วรรณกรรมนิทานที่สำคัญและได้รับความนิยม เช่น ลินไซ ไก่แก้ว นางผมหอม จำปาสี่ต้น กำพราผี น้อย ท้าวสีทน พระลักพระลาม นางแดงอ่อน กาละเกด ผาแดงนางไอ่ ชูลูนางอ้าว เป็นต้น

๔) วรรณกรรมพระพุทธศาสนา วรรณกรรมเป็นสื่อถ่ายทอดคำสอนและปรัชญาทาง ศาสนาให้เผยแพร่สู่ประชาชนได้กว้างขวาง ทำให้ประชาชนมีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ ได้ข้อคิดในการ ดำรงชีวิต เช่น ลำมหาชาติ นิทานชาดก วรรณกรรมคำสอน^๗ เป็นต้น

^๕ ฉัตรชัย สุกระกาญจน์, วัฒนธรรม, (นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๕), หน้า ๒๕.

^๖ ศรีเรือน แก้วกังวาล, อ่านคน-อ่านวรรณกรรม, หน้า ๑๓-๑๕.

^๗ สนิท ตั้งทวี, วรรณคดีและวรรณกรรมไทยเบื้องต้น, หน้า ๒๐.

๕) **วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด** วรรณกรรมเป็นสื่อให้การศึกษาแก่ชาวบ้านแทบทุกแขนง ที่เห็นได้ชัด ที่สุด ได้แก่ ตำราต่างๆ แม้วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมศาสนา วรรณกรรมนิทาน ก็ จะแทรกความรู้ต่างๆ ให้ผู้อ่าน ผู้ฟังได้ศึกษาหาความรู้ไปพร้อมๆ กับความบันเทิง เช่น ความรู้ เกี่ยวกับการสมาคม การทำมาหาเลี้ยงชีพ วรรณกรรมประเภทคำทวย (ปริศนาคำทวย) จะให้ความรู้ ความบันเทิง เสริมปัญญาได้ดี^๔ เป็นต้น

๒.๓ แรงบันดาลใจในการประพันธ์ผลงานด้านวรรณกรรมคำสอน

๒.๓.๑ **ด้านสังคม** เนื่องจากท่านเล็งเห็นว่า ปัจจุบันการพัฒนาภาษามีความผันผวนไป ตามกระแส ซึ่งได้รับอิทธิพลจากต่างชาติและเทคโนโลยี ที่มีส่วนสำคัญอันทำให้ภาษาไทยเสื่อมลง และภาษาถิ่นอีสานนั้นแสดงอัตลักษณ์ของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ท่านจึงได้เลือกที่จะประพันธ์ ผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนเป็นภาษาถิ่นอีสาน เพราะนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชาวอีสานแล้ว ยังเป็นการสืบสานองค์ความรู้และภูมิปัญญาต่างๆ ที่เป็นมรดกอันล้ำค่า จากบรรพชนให้คงอยู่สืบไป

๒.๓.๒ **ด้านศาสนา** เนื่องจากท่านเล็งเห็นว่า การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งจำเป็น และเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ที่จะต้องช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ สืบไป ซึ่งนอกจากท่านจะแสดงธรรม อบรม ปาฐกถา ในโอกาสต่างๆ แล้ว ท่านยังได้ใช้ความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญในด้านการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนเป็นภาษาถิ่นอีสานใน หลากหลายรูปแบบ เช่น ลำซิ่งซู้ กลอนสรภัญญ์ ลำทางยาว เต๋ย กาศย์เซ็ง กลอนแปด เป็นต้น เพื่อให้ ผู้ที่สนใจที่จะศึกษาหรือบุคคลทั่วไป ได้มีโอกาสเข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาใน หลากหลายช่องทางเพิ่มมากยิ่งขึ้น

๒.๔ ลักษณะของวรรณกรรมคำสอนที่พระราชปรีชิตคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ประพันธ์ขึ้น

วรรณกรรม แบ่งออกแยกย่อยออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ วรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว ซึ่งเป็นข้อความเรียงที่แสดงเนื้อหา เรื่องราวต่างๆ และวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง เป็นข้อความที่ มีการใช้คำที่สัมผัส คล้องจอง ทำให้สัมผัสได้ถึงความงามของภาษาไทย ร้อยกรองมีหลายแบบ คือ

^๔ รัชช ปุณ โฉมทก, แนวทางศึกษาวรรณกรรมปัจจุบัน, หน้า ๑๒-๑๕.

โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย^๕ ซึ่งท่านได้ตั้งใจทุ่มเทประพันธ์หรือแต่งวรรณกรรมคำสอนมี ๒ ประเภทเช่นเดียวกัน ดังนี้

๒.๔.๑ ร้อยแก้ว

วรรณกรรมประเภทร้อยแก้วนี้ ท่านได้ประพันธ์ขึ้นเป็นจำนวนกว่า ๕๐ เรื่อง ซึ่งเนื้อหาในรายละเอียดจะบรรยายเป็นภาษาถิ่นอีสานทั้งหมด เท่าที่ปรากฏหลักฐานเป็นสิ่งที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์ เช่น พุทธประวัติ นางแดงอ่อน คนฉลาดชาติมั่นคง คนบ้าหาย คาถาชินบัญชรแปล (มี ๓ ตอน) งานใหม่ขอนแก่น ชวนเที่ยวงานใหม่ ช่างแก้วใจบาป ชินวงศ์ประวัติ ไขทรัพย์ให้เป็น เชิญเลือกตั้ง ส.ว. ประวัติพระมงคลวุฒิสาร (มี ๒ ตอน)

ดังตัวอย่างมีดังต่อไปนี้

๑) **พุทธประวัติ** ใจความย่อมีดังนี้ พระพุทธเจ้าเสด็จในสมัยที่ยังเป็นพระโพธิสัตว์ อยู่สวรรค์ชั้นดุสิต พระองค์บำเพ็ญบารมีถึงพร้อมที่จะตรัสรู้เพื่อเป็น พระพุทธเจ้าแล้ว การบำเพ็ญบารมีที่ยาวนาน ๒๐ อสงไขย แสนกัปป์ สำเร็จบริบูรณ์แล้ว ท้าวมหาพรหมและเทพดาทั้งหลายได้ เข้ามากราบทูลอาราธนา อัญเชิญให้พระโพธิสัตว์เสด็จไปบังเกิดใน โลกมนุษย์ พระบรมโพธิสัตว์ ทรงพิจารณา ปัญจมหาวិโลกนะ ๕ ประการ คือ กาล เวลานี้สมควรลงไปตรัสรู้หรือไม่ เหล่ามนุษย์มี สติปัญญาพอที่จะเข้าใจพระธรรมหรือไม่ ประเทศ ควรจะไปบังเกิดในประเทศอะไรในโลก จึง เหมาะสม ตระกูล ต้องไปบังเกิดในตระกูลอะไร มารดา พระมารดาสมควรเป็นใคร อายุ เหล่า มนุษย์ มีอายุที่เหมาะสมหรือไม่ ไม่ยืนยาวมากหรือไม่สั้นจนเกินไป เมื่อพระโพธิสัตว์ พิจารณาถึง ความเหมาะสมทั้งหมดนี้แล้ว จึงรับอาราธนาของเหล่าเทพดาและได้กำหนด วันที่จะจุติจากสวรรค์ ชั้นดุสิต เพื่อไปบังเกิดใน โลกมนุษย์ พระองค์ทรงเลือกประสูติที่ดินแดนชมพูทวีป ณ กรุง กบิลพัสดุ์ ตอนเช้าวันศุกร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ พระราชสมภพในตระกูลกษัตริย์ มีพระราชบิดาชื่อ สุทโชนะ พระมารดาชื่อพระนางสิริมหามายา หลังประสูติได้ไม่นาน พระมารดาเสด็จสวรรคต พระองค์ได้รับการเลี้ยงดูต่อจาก พระนางมหาปชาบดีโคตมี น้องของพระมารดา พระราชบิดาสราง ปรasaท ๓ ฤดู ให้พระองค์ประทับ และทรงอภิเษกสมรส กับพระนางพิมพา มีพระราชโอรสชื่อ พระราहुล เมื่อพระองค์พระชนมายุ ๒๕ พรรษา ได้ทรงเสด็จออกผนวช ณ ฝั่งแม่น้ำอนาโณมานที ใช้ เวลาบำเพ็ญบารมี ๖ ปี จึงได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตั้งศรีมหาโพธิ์ริมแม่น้ำ เนรัญชรา ในตอนเช้า ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ในเวลานั้น พระชนมายุ ๓๕ พรรษา หลังจากตรัสรู้ พระองค์ทรงประกาศพระสัทธรรม ทรงจาริกไปโปรดเวไนยสัตว์เป็นเวลา ๔๕ ปี เมื่อพระชนมายุ

^๕ สนิท ตั้งทวี, วรรณคดีและวรรณกรรมไทยเบื้องต้น, หน้า ๑๐-๑๒.

๘๐ พรรษา จึงเสด็จดับขันธปรินิพพานในวันอังคาร ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ณ สาลวโนทยาน กุสินารา^{๑๑}

ตัวอย่างการประพันธ์ที่ท่านแต่งไว้ ผู้วิจัย นำมาเสนอเป็นกรณีศึกษาบางส่วน เช่น
 พอแต่สุริโยขึ้นทอแสงใสส่อง มีแสงทองพุ่งขึ้นอิกาเอียงส่งเสียง เทิงสัตว์ป่าสัตว์
 เลี้ยงพากันตื่นจากไสยา ตามธรรมดาไขมันบ่ต่างกัน ไกลเว้น ตัวกรรมเป็นคนตั้งมี
 พลังได้ตกแต่งกรรมได้ แบ่งแจกไว้จึงดีฮ้ายต่างกัน พระโคตมว่านั่นเพิ่นได้เสียดแต่ทาง
 ดี บารมีสามสิบทัตสอนเณรกองกลั่น ทำกุศลบ่มีคร้านทำทานบ่มีหวั่น แต่ละชาติว่า
 นั้นพระทัยมันบ่หวั่นไหว...

ฯลฯ

สำหรับตอนนิพพานนี้เอวังที่ไว้ก่อน ผู้เขียนกลอนอาจพลาดพลั้งหวังได้รับอภัย
 สิขอหยุดพักไว้แล้วสือ้วยตาลง ใผประสงค์แน่วใค้ให้ตั้งใจของเจ้า ความทุกข์ให้เล่น
 หนีความมั่งมีให้หลังเข้า เงินให้เต็มกระเป๋าของเจ้าทุกๆท่าน ตอนนิพพานจบท่อนี้
 สิตาไค้แล้วอ้วยลง...^{๑๒}

(หมายถึง เมื่อรุ่งเช้าในแต่ละวัน ชีวิตของสรรพสัตว์ก็จะออกจากที่อยู่อาศัยเพื่อไปหา
 กินตามธรรมชาติ เนื่องจากสัตว์โลกต้องเป็นไปตามกรรม ส่วนพระโคตมได้ทรงสั่งสมบารมี
 สามสิบทัตสมานับมิได้ บำเพ็ญแต่กรรมดี มีพระทัยที่มั่นคง...ถึงตอนนิพพานแล้ว ผู้เขียนคงต้องลาไป
 ก่อน ขอให้ทุกท่านจงมั่งมีศรีสุขปราศจากทุกข์ภัยทั้งมวล เทอญฯ)

๒) เรื่องคนฉลาดชาติมันคง ใจความย่อมีดังนี้

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ก่อนที่จะมีอาคารสถานที่
 ให้พระภิกษุ สามเณรและประชาชนทั่วไปได้เข้าไปศึกษาเล่าเรียน ซึ่งแต่เดิมนั้น ได้รับงบประมาณ
 จากทางรัฐบาล จำนวน ๑๐ ล้านบาท แต่ด้วยความศรัทธา ความสามัคคีของพระเถระจำนวนหลาย
 รูปพร้อมด้วยคหบดี ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้า ประชาชนในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดอื่นๆ
 ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนให้การก่อสร้างอาคารเรียน ๔ ชั้น สำเร็จเสร็จสิ้น โดยประมาณค่าใช้จ่ายจริง
 ทั้งหมดกว่า ๕๐ ล้านบาท โดยพระสงฆ์ที่ให้ความอุปถัมภ์ในเบื้องต้นเรื่องสถานที่ เช่น

^{๑๑} พระพุทธนิสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), “พุทธประวัติ”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๗ (อัคราณา).

^{๑๒} พระพุทธนิสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), “พุทธประวัติ”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๗ (อัคราณา).

พระครูสิริสารธรรม เจ้าคณะตำบลโคกสี สภาตำบลโคกสี เจ้าคณะภาค ๘ รองเจ้าคณะภาค ๘ เลขาธิการเจ้าคณะภาค ๘ ผู้บริหาร ข้าราชการ พ่อค้าประชาชนในจังหวัดขอนแก่น เป็นต้นเป็นบุคคลที่ให้การเอาใจใส่ในการก่อสร้างด้วยดีมาตลอด จึงทำให้ประสบผลสำเร็จในที่สุดด้วยศรัทธา และแรงทรัพย์ของประชาชนจากทั่วสารทิศช่วยสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง^{๑๒}

ตัวอย่างการประพันธ์ที่ท่านแต่งไว้ ผู้วิจัย นำมาเสนอเป็นกรณีศึกษาบางส่วน เช่น

วันนี้เป็นบุญล้นที่เห็นคนไทยไหลหลั่ง เห็นพระสงฆ์เจ้าสามเณรพร้อมพรำชี
ผู้ที่มาเมื่อนี้มาถึกที่บ่ผิดหวัง...เงินที่รัฐบาลให้มีเพียงสิบล้านบาท เงินยังขาดสี่สิบลกว่า
ล้านชาวบ้านต้องช่วยกัน อาคารสูงสี่ชั้นเปิดลิบเปิดเมตรความยาว หลังคาเป็นทรง
ไทยสิบเมตรเต็มเป็นความกว้าง คนทั้งปวงที่มานี้คงยินดีอยากมีส่วน ขอเชิญชวนทุก
ท่านมาทานสร้างส่วนกัน...จึงขอเชิญทุกๆ ท่านทำทานแจกจ่าย สิทานหลายทานน้อย
กะสุดแต่แต่สินทาน ขออวยพรให้ทุกท่านให้พ้อแต่ความสุข อันตรายภัยทุกข้อย่ำสุมิ
มาใกล้ พรอันใดที่นั่นให้จงสมใจทุกๆท่าน บาคว่าเมื่อฮอดบ้านเงินล้านให้หลังโฮม^{๑๓}

สรุปความได้ว่า พระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ได้การประพันธ์วรรณกรรม ประเภทร้อยแก้วขึ้นจากประสบการณ์และองค์ความรู้ในด้านพระพุทธศาสนาแล้วนำมาแต่งขึ้น เพื่อเป็นการสอนแก่ประชาชนผู้สนใจทั่วไป โดยเนื้อหาจะเป็นภาษากันอีสาน และไม่ได้แปลเป็น ภาษาภาคกลาง ฉะนั้น ผู้วิจัย จึงได้นำความหมายทั้งสองภาษามาสรุปไว้เพื่ออำนวยความสะดวกในการ เข้าใจใน วรรณกรรมที่นำมาเสนอในแต่ละเรื่อง ส่วนความพิสดารหรือการอธิบายเพิ่มเติมในวรรณกรรม ประเภทนี้ ไม่ได้นำมากล่าวทั้งหมด เพราะมีเนื้อหาเป็นจำนวนมากหลายร้อยหน้ากระดาษ อาจจะ ทำให้สับสนในการอ่านเนื้อหาได้ จึงนำมาเฉพาะส่วนที่เป็นกรณีศึกษาเป็นบางเรื่อง บางตอนเท่านั้น

๒.๔.๒ ร้อยกรอง

วรรณกรรมประเภทร้อยกรองที่ท่านได้ประพันธ์ขึ้นมามีเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกับ ประเภทร้อยแก้ว เท่าที่ปรากฏหลักฐานจากเอกสารไม่ได้ตีพิมพ์ (เอกสารอัดสำเนา) เช่น งาน ประพันธ์ในกลุ่มสรภัญญะ จำนวน ๓๔ เรื่อง, กลอนแปด จำนวน ๑๕ เรื่อง, กาพย์เซิ้ง จำนวน ๑๒ เรื่อง, ลำทางสั้น จำนวน ๓๑ เรื่อง, ลำทางยาว จำนวน ๔๕ เรื่อง, ลำเต้ย จำนวน ๑๕ เรื่อง และลำซิ่งซู้

^{๑๒} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “คนฉลาดชาติมั่นคง”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๖ (อัดสำเนา).

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๒.

จำนวน ๑ เรื่อง และมีบางเรื่องบางส่วนที่ยังไม่ได้จัดพิมพ์ (ต้นฉบับเขียนด้วยลายมือ) มากกว่า ๑๐ เรื่อง

ดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยนำมาเสนอ ๑ เรื่องต่อไปนี้

๑) ลำเต้ยอีสานถิ่นไทยดี

ลำเต้ยกลอนนี้ ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของชาวอีสานว่าเป็นคนที่ไม่ต้องการมีเรื่องหรือ ก่อทะเลาะวิวาทกับใคร จนถึงขั้นฟ้องร้องกันในโรงในศาล มักอยู่อย่างสันติ มีดนตรีในหัวใจ ไม่คิดไม่โกง รู้จักให้อภัยแก่คนอื่น ดังกลอนต่อไปนี้

หล้าแม่คนาง เหมิดที่ลำทางสั้น หันมาลำเกี่ยวทางล่อง เหมิดที่ลำล่องแล้ว สิลำ เต้ยโอ้ใส่แคน สุดสะแนนสลบลายสร้อย เสียงวีวอนย้อนเข้าใส่ ลำภูไทและเต้ยพม่า ฟังข้าสิว่าไป คนไทยในภาคอีสาน มีความสำราญไม่แพ้ใคร จะเป็นเหนือหรือใต้ ภาคกลางที่ไหนก็เป็นกันเอง ไม่เคยข่มเหงไม่คิดทะเลาะไม่ก่อวิวาท หากแม้ นคิดพลาดก็พร้อมเสมอที่จะอภัย บ่เป็นนักเลงและบ่มีกฟ้อง ส่วนความจองหงอนนั้น บ่ ต้องหว่าง บ่มีกลวงบ่มีกโลกเลี้ยว จิตใจมันและเที่ยงตรง บ่เคยโกงบ่เคยถือ บ่คดบ่องมี แต่สัตย์ซื่อ คนนับถือและขอยกย่อง มาแต่ตั้งแต่อยู่แล้วไปไหนๆ เขากะชา ลูกอีสาน ชาวนาคนดีแท้ คนดีแท้^{๑๔}

๒) ลำทางสั้นงานอุปสมบท

กลอนลำนี้ ได้กล่าวยกย่องผู้มีจิตศรัทธาที่ไปร่วมงานอุปสมบทตามเนรชะพีพัฒนา หาดูโสภะ ซึ่งเป็นนักพูด นักปาฐกถา ทั้งอุบาสกและอุบาสิกาต่างมาร่วมกันแสดงความคิดเห็น พร้อม กันนั้น ก็เป็นการทำบุญถวายหอรชะงัง ต้นเทียนไปในตัวด้วย ดังกลอนต่อไปนี้

บวชเป็นเนรเพิ่นให้รู้จักนะ บวชเป็นพระเพิ่นให้รู้จักโม นะนั่นคือน้ำแม่คุณแม่ ของโต โมคือดินแม่คุณของบิดา บาดเอมารวมกัน เอามาปั้นให้เป็นต่อน อรชรเค้ กะว่าแม่แล้วจั่งว่า... นอ...คนฟังเอย จั่งว่า...ฟังเตอ..วันนี้เป็นวันเต้าเอาบุญคุณพ่อ คนกะออั้งแน่นเต็มคุ่มกลุ่มหนา เทิงพ่อขายแม่ค้ำน้อยหนุ่มชุ่มสาว เทิงหัวขาวหัวดำ พร้ามवलวันนี้ มาทำดินของท่านในงานยิ่งใหญ่ งานบวชพระว่าไว้ฉลองพร้อมพร้ากัน หอรชะงังกะพองนั้นอันหนึ่งคือมณฑป มีทอดเทียนสมทบใส่กันวันนี้ มีเวทีงามโก้มี โจรว์หลายอย่าง เจ้าภาพเพิ่นบ่จ้างสุดแท้แต่ควร มื้อนี้มาครบถ้วนถ้วนแต่คนดั่ง เทิง ได้ฟังเทิงเห็นพ่อเคนสิมาร้อง แม่จุ่มทองสิมา ฟ้อนลำกลอนเกี่ยวย่อย เสียงอีสานแม่ นกน้อยยอฝ้ายพ่อยง ยืนให้เห็นค่งย่งแม่พอชาติ หมอลำดีมาหมิดแนะนำแต่เพียง

^{๑๔} พระพุทธนิรมิต (สุนันท์ สุภาจาโร), “ลำทางสั้นงานอุปสมบท”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๘ (อัคราณา).

น้อย ส่วนว่าตัวของข้อยเป็นหมอลำเรียนใหม่ อยู่บ่ไกลดอกท่านสถานห้องที่เนา
หนองบัวดีหมิ่นนั้นละเจ้าเป็นนามมิ่งมงคล ขึ้นตำบลดำพระอยู่ปากชีทางนั้น หลวงตา
สุนันท์เป็นคนแถมเขียนกลอนให้มาว่า สามเณรระพีพัฒน์ หาญโสภณ เป็นนักเว้า
เพิ่นขอให้ช้อยงาน เป็นพระแล้วขอให้ท่านมีแต่ความสุข ให้หนีไกลความทุกข์ชู้คน
เคื่อท่าน อวสานเพียงนี้ล่ำบ่คือภัยแห่น มิ่งงานหลังจั่งลิแก้ให้ดีขึ้นสิ้นหลัง นิฎฐิตังสิขอ
ยังไว้ก่อน ผู้ฟังเฮ้ย^๕

๓) กลอนแปด เรื่อง กลิ่นของศีล

กลอนนี้ เป็นการกล่าวถึงอันสงฆ์ของศีล ทั้งศีลห้าและศีลอุโบสถว่าเป็นยอดของกลิ่น
ไม่มีกลิ่นอื่นใดในโลกจะทัดเทียมศีลได้ เพราะกลิ่นศีลหอมทวนลมไปได้ทุกทิศ ส่วนกลิ่นอื่นๆ
หอมไปตามลมเท่านั้น ฉะนั้น พระภิกษุ สามเณร รูปใดรักษาศีลสมบูรณ์ เช่น ไม่ประทุษร้ายต่อคน
อื่น ไม่ดื่มสุรา เป็นต้น ประชาชนก็จะแห่แหนไปกราบไหว้สักการบูชามิได้ขาดเลย ดังกลอน
ต่อไปนี้

กลิ่นหอมในโลกนี้	ล้วนมากมีนับไม่ไหว
ผลิตแล้วนำมาใช้	อุดหนุนไทยทำขึ้นเอง
ใครที่ผลิตน้ำหอม	เราต้องยอมว่าเขาเก่ง
ไทยผลิตไทยใช้เอง	ไม่ต้องเร่งสั่งเข้ามา
กลิ่นหอมของดอกไม้	มีลมไปทั่วโลก
ในบ้านหรือในป่า	ส่งกลิ่นมาตามสายลม
กลิ่นศีลพระสัตถา	หอมถึงฟ้าถึงชั้นพรหม
หอมทวนกระแสลม	อินทร์และพรหมโมทนา
ขอเชิญสาธุชน	ทุกๆ คนโปรดรักษา
เริ่มต้นแต่ปาณา	ถึงสุราเอาให้จริง
เย็นกายและเย็นใจ	หมดพิษภัยทั้งชายหญิง
กลิ่นศีลหอมจริง ๆ	อย่าอยู่นิ่งเชยริรักษา
ชายหญิงไม่จำกัด	ถ้าเคร่งครัดกายวาจา
มีศีลมีศรัทธา	มีปัญญาคนนิยม
ศีลแปดหรือศีลห้า	ถ้ารักษาให้เหมาะสม
มนุษย์สุดนิยม	เทพและพรหมจะให้พร ^๖

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^๖ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ชีวิตและงานจากจินตภาพของ

สรุปว่า ลักษณะของวรรณกรรมคำสอนที่ท่านประพันธ์ขึ้นมานั้น เป็นการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมแก่ผู้อ่าน และให้ข้อคิดคติธรรมประจำใจแก่บุคคลได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นการสอนหรือเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนในรูปแบบของวรรณกรรม ซึ่งผู้อ่านจะได้อ่านสิ่งที่ไม่เคยได้อ่านและสื่อความหมายที่ตนยังไม่เข้าใจจะได้เข้าใจถูกต้อง จึงถือว่าการประพันธ์ของท่านมีคุณค่าแก่สังคมได้อีกวิธีหนึ่ง

๒.๕ ประเภทของวรรณกรรมคำสอนที่พระราชพิธีทูลเกล้าฯ ถวาย (สุนันท์ สุภาจาโร) ประพันธ์ขึ้น

วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานมีหลายประเภท เป็นวรรณกรรมที่ได้ถูกแต่งขึ้นหรือเรียบเรียงจากภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านให้คนในสังคมได้อ่าน ได้ศึกษา ทำให้สังคมดำเนินไปด้วยความสงบสุขร่มเย็น ตลอดถึงให้ความบันเทิงสนุกสนานต่อสังคม^{๑๑} ส่วนผลงานต่างๆ ด้านวรรณกรรมคำสอน ซึ่งท่านได้ประพันธ์ขึ้นมาเพื่อเป็นการอบรมสั่งสอน ให้ความรู้ให้แก่มิตรเยาชนและประชาชนที่สนใจทั่วไป เมื่อก้าวถึงวรรณกรรมคำสอนของท่าน สามารถแบ่งได้ ๕ ประเภท ดังนี้

๒.๕.๑ วรรณกรรมประวัติศาสตร์ ตำนาน

วรรณกรรมประวัติศาสตร์ ได้แก่ วรรณกรรมในลักษณะเป็นตำนานพื้นบ้านพงศาวดาร เช่น ท้าวสุ่งหรือเจือง ขุนบรม พื้นเมืองเวียงจันทน์ ตำนานพระพุทธรูปต่างๆ พงศาวดารจำปาศักดิ์ เป็นต้น ส่วนผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนประเภทนี้ ที่ท่านได้ประพันธ์ขึ้นมา มีจำนวน ๓ เรื่อง ได้แก่ ปู่สังกะสาย่าสังกะสี ปฐมกัปปี และนิทานขุนบรม^{๑๒}

ตัวอย่างเรื่องปู่สังกะสาย่าสังกะสี ซึ่งมีใจความโดยย่อ ดังนี้

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ได้เกิดแผ่นดินและสิ่งมีชีวิตขึ้นในโลกนี้ มีทั้งสวรรค์ นรกอเวจี ครุฑ นาค เทวดา พระอินทร์ พระพรหมและพระอาทิตย์ พระจันทร์ แต่ยังไม่มีการสร้างพื้นโลก ได้บังเกิดมีอากาศแปรปรวน มีลมม้วน นานเข้าก็บังเกิดมีเมฆ ควันลอยอยู่ในอากาศ มีลมแรงพัดเมฆควันลอยไปมา เคว้งคว้างไปทางเหนือทีหนึ่ง แล้วก็ลอยมาทางใต้หาทิศทางไม่ได้ เป็นอย่าง

พระพุทธนิทานมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา, ๒๕๕๘), หน้า ๑๘.

^{๑๑} ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๓๖.

^{๑๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, สูดยอควรรณกรรมอีสาน, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์พระธรรมจันทร์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๗.

นั้นอยู่นานแสนนานจึงได้บังเกิดเป็นน้ำมหาสมุทร ในคัมภีร์เรียกว่า " ปฐมมูล ปฐมกัปปี " ก่อนที่จะมีปลาอาณันทหนุณแผ่นดินนั้น มีเพียงมหาสมุทรลอยไปมาอยู่ในอากาศ ลมพัดลอยเคว้งคว้างไปมาหาทิศทางไม่ได้ ลมพัดน้ำอยู่นานจนเกิดเป็นแผ่นดินเล็ก ๆ คือ " แผ่นดินทอฮอยไก่อ่ ต้นไม้ท้อถ้ำเทียน " ลมพัดจนแผ่นดินเล็กๆ นี้แยกออกเป็นสองส่วน ลอยไปในมหาสมุทร ล่วงเวลาต่อมาอีกนานแผ่นดินทั้งสองก็เริ่มขยายตัวใหญ่ขึ้น บังเกิดมนุษย์ผู้ชายอยู่บนแผ่นดินหนึ่งชื่อว่า " ปู่สังกะสา " และเกิดมนุษย์ผู้หญิงอีกแผ่นดินหนึ่งชื่อว่า " ย่าสังกะสี " มนุษย์คู่แรกทั้งสองนี้เกิดจากการรวมตัวของสรรพสิ่งต่างๆ ปั้นรูปสัตว์ก็เป็นสิ่งมีชีวิตจริงๆ มนุษย์คู่แรกทั้งสองนี้ได้สร้างสรรพสิ่งขึ้นในโลก อยู่ต่อมาเกิดลมพายุพัดพาแผ่นดินทั้งสองลอยไปตามน้ำมาพบกัน ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี ก็ได้พุดคุยกันและอยู่ด้วยกัน แล้วจึงคิดจะสร้างมนุษย์ชายหญิงเพิ่มเติมเพราะรู้ว่าการที่มีผู้คนมากๆ จะสนุกสนานกว่าอยู่คนเดียวเหมือนแต่ก่อนที่แผ่นดินยังแยกกัน มนุษย์ชายหญิงที่ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี สร้างขึ้นมามากมายรวมกันอยู่ ครั้นอยู่ร่วมกันนานวันเข้า ธรรมชาติก็ตั้งใจให้เกิดค้นหาแก่นมนุษย์ทั้งหลาย คนที่มีดีเหมาะสมคู่กันจึงมีลูกหลานสืบต่อมา เพราะมีดีเหมาะสมคู่กันมนุษย์ที่ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี สร้างมานั้น จึงมีรูปร่างเปลี่ยนเป็นแก่ชรา และมนุษย์ชายหญิงก็ยิ่งมากทวีคูณสืบต่อมาถึงทุกวันนี้ ในตำนานยังเล่าถึงการสร้างโลกสร้างจักรวาลของปู่ย่าทั้งสองว่า ครั้นสร้างมนุษย์ชายหญิงแล้ว ปู่ย่าทั้งสองก็สร้างเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลางของจักรวาล มีทิวปทั้งสี่ คือ ชมพูทวีป อุตระกูทวีป บุรพวิเทหทวีปและอมรโคยานทวีป อยู่ทั้งสี่ทิศของเขาพระสุเมรุ สร้างเขาสถภณคคีรี ๑ เทือกเขาล้อมรอบเขาพระสุเมรุ (มีเนมินทร ยุคธร อีสินทร กรวิก สุทสน์ อัศกณ และวิดคคีรี) มีแม่น้ำล้อมรอบเขาทั้งเจ็ดคาดว่า จะเป็นทะเลสี่พันคร หลังจากนั้นก็ให้พระอาทิตย์และพระจันทร์ส่องแสงและเดินรอบจักรวาล ทิวปทั้งสี่ก็ได้รับแสงอาทิตย์โดยครบถ้วน แล้วจึงเกิดราศี ๑๒ ราศี และฤดูทั้งสาม มีพระอาทิตย์เป็นตาโลกมาตั้งแต่ปฐมกัปปี ซักรถผ่านเขาพระสุเมรุผ่านจักรวาลโดยรอบ และเดินเร็วกว่าพระจันทร์ พระจันทร์จึงถูกพระอาทิตย์บังแสงเกิดเป็นเดือนดับ (ข้างแรม) และหากพระอาทิตย์ไม่บังแสงจันทร์จะเกิดเดือนเพ็ญ (เดือนเต็มดวงในวันเพ็ญ) ณ ชมพูทวีป ที่เชิงเขาพระสุเมรุ มีทางน้ำไหลออกมา ๔ ทาง คือ ทางปากราชสีห์ ทางปากช้างแก้ว ทางปากม้าและทางปากวัวอุสุภราชไหลรอบเขาพระสุเมรุออกมาผ่าน โขดหินภูผาจนมาเป็นแม่น้ำมูล แม่น้ำโขงและแม่น้ำ โอนามิสระอโนดาตน้ำใสสะอาด พื้นเป็นทรายเงินทรายทองริมทำน้ำ ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี ได้ตกแต่งเป็นที่บำเพ็ญเพียรของพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้แต่ไม่ได้ตั้งตนเป็นศาสดาสั่งสอนพระธรรม) และพวกฤาษี ณ ที่แห่งนั้น ได้เกิดดอกไม้งามสะพรั่งในบริเวณฝั่งน้ำ ทั้งแม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหิมहाสาครศ น้ำไหลเรื่อยต่อไป แผ่กว้างสาขาอยู่ในชมพูทวีป มีแม่น้ำของ (โขง) เป็นเค้าในภาคพื้นชมพูทวีปและมีเกาะลึงกาอยู่ปากน้ำ ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี เป็นสามีภรรยาที่สร้างสรรพสิ่งในโลก และได้สั่งสอนให้มนุษย์โลกตั้งตนอยู่ในศีล สร้างกุศลบำเพ็ญ

เพื่อจะได้ไปเกิดในสวรรค์ หากใครอยากจะไปเกิดอยู่ในนรกอเวจี ก็ให้สร้างกรรมเวรจะได้จมอยู่ในนรกอเวจี^{๑๕}

ตัวอย่างคำประพันธ์ ต่อไปนี้

อันว่า	ปางปฐมนี้	นิยายกับปีก่อน
มาแต่	แผ่นดินทอฮอยไก่อ	ต้นไม้ทอลำเทียน
	ศาสนาบทันตั้ง	สัตพัญญยังบ่เกิด
	แม่พระเจ้า	ยังบ่ทันมี
	อินทร์พรหมฟ้า	เทวดาครุฑนาค
	สัตว์สิ่งเนื้อ	เสื่อซ่างก็บ่มี
	นาสกหม้อ	อเวจียังบ่เกิด
	ดินและน้ำ	หินก้อนก็บ่มี... ^{๒๐}

(หมายถึง เมืองมนุษย์ของเรา^{๑๖} แต่เดิมมีแผ่นดินเท่ากำบรอยเท้า ไก่อ ต้นไม้มีขนาดเล็กเท่ากำต้นเทียน ยังไม่มีศาสนา เหล่าเทพเทวดา สัตว์นรก สรรพสัตว์ต่างๆ ตลอดจนก้อนหิน ดินและน้ำ ก็ยังไม่มีเช่นกัน)

๒.๕.๒ วรรณกรรมคำสอน

วรรณกรรมคำสอน ได้แก่ วรรณกรรมที่เป็นแบบเทศนาโวหาร คือ เป็นคำสอนตลอดทั้งเรื่องมีคำสุภาษิตสอนโดยยึดคตินิยมของพุทธศาสนา คือ สอนในเรื่องศีลธรรม จารีตประเพณี คติความเชื่อ เช่น ธรรมดาสอนโลก สิตลีสบสองคองลีสี่ ท้าวคำสอน กภาพย์สอนหลาน เป็นต้น นอกจากนั้น วรรณกรรมคำสอนยังเป็นคำพูดหลักแหลมได้สาระ เป็นสุภาษิต เป็นคติชี้หลักเกณฑ์แนวทางและวิธีการในการประพฤติปฏิบัติต่อคนและสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ส่วนรูปแบบคำประพันธ์นิยมใช้ “กภาพย์” เป็นหลัก แต่บางส่วนใช้ “โคลงสาร” แทน^{๒๐}

^{๑๕} พระพุทธนิรมิต (สุนันท์ สุภาจาโร) และคณะ, “ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี”, อ้างใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, สูดยอควรรณกรรมอีสาน, หน้า ๒๗-๒๘.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

^{๒๑} จิรภัทร แก้วคู่, “บทนำเสนอวรรณคดีอีสานประเภทคำสอน”, อ้างใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, วรรณกรรมคำสอนอีสาน, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๒.

๑) เนื้อหาของวรรณกรรมคำสอน มี ๒ ลักษณะ ดังนี้

(๑) คุณสมบัติส่วนบุคคล ได้แก่ คุณลักษณะที่พึงประสงค์หรือที่สังคมอิสานยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ดีงาม สำหรับการเป็นมนุษย์ คือ ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความเป็นคนว่าง่าย ความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น

(๒) บทบาทของความสัมพันธ์ ได้แก่ บทบาท หน้าที่ อันเป็นสิ่งที่มีมนุษย์แต่ละคนจะพึงประพฤติปฏิบัติตามลักษณะความสัมพันธ์ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และมนุษย์กับธรรมชาติ

คำว่า บทบาท ในที่นี้ รวมไปถึงจริยธรรมหรือหลักเกณฑ์ข้อควรปฏิบัติ ซึ่งมีที่มาจากแหล่งต่างๆ คือ (ก) ประสพการณ์เชิงประจักษ์ที่สั่งสมเป็นภูมิธรรม ภูมิปัญญาจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีก รุ่นหนึ่ง (ข) หลักพุทธธรรม (ค) คำสอนลัทธิความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง (ง) หลักกฎหมาย (จ) ข้อตกลงร่วมกันที่ยอมรับว่าดีงาม^{๒๒}

๒) สถานะภาพของวรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมอิสานที่มีเนื้อหาสาระเชิงว่ากล่าว ตักเตือน สั่งสอน จะจัดกลุ่มเป็นประเภท “วรรณกรรมคำสอน” นี้เป็นหลักเกณฑ์ที่นักวรรณกรรม ทั้งหลาย นิยมใช้ในปัจจุบัน ทำให้สามารถเห็นภาพรวมของวรรณกรรมอิสานได้ในระดับหนึ่ง โดยมีรูปแบบต่อไปนี้

รูปแบบฉันทลักษณ์

วรรณกรรมคำสอน นิยมใช้ทั้งรูปแบบกาพย์ และโคลงสาร ซึ่งมีลีลากระชับ เร้าอารมณ์ สามารถสร้างแรงจูงใจ และมีผลทางด้านจิตวิทยามากกว่ารูปแบบอื่น ในวรรณกรรมคำสอนทั้ง ๑๖ เรื่องแบ่งตามฉันทลักษณ์ ได้ดังนี้

ก. รูปแบบกาพย์ ประกอบด้วย เรื่องคำสอนลูกสะใภ้ ธรรมคาสอนโลก ปู่สอนหลาน พระมูณี ย่าสอนหลาน ราชสีห์สอนลูก ลุงสอนหลาน สมาสสงสาร ลิริจันโทวาทคำสอน ปู่สอนหลานและโอนชาสอน รวม ๑๑ เรื่อง

ข. รูปแบบโคลงสาร ประกอบด้วย ชนะสันทะยอคคำสอน ท้าวคำสอน ธรรมคาสอนโลก ปู่สอนหลาน พญาคำกองสอนไพร่ ยอคคำสอน สมาสสงสาร และอินทิญาณสอนลูก รวม ๘ เรื่อง

๓) เนื้อหาของวรรณกรรม เนื้อหาของวรรณกรรม จะว่าด้วยการตักเตือน (โอวาท) และการพร่ำสอน (อนุศาสน์) ในการดำเนินเรื่องจะมีรายละเอียดแตกต่างกัน คือ (๑) เดินเรื่องเป็นตอน วิธีการ คือ การยกเนื้อหาสาระที่ต้องการอธิบายมากำหนดไว้เป็นส่วนๆ เรียกว่า ตอน, บั้น,

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๘.

หรือ ห้อย ซึ่งมีเค้าโครงที่ไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว ขึ้นอยู่กับเนื้อหาจะเห็นได้จากจำนวนบทของแต่ละตอน จะมีขนาดที่แตกต่างกันมากบ้าง น้อยบ้าง (๒) เค้าโครงเรื่อง ในการดำเนินเรื่องมีลักษณะใกล้เคียงกับแบบที่หนึ่ง จะแตกต่างกันโดยเพิ่มส่วนที่เป็นบทพูดพระรัตนตรัยเข้ามา (๓) เดินเรื่องแบบนิทาน คือ ในการดำเนินเรื่องแบบนิทาน จะมีส่วนประกอบเนื้อหา ส่วนที่เป็นตัวละคร ฉาก เหตุการณ์ และรายละเอียดอื่นๆ แต่จะกำหนดไว้หลวมๆ เช่น เรื่อง ธรรมคาสอน โลก เป็นต้น^{๒๓}

ผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนประเภทนี้ ที่ท่านได้ประพันธ์ขึ้นมาเป็นภาษาถิ่นอีสาน นั้น มีจำนวน ๓ เรื่อง คือ เรื่องชนะสันทะชาดก ธรรมคาสอน โลก และอินทญาณสอนลูก^{๒๔} เช่น ตัวอย่างการประพันธ์ มีดังต่อไปนี้

บทเตือนสติ

(๑) บัดนี้ เขียมจิกปรารถนาตั้ง แบ่งสารให้เห็นอ้าง กระทบนาเนอ
พอแต่บักงามไว้ แบ่งทางใส่อ้าง อุ่นเอ๊ย

โอนอสาวเอ๊ย ขนบ่ทันปกหน้า อย่าได้เหมมุนแล่น
ปีกบ่ทันหุ่มกัน อย่าทำแต่ลิขัน

(๒) เขาบ่โฆงเพียงด้าม อย่าแสหว้าแกว่ง
หางไปลากก็บ่น้อย อย่าป้อแม่เชิง นั้นเนอ^{๒๕}

(หมายถึง เป็นการเตือนสติหนุ่มสาว คนรุ่นใหม่ว่าหากจะทำสิ่งใด ก็ควรพิจารณาให้ถี่ถ้วน เพราะอาจจะขาดประสพการณ์และอาจจะนำภัยมาสู่ตนเองได้)

๒.๕.๓ วรรณกรรมนิทาน

วรรณกรรมนิทาน ได้แก่ วรรณกรรมที่แต่งขึ้นจากนิทานพื้นบ้านเล่าสืบๆ กันมาเป็นวรรณกรรมที่เน้นเรื่องการให้ความบันเทิงใจ สนุกสนาน และสอนทางด้านศีลธรรมไปในตัว เช่น บัวสมบัวสอง ไก่แก้ว ปลาแดกปลาสมอ จำปาลีต้น เป็นต้น

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๒๐.

^{๒๔} พระพุทธสิริสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “วรรณกรรมคำสอน”, อ้างใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, วรรณกรรมคำสอนอีสาน, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังงานานาวิทยา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐, ๑๕๘, ๑๕๙.

^{๒๕} พระพุทธสิริสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “อินทญาณสอนลูก”, ปรึวรรต, อ้างใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, สูดยอตวรรณกรรมอีสาน, หน้า ๑๓๑-๑๕๔.

ผลงานวรรณกรรมคำสอนประเภทนี้ที่ท่านได้ประพันธ์ขึ้นมา มีจำนวน ๑ เรื่อง คือ ปฐมกัป ท้าวจันทร์สมุทร (ท้าวกำพริ้า) นางแดงอ่อน สังข์ศิลป์ชัย บัวสมบัวของ ชูฉุนางอ้าว และ ท้าวยี่^{๒๖} โดยผู้วิจัย ได้เลือกวรรณกรรมคำสอนที่นำมาเสนอ จำนวน ๒ เรื่อง คือ สังข์ศิลป์ชัยและ ชูฉุนางอ้าว เพื่อเป็นแนวทางของการศึกษาวรรณกรรมประเภทนี้ ดังต่อไปนี้

๑) เรื่องสังข์ศิลป์ชัย ใจความโดยย่อมีว่า ท้าวสุทราครองเมืองบึงจาล มีมเหสีแปดคน เมื่อทุกคนตั้งครรภ์ โหรทำนายว่าโอรสของนางปทุมมาและนางจันทาจะเป็นผู้มีบุญ มเหสีอีกหกคนอิจฉาจึงใส่ร้ายนางปทุมมาซึ่งคลอดโอรสถือสรและดาบออกมากับนางจันทาที่คลอดโอรสออกมาเป็นราชสีห์มีวงงาสวยงามว่าเป็นกาลกิณี นางทั้งสองจึงถูกไล่ออกจากเมือง เทวดาได้นิรมิตเมืองอินทปัตย์ให้สังข์ศิลป์ชัยและราชสีห์อยู่ ต่อมาเมื่อหกกุมารโอรสของมเหสีทั้งหกมาพบสังข์ศิลป์ชัยก็ได้หลอกให้ไปตามหาอา คือ นางสุมณฑา ซึ่งถูกยักษ์กุมภัณฑ์ลักพาตัวไปเป็นมเหสี ระหว่างการเดินทางต้องพบบันตรายมากมาย ทั้งค่านงู ค่านยักษ์ ค่านช้าง เมื่อสังข์ศิลป์ชัยไปถึงก็ฆ่ายักษ์และพาอากลับมาได้ แต่ระหว่างทางได้ถูกหกกุมารปลัดตกเหว แล้วหกกุมารก็บังคับนางสุมณฑาและธิดาให้เดินทางกลับเมืองพร้อมตน นางสุมณฑาพยายามจะบอกความจริงท้าวสุทรา แต่หกกุมารแสร้งว่านางถูกปีศาจท้าวกุมภัณฑ์ลึง จึงใส่ร้ายตน แต่สุดท้ายนางสุมณฑาก็ได้เล่าความจริงทั้งหมดให้ฟังและอธิษฐานด้วยการเสี่ยงผ้าสไบ ปิ่น และช้องว่า ถ้าสังข์ศิลป์ชัยยังไม่ตายก็ขอให้ได้ของทั้งสามคืนมา พระอินทร์ได้มาชุบชีวิตสังข์ศิลป์ชัย และเทวดาได้คลายงูเงินให้เดินทางผ่านห้วยตาดมาพบสไบ ปิ่น ช้องที่สวยงาม จึงนำมาถวายท้าวสุทรา นางสุมณฑาจำของทั้งสามสิ่งได้ ท้าวสุทราเห็นจริงตามนั้นจึงให้จับกุมารพร้อมทั้งมารดาทั้งหมดลงโทษ แล้วยกทัพติดตามนางปทุมมา นางจันทา สังข์ศิลป์ชัย และราชสีห์กลับเมืองบึงจาล แล้วมอบราชสมบัติให้สังข์ศิลป์ชัยครอบครองต่อไป

ตัวอย่างคำประพันธ์มีดังนี้

(ศิลป์ชัยพูด)

บัดนี้ กล่าวถึงสามพี่น้องสิได้ท่องไพสณฑ์ ได้เรียนมนต์มาดีแม่นบ่มีแนวย่าน
จิตใจหาญลือชื่อผู้ฝูงศัตรูปไหวห้วน แม่นสิมีหมื่นชั้นลือชื่อผู้บ่ถอย ถึงอายุลีน้อยบ่ได้
ต่อยในพิภพ เอาคะแนนเป็นแนววัดท่านผู้ชมให้คอยลุ่ม ขอแทนคุณบิดาให้ตัดสินใจ

^{๒๖} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, สุธยอศวรรคกรรมอีสาน, หน้า ๑๖๓-๑๖๕.

นอนกลางป่า นำเอาว่านั่นพันตาเจ้าให้หล่มอง กับทั้งหกที่น้องขอให้หล้าแลหา
องค์พันตาให้ชูชกหล้าแยงแลงเข้า

(ศิลป์ชัยพูด)

นี่สังข์ทองและสีโห หลังจากพวกเขาได้ต่อสู้พวกงูชวงเอาชนะได้แล้ว กะเดินทาง
ต่อมาอีกตั้งไกล ได้ข้ามแม่น้ำใหญ่เดินบุกป่าฝ่าดง ขึ้นเขาลงห้วยพวกเขาเมื่อยล้าแล้ว
เที่ยงคิดหอดแม่และป่าเที่ยงเสด็จพ่อ บ่รู้ว่าพื้นลืออยู่ที่ไหนจ้งได้ พวกเขาเดินทางต่อ
เพื่อให้ได้รับเอาจากยักษ์กุมภภัณฑ์ กลับมาเมืองเป็งจาลเขาเถาะเนาะ

(สังข์ทองพูด)

อันเมืองอินธราว่านั่นมันอยู่ไกลปานใด อีกจักมือจ้งลือหอด น้องกะเมื่อยคือกันแต่
เดี๋ยวนี้ สีโหเป็นจ้งได้หล้าเมื่อยบ?

(สีโหพูด)

น้องกะเมื่อยคือกันนั่นหละอ้าย ถึงจ้งได้กะต้องอดทน เพราะเสด็จพ่อเพิ่นได้มอบ
หน้าที่ให้พวกเขาแล้ว คิดสงสารและเห็นใจพี่สังข์ทอง เพราะเป็นแนวหน้าต้องถาง
ทาง ถ้าหอดแม่น้ากะแปลงร่างเป็นสำเภาให้พวกเขาซี่ น้องทั้งหกกะคอยเป็นหมูให้
กำลังใจ คับงานนี้บ่แล้วลือหอบบ่ได้แท้ๆ ไปอ้ายสังข์ทองอย่างก่อนเลย

(สังข์ทองล้า)

บัดนี้ สังข์ทองน้อยวอยๆ พรากหมู เพื่อลือปล่องทางทางหน้าบาดท่าเดิน แต่ละ
คราวฟันแสงเย็นเดินป่าพนาศณฑ์ เที่ยงผจญไพรอยู่ด่านคงพงไม้ เดินทางไกลเป็นพัน
ลี้ในคีรีหลายย่าน บ่ได้นอนอยู่บ้านนานล้าล่วงมา คิดหอดแม่และป่าพวกไพรในเป็ง
จาล ถึงมีมารมารบลิบยอมคืนบ้าน ทางกันดารกะขอสู้มีศัตรูกะลือฝ่า ได้นำอากลับสู่
บ้านเป็งจาลหุ่นจ้งลือยอม ผู้เข้าขอเหนี่ยวน้อมถึงท่านพันตา ขอให้มาชูชกช่วยปอง
แทนเดื่อท่าน

(ศิลป์ชัยพูด)

พวกเขาเดินทางต่ออีกเนาะหล้า น้องทั้งหกเมื่อยบ อย่างไม่ไหวบ่? (ทั้งหกพูด) กะ
เมื่อยอยู่คือกันนั่นหละอ้าย อีกไกลปานใดละอ้ายเมืองอินธราว่านั่น สีได้สู้กับยักษ์
อีกบ่ พวกน้องย่านหลาย แต่อ้ายผู้เดียวกะเก่งหลาย ยักษ์หลายปานใดกะแพ้อ้ายหมิด
เลย อ้ายสังข์ทองอ้ายสีโหกะเก่งบ่แพ้กันเลย

(ศิลป์ชัยพูด)

พวกเขาถูกสมเด็จพ่อพระยาสุรราช ส่งมาให้ไปนำเอาอาสุมณฑากลับบ้าน จำเป็น
กะต้องสู้ ยากปานใดกะต้องไป เพราะพวกเขาเป็นทหารนักรบทำหน้าที่แทนชาวบ้าน

พวกน้องๆ บ่ได้เรียนวิชานักรบคือพวกอ้ายทั้งสาม กะเลยพากันใจบู้ กว่าสิฮอดเมื่อ
งอโนราชเหลือระยะทางเป็นแสนโยชน์ เต็มไปด้วยผี ยักษ์ กระสือ ผีกองกอย ผีเปรต
สัตว์ร้ายต่างๆ ตลอดถึงพระยารัศมีเสื่อ ผีบังบดถ้าคนบ่มีอิทธิฤทธิ์วิชาอาคม กะสิบ
รอดชีวิต แต่ว่าที่บ่เคยไปทำทนายสู้รบตบตีกับไฟก่อน มีแต่ขอร้องให้เป็นมิตรกันต่อ
นั้น ที่ผ่านๆ มานั้นที่ห้ามเขาบ่อพึ่ง ที่กะเพียงต่อสู้เพื่อป้องกันโต ถ้าบ่เฮ็ดเขากะสิฆ่า
เฮา งานที่สมเด็จพ่อตั้งกะสิบสำเร็จ ขอให้น้องทั้งหกเข้าใจที่ ป๊ะ ว่าแล้วกะฟ้าอย่าง
ต่อมันสิข้า

(ทั้งหกกล่าว)

ทั้งหกฟังความเว้าที่สิลป้ซัยได้บอกเล่า มาคิดอูกอึ้งเฮ้าเทิงหิวข้าวกะท่อกัน
ข้ามมาจากฝั่งนั้นย้อนจีพีสังข์ทอง เฮาทั้งผองได้มาพักฝั่งนี้ทางพี คับบ่มีสังข์ทอง
อ้ายแปลงกายเป็นเรือใหญ่ เฮาสิข้ามบ่ได้ต้องค้ำอยู่ฝั่งซด คุณพีสังข์ทองมีมากล้น
ที่ได้ช่วยเฮามา ขอวันทาผู้มีบุญขอบพระคุณทั้งสามท่าน ดงกันดารอยู่ทางหน้าเทิงภู
ผาอีกหลายล้น หัวใจล้นคิงกระด้างยามเห็นช้างเมื่อยมะโน คุณพีเอ๋ย^{๒๗}

๒) เรื่องขูลูนางอ้ว ใจความโดยย่อ มีดังนี้

ท้าวขูลูเป็นโอรสเจ้าเมืองกาตี ส่วนนางอ้วเคยเป็นธิดาเจ้าเมืองกาญจนคร ทั้งสองเมือง
มีความสัมพันธ์อันดี เจ้าเมืองและพระมเหสีของทั้งสองเมืองต่างก็เป็นมิตรกัน และเคยให้คำมั่นว่า
ถ้ามีโอรส ธิดาจะให้สมรสกัน ท้าวขูลูและนางอ้วเคยเกิดปีเดียวกัน นางอ้วเคยมีความมั่งคั่ง
มาก เล่าลือไปถึงเมืองขุนกลางซึ่งเป็นขอมภูเขาก่า (เขมรป่าดงหรือชาวป่าสักขาลายสีด้า) เป็นชนเผ่า
ที่ยังไม่เจริญ เมื่อท้าวขูลูเจริญวัยอยากมีคู่ครองจึงลามารดามาเที่ยวเมืองกาญจนครและได้นำเครื่อง
บรรณาการมาเยี่ยมเจ้าเมืองด้วย เมื่อท้าวขูลูได้พบนางอ้วเคยต่างก็มีจิตใจปฏิพัทธ์ต่อกัน ท้าวขูลู
ลุดากลับพระนครเพื่อส่งผู้ใหญ่มาสู่ขอ ขุนกลางหัวหน้าเผ่าชนภูเขาก่าได้ส่งผู้ใหญ่มาสู่ขอนางอ้ว
เคย มารดาของนางได้รับปากเพราะนางไม่พอใจที่มารดาท้าวขูลูซึ่งเป็นเพื่อนกัน ตั้งแต่คราวที่
นางตั้งครรภ์นางอ้วเคย และได้ไปเที่ยวอุทยานเมืองกาตี เห็นลั้มเกลี้ยงในอุทยานนี้ก็อยากกินตาม
ประสาคนท้อง แต่มารดาท้าวขูลูไม่ยินดี นางนึกร้อยใจและโกรธจึงตัดขาดจากความเป็นเพื่อน
กัน นางอ้วเคยเมื่อรู้ข่าวก็เสียใจและไม่ยอมรับ โดยอ้างว่าขุนกลางเป็นคนนอกศาสนา ไม่นับถือ
พระธรรม แต่มารดาได้ส่งแม่สื่อไปยอมรับคำสู่ขอนั้นและรับปากว่าจะปลอมนางอ้วเคย
ในภายหลัง ฝ่ายท้าวขูลูได้บอกบิดามารดามาสู่ขอนางอ้วเคย แต่มารดานางอ้วเคยไม่ยินยอม

^{๒๗} พระพุทธนิสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), “สำเรื่องสังข์สิลป้ซัย”, เอกสารประกอบการสอน,
ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๓ (อัครสำเนา).

โดยให้เหตุผลว่าได้รับหมั้นขุนนางไว้แล้ว ท้าวขลุ่ยจึงขอให้บิดาส่งแม่สื่อมาขอพบนางอ้วเทียมอีกครั้งและได้อ้างคำพูดที่เคยตกลงกันไว้สมัยก่อน คราวนี้มารดาท้าวขลุ่ยเดินทางมาด้วยและทวงคำมั่นนั้น แต่มารดานางอ้วเทียมกล่าวถึงความโกรธในคราวนั้นและขอคืนคำมั่นทั้งหมด ในที่สุดจึงตกลงกันว่าจะเสียดายสายแนนหรือรอกห่อหุ้มทารก ซึ่งเชื่อกันว่าทุกคนจะมีสายรอกพันกันอยู่บนเมือง แถนก่อนมาเกิดและต้องเป็นคู่กันตามสายแนนนั้น ถ้าแต่งงานผิดสายแนนจะต้องหย่าร้างกัน และให้คนทรงทำพิธีเช่นพระยาแถนและนำของไปถวายพระยาแถนเพื่อขอคูสายแนนของทั้งสอง พบว่าสายของทั้งสองพันกันอยู่ แต่ตอนปลายยอดคิ้วและปลายแยกออกจากกัน ซึ่งแสดงว่าเป็นเนื้อคู่แต่อยู่กันไม่ยึดต้องพลัดพรากในที่สุด

นอกจากนี้ ยังพบว่าสายแนนของท้าวขลุ่ยมีแทนทองอยู่ด้วยแสดงว่าเป็นพระโพธิสัตว์ เมื่อแม่สูนหรือนางทรงหรือนางเทียม กลับมาได้แจ้งความดังนั้น โดยบอกว่าทั้งสองต้องตายจากกัน ทั้งสองฝ่ายก็ตกลงกันได้บางส่วน คือ มารดาท้าวขลุ่ยจะส่งขันหมากมาสู่ขออีกครั้ง แต่มารดาของนางอ้วเทียมกังวลที่ได้รับหมั้นขุนนางไว้แล้ว ในที่สุดฝ่ายเมืองกาสิจึงลากลับ ฝ่ายมารดานางอ้วเทียมทราบว่าธิดาของตนได้ลักลอบพบกับท้าวขลุ่ยที่อุทยาน นางโกรธมากจึงด่านางอ้วเทียมว่าไปเล่นชู้ ไม่รักนวลสงวนตัว เสียดายเสาฟ้าพระยา นางอ้วเทียมเสียใจมากจึงผูกคอตายที่อุทยาน ความทราบถึงเจ้าเมืองและมารดาต่างก็เสียใจ ส่วนขุนนางก็ถูกรณนิสูบในคราวเดียวกัน ท้าวขลุ่ยทราบข่าวการตายเสียใจมาก คลุ้มคลั่งประจวบกับผีตายโหงเข้าสิงจึงคว้ามมาแทงคอตายในที่สุด ย้อนไปในอดีตชาติ เนื่องจากท้าวขลุ่ยและนางอ้วเทียมได้ก่อเวรไว้จึงต้องมาใช้เวรกรรมในชาตินี้คือไม่สมหวังในความรัก เพราะเมื่อชาติก่อนท้าวขลุ่ยเป็นเจ้าเมืองเบ็งซอน (บัญชร) นางอ้วเทียมเกิดเป็นมเหสีชื่อว่านางคอกซ็อน มีพี่เมียคู่หนึ่งไม่ยำเกรงนางคอกซ็อน นางโกรธมากจึงฟ้องเจ้าเมืองให้ลงโทษคนคู่นี้ เจ้าเมืองสั่งไม่ให้เป็นพี่เมียกัน หากพี่น้องคนใดชักนำให้มาอยู่กินเป็นพี่เมียอีกจะถูกประหาร ทำให้ทั้งคู่เสียใจมาก เมียผูกคอตาย พี่ใช้มีแทงคอตาย เกรงกรรมจึงตามสนองท้าวขลุ่ยและนางอ้วเทียมในชาตินี้ ท้าวขลุ่ยและนางอ้วเทียมได้ไปเกิดบนสวรรค์ทั้งสองคนและได้พบกันอีกครั้งหนึ่ง ส่วนเมืองกาสิและกายนครนั้นได้จัดพิธีศพโดยเผาคนทั้งสองพร้อมกัน สร้างพระธาตุนครจุฬาลงกูรทั้งสองไว้ที่เดียวกัน และกลับมาสมักรสามัคคีกันดังเดิม ท้าวขลุ่ยและนางอ้วเทียมได้แสดงอภินิหารให้ผู้คนชาวเมืองได้เห็น^{๒๘}

^{๒๘} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “ขลุ่ยนางอ้ว”, เอกสารประกอบการบรรยาย, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๒ (อัคราเนนา).

ตัวอย่างการประพันธ์ เช่น

(ลำ) จักกล่าวคำ เมืองใหญ่กาสิ เป็นธานีมาคนอยู่ฝั่งชลยาวกว้าง เป็นเมืองหลวงมีคน
 ย่องเงินทองล้นอึ้ง พระราชวังใหญ่น้อยประดับแก้วขำคำ อยู่ในกลางแม่น้ำมีชื่อ
 จำขายของ น้ำดีฟองวนไหลไล่กันเป็นคลื่น ขามกลางคืนไฟแจ่มสีแสงทิงสองฝั่ง
 เห็นพระปรากฏยอดพื้นคนไหวระลึกลุณ ทิงฝั่งพี่ฝั่งพูนมองเห็นโบสถ์และเจดีย์ ทำ
 ให้มีความสุขอุ้นใจได้มาใกล้ ขอวกไปหาเจ้าราชาผู้ยศใหญ่ พรหมศรีชื่อบอกไว้ ผู้ลือ
 ล้ากว่าคน คู่พระทัยมิ่งต้นคือองค์เอกมเหสี พระเทวีผู้เลอโฉมนั่งเมืองเทียมท้าว มีหมู่
 สาวสนมเฝ้าแลงายปวปิ่น มีทรัพย์สิ้นมากล้นคนย่องอยู่ทั่วแดน ทุกเขตแคว้นนำ
 ส่วยมาถวาย แสนสหายบ่มีทุกข้อยู่ครองเมืองบ้านพระยาพรหมศรี ทรงปรึกษาอำมาตย์

(ลำ) นับแต่ภูมิเจ้าเนาว์นครคุ้มไพร่ บ่มีทุกข์ยากไ้อันใดแต่แต่ละแนว เพชร
 พลอยนิลนากแก้วม้ามิ่งมิงหงสา เกยราเทิงมุกทับทิมแพรวัว มีเจ้าสัวมาทางน้ำนำเงิน
 มาส่ง เหลียวลงทุ่งอย่างล้วยๆ เอาช้างมาส่งสิน มีไปเหม็ดตลอดคืนเครื่องอยู่ของกิน
 นับเป็นสินสมรสคู่พระบารมีแท้ ฟังกระแสพระยาต้านปรึกษางานลองเบ็ง อยู่ไปเหิง
 กะสิช้าเวลานั้นกระษณมา ท่านอำมาตย์ผู้เก่งกล้าเขาสื่อว่าไปแนวได้ ขอให้ไขวจาวามา
 ให้มันแจ้ง

(เว้า) ดูก่อนท่านขุนคลัง นับแต่ข้าพเจ้าได้ราชาภิเษก เป็นกษัตริย์ปกครองใน
 กาสีมากจะเป็นเวลานานมาแล้ว ข้าพเจ้ากะจำได้บ่แน่ชัดว่า ทรัพย์สิ้นของข้าพเจ้าทั้งที่
 เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์นั้น รวมกันแล้วมีจำนวนเท่าใด ฉะนั้น ขอให้
 ขุนคลังได้สำรวจดูให้ถี่ถ้วน แล้วแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบแต่ละรายการๆ ภายในเร็ววันนี้
 เข้าใจ? อำมาตย์แจ้งจำนวนทรัพย์สินของพระราช

(ลำ) ขุนได้ย็นพระยาต้านเลยจัดการตามหน้าที่ นำบัญชีเข้าคั้นมีแท้อยู่ชูแจ
 ทรัพย์มีหลายแท้อย่างของเก่าแก่แต่ปางบรรพ์ ของสำคัญหลายตระกูลนับเป็นมูลที่เหลือ
 ค้าง เพ็นจควางเอาไว้ไผมันเป็นสัดส่วน ทองกะทองล้วนๆ เงินนั้นสิบ่ปน หลายเอา
 สามากล้นแน่นอ้อยอยู่ในคลัง บ่มีหวังสิมาลักรอบเอาไปได้ แพรสไปผืนผ้าของที่มีราคา
 เพ็นเก็บเมียนไว้เป็นที่ มิของดีมากล้นคนเห็นแล้วได้ชื่นชม....ผู้ฟังเอ๊ย

(เว้า) ขอเดชะ ข้าพระองค์ได้สำรวจทรัพย์สินทั้งเหม็ดในท้องพระคลัง ทั้งที่เป็น
 สังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ เฉพาะที่เป็นเงินสดมีจำนวน ๑๕๕ โกฏิ
 ทรัพย์สิ้นอื่นๆ อีก คิดเป็นตัวเงินได้ถึง ๒๕๐ โกฏิ พระองค์ได้ชื่อว่าเป็นขัตติยะ
 มหาศาล เพราะว่าเป็นราชาที่มีทรัพย์สมบัติมากมาย และทรงบารมีสูงมากหากสิมี

พระโอรสหรือพระราชธิดาไว้สืบราชสันตติ กะสิได้ครองสมบัตินั้นต่อไป
พระพุทเจ้าข้า ของทรงพระเจริญพระเจ้าข้าพระมหาลีทรงพระครรภ์

(ถ้า) พอเมื่อวันคืนเคลื่อนเดือนปีแถมถ่าย ฤดูแล้งเปลี่ยนย้ายหลายมือพรัามา ผู้มี
ฤทธิ์เดชกล้าเข้ามาอยู่ในครรภ์ ตามความฝันหรือนิมิตกะว่าดีเหลือล้น สร้างกุศลมา
หลายด้าน มีบุญญาธิการชาวบ้านได้เพ็ง ผู้เพิ่นอยู่ทางเทิงเพิ่นกำหนดบอกไว้
ประทานให้แล้วส่งมา ส่งมาจากฟากฟ้าเมืองใหญ่ดาวะดิงสา ให้ลงมาเมืองมนุษย์อยู่
ชมพู่พื้น บ่ได้ฝันบพั้นพระบัญชาคือว่า พระอินทาประสาทให้กะเลยได้ด่วนพลัน
....นอ.....คุณพ่อเอ^{๒๕}

๒.๕.๔ วรรณกรรมพระพุทธศาสนา

วรรณกรรมพระพุทธศาสนา ได้แก่ วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา
เป็นวรรณกรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมชาดก และวรรณกรรมตำนานทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ
วรรณกรรมชาดก เป็นวรรณกรรมที่มีเรื่องปรากฏในนิบาตชาดก เช่น ล้ามหาชาติ ท้าวสีทน
ท้าวปาจิต ท้าวคันธนาม เป็นต้น ส่วนวรรณกรรมตำนาน เป็นวรรณกรรมที่กล่าวถึงเรื่องราวของการ
สืบศาสนา ปุณนิยสถาน เช่น มุลสถานปนา อรุณคันทาน มาลัยเลียบโลก เป็นต้น วรรณกรรมประเภท
นี้ พบว่า ท่านก็ได้ประพันธ์ไว้ มีตัวอย่างเช่น พุทธประวัติ ดังคำกลอนต่อไปนี้

(ตอนว่าด้วย พระโพธิสัตว์ลงปฏิสนธิในโลกมนุษย์)

ต่อจากนี้ก็ได้ว่าในตอนสอง เป็นทำนองบทกลอนบ่อนสิมิตคิดั้ง เชิญมาฟังเดื่อป่า
ทุดิยาอีกต่อ พระโพธิสัตว์เสานอเพิ่นลงจากชั้นฟ้ามาเข้าสู่พระครรภ์ ในกาลครั้งนั้น
ของพระโพธิสัตว์ ชื่อเกตุเทวบุตรท่านผู้ฟังให้จำไว้ เนาว่าอยู่ในสวรรค์ฟ้าดุสิตาชั้นที่สี่
เพิ่นบ่มีสิ่งเดื่อร้อนนอนเทิงอยู่สบาย แต่ว่าต้องได้ย้ายลงมาเกิดในเมืองคน เพราะ
กุศลสมภารที่ท่านทำเอาไว้ ถ้าอยู่ในเมืองฟ้าสัมปทาบเต็มส่วน เหตุบ่ควรกะเกิดบ่ได้
หลักนี้แน่นอน ท้าวมหาราชจ้งริบร้อนไปหาท่านสักกะ ท้าวสุยามะสันดุสิตได้
ชักชวนอวนเอิ้น พาไปเชิญเอาท้าวนิมมานรดีอีกต่อ ยังบ่ทันท่อนั้นได้เลยชั้นต่อไป
ชื่อเพิ่นมีบอกไว้ชื่อว่าปรนิมมิต เพิ่นสถิตอยู่สูงสุดแห่งสวรรค์เมืองฟ้า เลยได้พากัน
ดั้นให้ถึงพรหมสมเษชาฯ กลายจากหกชั้นฟ้าเลยหันหน้าเข้าสู่พรหม....^{๓๐}

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๕.

^{๓๐} พระพุทธนิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “พุทธประวัติ”, เอกสารประกอบการบรรยาย, ขอนแก่น :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๖ (อัคราณา).

(ความหมาย พระโพธิสัตว์ของเรา ก่อนที่จะลงมาจุติในพระครรภ์ของพระนางสิริมหามายานั้น เดิมสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่สี่ เริ่มจากเกิดเทวบุตรไปชักชวนเหล่าเทวดาชั้นต่างๆ มีท้าวสักกะเป็นต้น เพื่อไปอันเชิญพระโพธิสัตว์ลงไปจุติยังเมืองมนุษย์ เพราะปรารถนาเห็นว่า บุคคลที่ควรจะบรรลุนิพพานต่างๆ มีอยู่เป็นจำนวนมาก หากไม่ลงไปเกิดก็จะไม่มีพระสัมมาสัมพุทธบังเกิดขึ้นในโลกอย่างแน่นอน จึงได้ชักชวนกันดังกล่าว)

๒.๕.๕ วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด

วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด ได้แก่ วรรณกรรมที่ไม่จัดเข้ากับกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด การสรรคสร้างวรรณกรรมประเภทนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมาย เช่น (๑) ใช้ในพิธีกรรม เช่น บทสวดชวน (สูขวัณ) มีสูคขวัณอยู่กรรม สูคขวัณเด็ก สูคขวัณหนุ่มสาว เป็นต้น (๒) ใช้สวดในพิธีขอฝน เช่น พระยาคันคาก พระยาปลาทอ เป็นต้น (๓) ใช้ในการเกี่ยวพราตีสระหว่างหนุ่มสาว เช่น คำผญา (เป็นแบบมุขปาฐะ) (๔) ใช้เป็นเรื่องเล่าเล่นเพื่อความสนุกสนาน เช่น เรื่องเชียงเมียง (คล้ายกับวรรณกรรมเรื่องศรีธนญชัย) นิทานโตงโตย (มุขปาฐะ) นิทานก้อม^{๑๑}

วรรณกรรมประเภทนี้ ท่านได้ประพันธ์ไว้เล็กน้อยเพียงบางอย่างเท่านั้น เช่น ปริศนาธรรม ต่อไปนี้

“หกกับห้ากาพันออกไปเที่ยว ไปพ้อเจ็ดแปดเก้า
 เลยลิมบ้านเก้าหลังยามเพิ่นกลับมาบ้านจั่งเห็น
 ศูนย์กับหนึ่งสองกับสี่ค้อยอยู่บ้านสามคุ่มกล่อมนอน”^{๑๒}

(ความหมาย หก คือ อายุตนะ ๖ ทั้งภายในภายนอก คือ ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส กายได้สัมผัส และใจได้ถูกต้องอารมณ์ที่มากระทบ, ห้า คือ ชั้น ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ, ไปพ้อเจ็ด แปด เก้า เลยลิมบ้านเก้าหลัง คือ เมื่อไปท่องเที่ยวด้วยโลกธรรม ๘ ประการซึ่งมีสุขทุกข์ เป็นต้น, เก้า คือ ทวารทั้ง ๙ (ตา ๒ หู ๒ จมูก ๒ ปาก ๑ ทวารหนัก ๑ ทวารเบา ๑ รวมเป็น ๙ ทวาร) อันเป็นศูนย์รวมให้คนเราหลงไหลติดอยู่ในความสวยงาม เพราะไม่พิจารณาให้ดี, เจ็ด คือ การไปเกิดในภพแห่งจิตวิญญาณ ๗ สถานะ, ศูนย์กับหนึ่ง คือ ศูนย์หมายถึง จิตที่ว่างด้วยอุเบกขารมณ์ไม่ติดยึดในสิ่งใดๆ ส่วนหนึ่ง คือ จิตดวงเดียวที่คอยสั่งการให้ร่างกายปฏิบัติตามทุกอย่าง, สองกับสี่ค้อยอยู่บ้าน ได้แก่ สี่ คือ ธาตุ ๔ ประกอบด้วย ดิน น้ำ ไฟและ

^{๑๑} ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๖๖-๑๖๗.

^{๑๒} พระพุทธนิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “ปริศนาธรรม”, เอกสารประกอบการบรรยาย, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๖ (อัคราณา).

ลม, สอง คือ บุญและบาปที่อยู่ติดกับผู้ทำไม่ไปที่ไหนๆ, สามค้อมก่อนนอน คือ พุทธศาสนิกชน มีพระรัตนตรัย เป็นที่พึ่งทางใจไม่ให้มีเวรภัย

๒.๖ ผลงานวรรณกรรมที่ทรงคุณค่าต่อสังคม

พระราชประวัติคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ได้ประพันธ์วรรณกรรมที่ทรงคุณค่าต่อสังคมในด้านต่างๆ ซึ่งท่านได้สอดแทรกด้วยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบของงานประพันธ์ที่เรียกว่า ลำซิ่งชู กลอนสรภัญญ์ ลำทางยาว เตี้ย กว้างแข็งและกลอดแปด ดังผู้วิจัย จะได้นำเสนอต่อไปนี้

๒.๖.๑ ลำซิ่งชู

เป็นการลำที่มีหมอลำชายหญิงสองคนลำสลับกัน มีเครื่องดนตรีประกอบ คือ แคน การลำมีทั้งลำเรื่องนิทานโบราณคดีอีสาน เรียกว่า ลำเรื่องต่อกลอน ลำทวย (ทวยโจทย์) ปัญหา ซึ่งผู้ลำจะต้องมีปฏิภาณไหวพริบที่ดี สามารถตอบโต้ ยกเหตุผลมาหักล้างฝ่ายตรงข้ามได้ ต่อมามีการเพิ่มผู้ลำขึ้นอีกหนึ่งคน อาจเป็นชายหรือหญิงก็ได้ การลำจะเปลี่ยนเป็นเรื่องซึ่งรักหักสวาท ขาดชู ขาดตัว เรียกว่า ลำซิ่งชู

ตัวอย่างลำซิ่งชู

(ชายลำ)

ฟังเจ้าฟังบุบผังดอกคู่ ฝ่ายผู้หญิงมีหมู่ผมอยู่คนเดียว ผันเป็นสุปเสียวๆ อยู่ตัวคุณพ่อ แต่ว่าผมเป็นต่อทางนั้นเป็นรอง เถิงผู้หญิงมีสองชายเดียวว่า สิบยอมให้ค่าไปได้หลายค่า เพราะผู้หนึ่งประจำอีกคนเป็นชู ผมกะฮักเขาอยู่สองก้าพอกัน คนนี้กะสำคัญเพราะเขามาก่อน ส่วนนางนี้ผมกะฮักบ่หย่อนหนักอึ้งปานหิน ผมอยากให้อยู่กินนำกันเทิงคู่ ให้เป็นสะใภ้เมียอ้ายทั้งสอง ให้เฮมาปรองดองนำกันเดื่ออุ่น อย่าเฮ็ดให้ว้าวุ่นเดี้ยวอ้ายเป็นลม จี้คร้านหายادمกลางคืนลำบาก ให้ทั้งสองรับปากว่าสิอยู่นำกัน สิได้ขึ้นสวรรค์ทั้งเป็นฮู้บ ?

(ความหมาย : คุณผู้หญิงทราบหรือไม่ว่า ผมอยู่คนเดียว ต้องการจะมีคู่ครองไว้เป็นเพื่อนปรึกษาในการดำเนินชีวิต แม้ว่าจะเป็น ๒ หญิง ๑ ชายก็จะยอมเป็นชู หากได้อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา ก็จะเป็นการดีเหมือนได้ขึ้นสวรรค์)

(พูดต่อ)

ว่าจั่งได้ละน้องทั้งสอง รับปากพีได้บ่เฮ็ดให้มันงายๆ ตัวน้องมันจั่งบ่ยาก เอ้าเว้าผู้
พ่อแม่พี่น้องฟังดู มีปลาต่อใหญ่โตเดียวกินน้ำกันโลดนา คั่นกินคนเดียววูเหลือมลี
เกี่ยวเตือ เชื้อพีโลดน้อง กินน้ำกันชะเนาะหล้า

(ความหมาย : ว่าอย่างไรน้องทั้ง ๒ คนจะยอมเป็นภรรยาพีหรือไม่ ปลาตัวเดียวไม่ควร
กินคนเดียว ควรจะกินทั้ง ๒ คนจะดีกว่า)

(หญิงพูด)

หีย.....ผู้ชายอี่หยังชะมาเห็นแกโตกะคือแท้ มีหนึ่งแล้วกะบ่พอ ยัง อยากรได้สอง
ได้สามอีกอยู่ มันใจดีละอ้ายว่าสิเลี้ยงเขาได้ มักโลกหาหาใส่หัวเจ้าของ ระวังเดือตัด
ไปให้เป็ดจ้อยเตือปลาค่อน้อยโตเดียว

(ความหมาย : ผู้ชายอะไร ทำไมจึงมีมากมาย มีหนึ่งคนก็อยากจะได้ ๒ และ ๓ มาเป็นคู่
ประเดี้ยวจะตัดให้เป็ดกินจะดีหรือไม่)

(เมียล้า)

แม่นว่า...นอชาย ฟังคำเว้าของชายสังมาต่าง หาแต่ทางสิได้มีแล้วช่างบ่พอ สังมา
โปกกะคือได้หนึ่งบ่พอใจ ยังอยากหาเมียสองใหม่มาเทียมซ้อน บ่แม่นสอนเตืออ้าย
เป็นชายให้สอนอ้า ผิดศีลธรรมอีกซ้ำแนวนี้บ่ดี สิลข้อสามเพิ่นซี้ให้ฮัก แต่ของโต
ไฟโลโกหรือฝิ่นลั่นครองสิหมองคล้า ไฟทำกรรมแนวนี้เว้าหัวใส่ หยังกะหนีบ่ได้
ต้องลงหม้อแผ่นแดง

(ความหมาย : พีเป็นชาย แต่มีความมากมายในกาม ทำผิดศีลข้อที่ ๓ คือ กามเมสุมิจจาร
ตายไปจะตกนรกหมกไหม้ อย่าประพฤติชั่วเลย)

(พูดต่อ)

เจ้าบ่ย่านหม้อนรกดีอ้าย เมียกะมีอยู่แล้ว สวขกะสวข แถมฉลาดพร้อมสิเอามา
หยังอีก

(ความหมาย : พีไม่กลัวหม้อนรกหรือ ภรรยาที่สวขและฉลาดพร้อมทรัพย์สินจะหาใหม่
อีกทำไม)

(ชายพูด)

เอ้าอย่าฟ้าวเคียดไวหลายแม่อี่ปุมปู้ คนมักกันซื่อๆ กะสิตักหม้อนรก กะสิโปก
ชะดอกเนาะ เพิ่นกะยังว่า ฮักกันไว้ดีกว่าซังกัน ไปพุ้นกินปลาที่กินข้าว อยู่พุ้น
เหล้า ไปพุ้นกินเบียร์ อยู่พุ้นอนน้าเมีย อยู่พุ้น.....เพิ่นกะยังว่านั่นเด้อ อ้ายกะฟังความ
เถ้าความแก่อยู่ กะสิบาปอยู่ดี

(ความหมาย : คนคบหากันเฉยๆ รักกันเท่านั้นเองไม่มีอะไร จะบาปถึงตกนรกเลยหรือ เพราะพี่ก็เชื่อฟังผู้เฒ่าผู้แก่มาตลอด)^{๓๓}

๒.๖.๒ กลอนสรภัญญ์

คำว่า สรภัญญ์ (สะ-ระ-พัน หรือ สอ-ระ-พัน) หรือ สารภัญญะ (สา-ระ-พัน-ยะ) หรือ สรภัญญะ (สอ-ระ-พัน-ยะ) สามารถออกเสียงได้ทั้งสี่แบบ และถือว่าถูกต้องตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นบทสวดประเภทหนึ่งที่อุบาสกและอุบาสิกาในภาคอีสานนิยมสวดกันในวันอุโบสถศีล (วันพระ) หรือบางครั้งก็นำมาสวดประชันกันว่าคณะสวดหมู่บ้านใดจะสวดได้ไพเราะ และบทสวดใครจะมีคารมคมคายกว่ากัน การสวดสรภัญญ์นี้

ภาษาถิ่นอีสานเรียกว่า ฮ้องสรภัญญ์ สรภัญญ์^{๓๔} เป็นการสวดมนต์ในทำนองสังโยค คือ การสวด เป็นจังหวะหยุดตามรูปประโยคฉันทลักษณ์ บทสวดจะมีลักษณะเป็นฉันทหรือกาพย์ก็ได้ แต่ที่นิยมกันมากคือ กาพย์ยานี สำหรับเนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับศาสนา บาปบุญคุณโทษ นิทานชาดก นอกจากนั้น ก็ยังมีการแต่งกลอนเน้นไปทางศิลปวัฒนธรรม เช่น กลอนถามข่าว โอภาปราศรัย ชักชวนให้ไปเยี่ยม การลา หรือ ไม่ก็อาจจะเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นของอีสาน อาทิ เรื่องกล่อ่งข้าว น้อยฆ่าแม่ เป็นต้น

บทสวดสรภัญญ์ มักไม่เน้นในเรื่องความรักหรือการเกี่ยวพาราตีของคนทั่วไป เพราะการสวดสรภัญญ์นั้น เกี่ยวข้องกับทางศาสนา และผู้ฝึกสอนเป็นพระภิกษุ จึงไม่ให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก แต่อาจจะมีส่วนเรื่องเช่น ตอนนางยโสธราพิมพาอาลัยอาวรณ์เจ้าชายสิทธัตถะที่หนีออกบวช ที่แสดงความรัก สำหรับการสวดสรภัญญ์ในเมืองไทยนั้นมีการสวดมานานแล้ว ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แต่การสวดในยุคนี้นิยมสวดเป็นภาษาบาลี และมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาโดยตรง ไม่มีเรื่องแต่งใหม่เป็นคำไทย ผู้ที่สวดจึงมักเป็นพระสงฆ์ และอุบาสกอุบาสิกาที่อ่านภาษาบาลีได้คล่องแคล่ว

เมื่อการสวดสรภัญญ์ได้รับความนิยมมากขึ้น ประชาชนทางพุทธศาสนาจึงได้แต่งคำสวดเป็นภาษาไทย ให้อุบาสกอุบาสิกาและแม่ชีใช้สวดในวัด^{๓๕} เช่น สวดทำวัตร เนื้อหาที่จะได้จากกระพุ้งธรรมในพุทธศาสนสุภาษิต และธรรมบท ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่สามารถสืบทราบ

^{๓๓} พระพุทธนิรมิต (สุนันท์ สุภาจาโร), “ลำซิ่งซู้”, เอกสารประกอบการบรรยาย, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๙ (อัคราณา).

^{๓๔} สว่าง บุญเจิม, สรภัญญ์อีสาน, (อุบลราชธานี : มรดกอีสาน, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓.

^{๓๕} พระครูสิริสุตตากรณี, คำกลอนขับร้องสรภัญญ์อีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (หนองคาย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕-๕๐.

ได้ว่าการสวดสรภัญญ์ ตั้งแต่เมื่อใด ปัจจุบันการสวดสรภัญญ์ของพี่น้องชาวภาคอีสานนั้น นิยมสวดกันในงานศพ งานทอดผ้าป่า งานกฐิน งานทอดเทียน งานกวนข้าวทิพย์ และในกิจกรรมวันธรรมสวนะ (วันพระ) ส่วนภาคกลางนั้นนิยมร้องในงานศพ เช่นเดียวกับการสวดพระอภิธรรม การสวดสรภัญญ์ของภาคอีสานนี้ เทียบกับ ภาคกลาง ก็คือ สวด โอ้อั้ววิหารราย ส่วน ภาคเหนือ จะเรียกการสวดแบบนี้ว่า อ้อระนำ จ้อยทำนองธรรม และ ภาคใต้ เรียก สวดค่าน จุดมุ่งหมายของการสวดไม่ว่าจะของภูมิภาคใดก็ล้วนมีจุดประสงค์เดียวกัน คือ การเผยแพร่ธรรมะ^{๑๖}

ดังนั้น เนื้อหาที่ใช้สวด จึงให้คติธรรม เช่น เรื่องเวสสันดรชาดก และชาดกต่างๆ การสวดสรภัญญ์มีรูปแบบการสวด ตามลำดับการขับสรภัญญ์เป็นกลุ่มของกลอน ดังนี้

๑. กลอนเตรียมตัว จะกล่าวถึงการเตรียมตัวกราบไหว้พระรัตนตรัย เนื่องจากธรรมเนียมของชาวพุทธก่อนจะทำสิ่งใดจะต้องไหว้พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ก่อนเป็นอันดับแรก กลอนนี้จึงเสมือนกลอนนมัสการหรือไหว้ครูนั่นเอง

๒. กลอนบูชาดอกไม้ กลอนบทนี้แสดงให้เห็นถึงการบูชาดอกไม้ที่ทุกคนเตรียมมาและถืออยู่ในมือแล้ว หรือบางทีก็วางไว้ที่ชั้นกะหย่องตอนกราบพระครั้งแรก การบูชาด้วยดอกไม้ของหอมถือว่าเป็นอามิสบูชา เป็นการบูชาเบื้องต้นที่ศาสนิกชนควรจะทำ

๓. กลอนไหว้คุณครูบาอาจารย์ นอกจากไหว้พระรัตนตรัยแล้ว สิ่งที่ต้องรำลึกต่อไปก็คือ ครูอาจารย์

๔. กลอนเดินทาง เป็นกลอนพรรณนาการเดินทางมาร้องสรภัญญ์ กลอนนี้เป็นการสะท้อนภาพชนบท ที่นักร้องสรภัญญ์ได้เดินทางจากบ้านของตนเองบุกป่าฝ่าดงมายังสถานที่ร้องสรภัญญ์

๕. กลอนปัญญาอ่อน เป็นกลอนแสดงการถ่อมตนไม่โอ้อวด ให้เกียรติผู้อื่น

๖. กลอนให้รักษาศีล เป็นการเริ่มกลอนที่เป็นเนื้อหาสาระของจริยธรรม คือว่าด้วยเรื่องทาน ศีล ภาวนา

๗. กลอนพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ เป็นกลอนที่กล่าวถึงเนื้อหาของพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ว่ามีอยู่ที่ประการ

๘. กลอนสังขารไม่เที่ยง เป็นกลอนที่กล่าวถึงสภาวะธรรม คือความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสังขาร เพื่อเตือนนิกรชนให้สำนึกอย่าประมาท

๙. กลอนนรก-สวรรค์ เป็นกลอนที่ว่าด้วยนรก ซึ่งเป็นปลายทางของคนบาป และสวรรค์ซึ่งเป็นอันานิสงส์ของคนบุญ

^{๑๖} สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : สยามเพรส แมเนจเม้นท์, ๒๕๔๒), หน้า, ๔๓๘๕.

๑๐. กลอนคุณบิดาคณมารดา เป็นกลอนที่เสริมด้านคุณธรรม เป็นการแสดงคุณบิดา มารดา และชี้ให้เห็นถึงบุญคุณของผู้มีพระคุณ ที่เรียกว่า กตัญญูกตเวที

๑๑. กลอนตาและอวยพร เป็นกลอนส่งท้าย ผู้ร้องสรภัญญ์จะบอกกล่าวพระสงฆ์และผู้ฟังทุกคน แล้วอวยพรให้มีความสุข อยู่ดี มีแสง (มีแรง)

ประโยชน์ของการสวดสรภัญญ์ นอกจากจะทำให้ผู้ที่สวดได้เข้ามาใกล้ชิดพระศาสนา ตั้งแต่วัยเยาว์แล้ว ในบทสวดยังเป็นบทกลอนที่เป็นประโยชน์ เช่น กลอนบูชาครู กลอนบูชาดอกไม้ กลอนศีล กลอนพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ กลอนบูชาคุณบิดา มารดา ซึ่งล้วนแต่บ่งบอกถึงการ รู้คุณ กตัญญู รู้จักการขอกภัย ให้ภัย รู้จักความดีความชั่ว ซึ่งเป็นยอดแห่งมนุษยจริยธรรมทั้งสิ้น นอกจากนี้ ยังมีการนำวรรณคดีท้องถิ่นของภาคอีสาน มาแต่งเป็นกลอน จึงทำให้ผู้ฟังได้รู้เรื่อง นิทานพื้นบ้านต่างๆ ซึ่งเป็นนิทานที่มีคติสอนใจ จึงเป็นการสืบสานไม่ให้นิทานพื้นบ้านต้องสูญหายไปกับกาลเวลา ในปัจจุบัน เป็นเรื่องที่น่ายินดียิ่งที่ชาวอีสานได้ร่วมใจกันสืบสานการสวด สรภัญญ์ให้คงอยู่ ด้วยการสวดในกิจกรรมวันธรรมสวนะและงานบุญต่างๆ รวมไปถึงได้จัดให้มีการ ประกวดสรภัญญ์กันอยู่เสมอ มีการแข่งขันตั้งแต่ระดับตำบลจนถึงระดับภาค นอกจากนั้นแล้ว ยังได้ถ่ายทอดให้กับเยาวชน โดยการบรรจุอยู่ในการเรียนการสอนวิชาวรรณกรรมท้องถิ่น ใน โรงเรียนต่างๆ ของภาคอีสานอีกด้วย จึงเชื่อได้ว่าการสวดสรภัญญ์อันเป็นอีกหนึ่งในมรดก วัฒนธรรมนี้จะยังคงอยู่คู่กับชาวอีสานต่อไป ตราบนานเท่านาน

ตัวอย่างคำประพันธ์สรภัญญ์

(ขอบุญบันดาล)

พวกเราสาธุชน	ท่านทุกคนที่มานั่ง
พวกญาติผู้วายปราน	และทุกท่านในงานนี้
คณะผู้ร่วมงาน	เห็นประธานก็ยินดี
พรรคพวกบรรดามี	มาวันนี้ด้วยเห็นใจ
จะขออธิษฐาน	ให้วิญญานผู้จากไป
สู่แดนศรีวิไลซ์	อย่าห่วงใยในเมืองคน
ขอแผ่ส่วนแห่งบุญ	จงคำจุนเกิดมีผล
อย่าห่วงอย่ากังวล	เราทุกคนโมทนา

(หมายถึง คณะเจ้าภาพพร้อมทั้งลูกหลานญาติมิตรของผู้วายชนม์ รู้สึกปราบปลื้มยินดีที่ได้เห็นญาติธรรมจำนวนมากมาไว้อาลัย พร้อมทั้งร่วมใจกันบำเพ็ญบุญ อธิษฐานจิตอุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศลเหล่านั้นไปถึงผู้วายชนม์ เพื่อให้กุศลผลบุญเหล่านั้น คำจุนเกื้อหนุนให้ท่านไปสู่แดนศรีวิไลซ์ คือ สวรรค์ นั่นเอง)

บุญใดที่ได้ทำ	ขอกรวดน้ำแผ่เมตตา
ให้สมเจตนา	สมอุราทุกสิ่งอัน
พระสวดและฉันเพล	ไม่มีเว้นแต่ละวัน
ต้องถึงเมืองสวรรค์	รับประกันเป็นความจริง

(หมายถึง บุญที่เกิดจากการถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ก็ดี การสดับรับฟังพระสงฆ์ สวดมาติกาบังสุกุลก็ดี พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ก็ดี พระอภิธรรมมัตถสังคหะก็ดี ได้บำเพ็ญมาทุกๆ วัน ไม่มีเว้น บุญเหล่านั้นย่อมส่งผลให้ท่านไปบังเกิดในสวรรค์อย่างแน่นอน)

วันนี้มาส่งเสริม	มาเพิ่มเติมใช้ประวิง
เรารักด้วยใจจริง	ของทุกสิ่งมาด้วยใจ
ขอเชิญดวงวิญญูณ	รับผลทานแล้วรีบไป
วิมานท่านทำไว้	เชิญขึ้นไปเข้ายึดครอง
เมื่อท่านมีความสุข	อยู่สนุกสมใจปอง
จงดูญาติพี่น้อง	เมื่อเขาร้องขอขึ้นไป
ช่วยเหลือและเกื้อหนุน	ตอบแทนคุณให้สมใจ
สงเคราะห์ทั้งใกล้ไกล	ด้วยน้ำใจกรุณา
พวกเราขออวยพร	เป็นบทกลอนด้วยวาจา
ขอเชิญดวงวิญญูณ	โมทนารับส่วนบุญ
ถึงสุขทุกประการ	ไม่ช้านานจงเพียบพูน
พวกเราทำบุญ	ขอเชิญคุณ โมทนา ^{๓๖}

(หมายถึง วันนี้ลูกหลานญาติมิตรขอเชิญดวงวิญญูณผู้วายชนม์ มาอนุโมทนารับเอาซึ่ง ส่วนบุญส่วนกุศล แล้วจงไปเสวยสุขสมบัติบนวิมานแดนสวรรค์ และเมื่อท่านอยู่ดีมีสุขแล้ว จงตอบแทนคุณญาติพี่น้องด้วยการช่วยเหลือเกื้อหนุนในยามลำบาก)

๒.๖.๓ ลำทางยาว

ในด้านทำนองและเนื้อหา หมอลำซึ่งก็ปรับตัวมาจากหมอลำกลอนคู่ หญิง-ชาย ซึ่งมีการลำแบบสมัยเก่าคือ คนตรีใช้แคนอย่างเดียว มีรูปแบบการลำแบบเดิมหลักๆ ๓ แนวทาง ได้แก่

(๑) **ลำโจทย์ลำแก้** หมอลำจะลำถามกันไปมาเกี่ยวกับคติโลกคดียุติธรรม เช่น พุทธประวัติ พุทธทำนาย พงสาวดารเวียงจันทน์ ฯลฯ ให้ความรู้แก่ประชาชน ถ้าหมอลำฝ่ายไหน

^{๓๖} พระพุทธนิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “งานสรภัญญ์”, เอกสารประกอบการบรรยาย, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๘ (อัคราณา).

ตอบไม่ได้ ก็จะไม่เป็นที่นิยมในเวลาต่อมา ลำแบบนี้ในทางทำนองเรียกว่า ลำทางสั้น ลายแคน ประกอบเรียกว่า ลายสุดสะแนน

(๒) ในระหว่างลำตาม ข้อ ๑. มานานสักระยะหนึ่ง (คล้ายว่าจะเป็นวิชาการมากเกินไป) ก็จะสลับด้วย ลำเดินดง โดยหมอลำฝ่ายหนึ่งจะพูดแทรกขึ้นมาให้หมอลำแคน (เปลี่ยนทำนอง/ลายแคน) ว่า "เฮ้าหมอลำแคนจ้าวเข้าลายเดินดง" พูดกับหมอลำอีกฝ่ายให้คนฟังได้ยินด้วยว่า "เฮ้าบาดนี้ ข้อยสิพาเจ้าเดินดงเข้าป่า" ลำเดินดงนี้แหละครับที่หมอลำยุคหลัง ตัดมาล้วน ๆ มาเป็นกลอนลำซึ่งกลอนเดินดงจะสังเกตง่าย หมอลำจะร้องนำว่า "อ้าว..หานี้...." หรือ "ซ้า...หานี้.." (หา นี : ที่นี้/ บัดนี้) กลอนก็จะพาคู่ลำขมป่า ขมสัตว์ แล้ววกมาเปรียบเทียบกับความงามความหล่อของคู่ลำ พอถึงจังหวะบรรยายลำไปถึงเสียงสัตว์ต่างๆ ก็จะลำว่า "ได้ยินหยั่ง... ได้ยินเสียง... วอน ๆ ๆ ละวอน ๆ ฮ้อง..." ขมไประยะหนึ่งก็จะบอกแก่คู่ลำเป็นสร้อยต่อเนื่องว่า "เคื่อนางเคอ เคื่อ เคื่อ นางเคอ" จากนั้นคนลำพร้อมหมอลำแคนก็จะลงจังหวะ (กระทืบเวทีหมอลำ) "ตั้ง ตั้ง" ถ้าเป็นหมอลำฝ่ายหญิง พาเดินดงก็ว่า "เคื่อชายเคอเคื่อๆ ชายเคอ..ตั้ง ตั้ง" ลำเดินดง ใช้ลายแคนเดินดงทางน้อย ท่วงทำนอง แคนรุกรับกระชับจังหวะสนุกมากจนครุหมอลำตัดมาลำเดินดงมาให้ลูกศิษย์อย่างเดียว โดยเรียกว่า ลำซิ่ง รวดเร็วมันทันใจ

(๓) ลำยาวหรือลำล่อง หลังจากลำโจทย้แก้ (ลำทางสั้น), ลำเดินดง ได้เพื่อนได้สนุกทั้งหมอลำและคนฟังมาระยะหนึ่งแล้ว หมอลำจะสลับบรรยายกลอนมาเป็นลำทางยาว จะมีการเกริ่น "โอ้...." เป็นสำเนียงยาวชวนชวนชวนชวน ไม่มีจังหวะเพื่อนรำ ฟังเอาความอย่างเดียว เนื้อหาว่าด้วย เรื่องฟ้าฝนความต่อสู้อุปสรรคของคนอีสาน... เล่าเรื่องความลำบากของภพชาติต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าหรือชาคคต่างๆ เป็นต้น ลำยาวนี้ใช้แคนลายอ่านหนังสือใหญ่ หรือลายใหญ่ หรือลายล่องยาว ก่อนจบลำยาวหมอลำจะต่อด้วยลำเตี้ย ซึ่งเปลี่ยนอารมณ์จากชวนชวนเรื่องราวจากลำยาว มาเป็นรุกรับกระชับสนุกเพื่อนได้ในช่วงสั้น ๆ เพื่อดึงอารมณ์ผู้ฟังคืนมาก่อน สมัยก่อนการลำแต่ละกลอนจะประกอบด้วยลำแบบข้อ ๑ : ๒ ในอัตราส่วน ๘๐ : ๒๐ แต่ปัจจุบันหมอลำซิ่ง จะตัดแปลงมาเป็น ๕ : ๕๕ นั่นคือ ลำโจทย้แก้ทางสั้น ไม่เกิน ๕ ส่วน อีก ๕๕ ส่วน เอาทำนองลำเดินดง มาแต่งเนื้อหาใหม่ เรียกว่าลำซิ่งใส่เบส กีตาร์ ออร์แกน แซกโซโฟน กลองชุด แลมด้วยเพลงลูกทุ่งอีสานแบบโซ่สี่ตีปเต้นหางเครื่อง สนุกสนานกัน ส่วนการลำทางยาวแบบข้อ ๓ แทบไม่มีแล้ว นอกจากบทเกริ่นลำสั้นๆ แล้วรวบลงเข้าจังหวะมัน ๆ เข้าลำซิ่งหรือลำเตี้ยเลยครับ เพราะจังหวะสนุกเร้าใจ ลำสาวจันทร์กั้งโกบ ก็ตัวอย่างลำเตี้ยกลอนหนึ่งที่เรารู้จักดี จนกลายมาเป็นลำซิ่งโซ่สี่ตีปเต้นหางเครื่อง แต่งกาย ลีลา หางเครื่อง คำพูดเจรจาของหมอลำคู่ซิ่ง แบบที่เห็นในทุกวันนี้

ตัวอย่างการประพันธ์ลำทางยาว เรื่อง คนบ้าหอย มีดังนี้

พี่น้องเอ๋ย สมัยยักษ์เปลี่ยนร่างเดือนหนึ่งมีหลายหน หากกินกระเป่าคนแต่ละเดือนบ่มีเว้น ให้เปอร์เซ็นตร์ร้อยละห้า ผู้เดินมาหาชอกเหยื่อ วันที่ ๑,๑๐,๑๖,๒๐ กับออกหุ้บมีสู้เปื้อ ยักษ์ได้ดินบนดินเทิงลตเตอร์เจ็ดโตนี้สู้บ

เขา คิดเบ็งคู้หมู่เจ้าเขาหมุนอยู่เมืองกรุง ทางหลวงลุงหลวงตาเพิ่นบอกเขาอยู่ทางพี ผู้ที่มีกำไรนั้นคือรัฐบาลผู้ออกสลาก ผู้ลำบากแม่นพวกพี่น้องกองท่าบาดห้าฝืน อัครรรยี้แต่แม่คู้มีประตูดุ่ยร้อยปล่อง หนึ่งส่วนแม่นของเขานอนพี่น้องเหลือนั้นแม่นส่วนเขา หนึ่งต่อเก้าสิบเก้าเขาเป็นต่อเขาเป็นรองจืดสมองเขาใจเถิง

แม่นเค็งกันยังพอลุ้นที่ลงทุนไปนั้น เป็นหลายพันหลายหมื่น บาดได้คืนชั่วสี้ได้กำไรนั้นแทบบ่มี ยามเสียดักจั้งซี้เทิงคัมไก่สุราขาว บักสองชาวเทิงเบียร์สั่งมาบ่มีอัน ผัวเมียกันกะเห็นพ้องบ่ตริกตรองให้ถ้วนถี้ เป็นเค็งปีมาชากพ้อเสียไปแล้วจักท้อได้ ท่านผู้รู้เปรียบไว้สู้แล้วไปเฮาทั้งผอง เขามีกระบองเขามีน้ำมันต่างกันไกลล้ำ เขามีอำเขามีข้าวของชุมเฮาล้วนมีค่า อยู่ต่อมาค่อยเหม็ดไปเพื่อละชั้น ทรัพย์สินเจ้าสิบยังให้พากันพักยังเอาไว้ก่อนชะนอตา ให้หันมาทำงานให้เหงื่อไหลโคลย้อย อย่าไปคอยสิรวรำนำบัตรเบอร์เบียโยก อย่าคอยโชคเหงือบย้อยคอยได้กะเปล่าตาย อย่าให้ยักษ์ใหญ่ฮ้ายมากคอยแต่จกกระเป่า พากันเซาเซะเตือตาให้อ่วยมาอย่ามัวเซอ หันมาเดือหันมาเข้าเอาพระธรรมเป็นที่พึ่ง จังสิเถิงบ่อนเบื่องเมืองแก้วชื่อนิพพาน^{๓๘}

(หมายถึง การเล่นเกมพนันเป็นสิ่งที่ทำให้คนเรามีความโลภขึ้นตามลำดับ เพราะเข้าใจว่า จะมีโชคคืออยู่ร่ำไป แต่ตรงข้ามกลับเป็นความเสื่อม ทั้งเสื่อมทรัพย์ เสื่อมสุขภาพ คนไม่นับถือเกิดความทะเลาะกันในครอบครัว โดยเฉพาะคนที่มักเล่นเกมพนันห่วยเถื่อนหรือหวยรัฐ ที่ออกประจำวันที ๑ และ ๑๖ ของแต่ละเดือน และยังมีหวยอื่นๆ อีกหลาย อย่าง ทำให้คนหมดเนื้อหมดตัวไปมากแล้ว ถึงกับเสียไร่เสียนาเลยก็มี ควรปรับจิตใจ เข้าหาหลักธรรมะเป็นที่พึ่งจะดีกว่าพึ่งหวย)

๒.๖.๔ เตี้ย

ลำเตี้ย มีทำนองการลำโดยเฉพาะ ใช้ในการเกี่ยวพาราสิระหว่างหมอลำ ชายหญิงด้วยการมกลอน ถ้อยคำที่ลำได้ตอบกันเป็นเชิงอุปมาอุปมัย ความคำด้อย น้อยหน้าของตนเอง ความเกรงว่าอีกฝ่ายจะไม่รักจริง บางครั้งมีการเปรียบเทียบ ประชดประชันกันด้วย ดังนั้น ในการลำเตี้ย หมอลำจะต้องใช้ไหวพริบและปฏิภาณของตนตอบคำตัดพ้อต่อว่า ของอีกฝ่ายหนึ่งให้ตรงจุด หรือ

^{๓๘} พระพุทธนิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “คนบ้าหอย”, เอกสารประกอบการบรรยาย, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๑ (อัดสำเนา).

สามารถหยิบยกคำร้อยกรองพื้นเมืองประเภทที่เรียกกันว่า “พะญา” ขึ้นมาใส่ทำนองลำได้ตอบกัน ผลที่สุดมักตกลงปลงใจรักและแต่งงานกันได้ การลำเตี้ยทุกครั้งชายหญิงจะต้องออกทำพ็อนรำเกี่ยวกับขณะที่ฝ่ายหนึ่ง ลำไปด้วย โดยมีแคนเป็นเครื่องดนตรีดำเนินทำนองและจังหวะ

ตัวอย่างการประพันธ์ ดังต่อไปนี้

ขอบคุณคนมาในงาน ทั้งลูกหลานทั้งเพื่อนทั้งฝูง ขอบคุณทั้งป่าทั้งทุ่ง บ้านนอก
ในกรุงคุณตาคุณยาย ขอให้พากันสุขสันต์ อย่าทุกข์อย่างจนอย่าแต่อย่าแก่ จำไว้แหงนปี
หน้าพูนให้มาร่วมอย่าสุลิม ปลายเดือนพฤศจิกายน ต้นธันวาคมเข้ามาต่อ จำได้นอหมู่
เจ้าพี่น้อง อย่าขัดข้องให้ควานมา นิภูจิตาสิขอเขายัง ฮูคอเป็นหนังข้อยังไว้ก่อน เทิงหิว
นอนเทิงอดเมื่อยล้า ปีหน้าจั่งคอยฟัง ยังไว้ก่อนหมอแคนยังก่อน ขอกลับไปนอนก่อน
เดือนท่าน อักกันนานๆ ทุกคนเคื้อ ฉันหลงอีกเธอแต่คนแล้ว แต่คนแล้ว^{๓๕}
(หมายถึง เป็นการกล่าวขอบคุณที่ได้มาร่วมลำในงานทั้งพี่น้องลูกป้าน้ำอา
ทูกๆ คน ขอให้มีความมั่นคงขวัญยืนตลอดไป ปีหน้าจึงมาฟังใหม่ เมื่อถึงเดือนพฤศจิกายน ธันวาคม จึง
ค่อยมาลำไปลำอีกครั้งหนึ่ง จึงขอลาเพียงเท่านี้ก่อน)

ตัวอย่างการประพันธ์ (ลำเตี้ยปกิณกะ) ดังต่อไปนี้

๑) ลำกลอนได้ฟังมาแล้ว คดีหลายแนวหาได้หลายอย่าง สมกับเงินที่เพิ่นจ้างวาง
ให้แก่ผู้ลำ ขอเชิญเจ้ามาอาบน้ำ เชิญพ่อแม่มารักษาสิล เชิญมาทำความดีให้หมู่คนเขา
ขอย่อง เชิญมาลองรักษาสิลห้า มีเจตนาเว้นโทษห้าอย่าง สิมิทางถึงสุขเลิศสัน ขอ
เชิญท่านคู่ซู้คน ยังไว้ก่อนคนฟังยังก่อน ไผเมื่อเป็นนอน
(หมายถึง เชิญชวนให้ชาวพุทธมารักษาสิล ๕ หลังจากการฟังลำแล้ว)
๒) อานิสงส์รักษาสิลห้า กายวาจาเฮากะคงที่ ปกติเพิ่นกะเว้า คนแต่่าเพิ่นว่ามา
เชิญพ่อลุงและแม่ป้า เทิงพวกหนุ่มชุมสาว ชีวิตเฮามีผันแปร บ่แน่นอนเพิ่นสอนไว้
อย่าหลับไหลทำบ่ซู้ เชิญลองดูสิเห็นค่า มีโกลานับบ่ได้ ไหลเข้าอยู่ชู้ยาม ชั้นดอก
หน้าผู้ฟังนำ สมบัติหลังมาเพราะสิลแท้
(หมายถึง สิล ๕ มีอานิสงส์มาก ทำให้เกิดโรคะทรัพย์ ฉะนั้น จึงขอเชิญทุกๆ คนมา
รักษาไว้อย่าประมาทหลับไหล)

๓) ลักษณะคนมีสิลนั้น มีผิวพรรณขาวเกลี้ยงใสส่อง บ่มีหมองหม่นเศร้า ความ
เว้าหน้าเชื่อถือ การกระทำแต่ละมือ บ่เป็นพิชบมีภัย ผู้ยู่่น่าเป็นสุขใจตั้งอยู่ในสวรรค์

^{๓๕} พระพุทธสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), “ลำเตี้ยขอบคุณ-ลาผู้ฟัง”, เอกสารประกอบการบรรยาย,
ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๘ (อัครสำเนา).

ฟ้า พระสัถยาเพิ่นบัญญัติตั้ง เชิญผู้ฟังอย่าโม้อย่าเบ่ง ถือให้เคร่งไว้คือแม่ป่าสีลห้า
อย่าปล่อยาง ยิ่งแล้วอ่วยคนรวยย้อนหมั้น ฮักกันนานๆ จังดีแท้

(หมายถึง คนมีผิวพรรณสวยงาม ก็เพราะรักษาศีล ๕ และยังนำไปสู่สุคติโลกสวรรค์
ให้ถือเคร่งครัดรักษาสม่ำเสมอ)

๔) ผู้ใดได้ฟังลำเตี้ย อย่าฟังเฉยๆ ขอร้องได้บ่ เทิงคุณพ่อคุณแม่พี่น้อง ฟังแล้วให้
คิดนำ ตัวเองกะปล่่วงลำ สอนคนอื่นให้ทำตาม เห็นบ่งามมันผิดตา ให้แนะนำให้
สอนบ้าง ให้หาทางป้องกันไว้ อย่าตามใจห้ามเขาแน่ เทิงพ่อแม่พ่อลุงแม่ป้า
หลานหล้าฝากแทนเตือ อย่าสุเผลอยามออกบ้าน ของในเฮือนชานเก็บเมี้ยนเข้าที่
อัดฉีๆ ผักคูปองเอี่ยม อย่าไปเล่นนั่งอยู่นาน พ่อแล้วบ่เคยเสีย แล้วไปคบคนแดนไกล
ระวังด้วย

(หมายถึง ให้รู้จักระแวงระวังภัย ปิดบ้านปิดช่องให้ดีก่อนที่จะเดินทาง ไปฟังลำ คบคน
ก็จะต้องดูหน้าด้วย ฟังลำแล้วก็ต้องพิจารณาให้ดีและนำไปสอนตนได้ สอนคนอื่นได้)

๕) สิบนิ้วจันขอวันทา หากใช้วาจาไม่เหมาะสมไม่สม อยากรู้เตือนพวกสุดพวกคม
ขวดกลมๆ มีแอลกอฮอล์ ให้จันขอได้บ่จ่า เรื่องกาวกัญชาขายบ้านไก่ มันเป็นภัย
ต่อญาติพี่น้อง ให้ขอร้องและเหนียวอน การแทงบอลลงมวยตู้ ดูทีวีเสียงสนั่น เสีย
พนันบาคกลับสู่บ้าน เทิงจะฆ่าพ่อคำกัน การพนันเทิงหมัดนี้ บ่แม่นแนวดีเซาไว้ได้บ่
ขอชะนอพ่อแม่พี่น้อง กันเห็นด้วยสิอ่วยลง โต้แล้วอย่าขอลาไปก่อน นกเขาลืม
คอนบ่ดีแท้^{๔๐}

(หมายถึง ผู้ลำต้องขอโทษ หากลำไม่เหมาะสม ส่วนคนที่ชอบดื่มและเสพมันเมาต่างๆ
ตลอดจนพวกเล่นการพนันฟุตบอล มวยตู้ เมื่อเสียพนันก็ก่อปัญหาทะเลาะวิวาทกัน ควรเลิกให้ทำ
มาหากินให้สุจริตเสีย)

๒.๖.๕ กาศ์แข็ง

การแข็งเป็นศิลปะทางวาทศิลป์-วรรณศิลป์อีกแขนงหนึ่ง ที่ผู้แข็งต้องมีปฏิภาณ
พอสมควร เพราะการแข็งต้องมีผู้นำแข็ง(ผู้จ่ายกาศ์แข็ง) แล้วผู้ตามคอยว่าตาม การแข็งนั้นใช้การค้น
กลอนเพราะไม่มีการเตรียมบทมาก่อน ลักษณะคำที่ผู้แข็งใช้นั้น เป็นคำที่ประทบเสียดสีสังคม
โดยเฉพาะเสียดสีชนชั้นปกครอง เป็นต้น แต่คนในสมัยก่อนเขาจะไม่ถือโทษโกรธเคืองเมื่อถูกว่า
กล่าวเสียดสี เพราะนั่น คือกระจกเงาสะท้อนภาพทางสังคมชนิดหนึ่ง

^{๔๐} พระพุทธนิสารมุนี (สุนันท์ สุภจาโร), “ลำเตี้ยปลิดณกะ”, เอกสารประกอบการบรรยาย, ขอนแก่น :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๓ (อัคราเนนา).

ดังตัวอย่างการประพันธ์ (กาพย์เชิง เรื่อง นางคำกลอง) ต่อไปนี้

คือนิทานจำปาลีตื่น	บ่ได้คืนเต็มแต่งแปลงเอา
เป็นของเฮาอีสานแท้ ๆ	จำไว้แทนผู้เกิดภายหลัง
ขอเชิญฟังกุมารทั้งสี่	เกิดอยู่ที่เมืองใหญ่ปัญญา
มีพระยาปกครองคุ้มไพร่	ทรงยศใหญ่ชื่อจุลละนี
มเหสีคำกลองเป็นชื่อ	พากันจ้อเอาไว้ให้ดี
นางอัคคีเป็นเมียผู้เค่า	อยู่ร่วมเจ้าองค์เอกราชา
บุตรธิดาบ่มาเกิดร่วม	ทรงเหวงร่วมออกฮ้อนทางใน
เทิงกายใจบ่เป็นตาอยู่	ปรึกษาผู้เพิ่นเก่งทางโหร
อยู่ไปคนในเมืองอกแตก	ต้องได้แยกจากที่เขยนอน... ^{๔๐}

๒.๖.๖ กลอนแปด

กลอนแปดนั้น ถือว่าเป็นขนบกวีนิพนธ์พื้นฐานที่นิยมที่สุดในประกาศไทย เหตุเพราะมีฉันทลักษณ์ที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน สามารถแสดงอารมณ์ได้หลากหลาย และคนทั่วไปสามารถเข้าถึงเนื้อความได้ไม่ยาก รูปแบบของกลอนแปดที่ถือว่าพัฒนาได้ถึงขีดสุด คือ รูปแบบกลอนแปดของสุนทรภู่ ซึ่งปรับปรุงจากกลอนตลาดทั่วไปที่นิยมเล่นกันมาแต่ก่อน ให้มีความแพรวพราวด้วยสัมผัสในผสมผสานกันไป และวิธีดังกล่าวนี้ ก็ได้รับการสืบทอดมาในงานกวีนิพนธ์ยุคหลังๆ กระทั่งปัจจุบัน อาทิตัวอย่างที่ผ่านมา เป็นการนำเอากลอนแปดมาประพันธ์เป็นบทไหว้ครูที่แสนไพเราะจับใจและมีความหมายที่คมคาย

นอกจากนั้นแล้ว กลอนแปดยังเป็นคำประพันธ์อีกชนิดหนึ่งที่มีความนิยมกันทั่วไป เพราะเป็นร้อยกรองชนิดที่มีความเรียบเรียงง่ายต่อการสื่อความหมาย และสามารถสื่อได้อย่างไพเราะ ซึ่งกลอนแปดมีการกำหนดพยางค์และสัมผัส มีหลายชนิดแต่ที่นิยมคือ กลอนสุภาพ ซึ่งกลอนสุภาพ นับเป็นกลอนหลักของกลอนทุกชนิด ซึ่งจำแนกเป็นกลอน ๖ กลอน ๗ กลอน ๘ และกลอน ๙ ซึ่งมีหลักของการแต่งคล้ายคลึงกัน ในที่นี้จะกล่าวถึงหลักการแต่งกลอน ๘ ซึ่งเป็นกลอนที่นิยม ดังนี้

๑) จำนวนคำของกลอนแต่ละวรรค มี ๘ คำ หรือ ๕ คำ, ๒ วรรคเป็นหนึ่งบาท , สองบาทเป็นหนึ่งบท

^{๔๐} พระพุทธทศสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), “กาพย์เชิง นางคำกลอง ๑”, เอกสารประกอบการบรรยาย, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๒ (อัคราเนนา).

๒) คำสุดท้ายของวรรคหน้า (วรรคที่ ๑) ต้องสัมผัสกับ คำที่ ๓ หรือคำที่ ๕ ของวรรค
หลัง (วรรคที่ ๒)

๑) คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓

๔) คำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ ต้องสัมผัสกับ คำที่ ๓ หรือคำที่ ๕ ของ วรรคที่ ๔ (แต่ง
ครบ ๔ วรรค หรือ สองบาท เป็น หนึ่งบาท)

๕) ถ้าจะขึ้นบทใหม่ ต้องให้คำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ ของบทที่หนึ่ง สัมผัสกับคำ
สุดท้ายของ วรรคที่ ๒ ของบทใหม่ คล้องจองอย่างนี้ไปเรื่อยๆ

ตัวอย่างการประพันธ์ (เรื่อง การคบคนพาลๆ พาไปหาผิด หากคบบัณฑิตๆ พาไปหา
ผล) ต่อไปนี้

หนามแหลมบ่หอนมีไผ่เลี่ยม
หมากนาวกลมบ่หอนมีไผ่เชี่ยน
หากเม้นธรรมชาติสร้างมาแต่ตั้งแต่เดิม
หากเป็นนำแนวเขาผ่าพงศ์พันธุ์เชื้อ
แต่ว่าแนวหมู่นี้บางอย่างบ่ถาวร
กันมีแนวพาเป็นกะเปลี่ยนแปลงไปได้
คือคั่งกับกกไม้ล้มพาดันหมากม่วง
เครือเขาฮอเกาะเกี่ยวหุ้มผลนั้นกะเล่าขม^{๔๒}

(ความหมาย : ธรรมชาติของสรรพสิ่งย่อมเป็นของเขาอยู่อย่างนั้น เช่น หนามแหลม
และมะนาวกลมก็ไม่มีใครไปทำไว้ ไม่เหมือนมนุษย์ที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนได้
คือ หากคบเพื่อนดีก็จะดีด้วย หากคบเพื่อนเลวก็จะเลวด้วย เหมือนเถาบอระเพ็ดที่พันกับต้นมะม่วง
จะทำให้ผลมีรสขมไม่น่ารับประทาน)

^{๔๒} พระพุทธิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “กลอนแปด, เอกสารประกอบการบรรยาย, ขอนแก่น :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๘ (อัคราณา).

สรุปผลการศึกษา

พระราชประวัติคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) เป็นพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญในด้านการพูด อ่าน เขียน ภาษาถิ่นอีสาน โดยท่านได้สร้างสรรค์และพัฒนาผลงานด้านการประพันธ์วรรณกรรมคำสอน เพื่อเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนาไปสู่ประชาชน มีทั้งที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและวรรณกรรมร้อยกรอง อันเกิดจากองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ท่านได้สั่งสม เรียนรู้ และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ต่างๆ แล้วถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านั้น ผ่านการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนเป็นภาษาถิ่นอีสาน มีอยู่ ๕ ประเภท คือ (๑) วรรณกรรมประวัติศาสตร์ ตำนาน เช่น นิทานปู่สังกะสาสังกะสี เป็นต้น (๒) วรรณกรรมคำสอน เช่น คำสอนเรื่องความกตัญญู ความขยันหมั่นเพียร เป็นต้น (๓) วรรณกรรมนิทาน เช่น สังข์ศิลป์ชัย ขุนนางอ้าว เป็นต้น (๔) วรรณกรรมพระพุทธศาสนา เช่น พุทธประวัติ ตอนว่าด้วย พระโพธิสัตว์เสด็จลงปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางสิริมหามายา เป็นต้น (๕) วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด เช่น ปรีชาธรรม เป็นต้น โดยการประพันธ์ในหลายรูปแบบ เช่น ลำซิ่งชู กลอนสรภัญญ์ ลำทางยาว เตี้ย กาย์เข็ง กลอนแปด เป็นต้น จึงทำให้ผลงานของท่านมีเอกลักษณ์โดดเด่น น่าสนใจ เพราะสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของชาวอีสาน ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ที่ได้ฟัง ผ่านการสื่อสารโดยการบรรยายธรรม การแสดงของหมอลำหรือเอกสารเผยแพร่ สามารถซึมซับรับเอาหลักธรรมคำสอนแง่จิตตธรรม ที่สอดแทรกไว้ในผลงานวรรณกรรมคำสอนของท่านได้โดยง่าย ผลงานเหล่านี้ ล้วนเป็นมรดกทางภาษาและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อวงการวรรณกรรม อันจะเป็นประโยชน์แก่นุชนรุ่นหลังในการศึกษาค้นคว้าและนำไปอ้างอิง และด้วยความเสียสละมุ่งมั่นทุ่มเทของท่าน เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ ตลอดจนอนุรักษ์และสืบสานภาษาถิ่นอีสานและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานให้คงอยู่สืบไป

บทที่ ๓

วิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของพระราชปรีดิธิคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

การประกาศเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปยังประชาชน ผู้รับสาร พระสงฆ์สามารถทำได้หลายวิธีทางด้วยกัน ทั้งการเทศนา การบรรยายธรรม การปฏิบัติตน เป็นแบบอย่างที่ดีให้เห็น การปาฐกถาธรรม การสนทนาธรรมหรือการบรรยายธรรม เขียนหรือ ประพันธ์งานไว้ในหนังสือ จารึกลงในใบลาน ตำรา เอกสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ เป็นต้น ล้วนมี จุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่น ได้เข้าใจและตระหนักถึงคำสอนได้เป็นอย่างดี เนื่องจาก มี ลักษณะเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่สูญหายง่ายและสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ง่ายกว่าวิมุขปาฐะ หรือการพูด ด้วยเหตุนี้ พระราชปรีดิธิคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) จึงได้นำหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนด้วยวิธีการจารึก หรือประพันธ์เป็นกลอน กาพย์ โคลงสาร ฉันท์ กลอนแปด กลอนลำต่างๆ เช่น ลำเต้ย ลำซิ่ง ลำทางยาว ลำทางสั้น เป็นต้น เพราะเล็งเห็นว่า เหมาะ กับจริตวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวอีสาน และน่าจะเป็นที่น่าสนใจได้ง่าย เพื่อให้ผู้บริโภครู้จักได้รับ หลักธรรมได้อย่างหลากหลาย และเป็นการเข้าถึงวรรณกรรมคำสอนของชาวอีสานได้สะดวกทางหนึ่ง ด้วยเหตุผลนี้ การนำหลักธรรมไปประยุกต์สอนประชาชน จึงมีลักษณะสอดแทรกลงไปในเรื่องา ของวรรณกรรมคำสอนต่างๆ เช่น คำสอนเรื่องการพึ่งตนเอง ความไม่ประมาทในชีวิต ความสามัคคี เป็นต้น เพราะนอกจากจะทำให้ผู้อ่านได้รับความสนุกเพลิดเพลินด้านเนื้อหาสาระแล้ว ยังได้รับรส แห่งพระธรรมที่แฝงอยู่ในการประพันธ์ในแต่ละประเภทอีกด้วย

๓.๑ แนวคิดการบูรณาการองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปสู่วรรณกรรม

คำว่า "วรรณกรรมอีสาน" นั้น ส่วนใหญ่จะหมายถึงวรรณกรรมของกลุ่มวัฒนธรรม ไทย-ลาว ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ มากกว่า ๒ ใน ๓ ของประชากรในภาคอีสาน นอกจากนี้ จารีต ประเพณีของชาวไทย-ลาว ที่เรียกว่า "ฮีตสิบสอง คองสิบสี่" นั้น ชาวอีสานส่วนใหญ่ยังถือปฏิบัติ อย่างเหนียวแน่น ส่วนกลุ่มเขมร-ส่วย และกลุ่มโคราช ก็มีวรรณกรรมของตนเอง ซึ่งเรียกว่า "วรรณกรรมเขมร" และ "วรรณกรรมโคราช" ตามลำดับ ดังนั้นวรรณกรรมอีสานในที่นี้ จึงกล่าว เฉพาะวรรณกรรมของกลุ่มไทย-ลาว ส่วนวรรณกรรมอีสาน นั้น หมายถึง เอกสารลายมือที่ชาวไทย

ในทุกภูมิภาค ได้บันทึกเรื่องราว สำคัญ ด้วยอักษรท้องถิ่น ภาษาไทยท้องถิ่น ได้แก่ ดำนาน ประวัติศาสตร์ ตำรา (หมอดู ฤกษ์ยาม ยาสมุนไพร ฯลฯ) นิทานพื้นบ้าน วรรณกรรมศาสนาที่ เรียกว่า ชาดก และชาดกนิบาต^๑ (คือ การนำนิทานพื้นบ้านมาประพันธ์ตามแนวชาดก เพื่อใช้เทศนา สอนชาวพุทธ) วรรณกรรมพื้นบ้าน หรือ เอกสารพื้นบ้านอีสาน หมายถึง ตำราวิชาการ กฎหมาย นิทาน วรรณกรรมชาดก ที่บันทึกด้วยภาษาถิ่นอีสาน อาจบันทึกด้วยอักษรธรรม หรืออักษรไทย น้อยก็ได้ ขึ้นอยู่กับการใช้งาน โดยชาวอีสานนิยมใช้อักษรธรรมบันทึกตำราสำคัญและคัมภีร์พุทธ ศาสนา รวมทั้งวรรณกรรมชาดกนอกนิบาต ส่วนอักษรไทยน้อยใช้บันทึกนิทานพื้นบ้านและนิทาน จักร ๆ วงศ์ ๆ ที่บันทึกด้วยอักษรธรรมและอักษรไทยน้อย ซึ่งปัจจุบันยังพบว่า มีวรรณกรรมอีสาน อีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการปริวรรตมาเป็นอักษรไทยปัจจุบัน^๒

การสืบทอดวัฒนธรรมทางวรรณกรรมชาวอีสาน กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ได้สืบทอด วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงร่วมกับชาวล้านช้างมาตั้งแต่อดีต ฉะนั้น จึงมีลักษณะร่วมกันอยู่มาก ทางด้านวรรณกรรม ตัวอักษร ตลอดจนภาษาพูด โดยเมื่อพิจารณาอย่างละเอียดแล้วพบว่า ภาษา อีสานกับภาษาลาวมีความคล้ายคลึงกันมาก จนเกือบเป็นภาษาเดียวกัน จะต่างกันที่สำเนียงเพี้ยนกัน เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในการสืบทอดวัฒนธรรมด้านวรรณกรรมและตัวอักษรนั้น พบว่าอาณาจักร ล้านช้าง ได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอาณาจักรล้านนาในสมัยราชวงศ์มังราย ดังปรากฏใน พงศาวดารล้านช้างและพงศาวดารโยนก กล่าวไว้ว่า^๓ ในสมัยพระเจ้าโพธิสารราช แห่งล้านช้าง (พ.ศ. ๒๐๖๓ - ๒๐๕๓) ได้ส่งราชทูตไปขอพระไตรปิฎก ๖๐ คัมภีร์ และพระเทพมงคลเถระจาก เชียงใหม่ สมัยพระเมืองแก้ว ได้ไปเผยแผ่พระธรรมในอาณาจักรล้านช้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๖ วรรณกรรมและตัวอักษรจึงเข้าไปในล้านช้างในครั้งนั้นด้วย และเมื่อชาวล้านช้าง ขยายกลุ่มชนมา อาศัยที่ภาคอีสาน ได้นำวัฒนธรรมเหล่านั้นมาด้วย จึงพบว่า วรรณกรรมอีสานจำนวนมากมีเนื้อเรื่อง เหมือนกับวรรณกรรมทางภาคเหนือ เช่น เรื่องนางผมหมอม จำปาสีตัน สิ้นไซ และลิ้นทอง^๔ เป็นต้น

ดังนั้น จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความ เชื่อมโยงไปยังวรรณกรรมคำสอนของอีสาน พบว่า พระสงฆ์ที่ฉลาดในการประพันธ์ตำรา บทกथा

^๑ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, พจนานุกรมภาคอีสาน - ภาคกลาง ฉบับปณิธานสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ติสสมหาเถระ), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักราชเลขาธิการ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๑.

^๒ ธวัช ปุณโณทก, “การวิจัยเรื่องไทยศึกษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน”, ธรรมทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑, (มีนาคม - มิถุนายน ๒๕๔๔) : ๔๓-๔๖.

^๓ ธวัช ปุณโณทก, วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔-๑๖.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

บทกลอนต่างๆ จึงได้อธิบายหลักธรรมและได้นำเสนอหลักธรรมต่างๆ ผ่านงานประพันธ์วรรณกรรมอีสานในลักษณะต่างๆ กัน ทั้งชาดก นิทาน พระสูตร พระวินัย เป็นต้น โดยใช้ภาษาธรรมและภาษาไทยน้อยเป็นหลักในการสื่อสาร แต่ปัจจุบันมีผู้อ่านได้น้อยลงมาก จึงนิยมหันไปใช้ภาษาถิ่นอีสานเป็นหลัก อาจจะแปลเป็นภาษากลางบ้างหรือไม่แปลบ้าง

๓.๒ หลักคำสอนด้านจริยธรรมของพระราชปรีดิทริคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เรียกแบบสากลว่า “จริยธรรม” = จริย + ธรรมะ คือ ความประพฤติที่เป็นธรรมชาติเกิดจากคุณธรรมในตัวเอง ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคมรวมสรุปคือ ข้อควรประพฤติปฏิบัติ และจริยธรรม (Ethics) ความเป็นผู้มีจิตใจสะอาด บริสุทธิ์ เสียสละหรือประพฤติดีงาม เนื่องจากว่า หมายถึง ประมวล กฎหมาย ที่กลุ่มชนหรือสังคมหนึ่งๆ ยอมรับเป็นแนวควบคุมความประพฤติ เพื่อแยกแยะให้เห็นว่าอะไรควรหรือไปกันได้กับการบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม นอกจากนั้น ยังหมายถึงปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วย ความประพฤติ และการครองชีวิต ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด หรืออะไรควร อะไรไม่ควร อีกทั้งยังเป็นกฎเกณฑ์ ความประพฤติของมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์ คือ ความเป็นผู้มีปัญญา และเหตุผล หรือปรัชญาญาณทำให้มนุษย์มีมโนธรรมและ รู้จักไตร่ตรองแยกแยะความดี - ความชั่ว, ถูก - ผิด, ควร - ไม่ควร เป็นการควบคุมตัวเอง และเป็นการควบคุมกันเองในกลุ่ม หรือเป็นศีลธรรมเฉพาะกลุ่ม^๕

พระราชปรีดิทริคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ได้นำหลักคำสอนที่เป็นจริยธรรมและศีลธรรม คือ ความจริงที่ประเสริฐมีคุณค่าต่อการพัฒนาชีวิตตนและบุคคลอื่นในด้านต่างๆ เช่น เป็นคำสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้อ่านวรรณกรรมมีความเข้าใจและให้ความสำคัญต่อการพึ่งตนเองมากกว่าจะพึ่งบุคคลอื่นหรือปัจจัยภายนอกตนเอง เพื่อสอนไม่ให้เป็นมาทในการดำเนินชีวิตตามวิถีทางแห่งพุทธศาสนิกชนที่ดี รู้จักการทำบุญส่งเสริมบารมีต่างๆ ให้เกิดขึ้น รู้จักโทษภัยของสิ่งเสพติดให้โทษต่างๆ ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือสนับสนุน รู้จักความเข้าใจต่อบุคคลอื่นจนถึงระดับเกิดความร่วมมือทางสังคมที่เรียกว่า “ความสามัคคี” รู้อนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีทางในการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอีสาน นอกจากนั้น ผู้อ่านยังจะได้รับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผ่านงานปริวรรตที่สอนทำให้เกิดคติเตือนใจแก่การนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน ดังผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

^๕ ดูเพิ่มเติมใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕.

๓.๒.๑ การฟังตนเอง

สาระสำคัญและความหมายในการฟังตนเอง สรุปได้ดังต่อไปนี้

๑) การฟังตนเองเป็นการทำความดี การสั่งสมคุณงามความดีหรือบุญ เพราะความดีจะเป็นที่ฟังแก่ปวงสัตว์ ในปฐมเทวพราหมณสูตรและทุติยเทวพราหมณสูตร ดิถีนิบาต พระพุทธองค์ได้ตรัสเตือนพราหมณ์ชรา ๒ คนให้เร่งรีบทำความดีทั้งทางกาย วาจา และทางจิตใจ ไม่ให้ประมาทในวัย แม้ว่าบุคคลจะมีอายุยืนนานถึง ๑๒๐ ปี แต่ถ้าไม่ทำความดีหรือบำเพ็ญประโยชน์ใด ๆ ก็เป็นชีวิตที่ไร้ค่า ไร้สาระแก่นสาร^๖ เป็นการทำให้ตนชาติที่ฟังทั้งในปัจจุบันชาติและปรโลกเบื้องหน้า

๒) การฟังตนเองเป็นการรู้จักสร้างที่ฟังให้แก่ตนเองหรือ “อตตทิป” คือ “การทำตนให้เป็นที่ฟัง การมีธรรมเป็นที่ฟัง” ซึ่งในความหมายนี้ พระพุทธองค์ทรงมุ่งสอนให้รู้จักความจริงของธรรมชาติแห่งขันธ ๕ โดยไตรลักษณ์ เมื่อรู้จริงด้วยปัญญาว่า ขันธ ๕ ไม่เที่ยง แปรปรวนไปและดับไปเป็นธรรมดา ย่อมละโศกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสได้^๗ เมื่อพิจารณาตามพระพุทธพจน์นี้ จะเห็นว่า การฟังตนเองในระดับนี้ มุ่งให้ผู้ฟังตนนั้นสามารถหลุดพ้นจากระดับโลกีย์วิสัยไปสู่ระดับโลกุตระวิสัย คือ พ้นทุกข์ไปได้ จึงเป็นคนที่พัฒนาเหนือมิติสามัญของปุถุชน ก้าวสู่ความเป็นพระอรหันต์บุคคล

๓) การฟังตนเองเป็นการปฏิบัติธรรมให้เป็นที่ฟังแก่ตน ด้วยการเจริญสติปัญญา ๔ คือ พิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม ว่าไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตนเราเขา ในจักกวัตติสูตร พระพุทธองค์ทรงตรัสให้มนุษย์ฟังตนและฟังธรรม ไม่ให้ฟังสิ่งอื่น วิธีฟังตนฟังธรรม คือ ให้กระทำโดยการเจริญสติปัญญา ๔ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่ฟัง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่ฟัง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่ฟัง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่ฟังอยู่เกิด”^๘

๔) การฟังตนเอง คือ การเข้าถึงพระรัตนตรัย และการเห็นอริยสัจ ๔ ตามเป็นจริง เพราะพระรัตนตรัยและอริยสัจ ๔ เป็นที่ฟังที่ประเสริฐของมนุษย์ ส่วนที่ฟังอื่นๆ ไม่ว่าจะป้า ไม้ ภูเขา อาราม เจดีย์ เป็นต้น ก็เป็นที่ฟังได้ แต่ไม่ดีเท่าพระรัตนตรัย เพราะที่ฟังต่างๆ เหล่านั้นไม่สามารถทำให้หมดทุกข์ได้ ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า

“มนุษย์ทั้งหลาย เมื่อถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถือเอาภูเขา ป่า อาราม และแม้กระทั่งรุกขเจดีย์ว่าเป็นที่ฟัง แต่สิ่งต่างๆ นั้น ก็ไม่ใช่สรณะอันเกษมสูงสุด ย่อมไม่อาจพ้นจากทุกข์ไปได้ แต่เมื่อบุคคลเข้าถึงพระคุณพระรัตนตรัย ทั้งสาม คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม

^๖ อัง.ติกก. (ไทย) ๒๐/๕๒-๕๓/๒๑๔-๒๑๖.

^๗ ส.ข. (ไทย) ๑๓/๔๓/๕๕-๖๑.

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐/๕๕.

และพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งแล้ว สามารถเข้าใจในอริยสัจ ได้แก่ รู้จักทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และมรรคมีองค์ ๘ ที่เป็นหนทางพ้นทุกข์ด้วยปัญญาอันชอบ สิ่งนั้นนั่นแหละ เป็นสรณะอันเกษมสูงสุด ย่อมจะพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้”^๕

ประเภทของการพึ่งตนเองตามหลักพุทธธรรม มี ๒ ประเภท ดังนี้

๑) การพึ่งตนเองภายใน คือ การทำความดีทางกาย วาจา ใจ ด้วยการเข้าถึงพระรัตนตรัย ๓ ได้แก่ ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง (สรณะอันประเสริฐ) และเห็นอริยสัจ ๔ อันได้แก่ ทุกขอริยสัจ สมุทัยอริยสัจ นิโรธอริยสัจ และมรรคอริยสัจ การกระทำดังกล่าว เป็นการสร้างที่พึ่งแก่ตนโดยแท้จริง เพราะหากบุคคลรู้ทุกข์ รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้การดับทุกข์ และรู้วิธีการดับทุกข์ด้วยตนเอง ก็จะพ้นทุกข์ด้วยตนเอง ไม่ใช่คนอื่นทำให้ตน และการปฏิบัติตนตามหลักสติปัญญา ๔ ก็ถือว่าการสร้างที่พึ่งแก่ตนทั้งภายในและภายนอก

๒) การพึ่งตนเองภายนอก คือ การปฏิบัติมรรคมีองค์ ๘ ในอริยสัจ ๔ (สัมมาอาชีวะ สัมมากัมมันตะ = อาชีพสุจริตและงานสุจริต งานที่ถูกต้อง) นั้น ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งการกระทำ (กิริยาบาท) ไม่ได้เป็นศาสนาแห่งความเชื่อในเรื่องอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าต่างๆ ตลอดทั้งอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นอำนาจภายนอก มากระทำให้หรือบันดาลให้เป็นไป พุทธศาสนา เชื่อในการกระทำของมนุษย์ คือ เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพ สามารถพัฒนาตนเองให้ประเสริฐกว่า ดีกว่า เทพทั้งหลาย และสามารถที่จะแสวงหาปัจจัย ๔ ได้โดยไม่ต้องพึ่งใคร

แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ตรัสให้เด็กและเยาวชน รู้จักทำที่พึ่งแก่ตนเองเพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพและคุณธรรมในอนาคต ดังพระราชดำรัสที่ตรัสในวันเด็กแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ว่า “เด็กๆ ทำอะไรต้องหัดให้รู้ตัว การรู้ตัวอยู่เสมอ จะทำให้เป็นคนมีระเบียบ และคนที่ระเบียบดีแล้ว จะสามารถเล่าเรียนและทำการงานต่างๆ ได้โดยถูกต้องรวดเร็ว จะเป็นคนที่ประสบความสำเร็จและความเจริญ ให้แก่ตนเองและส่วนรวมในอนาคต ได้อย่างแน่นอน”

สรุปว่า การพึ่งตนเอง ก็คือ บุคคลสามารถที่จะมีชีวิตอยู่ได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติในครรลองที่ถูกต้องเหมาะสม รู้จักการดำเนินชีวิตด้วยหลักสัมมาอาชีวะ ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น อีกทั้ง รู้จักสั่งสมคุณงามความดีต่างๆ ไว้เป็นบุญกุศลสำหรับตนเองอยู่เสมอไม่ประมาท เช่น การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน การพิจารณาในอริยสัจ ๔ เป็นต้น เพื่อสร้างที่พึ่งภายในตนเองให้มั่นคง แทนที่จะสร้างเฉพาะที่พึ่งปัจจัย ๔ ภายนอก ซึ่งมีวันหมดสิ้นได้ เช่น อาหาร เสื้อผ้า เป็นต้น ส่วนที่พึ่งภายใน คือ จริยธรรม ความดีงาม ย่อมทำให้เป็นผู้รู้จักการดำเนินชีวิตเพื่อเป็นประโยชน์สุขทั้งต่อตนและส่วนรวมได้อย่างแท้จริง

^๕ พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๘-๑๘๒/๕๒.

วรรณกรรมคำสอนการพึ่งตนเอง เรื่องการพึ่งตนเอง มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑) การรู้จักทำที่พึ่งแก่ตนเองด้วยการทำบุญกฐินเพื่อสังฆมวารมีในทานมัย

พึ่งเจ้าพึ่งบุญพึ่งดอกคู่ มื่อนี้หมอลำคู่มาแอวในงาน เจ้าภาพจ้างลูกหลานชายหญิง มาร้อง จังแม่นเฮ็ดถักช่องเต่าเก่าโบราณ ถือว่าได้สืบสานฮีตคองแต่เค้า มื่อนี้ลือขอล่า เรื่องบุญกฐิน ถึงสืเคยไดยินโปรดพึ่งอีกแห่น บุญกฐินเดือนแม่เป็นเรื่องสำคัญ บุญนั้น มีน้ำหนักมากมายหลายอย่าง บุญอันใดกะช่างสืบต่อกฐิน หนึ่งเพราะพระมุรินทร์ บัญญัติไว้ก่อน สองเพราะต้องเลือกบ่อนเอ็นว่าสิมา สามเพราะมีเวลาหนึ่งเดือนท่อนั้น เดือนสิบเอ็ดเดือนค้ำหนึ่งทางแรมเดือนสิบสอง เพ็นแถมถึงสิบห้าค่า จำนวนพระ อย่างต่ำห้ารูปขึ้นไป ถ้าทำผิควินัยถือว่าทำบชอบ เพราะว่าผิระบอบจากสังฆกรรม ก่อนสิกรานต้องทำการอุปโลกน์ ถักทางธรรมทางโลกพึ่งแล้วเข้าใจ แม่นสิเฒ่าปาน ได้บวชคนตามเจ้า หากว่าบได้เข้าจำอยู่พรรษา บมีสิทธิสิมารับกฐินนำหมู่ กฐินนี้มีผู้ ถามก่อนถวาย มีผู้อธิบายถึงองค์ความรู้ บอแม่นว่าอยู่ๆสิมารับ ไปกราน ต้องมีความ ชำนาญวินัยหลายข้อ มีพระค่านหรือบ่ตอนกล่าวชาว...^{๑๑}

วรรณกรรมนี้ แสดงให้เห็นว่า การทำบุญกฐินเฉพาะกาลเวลาปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น โดยถวายแก่พระสงฆ์ผู้จำพรรษาครบไตรมาส ผู้กรานกฐินจะต้องสวดให้ถูกต้องตามพระวินัยด้วย กฐินทานนี้ จะต้องทำให้เสร็จภายในวันเดียว ฉะนั้น ผู้ชวนขวยที่พึ่งแก่ตน จะต้องเป็นผู้มีศรัทธา เป็นอย่างยิ่ง จึงจะเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ สำหรับบริวารกฐินได้และจะต้องบอกกล่าวหมู่ ญาติและคนใกล้ชิดให้ได้รู้จักสร้างที่พึ่งแก่ตนเองในสัมปรายภพ ด้วยเชื่อว่า หากใครได้ทำบุญกฐิน นี้ จะได้รับอานิสงส์เป็นอนนคณันต์

๒) รู้จักทำที่พึ่งแก่ตนและสังคมด้วยการประพตติตนเป็นพลเมืองที่ดี

พึ่งเด้อเจ้าไทยเฮาทุกถ่า ผู้พึ่งถ่าทุกท่านประธานพร้อมทุกคน มื่อนี้ลือเลือกคัน ตัวอย่างทางที่ดี ทำเรื่องมีสาระให้เพื่อนฝูงลุงป้า พัฒนาเมืองบ้านทำงานให้ท้องถิ่น รักษาสิลห้าได้ใจตั้งต่อธรรม ประพตติดีอีกซำบ่ทำชั่วมัวหมอง ถือตามครองชาวพุทธ บ่ล่วงเกินให้สิลพลัง คอยระวังแลงเช้าของเมหาหนีห่าง มีสตางค์จ่งไว้บ่อกจใช้สิ่งบ่ ควร ทุกสิ่งล้วนโอกาสเสียงกะมีสูง เขิญคุณลุงคุณตาให้แนะนำหลานน้อย ขอเชิญ คอยคูบ้ำหาทางบอกกล่าว บาดยามเกิดเรื่องราวอนาคตต้องสู้บ่ผันแท้แน่นอน ผู้ เป็นทุกข์เด้อคร้อบ่เพียงแต่โตเขา ต้องแม่นเฮาโดยตรงเล่นหนีบมิได้ ลือขอเดือนสดี

^{๑๑} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “สร้างบุญกฐินเป็นมหากุศลที่พึ่งแก่ตน”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๖ (อัดสำเนา).

ให้หญิงชายอย่าใจง่าย มีเงินหลายกะมับลิจมได้ดั่งกัน เหตุคั้งนั้นเพิ่นจั่งสั่งให้ทำดี สิ
ได้มีแนวอิงบาดมิ่งมรณาเมี้ยน ให้ทำเพียรเอาไว้อย่ามีใจไหวหวั่น อย่าฆ่าฟันพี่น้อง
อย่ามัวจ้องแต่ตีเผา อย่าเผาเฮือนเผาเล้ากุฎิพระศาลา เทิงสถานศึกษาอย่าทำให้วายวุ่น
รัฐลงทุนมาไว้คนไทยให้คิดแทน ให้หาทางช่วยแก้ไขเมืองบ้านอยู่เย็น เรื่องบ่ดีให้
เว็นไกลห่างแสนไมล์ ของเป็นภัยเป็นพิษให้ห่างหนีพ้นลิ้ เทิงยาอียาบ้าสุราม้าแข่ง
บอลบ่แทงอีกด้วยมวยคู่กะอย่าสน สีนานวนให้เคนม้วนลายใหม่ไปลงเดี่ย^{๑๑}

วรรณกรรมคำสอนนี้ แสดงให้เห็นว่า บุคคลควรดำรงตนอยู่ในมนุษยธรรมที่ดีงาม
เช่น รู้จักรักษาศิลห้ำข้อ ไม่ลักขโมยสิ่งของๆ คนอื่นมาเป็นของตน การรู้จักใช้ทรัพย์สินที่เหมาะสม
รู้จักเว้นจากอบายมุขสิ่งมอมมัวต่างๆ รู้จักพึ่งตนเองในทางที่เหมาะสมดีงาม คือ ทำคุณประโยชน์แก่
สังคมดีกว่าจะไปทำลายทรัพย์สินสมบัติของทางราชการ หรือสาธารณะสมบัติ

๓.๒.๒ สอนไม่ให้ประมาทในชีวิต

พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนพุทธบริษัท ไม่ให้มีความประมาทในการดำเนินชีวิตของตน
และบุคคลอื่น เพราะว่าความไม่ประมาทเป็นสิ่งที่ทำให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และยังทำให้
อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“ความไม่ประมาท เป็นทางแห่งอมตะ
ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย
คนผู้ไม่ประมาทชื่อว่าย่อมไม่ตาย
คนผู้ประมาทจึงเหมือนคนตายแล้ว^{๑๒}

นัยแห่งความไม่ประมาทข้างบนนี้ จะเห็นว่า เมื่อบุคคลตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท
ในการดำเนินชีวิตแล้ว ย่อมเป็นบ่อเกิดหรือเป็นรากฐานแห่งความดีงามทั้งปวง ถ้าเว้นจากความไม่
ประมาทเสียแล้ว การบำเพ็ญบุญกุศลทั้งหลาย ย่อมเป็นไปไม่ได้ ฉะนั้น ความไม่ประมาท จึงเป็น
วิถีทางแห่งความอมตะ คือ ความไม่ตาย บุคคลเมื่อไม่ประมาทแล้ว ย่อมสามารถที่จะสั่งสมบุญและ
ความดีทั้งหลายไว้ได้ ชีวิตจึงมีคุณค่า ตรงข้าม หากมีความประมาท แม้มีชีวิตอยู่ร้อยปี ทำแต่กรรม
ชั่ว เช่น ประทุษร้ายคนอื่น ลักทรัพย์ เป็นต้น ก็เหมือนกับบุคคลที่ตายแล้ว เพราะปล่อยให้ชีวิตว่าง
เปล่าจากการทำความดี ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้หวังความสุขแก่ตนและสังคม จึงไม่ควรดำรง
ตนอยู่ในความประมาทในชีวิต

^{๑๑} พระราชประวัติคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “รู้จักทำความดีให้เป็นที่พึ่งแก่ตนและสังคมมนุษย์”,
ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๘ (อัคราณา).

^{๑๒} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๑/๓๑.

๑) ความไม่ประมาทในพระสงฆ์

คำว่า พระสงฆ์ หรือมาจากคำว่า สงฺฆ ในภาษาบาลีแปลว่า หมู่ เช่นในคำว่าภิกษุสงฆ์ แปลว่า หมู่ภิกษุ ใช้ในความหมายว่า ภิกษุทั้งปวงก็ได้ เช่น "จิวรนี้เป็นของสงฆ์ ควรจะจัดเป็นพิธีสงฆ์ถวาย" เมื่อใช้ควบกับคำว่า พระ เป็น พระสงฆ์ ซึ่งมีความหมายว่าภิกษุ เช่น "นิมนต์ภิกษุสงฆ์มาฉันในงานเมื่อวาน มีพระสงฆ์มาเป็นจำนวนมาก" ตามพระวินัย ภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป จึงเรียกว่าสงฆ์ เช่นในคำว่า สังฆกรรม (กรรมที่สงฆ์ คือภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปพึงทำร่วมกัน) พระสงฆ์ ในทางพระพุทธศาสนา มี ๒ ประเภทใหญ่ ตามหลักการในบทสวดสังฆคุณ ยทิท ใต้แก่บุคคลเหล่านี้คือ จตุตถปริศนาคานี อฏฐปริศนาคคฺคา คฺคฺแห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวบุรุษได้ ๘ บุคคล อันหมายถึงพระสงฆ์ฝ่ายธรรม ๔ และพระสงฆ์ฝ่ายวินัย ๔ กล่าวคือ

(๑) อริยสงฆ์ หรือ พระสงฆ์ฝ่ายธรรม หมายถึง พระอริยบุคคล ๔ ประเภท คือ พระโสดาบัน (สุปฏิปันโน ปฏิบัติดีงาม) พระสกทาคามี (อุชุปฏิปันโน ปฏิบัติตรง , ถูกต้อง) พระอนาคามี (ญายุปฏิปันโน ปฏิบัติชอบ , เพื่อธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์) พระอรหันต์ (สามิฉิปฏิปันโน ปฏิบัติสมควร , เหมาะสม)

(๒) สมมติสงฆ์ หรือ พระสงฆ์ฝ่ายวินัย หมายถึง พระภิกษุที่ได้รับการอุปสมบทตามพระบรมพุทธานุญาต ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป เรียกว่าสงฆ์ เนื่องจากคำว่าสงฆ์แปลว่าหมู่ จึงเรียกหมู่พระภิกษุว่า ภิกษุสงฆ์ และ พระภิกษุสงฆ์จัดเป็นพระสงฆ์โดยสมมติ จึงเรียกว่า สมมติสงฆ์ จัดเป็น ๔ วรรค ตามพระบรมพุทธานุญาต ให้ทำสังฆกิจตามพระวินัย คือ จตุวรรค ๔ รูป ปลายวรรค ๕ รูป ทศวรรค ๑๐ รูป วิสดีวรรค ๒๐ รูป แต่ถ้าพระภิกษุ ๒-๓ รูป เรียกว่า คณะ (เนื่องจากแบ่งพวกกันฝ่ายละ ๒ รูปมิได้) ถ้าพระภิกษุรูปเดียว จัดเป็นบุคคล อนุตตร ปรุณฺณกฺเขตต์ โลกสุส เป็นนื่อนานบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า อาหุเนยฺโย เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา (นำมาถวาย เช่น นำมาใส่บาตรขณะบิณฑบาต) ปาหุเนยฺโย เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ (จัดไว้รอทำให้ท่านมารับ เช่น การนิมนต์มาฉันที่บ้าน) ทกฺขินเณยฺโย เป็นสงฆ์ควรแก่การรับทักษิณาทาน (การเอ่ยปากขอเองจากท่าน) อญฺชลิกรณเณยฺโย เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี^{๑๑} (การประนมมือ)

แม้ในกรณีที่พุทธศาสนิกชน เป็นผู้ไม่ประมาทในการตอบแทนคุณของพระสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบนี้ ท่านก็ได้ประพันธ์ไว้เป็นวรรณกรรมคำสอนต่อไปนี้

พระศิครีเมืองไทย	เกิดอยู่ในถิ่นอีสาน
สมเด็จพระพุฒาจารย์	ฉายาท่าน อาสโภ
บ้านเกิดคือบ้าน ไต้	เป็นชุมชนที่ใหญ่โต

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖๕-๒๖๖.

พระยีนเป็นหินโกล์	เอามาโซว์ชื่ออำเภอ
เป็นพระที่ศักดิ์สิทธิ์	เชิญบูชิตไม่ควรเปลอ
สววยิ่งจริงนะเออ	จำไว้เนอหินทั้งองค์
ขอนแก่นเป็นจังหวัด	เชิญสัมผัสตามประสงค์
สมเด็จพระมั้นนง	เป็นพระสงฆ์ผู้ลือนาม
ตำแหน่งสุดท้ายนั้น	จำให้มันเมื่อถูกถาม
ลงชื่อแทนพระนาม	สังฆราชของชาติไทย
เมื่อพูดถึงสมเด็จพระ	ไทยและเทศเบิกบานใจ
ท่านมองเห็นกาลไกล	องอาจในกลางสภา
ถึงคราวที่คับขัน	ท่านฉับพลันแก้ปัญห
เลื่องลือทั่วโลก	มาวันทาถึงเมืองไทย
ร้อยปีของสมเด็จพระ	ไทยและเทศหน้าสดใส
ทุกคนอยู่หนใด	น้อยและใหญ่ น้อมบูชา
ไหว้คุณของสมเด็จพระ	ต้องสำเร็จไม่กังขา
ทุกมุมของโลก	น้อมวันทานึกถึงคุณ
ประชาพร้อมกันจัด	มีภาครัฐเข้ามาหนุน
หวังใจจะได้บุญ	เพราะไหว้คุณด้วยศรัทธา ^{๑๔}

วรรณกรรมคำสอนนี้ ได้กล่าวถึง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาก อาสภมหาเถร) ผู้มี
 ภูมิลำเนาบ้านเกิดที่บ้าน ไต้บ้าน ไต้บ้าน อำเภอพระยีน จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นพระสงฆ์ผู้มี
 ศิลาจารวัตรที่งดงาม เป็นพระสงฆ์นักพัฒนา เป็นผู้ต่อสู้กับความอยุติธรรมทางสังคมในสมัยนั้น จน
 ได้รับชัยชนะ คือ ความบริสุทธิ์ที่ชาวพุทธให้ความยกย่องกราบไหว้บูชา เป็นผู้ให้การศึกษาด้าน
 ต่างๆ แก่พระสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาทสืบต่อพระพุทธศาสนา เช่น ด้านวิปัสสนากรรมฐาน ด้าน
 การศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านตัวอย่างการต่อสู้แบบอหิงสา เป็นต้น อันเป็นบุคลิกที่โดดเด่นของ
 ท่าน ทำให้พระสงฆ์อีกหลายรูปได้เจริญรอยตามคุณความดีของท่านมาถึงปัจจุบัน ฉะนั้น บุคคลผู้
 สักการบูชาพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ย่อมเป็นบุญแก่ผู้ไหว้และยังเป็นการระลึกถึงสังฆานุสสติอีกด้วย

^{๑๔} พระพุทธนิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “พระดีศรีสยาม”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๘ (อัดสำเนา).

๒) ความไม่ประมาทในพระคุณของบุพการีชน

บุพการี ถือว่าเป็นผู้มีอุปการคุณแก่บุตรธิดาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากว่า ท่านได้ลำบากทุกข์เข็ญอย่างยิ่งทางกายในการเลี้ยงดูบุตรธิดาของตน ให้เติบโตใหญ่ตั้งแต่เป็นทารกในครรภ์ ต้องระมัดระวังเรื่องต่างๆ เกรงว่าบุตรจะเป็นอันตราย และเมื่อเจริญวัยขึ้นมาก็เลี้ยงดูด้วยปัจจัย ๔ เช่น อาหาร เสื้อผ้า นม น้ำ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เพื่อให้บุตรดำเนินชีวิตไปได้ด้วยดี ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“มารดาประทับประคองครรภ์อยู่หนึ่งปีหรือหย่อนกว่าบ้างแล้ว จึงคลอดบุตร เพราะเหตุนั้น มารดานั้นจึงชื่อว่า หญิงผู้ให้กำเนิดบุตร เพราะเหตุนั้น บัณฑิตจึงเรียกท่านว่า ชนุตติ หญิงผู้ยังบุตรให้เกิด เมื่อบุตรร้องไห้ มารดาก็ปลอบโยนให้ยินดีได้ด้วยน้ำนมบ้าง ด้วยการร้องเพลงกล่อมบ้างด้วยการกอดไว้แนบอบบ้างเพราะเหตุนี้ บัณฑิตจึงเรียกท่านว่า โตเสนติ หญิงผู้ยังบุตรให้รำริงยินดี จากนั้น เมื่อลมแรงและแดดกล้า มารดาก็กระทำความรักอย่างจับใจ มองดูบุตรผู้ยังเป็นเด็กอ่อน ไร้เดียงสาอยู่ เพราะเหตุนี้บัณฑิตจึงเรียกท่านว่า โปเสนติ หญิงผู้เลี้ยงดูบุตร...”^{๑๕}

แม้ในกรณีที่บุตรธิดา เป็นผู้ไม่ประมาทในการตอบแทนพระคุณของบุพการีนี้ ท่านก็ได้ประพันธ์ไว้เป็นวรรณกรรมคำสอนต่อไปนี้

คุณแม่มิมากดั้น	มากทวมทันสิ่งไหนไหน
คุณแม่มากกว่าใคร	จะหาใดมาเปรียบปาน
คุณแม่แสนประเสริฐ	วโรเลิศลูกกราบกราน
คุณแม่เหลือประมาณ	เกินกล่าวขานด้วยจิ
คุณแม่หนักกว่าฟ้า	กว่าสุธาและวาริ
หนักกว่าขุนคีรี	หาใดมีจะชั่งตวง
คุณแม่มากที่สุด	บริสุทธิ์กว่าทั้งปวง
ความรักและเป็นห่วง	มิเต็มดวงหฤทัย
แม่รักลูกทุกคน	ด้วยกมลอันผ่องใส
รักลูกสุดหัวใจ	สละได้ทุกสิ่งอัน
ชีวิตและเลือดเนื้อ	สละเพื่อลูกทั่วกัน

^{๑๕} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๗ - ๑๖๘/๘๒.

ถ้าลูกสบสุขสันต์	ใจแม่นั้นหมดกังวล
ถ้าลูกทุกข์โศกเศร้า	แม่ร้อนร่ำในกมล
อยากให้ลูกทุกคน	มีสุขล้วนทุกวันคืน
ลูกทุกข์แม่ทุกข์ด้วย	ยามลูกป่วยแม่กล้ากลืน
กลางวันและกลางคืน	แม่ขมขื่นไม่ชื่นใจ ^{๑๖}

วรรณกรรมคำสอนข้างบนนี้ จะเห็นว่า บุพการี คือ แม่มีพระคุณยากที่จะพรรณานาหาที่เปรียบมิได้ ยิ่งกว่าท้องฟ้ามหาสมุทรหรือภูเขาที่ใหญ่ ยังไม่เท่าพระคุณของท่าน เพราะท่านสามารถที่จะพลีกายยอมตายแทนลูกของตนได้ บุคคลอื่นหาทำได้ไม่ แมื่อยามที่ลูกสุขก็สุขด้วยยามทุกข์ก็ทุกข์ด้วย จึงเป็นทั้งเพื่อนและแม่ในขณะเดียวกัน

๓.๒.๓ ตอนให้หมั่นทำบุญเสริมสร้างบารมี

คำว่า บุญ นั้นหนึ่งแปลว่า เครื่องชำระสันดาน เป็นเครื่องชำระล้างทำให้จิตใจสะอาด บุญ มี ๓ อย่างคือ ทาน ศีล ภาวนา เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ^{๑๗} ส่วน “บาป” โดยพยัญชนะ แปลว่า สภาวะที่ทำให้ถึงทุกติ หรือทำให้ไปในที่ชั่ว หมายถึงสิ่งที่ทำให้จิตตกต่ำ สาเหตุของบาป เรียกว่า อกุลศลมูล มี ๓ อย่าง คือ ความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) และ ความหลง (โมหะ)^{๑๘}

นอกจากนั้น บุญ ยังมีนัยสำคัญในเชิงกว้าง มีความครอบคลุม ทั้งส่วนที่มีนัย ส่อถึงความดีขั้นที่ประณีตขึ้นไปจากรูปแบบพิธีกรรม หรือการทำความดีทั่วไปว่า บุญ คือเครื่องชำระสันดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพฤตินอบทางกาย วาจา และใจเป็นกุศลธรรม^{๑๙} บุญ ยังหมายถึง การทำความดีตามหลักคำสอนในศาสนา ความดี คุณงามความดี^{๒๐} ซึ่งความหมายนี้ นอกจากจะมีความเกี่ยวเนื่องกับหลักคำสอนทางศาสนาแล้ว ยังให้ความหมายในเชิงกว้างคือ การทำความคุณงามความดีต่างๆ ซึ่งไม่ได้จำเพาะลงไปว่าเป็นความดีประเภทใด เพียงแต่สิ่งใดก็ตามที่บุคคลประพฤติแล้วก่อให้เกิดความดี ซึ่งความหมายเหล่านี้ แสดงถึงบุญในเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็น

^{๑๖} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “พระคุณแม่”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๔ (อัคราเนนา).

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕.

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๘.

^{๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๘๑.

เครื่องมือสำหรับกลั่นกรองชำระจิตใจ รวมทั้งกริยาอัมภาสัยของบุคคลให้สะอาดและดีงาม
ก่อให้เกิดภาวะที่น่าชื่นชม นายกย่องนับถือ มุ่งถึงสภาพของบุญที่แสดงผลต่อพฤติกรรมและจิตใจ
ของบุคคลเป็นหลัก สรุปได้ว่า “บุญ” ย่อมมีนัยสำคัญหลายอย่าง ซึ่งผลของบุญ คือ ผลของความดี
เช่น ในข้อความว่า เพราะสมาทานกุศลธรรมทั้งหลายเป็นเหตุ บุญย่อมเจริญเพิ่มพูน เช่น ใน
พระพุทธพจน์ที่ว่า

“ผู้ทำบุญไว้เป็นปกติ ย่อมบันเทิงใจในโลกนี้
ตายไปแล้วก็ยังบันเทิงใจในโลกหน้า
ชื่อว่าบันเทิงใจในโลกทั้งสอง
เขาย่อมบันเทิงใจ เพราะเห็นกรรมที่บริสุทธิ์ของตน”^{๒๑}
“หากบุคคลทำบุญ ก็ควรทำบุญนั้นบ่อยๆ
ควรทำความพอใจในบุญนั้น
เพราะการสั่งสมบุญนำสุขมาให้”^{๒๒}

จากพระพุทธพจน์ข้างบนนี้ จะเห็นว่า บุคคลไม่ควรกลัวบุญเพราะบุญนำสุขมาให้แก่
ตน และเมื่อบุคคลทำบุญไว้ดีแล้ว ย่อมมีความสุขใจในโลกมนุษย์นี้และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ก็ย่อม
เสวยผลบุญ คือ ความสุขในโลกหน้าเพราะตนมีการกระทำที่ปราศจากโทษ ทำงานไม่มีภัยต่อตน
และสังคม และควรทำบุญเป็นประจำ เพราะบุญนำความสุขมาให้แก่ผู้ทำนั้นเอง อย่างไรก็ตาม
พระพุทธศาสนามีหลักทำบุญอยู่หลายวิธี

แต่เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ” คือ วัตถุเป็นตั้งแห่งการทำบุญ มี ๓
ประการด้วยกัน คือ ทานมัย สิลมัยและภาวนามัย ดังต่อไปนี้

ก. ทานมัย (บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน) การให้ทานเป็นบุญที่เรียกว่าทานมัยนั้น มี
ปรากฏหลายแห่งในพระสูตรต้นตปิฎก เพราะเป็นการสร้างความศรัทธาแรงใจขึ้นพื้นฐานของ
บุคคลให้เสียดสละความเห็นแก่ตัว และเพื่อที่จะน้อมนำจิตของตนเข้าสู่การปฏิบัติที่ยิ่งขึ้นไป ซึ่งการ
กล่าวถึงอานิสงส์ของการให้ทานนั้น มุ่งเน้นแสดงถึงผลที่จะพึงได้รับทั้งที่เป็นผลในปัจจุบัน
(ทิฏฐุฆัมมิกัตถะ) คือ การเสียดสละความตระหนี่ การเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น และผลในอนาคต
(สัมปรายิกัตถะ) คือ การได้รับทรัพย์สมบัติในเทวโลก พรหมโลก หลังจากตายไปแล้ว รวมทั้งผล
หรือประโยชน์จากการที่ได้เห็นว่า สิ่งนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อหมู่คณะและความยั่งยืนของ

^{๒๑} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖/๒๕.

^{๒๒} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑๘/๖๘.

พระสัทธรรม ในทานานิสังสสูตร โดยแสดงผลแห่งการให้ทานที่เป็น ไปทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังที่พระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า

“ผู้ที่ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก ๑

สัตบุรุษผู้สงบย่อมคบหาผู้ให้ทาน ๑

กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรไป ๑

ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากกรรมของคฤหัสถ์ ๑

หลังจากตายแล้ว ย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ๑”^{๒๓}

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังได้ตรัสถึงอานิสงส์ของสัจปฐีสถาน หรือทานของสัตบุรุษ ที่ให้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ การให้ทานด้วยศรัทธา ๑ ให้ด้วยเคารพ ๑ ให้ทานตามกาลอันควร ๑ เป็นผู้มิจิตตอนุเคราะห์ให้ทาน ๑ ให้ทานไม่กระทบทั้งตนเองและผู้อื่น ๑ ว่ามีอานิสงส์ ๕ ประการ คือ

“...สัตบุรุษครั้นให้ทานด้วยความศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก เป็นผู้มั่งคั่งมาก นำคุณ นำเลื่อมใส มีภวิวรรณผุดผ่อง ในที่ที่ทานนั้นแผ่ล้นผล ครั้นให้ทานโดยเคารพแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก บุตรภรรยา ทาสคนใช้ และกรรมกร ตั้งใจฟังด้วยดี เงียบโศดฟัง ตั้งใจใฝ่รู้ ครั้นให้ทานตามกาลอันควรแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีความปรารถนาเกิดขึ้นตามกาลบริบูรณ์ ในที่ที่ทานนั้นแผ่ล้นผล ครั้นเป็นผู้มิจิตตอนุเคราะห์ให้ทานแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มิจิตตอนุเคราะห์ให้ทานแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มิจิตตอนุเคราะห์ให้ทานแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก ไม่มีภยันตรายมาแต่ที่ไหนๆ คือ จากไฟ จากน้ำ จากพระราชจากโจร จากคนไม่เป็นที่รักหรือจากทายาท ในที่ที่ทานนั้นแผ่ล้นผล”^{๒๔}

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงบุญกิริยาวัตถุ หรือการทำบุญ ๓ ประการ คือ ทาน ศีล ภาวนา และอานิสงส์ของการทำบุญ ๓ ประการดังกล่าวนี้ว่า ให้ผลที่แตกต่างกันไป คือ (๑) บุคคลผู้ให้ทานและศีลบ้างเล็กน้อย ไม่มีภาวนา สิ้นชีวิตแล้วจะไปเกิดเป็นมนุษย์ขัดสนหรือโง่คร่ำ (๒) ให้ทานและมีศีลพอประมาณ ไม่มีภาวนา สิ้นชีพแล้ว ได้เกิดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พูนสุข (๓) มีศีลดี ให้ทานมาก ไม่มีภาวนา สิ้นชีพแล้วไปเกิดเป็นเทพในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช (๔) หากมีศีลดี ให้ทานมาก และมีภาวนา จะได้เกิดเป็นเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และชั้นปรนิมมิตวสวัตดี

^{๒๓} อ.จ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๒๔} อ.จ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๕.

ส่วนผลที่เกิดจากการให้ทานนั้น พระพุทธองค์ตรัสไว้ในทานุปปัตติสูตรว่ามีผล ๘ ประการ เช่น มโนปนิธานของผู้ให้ทาน เช่น ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม ที่นอน ที่พักและ เครื่องประดับแก่สมณะและพราหมณ์ อีกทั้งผู้รับมีศีลด้วย ย่อมสำเร็จได้ โดยการได้รับอานิสงส์ ประเภทต่างๆ คือ หลังจากตายย่อมเกิดร่วมกับพวกขัตติยมหาศาล พราหมณ์มหาศาล หรือคหบดี มหาศาล ไปเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี และชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ส่วนผู้ที่ให้ทานและมีจิตปราศจากราคะแล้ว ย่อมอุบัติในชั้นพรหมภคิก^{๒๕}

ในขณะที่เดียวกัน พระพุทธองค์ก็ตรัสถึงอานิสงส์ของการถวายทานเจาะจงบุคคล (ทักษิณาเป็นปาฏิปุคคลิก) ๑๔ ประการ ว่ามีอานิสงส์ที่แตกต่างกัน ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“...อานนท์ ในทักษิณาปาฏิปุคคลิก ๑๔ ประการนั้น บุคคลให้ทานในสัตว์ดิรัจฉาน แล้ว ฟังหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑๐๐ อัฏฐาพ ให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีลแล้วฟังหวัง ทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑,๐๐๐ อัฏฐาพ ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีลแล้วฟังหวังทักษิณาอันมี อานิสงส์ ๑๐๐,๐๐๐ อัฏฐาพ ถวายทานในบุคคลภายนอกศาสนาผู้ปราศจากความ กำหนดในกามทั้งหลาย ฟังหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์แสนโกฏิอัฏฐาพ ให้ทานใน ทานผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโศคาปัตติผลแล้ว ฟังหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์นับๆ ไม่ได้ ประมาณไม่ได้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระโศคาบัน ...พระ สกทาคามี...พระอนาคามี..พระอรหันต์...ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายในพระ ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย”^{๒๖}

พระพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่า การให้มีผลหรืออานิสงส์ที่บุคคลพึงได้รับแตกต่างกัน คือ หากให้ทานในสัตว์ดิรัจฉาน ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังไม่เท่ากับให้แก่บุคคลผู้ทุศีล ๑ ครั้งให้แก่ผู้ทุศีล ๑๐๐ ครั้ง ก็ไม่เท่ากับผู้ศีลเพียงหนึ่งครั้ง ไปจนถึงการถวายทานแก่พระพุทธองค์ที่มีผลทานเป็นมหาศาล ยิ่งนัก

วรรณกรรมคำสอนเรื่องทาน มีตัวอย่างต่อไปนี้

ตั้งใจฟังเอาเถิดท่าน ผู้มาทานของหลายหลาก บุญข้าวสากในมือนี มีคนลั่นอั่ง สนาม บริจาคข้าวน้ำทั้งขึ้นจีปลาเผา ได้สรรเอาแต่ของดีคำมีออกเหลือล้น แต่ละคน หามาได้บ่หาไกลจากท้องถิ่น ขุดจากดินเอาจากน้ำตามฮั่วไฮ่สวน ทุกสิ่งล้วนมีตั้งแต่ ของดี เพราะบุญมีเหลือหลายจึงได้มีวันนี้ พระมุนีเพิ่นสอนไว้ให้ทำทานการก่อ อุทิศ

^{๒๕} อญ. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๕๒-๒๕๔.

^{๒๖} อญ. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๕๔-๒๕๖.

ไปหาพ่อก่อนบุญไปหาแม่ แผลไปหาเอื้อยอายุผู้ตายแล้วตั้งแต่นั้น อุทิศให้ทุกท่านถ้วน
ทั่วทุกตัวสัตว์ บ้างก็ควดข้าวค้ำต่ำสูงขุ่น

(หมายถึง บุญข้าวสาก เป็นบุญที่อุทิศส่วนกุศลแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย จะต้องเตรียม
สิ่งของทำบุญต่างๆ ให้พร้อม เช่น อาหาร ข้าว น้ำ เลือกลงแต่สิ่งดีๆ มาทำบุญตามคำสอนของ
พระพุทธองค์ อีกทั้งเป็นการอุทิศแก่ผู้ตายอีกด้วย)

รักษาศีลทานช้ำฟังธรรมบริจาคน ขอส่งฝากให้พี่น้องให้มาช้วนฮับเอา ขอให้พวก
หมู่เจ้าได้มาฮับเอาไป มีจิตใสโมทนาส่วนบุญในวันนี้ โพบมีศรัทธาอ่อนทำทาน
แจกจ่าย ญาติผู้ตายสืบได้สืบให้จมน้ำ สาบแข่งเอาอีกช้ำบ่อย่าสาละพาน ขอให้มัน
ตกทุกข์อย่าให้มีทางฟื้น อย่าให้ยืนยาวมันให้มันตายบ่ได้บ่อย่า ให้มันช่วยเหม็ดพี่น้อง
ผองเท่าช้ำชิ่ง เสียงที่บดินตั่งๆ หัวตาเปล่าเดินกลับ ผู้อยู่คอยออกมาฮับโลกบ่มีแนว
ได้ เขาเลยพากันให้เสียใจบ่อย่า

(หมายถึง หากญาติที่มีชีวิตอยู่อุทิศทำบุญไปให้แก่ญาติที่ตายแล้ว ย่อมได้รับคำอวยพร
ให้มีแต่ความสุข ความเจริญ แต่หากลูกหลานไม่สนใจทำบุญให้ท่านอุทิศไปให้ ก็จะสาบแข่งให้เกิด
ความเจ็บป่วยหรือมีภัยต่างๆ)

พวกศรัทธาพี่น้องฟังแล้วจั่งได้ ฟังแล้วให้จื่อไว้เอาใจใส่ประเพณี ส่วนที่ดีให้พา
กันส่งเสริมอย่าสุพากันม้าง ให้ถางทางไปเมืองฟ้าให้พากันคิดฮ่ำ ให้ฟังธรรมละบาป
ฮ้ายอย่ากรายไกลเรื่องพนน เล่นได้เสียนั้นให้หลีกห่างแสนวา เรื่องสุรกาณีให้เล่น
หนีไกลเว้น อย่าให้หลานเหลนหล่อนมาสอนเอาคนแก่ ให้พ่อแม่สอนลูกเต้าคนเต้า
ให้จื่อครอง ให้พ่อแม่พี่น้องเป็นตัวอย่างในทางดี จั่งสิมีคนนับช้ำลือถือย่อง จั่งสิครอง
ตนได้เทียงครองใจของคนอื่น จั่งสิยืนอยู่ได้บ่อไล่ข้างห่างพระธรรม สิมีสุขเลิศล้ำบ่
ด้อยต่ำบ่ฮับจน มีแต่คนสิมานบกราบกรานวานจ้อบมีไผสิ มาจ้อมแต่สิมาฮอยกไว้ให้
สูงส่ง คุณพระพุทธธรรมสงฆ์สิมาปกเหลื่อมกั้งบังไว้คู่ชยาม บ่อฮืออยากช้ำวน้ำ
ตลอดช่องของหวาน ด้วยผลทานของโยมให้มันมีดีสิ้น ทำกุศลคราวนี้ผลามีถึงร้อยส่วน
เห็นสมควรท่อนี้พะอวลช้อยสิต้าวลง^{๒๖}

วรรณกรรมคำสอนนี้ แสดงให้เห็นว่า ลูกหลาน ควรทำบุญ รักษาศีล ฟังธรรมและอุทิศ
ส่วนกุศลไปแก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ท่านเหล่านั้นพ้นจากทุกข์ และควรรักษาประเพณี
ทำบุญนี้เอาไว้แก่นุชนรุ่นลูกหลานให้สืบต่อกันไปตามลำดับ หากปฏิบัติได้ก็จะมีมีความสุข ความ

^{๒๖} พระพุทธนิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “อนิสงส์สลาภกัตต์”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๘ (อัคราณา).

เจริญแก่ตนเอง เพราะเป็นคนกตัญญูรู้คุณบุพการีหรือญาติที่เคยให้ความอุปการะแก่ตนมาก่อน
นั่นเอง

ข. สิลมัย (บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล) การรักษาศีลในพระสูตรต้นตปีฏกนั้น ส่วนใหญ่กล่าวถึงอานิสงส์ หรือคุณประโยชน์ที่จะพึงได้จากการรักษาศีล เป็นการกล่าวในเชิงเงื่อนไข และเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์ต่อกัน เช่นว่า ถ้าบุคคลใดตั้งมั่นรักษาศีล บุคคลนั้น ย่อมได้รับอานิสงส์ในด้านต่างๆ อันเกิดขึ้นจากการรักษาศีลนั้น ซึ่งแสดงถึงอานิสงส์ที่บุคคล จะพึงได้รับทั้งในปัจจุบัน และอนาคต พระพุทธองค์ตรัสถึงอานิสงส์แห่งศีลในฐานะที่เป็นมูลเหตุแห่งการบรรลุธรรมขั้นสูงขึ้นไป โดยตรัสตอบพระอานนท์ที่ทูลถามว่า ศีล ที่เป็นกุศลมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ โดยพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า

“...อานนท์ ศีลที่เป็นกุศล มีอวิปปฏิสาร (ความไม่ร้อนใจ) เป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์ ...อวิปปฏิสารมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์... อวิปปฏิสารมีปราโมทย์ (ความบันเทิงใจ) เป็นอานิสงส์ มีปราโมทย์เป็นอานิสงส์...ปราโมทย์มีปีติเป็นผล เป็นอานิสงส์...ปีติมีปีติสัทธินเป็นผล...เป็นอานิสงส์...ปีติสัทธินมีสุขเป็นผล เป็นอานิสงส์...สุขมีสมาธิเป็นผล เป็นอานิสงส์...สมาธิมีญาณทัสสนะเป็นผลเป็นอานิสงส์...ญาณทัสสนะมีนิพพิทาวีระเป็นผล เป็นอานิสงส์...นิพพิทาวีระมีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล เป็นอานิสงส์...”^{๒๘}

ในพระสูตรดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงกระบวนการได้อานิสงส์หรือผลแห่งการปฏิบัติ ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งหลักไตรสิกขานี้ เป็นหลักการศึกษา ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันเป็นเหตุเป็นผลที่เกี่ยวเนื่องกัน ดังความที่ปรากฏในพระสูตรว่า สมานันมีอานิสงส์มาก ต้องเป็นสมาธิที่ได้รับการอบรม คือ มีศีลดีและบริสุทธิ์เป็นรากฐานก่อน และปัญญาที่มีอานิสงส์มาก ต้องเป็นปัญญาที่ได้รับสมาธิที่อบรมดีแล้ว กล่าวคือ ต้องเป็นปัญญาที่ผ่านการอบรมด้วยสมาธิ ก่อน ดังนั้น ไตรสิกขาจึงต้องอาศัยซึ่งกันและกันจึงมีอานิสงส์มาก ในที่นี้ “อานิสงส์” จึงใช้ในความหมายที่เป็นกระบวนการศึกษาอบรมตามหลักไตรสิกขา นอกจากพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอานิสงส์ของการรักษาศีลแล้ว พระพุทธองค์ยังตรัสถึงการกระทำกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริตว่ามีอานิสงส์ ๕ ประการ เพื่อเป็นการตอบคำถามของพระอานนท์ที่ทูลถามว่า เมื่อบุคคลทำกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริตแล้ว บุคคลนั้นจะได้รับอานิสงส์อะไร ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“...อานนท์ เมื่อบุคคลทำกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ที่เรากล่าวว่าเป็นกิจควรทำ โดยส่วนเดียว บุคคลนั้นจะได้รับอานิสงส์ดังต่อไปนี้ คือ แม้นกก็ดีเตียนตนเอง

^{๒๘} อัง. เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๑-๓.

ไม่ได้ ๑ ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วย่อมสรรเสริญ ๑ กิตติศัพท์อันดีย่อมจรไป ๑ ไม่หลงลืม สติตาย ๑ หลังจากตายแล้ว ย่อมจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์...”^{๒๕}

วรรณกรรมคำสอนเรื่องศีลและการประพฤติธรรม มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑) บุคคลควรมีคู่ครองเพียงคนเดียว ไม่ควรประพฤติผิดในกาม

มีผู้เฒ่ากะลี่ปามีภรรยาเฒ่ากะลิตั้ง สนิทานกล่อมกลิ้งกับแม่ยอดหญิงที่อายุนูชา เชื่อใจเถิดหนาอายขอสัญญาสืบเจ้าชู้ หากได้น้องเป็นคู่อายสืบอยู่จนสอดมือตาย หญิงอื่นที่มีรูปสวยจะร่ำจะรวยพี่ก็ไม่สน ความรักของคนจนๆ ไม่ชุกไม่ชนไม่ดึงไม่ดึง ยังไม่เชื่อหรือทดลองอีกที มีแต่มือกับเท้าคั่นนางบ่เอาอายกะเหมิดทำ สัญญาที่อายให้ไว้ตัวข้อยบ่ปล่อยวาง สร้อยคออายสิหามาให้ เจ้ามักแนวได้อายกะบ่ว่า รับอาสาตามว่าไว้สิหาให้คู่ชู้อื่น ชันดอกหนานคนงามนำ ขอสองขาสอดลงทางใต้ สิไ้่งๆ แล้วกะสิแน่นๆ ย้านแต่เห็นเมืองสวรรค์ต้องย่อง คนมีเมียสองบ่ดีแท้บ่ดีแท้^{๒๖}

วรรณกรรมคำสอนนี้ จะเห็นว่า บุคคลไม่ควรประพฤติผิดต่อคู่ครองของตนเอง คือ ให้รู้จักความสันโดษในกาม (สทาร์สันตุฎฐิ) เพราะหากมีทั้งภรรยาและชู้ ก็จะต้องทะเลาะกันและขัดแย้งกันอย่างแน่นอน จึงไม่ควรกระทำเป็นแน่แท้

๒) บำปออยู่กับผู้ทำกรรมอยู่กับผู้ก่อ

ฟังเดื่อพวกพี่น้องในท้องถิ่นดินไทย ผู้มีใจเป็นธรรมให้ล้ามมองครองเกล้า ให้ฟังเอาในเรื่องนิทานธรรมอันล้ำค่า ให้ศึกษาสืบไว้ใจนั้นให้อยู่กลาง ให้ทำจิตให้ว่างอย่าเห็นห่างทางธรรม ฟังแล้วนำไปคิดกลั่นกรองให้เห็นฐึ อย่าได้มุดเข้าสู่อาย่าได้ดูเข้าถ้า ฟังถ้าให้ตั้งเที่ยง อย่ามีเสียงคำป้อยคำสึมข่มเขา ต่อไปนี้สิได้เว้าถึงเรื่องมณีการ เป็นนิทานธรรมบทอ่านมาจำได้ มีอยู่ในภาคที่ห้าแปลมาจนสอดผ่าน เป็นนิทานเรื่องช่างแก้วฟังแล้วให้คิดนำ เรื่องนี้เกิดอยู่กำเมืองใหญ่สาวัดดี ช่างมณีนิมนต์พระเพื่อฉันอยู่ในบ้าน อยู่มานานแต่ฉันนี้สิบสองปีติดต่อกันคนกะขอยกย่องมีสีหน้าชื่นบาน เข้าที่เกิดเหตุนั้นตอนที่พระรอฉัน พนักงานในวังปอนมณีมาให้ บอกให้เจียรไนด้วยทำสวยสวยเดื่อช่าง ส่วนค่าแสงสืบจ้างเป็นของเจ้าเผ่าพระยา พระราชาทรงยินดีช่างมณีให้จำไว้ ช่างดีใจเทิงฟ้าลี้มคราวเทิงต้น มีอพวมคั่นต่อนเนื้อแดงเรือดั่งฝาง มีบ่ทันได้ล้าง

^{๒๕} บุ.ชา. (ไทย) ๒๐/๑๘/๗๑.

^{๒๖} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “รักเดียวใจเดียว”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๓ (อัคราณา).

ฟ้าฮับเอามณี กลายเป็นสีแดงสดตั้งกันกับขึ้น เอ็ดหยังกินบ่ทันแล้วเลยวางข้างบ่อน
นั่ง พระกะยังอยู่เฝ้ายามเช้าเพื่อสัจฉัน

๑๗๑

ข่าวกะพื่อท้าวบ้านคนกะหลังไหลมา พวกเขาพากันดิช่างมณีผู้ใจร้าย ยามมันตายสิ
ลงหม้อขุมไต้่นออยากรู้แน่ ดคนรกกเที่ยงแท้บ่อแปรปลิ้นเปลี่ยนไป ส่วนว่าพระเพิ่นบ่
ได้ล่องละเมิดศึกษา เพิ่นบ่มาเวียนกลับเกิดตายหลายครั้ง นิพพานังเพิ่นสูญแล้วบ่มี
แนวสิมาเกิด เหมิดกำเนิดท่อนี้บ่มีเชื่อต่อไป นี้แม่นเพิ่นบอกไว้เป็นกฎแห่งกรรมดา
ไผบัญญัติให้มันเป็นดั่งใจบ่มีได้ ผลที่ท่าเอาไว้มันเป็นไปตามสัดส่วน มีสมควรแก่เหตุ
แท้ บ่แปรปลิ้นเปลี่ยนไป เรื่องจบแล้วขอพักไว้สิได้อ้วยลาถลง ไผประสงค์แนวไต้ให้
หลังมาโฮมเต้า ปรารถนาอยากเขาหล้าขอให้เขาไต้ง่าย ๆ ให้มีเงินหลาย ๆ อายุยืนสอด
ร้อย ให้คือช้อยได้ส่งพร^{๑๑}

วรรณกรรมคำสอนนี้ ใจความเรื่องย่อเล่าว่า มีครอบครัวหนึ่ง สามิเป็นนายช่างแก้ว
เจียรระไนแก้วต่างๆ และมักจะนิมนต์พระสงฆ์ไปฉันอาหารที่บ้านเป็นประจำ วันหนึ่งพนักงานใน
พระบรมมหาราชวังนำแก้วมณีมาให้เจียรระไน แต่เขากลับวางไว้บนแก้วเข้าใจว่าเป็นอาหารก็เลย
กลืนกินแก้วมณีเม็ดนั้น จึงทำให้เขาเข้าใจผิดว่า พระเถระขโมยไปอย่างแน่นอน จึงทำร้ายท่าน แต่
ท่านก็ไม่โกรธ และท่านก็เห็นพฤติกรรมว่า นกได้กลืนกินแก้วแม้ท่านจะรู้และเห็นแต่ก็ไม่พูด
(เพราะเกรงว่านกอาจจะถูกฆ่าตาย) เขาจึงได้ฆ่านกเพราะความโกรธเลยรู้ความจริงว่าแก้วมณีอยู่ใน
ท้องนก แต่พระเถระกลับไม่บอกเขาเพราะไม่ต้องการทำผิดศีลหรือพระวินัยของสงฆ์ ต่อมาเขาก็ได้
ขอขมาโทษต่อท่าน และเมื่อเขาตายไปก็ไปเสวยกรรมชั่วในนรกภูมิ ส่วนภรรยาเป็นคนใจบุญไป
เกิดในสวรรค์^{๑๒}

ค. กาวนมายี (บุญสำเร็จด้วยการปฏิบัติธรรม-เจริญวิปัสสนากรรมฐาน) แนวคิดเรื่อง
อานิสงส์ที่เกี่ยวข้องกับการเจริญสมาธินั้นปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกอย่างมากเช่นกัน และเป็น
ปฐมเหตุแห่งการจรรจนาคัมภีร์ด้านการเจริญสมาธิ วิปัสสนากัมมัฏฐานในยุคต่อมา โดยมีการอ้างถึง
ที่มาจากพระไตรปิฎก โดยเฉพาะเกี่ยวกับสติปัฏฐาน ๔ และการเจริญอนุสสติ ๑๐ มีพุทธานุสสติ
ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ กายคตานุสสติ อานาปานุสสติ เป็นต้น พระพุทธองค์ตรัส

^{๑๑} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “นายช่างแก้วใจบาป”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๓๕ (อัคราณา).

^{๑๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๕๐.

อานิสงส์แห่งการเจริญสติปัฏฐาน ๒๑ หรืออานิสงส์ของการปฏิบัติตามแนวทางของสติปัฏฐาน ๔ คือ การพิจารณา กาย เวทนา จิต และธรรมว่า จะเป็นเหตุให้บุคคลบรรลุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ การบรรลุอรหัตผลในปัจจุบัน ถ้ายังมีอุปาทานหรือเชื่อก็ตจะได้บรรลุความเป็นอนาคามีหรือโลกุตตรธรรมอื่นๆ ภายใน ๗ ปี ๖ ปี ๕ ปี”^{๓๓}

พระพุทธพจน์นี้ จะเห็นว่า ผู้ปฏิบัติธรรมเจริญวิปัสสนากรรมฐาน อย่างเร็ว ๗ วัน สำเร็จความเป็นอริยบุคคลชั้นใดชั้นหนึ่ง และอย่างช้า ๗ ปี หากบุคคลสติปัฏฐาน ๔ อยู่สม่ำเสมอ ซึ่งถือเป็นทางสายเอกที่ทำให้สัตว์พ้นจากภาวะแห่งทุกข์ได้ทั้งปวง ตลอดจนกระทั่งถึงนิพพานเป็นที่สุด ส่วนอานิสงส์การประพฤติธรรมนั้น พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญในลักษณะที่เป็นธรรมส่งเสริมให้บุคคลสนใจในการประพฤติปฏิบัติตามธรรมมากขึ้น โดยตรัสอานิสงส์แห่งการประพฤติธรรมว่า

“...ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม
 ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้
 นี้เป็นอานิสงส์ในธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว
 ผู้มีปกติประพฤติธรรมย่อมไม่ไปสู่ทุกข์...”^{๓๔}

พระพุทธพจน์นี้ ตรัสรวมธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรประพฤติทางกาย วาจาและใจ ก็คือ หลักธรรมคำสอนในกุศลกรรมบถนั่นเองว่าเป็นธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติให้ตนถึงความสุข ซึ่งตรงข้ามกับอกุศลอันเป็นอธรรม คือ สิ่งที่ไม่ควรประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจาและใจ

วรรณกรรมคำสอนเรื่อง**การปฏิบัติธรรม-เจริญภาวนามัย** มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑) การประพฤติธรรมของในหลวงเป็นความดีแก่ปวงประชา

ความเชื่อเชื่อว่าในปีนี้ ถือเป็นปีมงคลนอแม่ นับตั้งแต่สองสี่แปดเก้าเดือนหกนั้นได้ผ่านมา หกสิบปีแล้วนอแม่ป้า มหาราชาเพิ่นทรงดุ่มไพร่ ประเทศไทยเจริญก้าวหน้า มีสินค้าได้ส่งขาย ได้ผ่านพ้นสิ่งร้าย ได้มานั่งอยู่ใน แถวเพราะมีแนวที่เป็นหลักใจ เพราะไฟธรรมได้นำผู้ ทรงขึ้นภูและทรงเข้าถ้ำ ทรงแนะนำเอาไว้หลายอย่าง ทรงหาทางแก้ความเดือดร้อน เพิ่นนอนได้บ้อมตา พระประมุขอยู่ได้ลุ่มฟ้าหาสอดส่องบ่มองเห็น ผู้ที่เป็นขวัญใจแห่งประชาชาวบ้าน บุญสมภารที่พระองค์สร้างแต่ปางหลังนำมาผู้ส่ง ว่าแต่ทรงคำรือยากได้ สิไหลเข้าคั้งนที หกสิบปีที่ทรงครองไว้

^{๓๓} ส.ม.หา. (ไทย) ๑๕/๑๘๔/๑๑๕.

^{๓๔} พ.ช.า. (ไทย) ๒๗/๓๘๕/๕๓๗.

แม่นไผ่ กะยอมทุ่มเต็มที่ พระบารมีเพิ่นสร้างไว้ มีผลให้จั่งที่เห็น...แจ้แล้วไปเพิ่น
ทรงเป็นห่วง เสา รักในหลวงพระองค์นี้^{๓๕}

วรรณกรรมคำสอนนี้ แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ในหลวง) ของ
ปวงประชาชาวไทยนั้น พระองค์ทรงประพุดิธรรม คือ ความดีต่างๆ แก่ประชาชนของพระองค์
เพราะพระองค์ดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงแนะนำอาชีพที่สุจริตต่อประชาชนที่เดือดร้อน ทรง
สร้างอาชีพและงาน เป็นขวัญและกำลังใจของชาวไทยทุกหมู่เหล่า มีพระบารมีแผ่ไพศาลไปทั่ว
สารทิศ ฉะนั้น บุคคลควรเสียดสละประพุดิธรรมดั่งในหลวงพระองค์นี้

๒) การประพุดิธรรมของสมเด็จพระบรมราชินีนาถเป็นความดีแก่ปวงชน

วันนี้วันมงคล	สาธุชนสุดเปรมปรีดี
สิบสองสิงหานี้	ทั่วธานีน้อมบูชา
คณะสรภัญญ์	อภิวันพระมารดา
เกิดไว้เหนือเกศา	ขอบูชาเหนือสิ่งใด
วันนี้พวกดิฉัน	อภิวันน้ำพระทัย
กราบแม่ของชาวไทย	ขอยึดไว้ในอุรา
พระองค์มีแต่ให้	มีพระทัยกรุณา
ช่วยเหลือชาวประชา	ตั้งศูนย์มาให้มีงาน
ให้รวมหัตถกรรม	ให้มาทำตามชำนาญ
มีคนบริการ	มีผลงานออกมากมาย
ศูนย์แรกคือบางไทร	เมื่อผลิตได้แล้วก็ขาย
ต่อมาจึงกระจาย	มีเรียงรายอยู่ทั่วไป
สมเด็จพระราชินี	พระองค์มีน้ำพระทัย
ทรงรักและห่วงใย	รักคนไทยทั่วหน้ากัน
ตามเสด็จประทับอยู่	ทรงเป็นค่องค์ราชัน
ทรงงานไม่เว้นวัน	เป็นมิ่งขวัญของประชา
ส่งเสริมการเลี้ยงไหม	มัดหมี่ได้สายนักหนา
พระองค์ทรงรับมา	ให้ราคาอย่างงดงาม
หากใครเกิดเดือดร้อน	ทรงอาทรรับสั่งถาม

^{๓๕} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “สตุดิมหาราชชา”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๓ (อัครสำเนา).

ทรงห่วงทุกโมงยาม	พระทัยงามต่อทุกคน
ชาวบ้านเหล่าโพนทอง	พร้อมพี่น้องหลายตำบล
ชาวพุทธทุก ๆ คน	ปลื้มกมลที่ท่านมา
พระพุทธรูปสารมณี	สุดยินดีปลื้มอุรา
ขอธรรมพระสัมมา	โปรดรักษาทุกคนเทอญ ^{๖๖}

วรรณกรรมคำสอนนี้ แสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงประพาศิธรรมที่ ดิงามแก่ปวงประชาโดยทรงสร้างศูนย์ศิลปาชีพบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้ ประชาชนมีรายได้ ด้วยการสร้างงานสร้างอาชีพหัตถกรรมใหม่ชนิดต่างๆ เช่น เสื้อผ้าไหม กระเป๋า กางเกง เป็นต้น ทรงเสียสละประโยชน์ส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์ของประชาชนจึงเชื่อว่าผู้ ประพาศิธรรม คือ ผู้กระทำความดีต่อคนอื่นและเป็นแบบอย่างที่ดีควรถือเป็นแนวทางปฏิบัติต่อผู้อื่น ได้เป็นอย่างดี จึงทำให้ประชาชนทุกหมู่เหล่า เคารพ นับถือและรักใคร่เป็นยิ่งนัก

๓.๒.๔ อบรมประชาชนให้เป็นคนดีห่างไกลยาเสพติด

ยาเสพติดให้โทษ ๓ สถาน คือ ต่อครอบครัว, สังคมและประเทศชาติ ดังนี้

๑) โทษภัยต่อครอบครัว คือ ทำลายความสุขในบ้าน ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของ สมาชิกในครอบครัว เป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาจนอาจทิวความรุนแรงให้ครอบครัว แยกแยก สูญเสียรายได้ของครอบครัว เนื่องจากมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นจากการซื้อขายยาเสพติด หรือ บำบัดรักษาผู้ที่ติดยาเสพติด พ่อแม่ ผู้ปกครอง ชาติที่พึ่งในยามเจ็บป่วยหรือชราภาพ ทำลายชื่อเสียง วงศ์ตระกูล และเป็นที่ยังเกียจของสังคม ทำให้ครอบครัวเดือดร้อน เพราะคนในครอบครัวที่มี ปัญหาขายาเสพติด มักจะก่ออาชญากรรม^{๖๗}

๒) โทษภัยต่อชุมชนและสังคม คือ ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมต่างๆ ในชุมชน เป็น บ่อเกิดให้ชุมชนเสื่อมโทรม สังคมถูกทำลาย ทำลายเยาวชน อันเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชน และสังคม ทำให้การพัฒนาชุมชน และสังคมในด้านต่างๆ เป็นไปอย่างเชื่องช้า สูญเสียรายได้ของ ชุมชนและสังคม ทรัพย์สินของคนในชุมชนและสังคมเสียหาย เนื่องจากพฤติกรรมทางจิตประสาท ก่อให้เกิดปัญหาอุบัติเหตุเนื่องจากฤทธิ์ของยา ก่อให้เกิดปัญหาโรคเอดส์^{๖๘}

^{๖๖} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “สดุดีมหาราชนิธิบสอสิงหามหามงคล”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๗ (อัคราณา).

^{๖๗} กรมพลศึกษา, รายงานการวิจัยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้สารเสพติดในกลุ่มนักเรียนไทย, (กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๖), หน้า ๒๕.

^{๖๘} สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, การบูรณาการยุทธศาสตร์ การป้องกัน และแก้ไขปัญหาเสพติด, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๔๗), หน้า ๔๒-๔๗.

๓) โทษภัยต่อประเทศชาติ คือ บ่อนทำลายเศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศชาติ รัฐบาลต้องสูญเสียกำลังเจ้าหน้าที่และค่าใช้จ่ายในการป้องกันปราบปรามและรักษาผู้ติดยาเสพติดจำนวนมาก สูญเสียทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสำหรับการพัฒนาประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นไปอย่างเชื่องช้า เพราะรัฐบาลต้องนำภาษีของประชาชนไปใช้จ่ายในการแก้ไขปัญหายาเสพติด ประเทศชาติต้องเสื่อมเสียชื่อเสียงและเกียรติภูมิในสายตาของชาวต่างประเทศ อาจทำให้เกิดข้อขัดแย้งทางการเมืองหรือความไม่สงบระหว่างประเทศ ผู้ที่ไม่ประสงค์ต่อชาติอาจใช้ยาเสพติดเป็นเครื่องมือในการบ่อนทำลายความมั่นคง ประเทศชาติพัฒนาไปอย่างเชื่องช้า^{๓๕}

วรรณกรรมคำสอนเรื่องยาเสพติด มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑) เชิญชวนให้ต้านยาบ้า

เชิญแฟนสรักญ์	มาช่วยกันต้านยาบ้า
ร่วมกับมหาจุฬาฯ	ทำยาบ้าให้หมดไป
เมืองไทยจะลือเลื่อง	จะรุ่งเรืองและเกรียงไกร
เป็นเมืองศรีวิไลซ์	สมเมืองพุทธสุดโสกา
ยาบ้าโทษมหันต์	ไม่สร้างสรรค์ดวงปัญญา
พวกเรามหาจุฬาฯ	แอนตี้มาตลอดกาล
เชิญเถิดท่านทั้งหลาย	ทั้งหญิงชายต้องกล้าหาญ
ยาบ้าคือตัวมาร	ต้องจัดการให้หมดไป
พวกเราต้องผนึก	ต้องมาฝึกมาสู้ตาย
คนผลิตนั้นเป็นใคร	หม่องหรือไทยไครบงการ
เมืองไทยต้องเสียชื่อ	โลกเขาลือมาช้านาน
พวกเราต้องจัดการ	เพราะเป็นมารคอยทำลาย
หากเราไม่ขจัด	บ้านและวัดจะวอดวาย
ยาบ้าหมดเมื่อไร	เราชาวไทยใจขึ้นบาน
พวกเราต้องเข้มงวด	ทั้งตำรวจและทหาร
พระสงฆ์ทุกวงการ	ขอเชิญต้านยาบ้าเอย ^{๓๖}

^{๓๕} กรมสุขภาพจิต, เราทำได้...สู้ภัยยาเสพติด, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอเด็นดีที กรู๊ป, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐-๒๓.

^{๓๖} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “เชิญชวนให้ต้านยาบ้า”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๕ (อัดสำเนา).

วรรณกรรมคำสอนนี้ชี้ให้เห็นว่า ยาบ้า เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจและไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวด้วยวิธีการใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้เสพ ผู้ขาย หรือผู้ติดต่อ เมื่อรู้แหล่งผลิตหรือขายยาบ้า จะต้องร่วมมือกันป้องกันรักษาประเทศของเราไว้ ด้วยการแจ้งทางราชการ คอยเป็นหูเป็นตาสอดส่องพฤติกรรมบุคคลมีต้องสงสัย โดยเฉพาะนิสิต ครูอาจารย์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรเป็นแบบอย่างในการต่อต้านเรื่องยาเสพติด และควรนำความรู้ไปประกาศแก่ประชาชนให้รู้โทษหรือพิษภัยของยาเสพติด เช่น ยาบ้า

๒) เจริญชวนให้ต้านยาเสพติด

นามระบือชื่อเมืองไทย	เลื่องลือไปทั่วโลก
อยู่ในยุคพัฒนา	สื่อสารเร็วทันใจ
หากใครทำดีชั่ว	รู้กันทั่วทั้งนอกใน
ข้อความรู้กันได้	ภาพก็ไวเห็นทันตา
ยุคนี้กำลังเฟื่อง	ชื่อกระเดื่องทั่วโลก
ชื่อเสียงเสพยาบ้า	พุ่งขึ้นมาระดับบน
ในเมืองและในบ้าน	ล้วนลูกหลานเราทุกคน
พ่อแม่ได้แต่บ่น	เราทุกคนต้องช่วยกัน
ถ้าเราไม่รีบแก้	ยิ่งจะแย่งทุกวัน
จงปราบให้สูญพันธุ์	อย่าให้มันแพร่กระจาย
ถ้าจับคนซื้อได้	จงสืบไปหาผู้ขาย
กำจัดเป็นรายราย	คงต้องหายจากเมืองไทย
ถ้าเราห่วงลูกหลาน	จงช่วยต้านสิ่งเป็นภัย
ยาบ้าหมดเมื่อไร	ประเทศไทยจะรุ่งเรือง
ปีนี้ผองทวยราษฎร์	ได้ประกาศไปทั่วเมือง
พระนามจะกระเดื่อง	จะลือเลื่องทั่วโลก
พระชันษาเจ็ดสิบสอง	ไทยทั้งผองชื่นอุรา
จวบห้าเดือนธันวา	ชาวประชาขอเทิดทูน
กัมกราบแทบพระบาท	มหाराชผู้เลิศคุณ
พระองค์ทรงเป็นศูนย์	รวมน้ำใจไทยทุกคน ^{๔๐}

^{๔๐} พระพุทธนิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “เจริญชวนให้ต้านยาเสพติด”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๒ (อัคราณา).

วรรณกรรมคำสอนนี้ ชี้ให้เห็นว่า เนื่องในวโรกาส ๓๒ พระชันษา ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเวียงมาถึงปีนี้ ชาวไทยรวมร่วมกันต่อต้านยาเสพติดให้โทษทุก ประเภท เช่น ยาบ้า เป็นต้น เพราะเป็นสิ่งที่มาทำลายความสุขของสังคมไทย ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ควรเอาใจใส่ในการหลีกเลี่ยง ไม่เสพ ไม่ขาย ไม่ผลิต โดยเด็ดขาดและถวายเป็นพระราชกุศลถวายแด่ ในหลวงของเรา

๓.๒.๕ ความสามัคคี

ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง วิวาทบาดหมางกัน ความสามัคคี มีด้วยกัน ๒ ประการ คือ (๑) ความสามัคคี ทางกาย ได้แก่ การร่วมแรงร่วมใจกันในการทำงาน (๒) ความสามัคคีทางใจ ได้แก่ การร่วมประชุม ปรีกษาหารือกันเมื่อเกิดปัญหาขึ้น ส่วนอนิสงส์ของความสามัคคี ท่านกล่าวไว้ว่า เป็นบ่อเกิด แห่งความสุข ความเจริญ เป็นเหตุแห่งความสำเร็จในกิจการงานต่างๆ การงานอันเกินกำลังที่คนๆ เดียวจะทำได้ เช่น การก่อสร้างบ้านเรือน ต้องอาศัยความสามัคคีเป็นที่ตั้ง เหมือนแมลงปลวก สามารถสร้างจอมปลวกที่ใหญ่โตกว่าตัวหลายเท่าให้สำเร็จได้ ก็เพราะอาศัยความสามัคคีกัน

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสเรื่องความ สามัคคีในโอกาสต่างๆ แก่ประชาชนไว้ ดังต่อไปนี้

"...ความสามัคคีนี้ หมายถึงว่ามีสิ่งใดที่อาจขัดแย้งซึ่งกันและกันบ้าง ก็ต้องปรองดอง กันเสีย และหาทางออกโดยที่ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน เพราะความสามัคคีเป็นกำลังอย่างสูงสุดของ หมู่ชน..."^{๔๒}

"...ชาติของเรารักษาเอกราชอธิปไตยมาได้จนถึงทุกวันนี้ด้วยความสามัคคี ผู้ใด เดือดร้อนก็ได้รับการบรรเทาความเดือดร้อน นี้เป็นหลักสำคัญของการปกครองประเทศไทยมาแต่ โบราณกาล..."^{๔๓}

"...สามัคคีหรือการปรองดองกันไม่ได้หมายความว่า คนหนึ่งพูดอย่างหนึ่ง คนอื่นต้อง พูดเหมือนกันหมด ลงท้ายชีวิตก็ไม่มีความหมาย ต้องมีความแตกต่างกัน แต่ต้องทำงานให้สอดคล้องกัน แม้จะขัดกันบ้างแต่ต้องสอดคล้องกัน..."^{๔๔}

^{๔๒} พระบรมราโชวาท, พระราชทานแก่กลุ่มชาวไร่หมู่บ้านตัวอย่าง โครงการไทย-อิสราเอลจังหวัด เพชรบุรี ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๑.

^{๔๓} พระราชดำรัส, พระราชทานแก่คณะกรรมการบริหาร และอาสาสมัคร มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ฯ ณ เวทีลีลาศสวนอัมพร ๓๐ ตุลาคม ๒๕๐๘.

^{๔๔} พระราชดำรัส, พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิตดาลัย ๕ ธันวาคม ๒๕๑๖.

"...ตามประวัติศาสตร์ของเราจะเห็นได้ว่า คราวใดที่ชาวไทยมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ชาตีกีรอตพื้นจากภัยพิบัติสู่ความเจริญรุ่งเรือง แต่คราวใดที่ขาดความสามัคคีกลมเกลียวกันก็ต้องประสบเคราะห์กรรมทั้งชาติ..."^{๔๕}

"...ความพอพระราชหฤทัยของพระราชายูที่ว่า แต่ละคนจะทำหน้าที่ของตัวเองด้วยความตั้งใจ มีความคิดพิจารณาที่รอบคอบ ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ส่งเสริมความสามัคคีและปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม..."^{๔๖}

จากพระราชดำรัสข้างบนนี้ จะเห็นว่า พระองค์ทรงให้ความสำคัญต่อความสามัคคีของประชาชนในชาติเป็นอย่างยิ่ง โดยจะต้องเริ่มปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัย ให้เกิดขึ้นทุกองค์กรทุกหน่วยงาน เพราะทุกส่วนรวมตัวกันแล้วเป็นประเทศไทย บรรพบุรุษได้รักษาบ้านเมืองสามารถชนะข้าศึกศัตรูได้ ก็เพราะความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันทุกฝ่ายนั่นเอง

วรรณกรรมคำสอนเรื่องความสามัคคี มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑) สอนให้รู้จักคุณค่าของความสามัคคี

...ฉันขอเชิญทุกท่านให้ทำแต่ทางดี สามัคคีกลมเกลียวรักแวงกันไว้ อย่าสุไปสาวไส้ของใฝ่มาตีแผ่ ไผ่ทำผิดหากลิแพ้พระธรรมตั้งอยู่กลาง คันหาที่มีอ้างว่าแม่นับบิวดเบือน บ่สะเทือนของสูงบ่ซังกุงหนีห่าง ให้หาทางประสานไว้ ให้มีใจตั้งเคียงบ่ขึ้นเทิงบ่ดิ่งได้ ไฟฮ้อนฮ้อนลง ลีได้ข่อยวโย่โค้งลงก่อนนอตา เอาหละนอสรัทธา ว่ากันแต่เพียงนี้ สวัสดิ์เตือท่านการล้ำยังมีต่อ เอาหละนอสำนี้สุยี่ถือนชู้คน สีนานวลลีขอม้วนไว้ก่อน ผู้ฟังเอ๊ย"^{๔๗}

๒) ความสามัคคีในการสร้างสถานศึกษาแก่นิสิตและประชาชน

วันนี้เป็นโอกาสดีที่ท่านเห็นคนไหลหลั่ง เหลียวไปหลังและหน้าก็หนาแน่นต่อกันเต็มไปหมดทุกชั้นเทิงทางล่างและทางบน จังแม่นเป็นมงคลแก่ผู้มางานนี้เป็นความดีของทุกท่านเพราะผลทานที่เฮาได้สร้างก่อ จังได้มาพบพ้อได้กินข้าวฮ่วมพา พวกเฮาอยู่ใต้ฟ้าศาสนาพุทธนำกัน ขอให้หันมาทำส่วนกุศลเอาไว้ ทานมัยเฮาควรสร้าง

^{๔๕} พระบรมราชาบาท, ในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตน และสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ ณ พระราชวังดุสิต ๓ ธันวาคม ๒๕๐๕.

^{๔๖} พระบรมราชาบาท, พระราชทานแก่ผู้ที่ได้รับพระราชทานเหรียญราชรุจิ พระตำหนักจิตรดาโรโราณ ๒๓ มกราคม ๒๕๑๓.

^{๔๗} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “ความสามัคคี”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๗ (อัดสำเนา).

ถาวรวัตถุประจำถิ่น รักษาศีลห้าพร้อมฟังธรรมด้วยจั่งแม่นครอง เรื่องใดที่ถูกต้อง พุทโธวาทให้เขาทำ เรื่องใดผิดคำสอนให้หมู่เฮาละเว่น อย่าไปเห็นความฮ้ายเป็น ความดีมันบ่อแม่น ธรรมเป็นแก่นพุทธศาสนาแท้ให้เขาได้ไตร่ตรอง ขอเชิญพวกพี่น้องมองคุณค่าการศึกษา คนผู้มีปัญญาจั่งเจริญไปได้ ปัญญาชนลึทำให้ศรีวิไลซ์ได้ทุกอย่าง ปัญญาชนลึก่อสร้างเมืองบ้านให้สูงเฮือง พุทธศาสน์ลึได้เฟื่องกะเพราะเรื่อง การศึกษา คนจัดเจนทางวิชาจั่งสิพาเจริญได้ สถานที่บ่มีให้วิชาการไปบ่รอด ลึได้ จอดอยู่หั้นบ่ถึงขั้นที่หมาย เดินไปบ่ฮอดป้ายย่อนสถานที่บ่อำนวย คือคนสวบบ่มีศีล คั่งแผ่นดินบ่มีน้ำ คือคั่งคนประสงค์ข้ามสาครกว้างใหญ่ ใจต้องแข็งแกร่งกล้าความ เพียรนั้นต้องเก็งกัน เรียนลึบได้นั้นต้องมีผู้สนับสนุน ต้องมีทุนมีตำราที่เรียนต้องมี พร้อม จั่งสิหอมไปถึงฟ้า เทวดาลึหลังล้าเชิญผู้มาฟังคำให้ทำทาน ก่อสร้างตามแท้ แต่สิทาน ขอเชิญทูกๆ ท่านให้ไปรยหว่านเงินตรา ตามกำลังศรัทธาท่อใดกะทำได้ เชิญตามใจของท่านทำทานบริจาค เชิญมาฝากทรัพย์ไว้ในหม่องที่บ่สูญ มีเอหน้าพุน อากาศใหญ่ลึสำเร็จ เป็นบ่อนเจียรระไนเพชรให้เด่นดาวขาวจ้า เชิญคุณตายน้ำลูงอา ป้าแม่ ผลามีมากแท้คั้นเขาได้แต่งทาน เป็นสมบัติของทุกท่านบ่เฉพาะแต่เพียงสงฆ์ ผู้ประสงค์มาเรียนฝ้ายโยมกะมาได้ อยู่ในเจ็ดวันนี้บ่มีวันที่ว่างเปล่า สองโมงเช้า ฮอดสิบแปดเค็งพุนเต็มแน่นคู่ชู้วัน อยู่ในวัดธาตุนั้นแน่นอ้งเหลืออาคาร ดึกสมเด็จ พระพุฒาจารย์สิบเอ็ดห้องเรียนบ่พอใช้ เหลือนั้นไปขอใช้ศาลาในพื้นที่ คือศาลา พระเทพวิมลโมลีเป็นศาลาลึชั้นเขาใช้ หนึ่งสิสาม เท็งค่าไฟและค่าน้ำพร้อมทั้งที่สุขา มหาจุฬาฯต้องบำรุงแต่ละเดือนที่ขอใช้ ส่วนบัจจัยที่หลวงให้กะพอดิกับการจ่าย เงิน บ่หลายแต่อยู่ได้เพราะเขาใช้แต่ที่ควร ทุกสิ่งล้วนต้องเน้นเรื่องการประหยัด สนอง นโยบายของรัฐพระณเรต้องทำได้ ไผมีใจใสเลื่อมในธรรมพุทธบาท ขอประกาศ บอกลีหัจองได้คู่ชู้แนว อาคารใหญ่จั่งสิแล้วได้เป็นที่ศึกษา ลึได้มีปัญญาบ่ต่ำคนบาด เขาใช้หลังต่อไป ลึได้สร้างหอประชุมและอื่นๆ ในดินผืนใหญ่นี้ให้มีแท้คู่ชู้แนว หลังหนึ่งสร้างเสร็จแล้วลึได้ต่อหลังที่สอง ขอเชิญจงนำกันจั่งเพิ่นมาจองไว้ เสา หนึ่งต้นเพิ่นตีให้ราคาหนึ่งหมื่นบาท ถ้าสามารถกว่านั้นเอาสองต้นต่อหนึ่งคน ถ้า ศรัทธามากลันสามสี่กะตามใจ ไผผู้มีเงินหลายสิตี๋มไปกะทำได้ ไผผู้บัจจัยน้อยสิถอย ลงกะได้อยู่ บานประตูกะได้ตามแท้แต่สิจอง เปิดโอกาสให้พี่น้องเลือกเบ็งตามใจ มักแนวได้เอาเลยพ่อนเอาะยังได้ บัจจัยไผมีพร้อมสวดมาเลยยังดีใหญ่ ผู้ใดยังบ่พร้อม เดือนหน้าจั่งจ่ายมา แต่บ่ควรให้ช้าเกินกว่าเก้าสิบวัน หนาการเขากะหมุนคือกันส่งให้

ทันป่ควรค้ำง ประชาชนยื่นเคียงข้างมจร. กะอบอุ่นขอเชิญร่วมทำบุญระดมทุนแต่มี้อ
นี้ให้มีไว้คู่ชู่คน^{๔๔}

วรรณกรรมคำสอนนี้ ซึ่งให้เห็นว่า ชาวพุทธ ควรรู้จักการให้ทาน รักษาศีลและทำความดี
ต่างๆ ใส่ตนอยู่เสมอ วันนี้ เป็นโอกาสดีในการที่ท่านทั้งหลายจะได้ร่วม ใจกันมีความสามัคคีและมี
ศรัทธาจิตร่วมกัน ในการบริจาคทรัพย์เพื่อก่อสร้างสถานศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน
ทั่วไป เป็นอาคารหลังใหญ่ แม้ว่าจะยังสร้างไม่เสร็จก็จะเห็นผลในเร็วๆ นี้อย่างแน่นอน เพื่อใช้ที่
ศึกษาเล่าเรียน แต่เดิมใช้อาคารสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ที่วัดธาตุพระอาราม
หลวงซึ่งเป็นที่ศึกษา แต่จะย้ายไปอยู่ที่บ้านโคกสีซึ่งมีที่ดินกว้างใหญ่กว่าเดิม เพราะว่าการให้ธรรม
เป็นทานจัดเป็นกุศลอย่างยิ่งสำหรับชาวพุทธเรา ขอเชิญร่วมบริจาคทำบุญต้นเสามูลค่าหนึ่งหมื่น
บาท และส่วนอื่นๆ ที่ต้องการเจ้าภาพอีกเป็นจำนวนมาก

๓.๒.๖ ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอีสาน

วัฒนธรรมไทยมีที่มาจากเหตุผลต่างกัน คือ สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เนื่องจาก
สังคมไทยมีลักษณะทางด้านภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มและอุดมสมบูรณ์ด้วยแม่น้ำลำคลอง คนไทยได้
ใช้น้ำในแม่น้ำลำคลอง ในการเกษตรกรรมและการอุปโภคบริโภค เพราะฉะนั้นเมื่อถึงเวลาหน้า
คือ เพ็ญเดือน ๑๑ และเพ็ญ เดือน ๑๒ ซึ่งอยู่ในห้วงเวลาปลายเดือนตุลาคม และปลายเดือน
พฤศจิกายน อันเป็นระยะเวลาที่ น้ำไหลหลากมาจากทางภาคเหนือของประเทศคนไทยจึงจัดทำ
กระทงพร้อมด้วยรูปเทียนไปลอย ในแม่น้ำลำคลองเพื่อเป็นการขอขมาลาโทษพระแม่คงคา และขอ
พรจากพระแม่คงคา เพราะได้อาศัยน้ำกินน้ำใช้ ทำให้เกิด "ประเพณีลอยกระทง" นอกจากนั้นยังมี
ประเพณีอื่นๆ อีกในส่วนที่เกี่ยวกับ แม่น้ำลำคลอง เช่น "ประเพณีแข่งเรือ" ระบบการเกษตรกรรม
สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม กล่าวคือ ประชากรร้อยละ ๘๐ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม กล่าว
อีกนัยหนึ่ง คนไทยส่วนใหญ่ มีวิถีชีวิตผูกพันกับระบบการเกษตรกรรม และระบบการเกษตรกรรม
นี้เอง จึงเป็นที่มาของวัฒนธรรมไทยหลายประการ เช่น ประเพณีขอฝน ประเพณีลงแขกและ
การละเล่นเต็นท์กำรำเคียว คำนิยมมีความเกี่ยวพันกับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด และ "ค่านิยม"
บางอย่างได้กลายมาเป็น "แกน" ของวัฒนธรรมไทย กล่าวคือ วิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนรวมมี
เอกลักษณ์ซึ่งแสดงออกถึงอิสรภาพและเสรีภาพ การเผยแพร่ทางวัฒนธรรมทางหนึ่ง ย่อมแตกต่าง
ไปจากวัฒนธรรมทางสังคมอื่นๆ ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมมิได้เกิดขึ้นมาในภาชนะที่ถูกผนึกตรา
เท่าที่มนุษย์ เช่น นักท่องเที่ยว พ่อค้า ทหาร หมอสอนศาสนา และผู้อพยพยังคง ย้ายถิ่นที่อยู่จากแห่ง

^{๔๔} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “ความสามัคคี”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๓ (อัคราณา).

หนึ่งไปยังแห่งอื่น ๆ เขาเหล่านั้นมักนำวัฒนธรรมของพวกเขาคิดตัวไปด้วยเสมอ ซึ่งถือได้ว่า เป็นการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม เป็นไปได้อย่างสะดวกรวดเร็วและกว้างขวาง ประจักษ์ พยานในเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่าน้ำอ้อยดลมีชื่อต่าง ๆ มีอยู่ทั่วทุกมุมโลก วัฒนธรรมของสังคมอื่นซึ่งได้เผยแพร่เข้ามาใน สังคมไทย^{๔๕}

วรรณกรรมคำสอนเรื่องประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอีสาน เช่น

๑) บุญประจำเดือนชาวอีสาน

พวกเราชาวอีสาน ชอบทำทานเป็นประจำ
จิตใจใฝ่ในธรรม ไม่ล่งล้าประเพณี
ทำบุญแต่ละเดือน ไม่แซ่เขื่อนในรอบปี
รักษาได้อย่างดี เพราะว่ามีมาช้านาน^{๔๖}
(หมายถึง ชาวอีสาน มักจะทำบุญให้เป็นสม่ำเสมอ มีจิตใจตั้งอยู่ในธรรม ไม่ฝ่าฝืน ประเพณีที่ดั่งงามของท้องถิ่น คือ จะต้องทำบุญในแต่ละเดือนเพื่อรักษาประเพณีเอาไว้ตามฮีตสิบสอง)

เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม เดือนยี่ทำบุญคูณลาน
เดือนสามพาลูกหลาน มาจัดงานบุญข้าวจี
ต่อมาบุญพระเวส มาฟังเทศน์ในเดือนสี่
เดือนห้าร้อนกาฬี จัดให้มีบุญสงกรานต์^{๔๗}
(หมายถึง เดือนที่หนึ่งบุญเข้ากรรม เดือนที่สองบุญคูณลาน เดือนสามบุญข้าวจี เดือนสี่ บุญผ้าหวด และฟังเทศน์มหาชาติ เดือนห้าบุญสงกรานต์)

ต่อมาถึงเดือนหก ฝนก็ตกมาตามกาล
พวกเราพาลูกหลาน มาจัดงานบุญบั้งไฟ
พร้อมกับบวชลูกหลาน หลายหมู่บ้านแห่นาคไป
ฟังเซ็งบุญบั้งไฟ ทำทานไปสนุกดี
(หมายถึง เดือนหกบุญบั้งไฟ และบุตรหลานก็จะบวชนาคหมู่)
เดือนเจ็ดบุญเบิกบ้าน ตามตำนานอีสานมี

^{๔๕} ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๔๓), หน้า ๔๔-๕๐.

^{๔๖} พระพุทธนิสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), วรรณกรรมคำสอนอีสาน, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๕), หน้า ๔๖.

กำจัดภัยออกหนี	บ้านเมืองมีความสมบูรณ์
เดือนแปดเข้าพรรษา	ชาวประชามาเกื้อหนุน
เดือนเก้าเราแทนคุณ	เราทำบุญประดับดิน

(หมายถึง เดือนเจ็ดเป็นบุญเบิกบ้านหรือบุญชำระไล่สิ่งไม่ดีออกจากหมู่บ้านด้วยการ
หว่านหินและทราย เป็นต้น เดือนแปด บุญเข้าพรรษา เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน)

เดือนสิบบุญข้าวสาก	หามาฝากเรื่องของกิน
พี่น้องเราทั้งสิ้น	มาคอยกินจากพวกเรา
วันเพ็ญเดือนสิบเอ็ด	งานพิเศษตั้งแต่เช้า
ตัดบาตรกิจของเรา	บุญไม่เบาวันเทโว

(หมายถึง เดือนสิบ บุญข้าวสาก (สลาก) อุทิศส่วนกุศลแก่ญาติที่ตายไปแล้ว เดือนสิบ
เอ็ดตัดบาตรเทโววันออกพรรษา)

แรมสิบเอ็ดขึ้นสิบสอง	เราเห็นช่องเป็นโหล ๆ
กลิ่นงานใหญ่โต	องค์พุทธโฆบัญญัติมา
ขอเชิญร่วมทำบุญ	เพื่อค้ำจุนศาสนา
มากน้อยก็ไม่ว่า	ตามศรัทธาแต่ละคน ^{๕๑}

(หมายถึง เดือนสิบสอง ทำบุญกฐินเป็นการจุนเจือปัจจัย ๔ แก่พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษา
ครบไตรมาสมาแล้วในวัดนั้นๆ)

๒) ประเพณีและวัฒนธรรมที่มีต่อคติความเชื่อเรื่องการบูชาพระธาตุ

วัดธาตุมีเจดีย์ใหญ่ไถ่ตั้งอยู่เคียงบึง เป็นพระอารามหลวงใหญ่งามสมแท้ มีคนเว
มาเยี่ยมนมัสการบิได้ขาด ไหว้พระบรมสารีริกธาตุด้วยเจดีย์พร้อมพรำกัน การศึกษา
ว่านั่นกะมีครบวงจร จัดการสอนนักเรียนพร้อม เพราะจำอมสงฆ์นั้นฝึก
กันมันแก่น เพ็นวางแผนเพื่อไว้ไปหน้าระยะยาว เพ็นจ้งได้ฟังฟ้าวิริบเร่งหาครู ให้มาช
มายกแก่นนครให้สูงล้ำ สอนนักเรียนสามชั้นคือธรรมตรีโทเอก ชื่อวิเวกธรรม
ประสิทธิ์วิทยา เพ็นตั้งหวังให้ช่าลือ^{๕๒}

^{๕๑} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “บุญเอ็ดสิบสองของชาวอีสาน”, ขอนแก่น :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๖ (อัดสำเนา).

^{๕๒} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “ประวัติวัดธาตุพระอารามหลวง”, ขอนแก่น :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๒ (อัดสำเนา).

วรรณกรรมคำสอนนี้ ชี้ให้เห็นว่า วัดธาตุพระอารามหลวง เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ใน ด้านประวัติศาสตร์ของเมืองขอนแก่น ประชาชนไปกราบไหว้อยู่เสมอ เพราะเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ไว้ในพระเจดีย์ เพื่อให้พุทธบริษัทได้มากราบไหว้สักการะ และวัดธาตุพระอารามหลวงยังเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรมาเป็นเวลาที่ยาวนาน

๓.๓ หลักคำสอนด้านสังขธรรมของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

หลักคำสอนด้านสังขธรรม คือ ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดา เป็นภาวะของธรรมชาติ^{๕๓} ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของท่าน ในงานวิจัยนี้ หมายถึง อริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ ๓ ชั้น ๕ สติปัญญา ๔ และเรื่องกฎแห่งกรรม อันเป็นคำสอนแก่นหลักที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนที่สูงขึ้นจากจริยธรรมที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัย ได้สรุปมาไว้เท่าที่ปรากฏในเอกสารต่างๆ ที่ท่านประพันธ์ไว้ต่อไปนี้

๓.๓.๑ อริยสัจ ๔

อริยสัจ คือ ความจริงอันประเสริฐมีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ การมีอยู่ของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และ หนทางไปสู่ความดับทุกข์ ความจริงเหล่านี้เรียกว่า อริยสัจ ๔ มีดังนี้

๑) **ทุกข์อริยสัจ** คือ การมีอยู่ของทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ และตายล้วนเป็นทุกข์ ความเศร้าโศก ความโกรธ ความอิจฉาริษยา ความวิตกกังวล ความกลัวและความผิดหวังล้วนเป็น ทุกข์ การพลัดพรากจากของที่รักก็เป็นทุกข์ ความเกลียดก็เป็นทุกข์ ความอยาก ความยึดมั่นถือมั่น ความยึดติดใน ชั้นทั้ง ๕ ล้วนเป็นทุกข์

๒) **สมุทัยอริยสัจ** คือ เหตุแห่งทุกข์ คือ ตัณหา ๓ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ผู้คนจึงไม่สามารถเห็นความจริงของชีวิต พวกเขาตกอยู่ในเปลวเพลิงแห่งตัณหา ความโกรธ ความอิจฉาริษยา ความเศร้าโศก ความวิตกกังวล ความกลัว และความผิดหวัง

๓) **นิโรธอริยสัจ** คือ ความดับทุกข์ การเข้าใจความจริงของชีวิตนำไปสู่การดับความเศร้า โศกทั้งหมด อันยังให้เกิดความสงบและความเบิกบาน

๔) **มรรคอริยสัจ** คือ หนทางนำไปสู่ความดับทุกข์ อันได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติและ สัมมาสมาธิ ซึ่งได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยการดำรงชีวิตอย่างมีสติความมีสตินำไปสู่สมาธิและปัญญา

^{๕๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๑.

ซึ่งจะปลดปล่อย ให้พ้นจากความทุกข์และความ โศกเศร้าทั้งมวลอันจะนำไปสู่ความสันติและ ความเบิกบาน พระพุทธองค์ได้ทรงเมตตานำทางพวกเราไปตามหนทางแห่งความรู้แจ้งนี้^{๕๔}

ส่วนหลักคำสอนด้านสังขารที่ท่านประพันธ์ขึ้น เรื่องอริยสัจ ๔ มีตัวอย่างต่อไปนี้

เทศน์กัณฑ์แรกมีขึ้นสืบห้าค่ำ อาสาพะเพ็นยกเอาธรรมะที่พระเฮาควรเว้น การบำเพ็ญธรรมนั้นอย่าพัวพันกามกิเลส ปฏิเสธเรื่องข้าวน้ำแวนนี้กะบ่ควร ทุกสิ่ง ล้วนผู้ผู้เพ็นบ่สรรเสริญ ให้ดำเนินสายกลางจงสิเป็นธรรมยัง สิ่งของจริงทางแปดเส้น ให้ถือเป็นหัวข้อใหญ่ สิ่งใดเกิดขึ้นแล้วแวนดับนั้นต้องคู่กัน โภชน์ญะรู้จั่งชั้น พระองค์รับคำอุทาน เพราะเป็นการบรรลุอริยธรรมประการต้น นี่คือผลการเทศน์ ธรรมจักรอยู่ในป่า เทวดาทุกชั้นอินทร์พร้อมหมู่พรหม ต่างกะมาราบกั่มน้อมต่อ ยอกร ฟังคำสอนของพระองค์ส่งเสียงสะเทือนก้อง ถือตามครองที่ทรงชี้มีผลดีหนี ความชั่ว บ่ได้มาเกลือกกลัวบ่มามั่วหมู่มาร ถ้ายิ่งห้า (ปัญจวัคคีย์) ท่านเลยขอบวช เป็นสงฆ์ พระองค์ทรงรองรับเป็นพระในวันนั้น ถือเป็นวันอุ้มด้วยสวายนามแก้วสาม อย่าง พุทธธรรมสงฆ์เพ็นตั้งสามแก้วหน่วยคุณ กลอนหน้าพุ้นจั่งฟังต่อนอตา เอาละ นอศรัทธาบ่ไปให้มันเย็น...^{๕๕}

คำสอนนี้ เป็นการกล่าวถึง การแสดงปฐมเทศนา กัณฑ์แรก “ธรรมจักรกัปปวัตตสูตร” ของพระพุทธเจ้า แก่เหล่านักบวชที่เรียกว่า “ปัญจวัคคีย์” หรือนักบวชมีพวก ๕ คน โดยพระองค์ได้ แสดงส่วนที่หย่อนที่สุด ซึ่งนักบวชในพระพุทธศาสนาไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกามคุณ เรียกว่า “กามสุขัลลิกานุโยค” และการปฏิบัติตนให้ลำบากหรือเป็นส่วนที่สุดโต่งในการบำเพ็ญเพียร ที่เรียกว่า “อิตถกิลมณานุโยค” คือ การทรมานตนด้วยวิธีการต่างๆ แต่ไม่ใช่วิถีทางให้พ้นจากทุกข์ไป ได้ แล้วทรงแสดงส่วนที่เป็นกลางหรือมัชฌิมเทศนา เบื้องต้นทรงแสดงอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค^{๕๖} อันหมายถึง อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นทางสายกลางให้มนุษย์ดำเนิน ไปแล้ว สามารถที่จะทำตนให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวงไปได้^{๕๗}

^{๕๔} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑-๒๒.

^{๕๕} พระพุทธนิพนธ์ (สุนันท์ สุภาจาโร), “พุทธประวัติ ตอน แสดงธรรมจักรกัปปวัตตสูตร”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๐ (อัครสำเนา).

^{๕๖} อริยมรรค ๘ ประกอบด้วย สัมมาทิฎฐิ เห็นชอบ, สัมมาสังกัปปะ คำริชอบ, สัมมาวาจา เจรจาชอบ, สัมมากรรมันตะ การทำชอบ, สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพดีชอบ, สัมมาวายามะ เพียรชอบ, สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบและ สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ.

^{๕๗} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐.

๓.๓.๒ ไตรลักษณ์ ๓

ธรรมะที่ทำให้เป็นพระอริยะ (อริยกรธรรม) แปลว่า ลักษณะ ๓ ประการ หมายถึง สามัญลักษณ์ คือ กฎกรรมดาของสรรพสิ่งทั้งปวง อันได้แก่ อนิจจลักษณ์ ความไม่เที่ยง ทุกสิ่งในโลกย่อมมีการแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา ทุกขลักษณ์ ความเป็นทุกข์ คือ มีความบีบคั้นด้วยอำนาจของธรรมชาติทำให้ทุกสิ่งไม่สามารถทนอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดไป และ อนัตตลักษณ์ ความที่ทุกสิ่งไม่สามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปตามต้องการได้ เช่น ไม่สามารถบังคับให้ชีวิตยั่งยืนอยู่ได้ตลอดไป ไม่สามารถบังคับจิตใจให้เป็นไปตามปรารถนา

ไตรลักษณ์ แปลว่า "ลักษณะ ๓ อย่าง" หมายถึง สามัญลักษณ์หรือลักษณะที่เสมอกัน หรือข้อกำหนด หรือสิ่งที่มีประจำอยู่ในตัวของสังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑) อนิจจตา (อนิจจลักษณ์) - อาการไม่เที่ยง อาการไม่คงที่ อาการไม่ยั่งยืน อาการที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป อาการที่แสดงถึงความเป็นสิ่งไม่เที่ยงของขันธ์

๒) ทุกขตา (ทุกขลักษณ์) - อาการเป็นทุกข์ อาการที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว อาการที่กดคั้น อาการฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่านั้นเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ อาการที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว อาการที่แสดงถึงความเป็นทุกข์ของขันธ์

๓) อนัตตตา (อนัตตลักษณ์) - อาการของอนัตตา อาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน อาการที่ไม่มีตัวตน อาการที่แสดงถึงความไม่ใช่ใคร ไม่ใช่ของใคร ไม่อยู่ในอำนาจควบคุมของใคร อาการที่แสดงถึงไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง อาการที่แสดงถึงความไม่มีอำนาจแท้จริงในตัวเลย อาการที่แสดงถึงความด้อยสมรรถภาพโดยสิ้นเชิงไม่มีอำนาจกำลังอะไรต้องอาศัยพึ่งพิงสิ่งอื่นๆ มากมายจึงมีขึ้นได้

ในช่วงพรรษาสุดท้ายของพระพุทธเจ้า คือ พรรษาที่ ๔๕ พระพุทธองค์ได้ตรัสแก่พระภิกษุทั้งหลายไม่ให้ประมาทในชีวิตหรือร่างกายอันนี้ เพราะจะต้องเป็นไปตามกฎกรรมดาเป็นธรรมชาติที่จะต้องเกิดแก่เจ็บตาย เมื่อเสด็จไปยังเมืองเวสาลี เพื่อปรินิพพานที่นั่น โดยมีพระอานนท์เถระเป็นพุทธอุปัฏฐากคอยดูแลพระสุภาพและพระอาการทุกอย่าง และพระพุทธองค์ก็ได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า สังขารร่างกายเป็นสิ่งที่ไม่น่าอนจะต้องแตกดับไปเป็นธรรมดา ฉะนั้น จึงไม่ควรประมาทในการทำความดีทุกอย่างให้ทันเวลา แม้ในเวลาที่จะปรินิพพานก็ได้ตรัสปัจฉิมวาจาไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนท่านทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๔๘}

^{๔๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

ส่วนหลักคำสอนด้านศีลธรรมที่ท่านประพันธ์ขึ้น เรื่องไตรลักษณ์ ๓ มีตัวอย่างต่อไปนี้
 มีโอกาสสว่างเลิศตรัสต่อพระอานนท์ ร่างกายคนคือกับเกวียนต้องเปลี่ยนไป
 บังคับที่ แปรสับปีเลยมาแล้วเรามีแนวสับอกท่าน คนเพิ่งคนท่อนั้นระวังไว้อย่าผลอ
 อย่าประมาทเดินเล่อให้สอดส่องคุณ แต่ละคนไผมันเพิ่งกันบมีได้ว่า แล้วมีบัญชา
 ให้อานนท์ไปทำเพียรต่อ พระองค์ขอพักบ้างเพราะทางหน้าอยู่ไกล ต่อมาอีกเพิ่นได้
 ประทับปาวละเจดีย์ พระองค์มีความประสงค์อยากอยู่ไปให้นานล้ำ เพิ่นจึงทำนิมิต
 ให้พระอานนท์นิมนต์อยู่ แต่อานนท์บ่สู้เพราะมารเข้ามาอยู่ในนิมิต ที่เฮ็ดไว้สับหก
 เทื่อพอดี ในเขตศิริมเทื่อเดื่อที่จืดไว้ ยังหกที่ที่ท้าวไว้ไพศาลเดื่อพอ คั้นลิจดให้
 พอเทิงสับหกชื้อพูน จึงคอยลุ่นต่อไปเพื่อนี้เพิ่นบอกไว้เนื้อที่มีจำกัด เิงประหัดเวลา
 จึงว่ามาแต่เพิ่นนี้ เป็นเจดีย์ทั้งหกครั้งในภายหลังจำไว้แน่ จดประสงค์เทียงแท้
 พระองค์เจ้าอยากอยู่นาน พระสาวกทุกท่านประธานใหญ่คืออานนท์ มารเข้าดลในจิต
 นิมิตเลียบเห็นฮู้...^{๕๘}

คำสอนนี้ได้กล่าวถึงไตรลักษณ์ว่า เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องประสบอย่างแน่นอนไม่
 สามารถที่จะหลีกเลี่ยงไปได้ แม้พระพุทธองค์เอง ก็ได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่าร่างกายของคนเราหาก
 แก่ชราแล้ว ก็เหมือนเกวียนที่ผู้ขี่ไม่สามารถที่จะไปแก้ไขปรับปรุงให้ใหม่เหมือนเดิมได้เลย
 จากนั้น พระองค์ได้ตรัสเตือนพระอานนท์เพื่อให้นิมนต์พระองค์เอาไว้ เพื่อจะได้มีพระชนมอยู่ชั
 วกาลนาน แต่เนื่องจาก มารเข้าดลใจของพระอานนท์ จึงไม่ได้นิมนต์ไว้เลยแม้แต่ครั้งเดียว ซึ่ง
 พระองค์ได้ตรัสเตือนถึง ๑๖ ครั้ง

๓.๓.๒ ชั้น ๕

ชั้น แปลว่า กอง, หมวด, หมู่, ส่วน ในทางพุทธศาสนาหมายถึงร่างกายของคนเรา คือ
 แยกร่างกายออกเป็นส่วนๆ ตามสภาพได้ ๕ ส่วน หรือ ๕ ชั้น โดยชั้นนี้อาจเรียก "ชั้น ๕"
 เบญจชั้น หรือ ชั้นบัญญัติ ได้แก่ ๑) รูป ได้แก่ ส่วนที่ผสมกันของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เช่น ผม หนัง
 กระดูก โลหิต ๒) เวทนา ได้แก่ กระทบหรือรู้สึกสิ่งที่สัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ๓)
 สัญญา ได้แก่ จำสิ่งที่ได้รับและรู้สึกนั้นๆ ๔) สังขาร ได้แก่ ระบบคิดปรุงแต่ง แยกแยะสิ่งที่รับรู้
 และจำได้นั้นๆ ๕) วิญญาณ ได้แก่ ระบบรู้สิ่งนั้นๆ หลังจากแยกแยะแล้ว^{๖๐}

^{๕๘} พระพุทธนิสารมุนี (สุนันท สุภาจาโร), “พุทธประวัติ ตอน ปัจฉิมวาทา”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๐ (อัคราณา).

^{๖๐} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑/๑.

ตัวอย่างในกรณีขั้น ๕ นี้ ผู้วิจัย ได้นำมาเสนอเพียงบางตอนของเรื่องทั้งหมดใน
วรรณกรรมคำสอนที่ท่านประพันธ์ขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑) ร่างกายอันนี้ประกอบขึ้นจากส่วนต่างๆ เป็นเบญจจันท์

อตฺถิ อิมํสมิงฺนี้	ในคนเขาเป็นเบื้องแม่ จริงแหแล้ว
เวทนาจันฺ ฐิตอํไว	ในเนื้อแห่งเขา นี้แหแล้ว
อันว่ารูปจันฺนี้	ในคนเขาทุกทัว
หากแม่นํชรรรมพระเจ้า	แบ่งปันก็จ้งเป็น แท้คาย ^{๖๑}

(หมายถึง เบญจจันท์หรือร่างกายของเรา^{๖๑} ปรากฏเป็นรูปร่าง และมีเวทนาเข้ามาเสวย
อารมณ์อยู่ประจำ เป็นแหล่งสร้างกุศลความดีทุกอย่าง คือ ชรรมะก็เกิดจากเบญจจันท์หรือร่างกาย
อันนี้^{๖๑}เอง)

คุณพ่อแม่นี้	มีมากเหลือหลาย แท้คาย
ให้พากันย้าแยงนบ	ก็หากยั้นยวมัน
นะ น้ำตีสองนั้น	เวทนาธาตุเบื้องแม่ จริงแหแล้ว
โม ดินยีสืบเอ็ดได้	รูปจันท์แท้พ่อคิง นั้นคาย

(หมายถึง ร่างกายคือเบญจจันท์ของเรา^{๖๑} ประดุจแต่งมาจากธาตุน้ำ ๑๒ อย่าง เป็นเวทนา
จันท์และมาจากธาตุของแม่ ส่วนธาตุดินมี ๒๑ อย่าง มาจากธาตุของพ่อและก่อให้เกิดเป็นรูปจันท์)

พะ ไฟผินได้	สัญญาจันท์ยัง
ทะ สมเจ็ดนี้ได้	สังขารจันท์แท้เที่ยงจริง
ยะ ทวารทั้งเก้านี้	วิญญาณจันท์เที่ยวท่อง จริงแหแล้ว
ไพหากยังอยากสู	ให้เขียนถ้อนจ้อเอา เจ้าเอ๊ย ^{๖๒}

(หมายถึง ร่างกายคือเบญจจันท์ของเรา^{๖๑} ธาตุไฟทำให้เกิดความแปรปรวนในสัญญา
จันท์ ส่วนวิญญาณจันท์ท่องไปในทวารทั้ง ๕ คือ ตา ๒ หู ๒ จมูก ๒ ปาก ๑ ทวารหนัก ๑ ทวารเบา
๑) หากอยากรู้เพิ่มก็จ้งศึกษาให้มากกว่านี้

^{๖๑} พระพุทธนิสารมุนี (สุนันท สุภาจาโร), “ธรรมดาสอนโลก”, อ่างใน, วรรณกรรมคำสอนอีสาน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔๖.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๐-๒๕๑.

๒) แม่เบญจขันธ์ของพระพุทธองค์ก็ตกอยู่ในไตรลักษณ์

พระองค์ทรงพักยังเมืองไพศาลี พระองค์มีอาการอ่อนแอแรงน้อย อานนทคอยแลจ้องประคองไปปโลห่าง ก่อนสีย่างฟื้นอวยหน้ามาก้าฝ่ายหลังตรัส ว่านี่เป็นครั้งสุดท้ายที่เหลียวเบ่งไพศาลี สิบมีเวลาได้ตัวมาเห็นเจ้า เลยถือเอาอาการนี้ผู้เมธได้เขียนใส่ นาคาวโลกจื่อได้นามนี้ต่อมา...ออกจากรั้วแล้วโค้งเสด็จสู่เมืองปาวาสวนอัมพาของจุนทะลูกช่างทอง ที่ปองไว้ช่างทองดีใจสิ้น พระทศพลมาถึงที่ จดให้มีเครื่องใช้ถวายให้หนึ่งคืน ตื่นเช้ามายจุนทะเตรียมอาหาร ได้ทำทานถวายสงฆ์พระพุทธองค์เป็นเค้า มีคนทำกับข้าวมีคาวหวานหลายอย่าง ของที่ควรกล่าวอ้างอยู่หนึ่งอันสุกรมัทวะ ว่านั่นจะเป็นหนึ่งบรรดามี เป็นของดีมีรสอร่อยดีมีคุณค่า พระองค์กำกับไว้พระเจ้า บรมิส่วน ผู้ที่ควรสิ่งนี้แม่นเราผู้เดียว ผู้อื่นบ่ออาจเคี้ยวให้ย่อยง่ายคือเรา ขอให้เอาไปฝั่งส่วนที่ยังเหลืออยู่นั้น พระองค์ฉันเสร็จแล้วอนุโมทนาตามสัดส่วน พักสมควรแล้วจึงย้ายเดินทางต่อไป อยู่บ่คนแต่เห็นได้ฉันบิณฑบาตนายจุนทะ ฯลฯ พระบรมครูหนาวสะท้านมีอาการปวดท้องถ่าย มีเลือดร้ายไหลออกข้างใจให้เพ่นออกแสง...^{๖๓}

คำสอนนี้ แสดงให้เห็นว่า ในเวลาที่พระพุทธองค์จะเข้าสู่ปรินิพพานเพียงไม่กี่ชั่วโมงขณะที่ประทับอยู่เมืองไพศาลี พระพุทธองค์ทรงมีอาการที่อ่อนแอแรงลงอย่างเห็นได้ชัด พระอานนทก็ได้ดูแลอย่างใกล้ชิด ในวันนั้น เมื่อเสด็จไปยังเมืองปาวา เพื่อไปสวนอัมพวันหรือมะม่วงของนายจุนทะช่างทอง และเขาก็ได้จัดเนื้อสุกรมัทวะหรือสุกรมที่มีเนื้อย่อยง่าย แต่ตรงข้ามกลับมีผลให้ระบบทางเดินอาหารของพระพุทธองค์เกิดมีปัญหาคือ จึงทำให้พระพุทธองค์ทรงอาพาธกะทันหันเพราะเนื้อสุกรมนั้นเป็นพิษอย่างรุนแรง จึงทรงรับสั่งห้ามมิให้ผู้ใดบริโภคนั้นอีก ซึ่งในเวลาต่อมาไม่นานนักหลังเสวยเสร็จ พระพุทธองค์ก็ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองไพศาลีนั่นเอง (สุกรมัทวะ คติฝ่ายมหายานเชื่อว่าเป็นเห็ดชนิดหนึ่ง)

เมื่อวิเคราะห์จาก ขันธ์ ๕ จากกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยได้ยกมานำเสนอข้างบนนี้ จะเห็นว่าเบญจขันธ์หรือขันธ์ ๕ นี้ ย่อมมีลักษณะที่ตกอยู่ในไตรลักษณ์ด้วยกันทั้งสิ้น คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์และอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตนบุคคลเราเขาเพียงสักแต่เป็นส่วนประกอบต่างๆ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณที่ถูกปรุงแต่งโดยไตรลักษณ์อยู่เสมอให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ฉะนั้น เมื่อบุคคลไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วนแล้ว ก็อาจจะเข้าใจผิดว่าขันธ์ ๕ เป็นสิ่งที่ยั่งยืน ไม่เป็นทุกข์ คงเป็นตัวตนของเราและเขาอย่างแน่นอน ตรงข้าม หากพิจารณาให้ดีแล้ว ขันธ์

^{๖๓} พระพุทธนิสสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), “พุทธประวัติ ตอน ปรินิพพาน”, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๐ (อัคราณา).

๕ นี้ ก็เป็นส่วนผสมกันขององค์ประกอบต่างๆ ดังกล่าวมา และมีหน้าที่ในแต่ละอย่างต่างกันออกไป หากนำไปทำดีก็เป็นคุณ หากนำไปทำชั่วก็เป็นโทษ เหตุผลที่ต้องยกพระพุทธองค์มาเป็นกรณีศึกษา นี้ เนื่องจากว่า พระองค์ทรงใช้ขั้น ๕ อย่างคุ่มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน และทำให้เกิดพระพุทธศาสนาได้ก็เพราะอาศัยขั้น ๕ อันนี้ ในการประกาศเผยแผ่หลักธรรมะคำสอนในทิศน้อยทิศใหญ่ ดังนั้น บุคคลจึงควรรู้จักใช้และรักษาขั้น ๕ ของตนให้เกิดประโยชน์ต่อตนและบุคคลอื่น เหมือนพระพุทธองค์ที่ทรงเสียสละขั้น ๕ ทุ่มเทแก่การเผยแผ่พุทธธรรมอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย เช่น กรณีการสงเคราะห์นายจุนทะ เป็นต้น

๓.๓.๓ สติปัญญา ๔

“สติปัญญา” หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งของสติ ข้อปฏิบัติมีสติเป็นประธาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง การมีสติกำกับคู่สิ่งต่าง ๆ และความ เป็นไปทั้งหลาย โดยรู้เท่าทันตามสถานะของมัน ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้าย ที่ทำให้มองเห็นเพี้ยนไปตามอำนาจกิเลส มี ๔ อย่าง คือ สติในกาย เวทนา จิตและธรรม^{๖๔} โดยเฉพาะการบำเพ็ญสติปัญญา มีพระพุทธพจน์ตรัสแสดงสติปัญญา ๔ ไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อดวงความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญ แห่งทุกข์และโศกมนัส เพื่อ บรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน”^{๖๕}

การเจริญสติปัญญานี้ เป็นวิधिปฏิบัติธรรมที่นิยมกันมาก และยกย่องนับถือกันอย่างสูง ถือว่ามีพร้อมทั้งสมณะและวิปัสสนาในตัว ผู้ปฏิบัติอาจเจริญสมณะจนได้จนอย่างที่จะกล่าวถึงในเรื่องสัมมาสมาธิอันเป็นองค์มรรคข้อที่ ๘ ก่อนแล้ว จึงเจริญวิปัสสนาตามแนวสติปัญญานี้ไปจนถึงที่สุดก็ได้ หรือจะอาศัยสมาธิเพียงขั้นต้นๆ เท่าที่จำเป็นมาประกอบเจริญวิปัสสนาเป็นตัวนำตามแนวสติปัญญานี้ ไปจนถึงที่สุดก็ได้ วิปัสสนาเป็นหลักปฏิบัติสำคัญในพระพุทธศาสนา มหาสติปัญญานสูตรโดยย่อ ได้กล่าวถึง กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนา ดังต่อไปนี้

๑) กายานุปัสสนา คือ การพิจารณากาย หรือตามรู้ทันกาย ให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ว่าเป็นเพียงแค่งายไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา จำแนกไว้ โดยให้พิจารณา ๖ อย่าง ได้แก่ (๑) อานาปานสติ คือ ไปในที่สงัด นั่งขัดสมาธิ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออกโดยอาการต่าง ๆ (๒)

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕๖.

^{๖๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.

กำหนดอิริยาบถ คือ เมื่อยืน เดิน นั่ง นอน หรือร่างกายอยู่ในอาการอย่างไรก็รู้ชัดในอาการที่เป็นอยู่นั้น ๆ (๓) สัมผัสสัญญา คือ สร้างสัมผัสสัญญา คือ รู้ทั่วในการกระทำทุกอย่าง และความเคลื่อนไหวทุกอย่าง เช่น การก้าวเดิน การเหลียวมอง การเหยียดมือ นุ่งห่มผ้า กิน ดื่ม เคี้ยว ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ การตื่น การหลับ การพูด เป็นต้น (๔) ปฏิภูมมนสิการ คือ พิจารณาร่างกายของตนตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า ซึ่งมีส่วนประกอบที่ไม่สะอาดต่าง ๆ มากมายมารวม ๆ อยู่ด้วยกัน (๕) ธาตุมนสิการ คือ พิจารณาร่างกายของตน โดยให้เห็นแยกประเภทเป็นธาตุ ๔ แต่ละอย่าง ๆ และ(๖) นวสีวธิกา คือ มองเห็นศพที่อยู่ในสภาพต่าง ๆ กัน โดยระยะเวลา ๘ ระยะเวลาตั้งแต่ตายใหม่ ๆ ไปจนถึงกระดูก แล้วในแต่ละกรณีนั้นก็ให้ย้อนมานึกถึงร่างกายของตนว่าก็จะต้องเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน

๒) เวทนานุปัสสนา ได้แก่ การตามดูรู้ทันเวทนา คือ เมื่อเกิดความรู้สึกสุขก็ดี ทุกข์ก็ดีเฉย ๆ ก็ดี ทั้งที่เป็นชนิดอามิส และนิรามิส ก็รู้ชัดตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ

๓) จิตตานุปัสสนา ได้แก่ การตามดูรู้ทันจิต คือ จิตของตนในขณะนั้น ๆ เป็นอย่างไร เช่น มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ ฟุ้งซ่าน เป็นสมาธิ หลุดพ้น ยังไม่หลุดพ้น ฯลฯ ก็รู้ชัดตามที่มันเป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ

๔) ธรรมานุปัสสนา คือ การตามดูรู้ทันธรรม ได้แก่ นีวรณ ๕ ชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ โภขฌน ๗ และอริยสัจ ๔ มีอธิบายโดยสังเขป ดังนี้ (๑) นีวรณ คือ รู้ชัดในขณะนั้น ๆ ว่า นีวรณ ๕ แต่ละอย่าง ๆ มีอยู่ในใจตนหรือไม่ที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้นได้อย่างไร ที่เกิดขึ้นแล้วละเสียได้อย่างไร ที่ละได้แล้วไม่เกิดขึ้นอีกต่อไปอย่างไร รู้ชัดนามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้น ๆ (๒) ชั้น คือ กำหนดรู้ว่ามีชั้น ๕ แต่ละอย่างคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ดับไปได้อย่างไร (๓) อายุตนะ คือ รู้ชัดในอายุตนะภายในภายนอกแต่ละอย่าง ๆ รู้ชัดในสังโยชน์ที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยอายุตนะนั้น ๆ รู้ชัดว่าสังโยชน์ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นได้อย่างไร ที่เกิดขึ้นแล้วละเสียได้อย่างไร ที่ละได้แล้ว ไม่เกิดขึ้นได้อีกต่อไปอย่างไร (๔) โภขฌน คือ รู้ชัดในขณะนั้น ๆ ว่า โภขฌน ๗ แต่ละอย่าง ๆ มีอยู่ในใจตนหรือไม่ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นได้อย่างไรที่เกิดขึ้นแล้วเจริญเต็มบริบูรณ์ได้อย่างไร และ (๕) อริยสัจ คือ รู้ชัดอริยสัจ ๔ แต่ละอย่าง ๆ ตามความเป็นจริงว่าคืออะไร เป็นอย่างไร

ส่วนหลักคำสอนด้านสังขธรรมที่ท่านประพันธ์ขึ้น เรื่องสติปฏิฐาน ๔ มีตัวอย่างพอสังเขป ดังต่อไปนี้

สอนเรื่องให้พิจารณาอาการ ๓๒ ว่าเป็นสิ่งปฏิภูลน่ารังเกียจ

อันว่า ทวัตติงสาการนี้	สามสิบสองใจต่อ ไปตาย
ไพหากยังบ่สู้	ให้ฟังถ้อยจ้อเอา เจ้าเอ๊ย
อันว่าผมขนเส้น	เล็บมือทั้งเขี้ยว เหาหนี

ข้อยจกไขกล่าวด้าน	ตามเจ้าเทศนา นี้เนอ
ทั้งหม่หน้งและซัน	เ็นน้อยทั้งเ็นหลวง กี้ดีเนอ
เฮาจกไขตามคอง	พระปานแปลสอนไว้
ทั้งกระคูกพร้อม	ชมองคูกหมากไขหลัง กี้ดี
ทั้งหัวใจทอ	คอกบัวสีไขแจ่ง
ฝูงหม่ดับและพังผืดพร้อม	พุงปอดในคิง กี้ดี
ทั้งชมองหัวเฮา	สีปานแปลไขให้
อฏฐิ อิมัสมิง กาเย นี้	ในคนเฮาเป็นธาตุพอ จริงແ່แล้ว
ชื่อว่ารูปขันธ์ก่อไว้	ในเนื้อแห่งเฮา เจ้าเฮย
อันว่า ธาตุเบื้องเม้นัน	เฮาจกปานไขไป ก่อนเนอ
จ้งให้พากันฟัง	จ้อเอาเนอเจ้า ^{๖๖}

ฯลฯ

คำสอนนี้ มุ่งเน้นให้รู้จักพิจารณาภายในปีสสนากรรมฐาน คือ พิจารณาในเบญจขันธ์ที่มีองค์ประกอบด้วยอาการ ๓๒ ในส่วนที่เป็นรูปขันธ์สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อธรรมดา เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หน้ง เนื้อ กระคูก เป็นต้น ว่าสิ่งเหล่านี้ถูกปรุงแต่งอยู่เสมอให้เป็นไปในลักษณะเกิดขึ้นแล้ว ดำรงอยู่และจะต้องแตกสลายไปในที่สุด มนุษย์เรา จึงมีความเกิด ความแก่ และความตายเพราะอาศัยเบญจขันธ์อันนี้ ฉะนั้น เมื่อบุคคลรู้้อย่างนี้แล้ว ไม่พึงประมาทในการรักษาเบญจขันธ์ของตนให้ทำแต่ความดี เว้นความชั่วต่างๆ ทั้งทางกาย วาจาและใจ เพราะคุณค่าทางจริยธรรมของเบญจขันธ์ ก็คือ การพัฒนาให้เกิดบุญกุศลมากที่สุดและเกิดประโยชน์แก่สังคม

๓.๓.๔ กรรมและกฎแห่งกรรม

พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนสัตว์ผู้มุ่งเข้าสู่เขตแดนพระพุทธศาสนา จะต้องยอมรับความจริงในเรื่องของกิเลส กรรม วิบาก อันเป็นเครื่องอาศัยของสัตว์ที่โคจรอยู่ในสังสารวัฏ การทำความเข้าใจในเรื่องกรรมอันจำแนกสัตว์ให้ทราบและประณิตแตกต่างกันไป ซึ่งเป็นสัจธรรมอันเป็นไปตามกฎแห่งความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งควรน้อมเข้ามาคิดพิจารณาให้เป็นคุณต่อตัวเรา เพื่อนำไปสู่ความเชื่อในการทำความดี สร้างบารมีให้มาก ประกอบการกุศลให้ยิ่ง เพื่อก้าวไปให้ถึงที่สุดอันอริยชนพึงปรารถนา ด้วยความเข้าใจในกฎความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติที่จัดอยู่ในรูป

^{๖๖} พระพุทธอสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), “ธรรมดาสอนโลก”, อังใน วรรณกรรมคำสอนอีสาน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔๕.

“กรรมนิยาม” ที่บอกกล่าวเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ ในการกระทำและผลที่เกิดจากการกระทำ ที่สอดคล้องสมกันดังที่ว่า ทำกรรมดี มีผลดี ทำกรรมชั่ว มีผลชั่ว ผู้กระทำย่อมต้องได้รับผลจากการกระทำนั้นๆ ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าใจในความจริงที่จะนำประโยชน์มาสู่ตน เมื่อรู้จักใช้ส่วนที่เป็นคุณ และรู้จักละเว้นส่วนที่เป็นโทษ ไม่หลงยึดติดเพียงแก่ประโยชน์และความสุขในปัจจุบันดัง พระพุทธทวณะที่กล่าวรับรองไว้ว่า...

“บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น

ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว”^{๖๗}

ชวานาเมื่อฤดูทำนาข่มไถและหว่านข้าวลงในนา เพราะมีน้ำหรือฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวที่หว่านไว้ก็เจริญงอกงามและออกรวง ฉันทโค ผู้กระทำกรรมดี คือ กุศลกรรม ๓ อย่าง มี

๑. อโลภะ ไม่อยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตนเองในทางมิชอบ
๒. อโทสะ ความไม่คิดประทุษร้ายผู้อื่น หรือการกระทำที่ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน
๓. อโมหะ ไม่หลงมกมาย คือ เชื่อโดยความถูกต้อง

เมื่อกระทำกรรมดีตามที่กล่าวแล้ว ผู้นั้นย่อมได้รับผลดี คือไม่ต้องกลัวเดือดร้อน เพราะกรรมที่ตนกระทำไว้ดี ผลที่ได้รับ คือความสุข ความสบาย และมีสุคติ เป็นเบื้องหน้า แต่ผู้ที่กระทำกรรมชั่ว คือ กรรมลามก หรือบาปกรรม เขาได้รับผลชั่วตามที่ได้ประกอบกรรมทำชั่ว เป็นความทุกข์ความเดือดร้อนในโลกนี้ แม้ละจากโลกนี้แล้วก็ประสบกับความเร่าร้อนในอบายใน สัมปรายภพต่อไป

หลักคำสอนด้านศีลธรรมที่ท่านประพันธ์ขึ้น เรื่องกรรมและกฎแห่งกรรม มีตัวอย่างพอสังเขป ดังต่อไปนี้

ถ้าทำดีจะได้ดีมีผลตอบ

ตามระบอบธรรมนิยมสมเหตุผล

ถ้าทำชั่วจะได้ชั่วตัวอับจน

เชิญทุกคนทำดีไปจะได้คุณ

ผู้ทำดีอาจได้ชั่วตัวตกต่ำ

เพราะผลกรรมที่ไม่ดีปรีเข้าหนุน

อาจเห็นว่ากรรมดีไม่มีคุณ

ต่อเมื่อบุญเกิดแก่เขาจึงเข้าใจ

(หมายถึง หากบุคคลทำกรรมดีไว้ย่อมได้รับผลแห่งกรรมดีเช่นกัน ตรงข้ามหากทำ

ความชั่วก็จะได้รับผลแห่งกรรมชั่วตอบสนอง)

อันชั่วดีมีมาประจำโลก

ยังไม่โชค “บุญหมดค่า” อย่าขานไป

ทำแต่ดีหนีห่างชั่วกลัวอะไร

ทำดีไว้โลกสรรเสริญเจริญพร

^{๖๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

๓.๔ หลักคำสอนด้านความรู้และภูมิปัญญาผ่านการปริวรรต

ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มีมากมายหลายแขนง แต่มักจะถูกมองว่าล้าหลัง คนบางกลุ่มจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญและสืบสานกันมากนัก ส่วนใหญ่แล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมักสืบทอดบอกกล่าวกันเป็นการภายใน เช่น สูตรทำอาหารหรือตำรับตำราต่างๆ ทำให้ไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป อาจจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๑๐ ลักษณะ^{๖๕} ดังนี้

๑) **ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา** ภูมิปัญญาประเภทนี้ จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากมีพื้นฐานทางความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกัน สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักนั้น ได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคม โดยการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

๒) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม** เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรม เป็นสิ่งที่ดำรงที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจคนในสังคม ภูมิปัญญาประเภทนี้จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมากดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญในประเทศไทยล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแทบทั้งสิ้น

๓) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน** เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหลังจากนั้น ได้สืบทอดโดยการพัฒนาอย่างไม่ขาดสายกลายเป็นศิลปะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น

๔) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน** นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภคเพื่อการอยู่รอดแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้ เพื่อให้ อาหารที่มีมากเกินความต้องการสามารถเก็บไว้บริโภคได้เป็นเวลานานซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังนำผักพื้นบ้านชนิดต่างๆ มาบริโภคอีกด้วย^{๖๖}

๕) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน** การละเล่นถือได้ว่าเป็นการผ่อนคลาย โดยเฉพาะในวัยเด็กซึ่งชอบความสนุกสนานเพลิดเพลิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยส่วนใหญ่จะใช้ อุปกรณ์ในการละเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติซึ่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน

^{๖๕} กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน. (กรุงเทพมหานคร : คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒-๓๕.

^{๖๖} โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นเตอร์กรุ๊ป, ๒๕๓๖), หน้า ๒๔-๒๗.

๖) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม** ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของแต่ละภาคเราสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏกระจายอยู่ทั่วไป เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเทคนิค ความคิด ความเชื่อของบรรพบุรุษเป็นอย่างดี

๗) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน** ภูมิปัญญาประเภทนี้ส่วนมากแสดงออกถึงความสนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคม ซึ่งมีส่วนแตกต่างกันออกไปตามโลกทัศน์ของคนในภาคต่างๆ

๘) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน** ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ หากได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมจะเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้

๙) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรม เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ** ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้นถือเป็นการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมชั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบันไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้และสืบทอดความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมให้แก่เยาวชน จะเป็นการรักษาภูมิปัญญาของบรรพชนได้อีกทางหนึ่ง

๑๐) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ** เนื่องจากคนไทยมีอาชีพที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหาหรืออ่อนน้อมเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูกและเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตรดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรทั่วทุกภูมิภาคของไทย

ส่วนหลักคำสอนด้านความรู้และภูมิปัญญาที่ท่านได้ปรัรรดจากอักษรไทยน้อยและอักษรธรรม แล้วมาแปล ประพันธ์ขึ้นใหม่ให้ตรงกับภาษาถิ่นอีสาน เพื่อให้เกิดความรู้ที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมเหล่านั้นในแง่มุมต่างๆ ของคนในสมัยอดีตว่ามีคติความเชื่อและวิถีชีวิตอย่างไร ดังจะได้นำเสนอในที่นี้ ๓ เรื่อง คือ เรื่องธรรมคาสอนโลก ท้าวกำพำจันทรสมุทร และชนะสันทะชาดก ดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ เรื่อง ธรรมศาสนโลก

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีปรากฏในวรรณกรรม เรื่อง ธรรมศาสนโลกนั้น ได้มีความเกี่ยวข้องกับ มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก ทั้งในทางประเพณีปฏิบัติ โดยเฉพาะคนในภาคอีสานนี้ จะมีความเชื่อเรื่องบุญกรรมด้วยการสอนกันแบบมุขปาฐะมาเป็นเวลาช้านาน เช่น ความกตัญญูต่อผู้มีอุปการคุณ รวมไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดปรัชญาชีวิตของสังคมอีสานในยุคปัจจุบัน สารประโยชน์มุ่งที่จะตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มใหญ่ในสังคมตลอดจนสิทธิที่สังคมควรจะได้รับ ซึ่งวรรณกรรมเรื่องนี้จะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของคนในยุคหนึ่งๆ เช่น ความเชื่อเรื่องเจ้าโคตร ความเชื่อที่มีต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว การแต่งงานในตระกูลเดียวกันเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี เหล่านี้เป็นต้น ความแตกต่างเหล่านี้จะพบเห็นในคัมภีร์เรื่องธรรมศาสนโลกนี้ได้กล่าวไว้แล้ว และคนในภาคอีสานนี้ก็มีความเชื่อต่อคำสอนที่มีปรากฏในคัมภีร์นี้ เช่นเดียวกับพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ดัง เห็นอยู่เสมอทั้งในด้านการดำรงชีวิตประจำวัน การปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวรรณกรรม ในด้านวรรณกรรมนั้นเป็นที่ยอมรับกันว่าศาสนาเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรม ด้วยเหตุนี้ จึงมีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอยู่เป็นจำนวนมาก วรรณกรรมเหล่านี้มีทั้งเรื่องที่ตั้งขึ้นเพื่อแสดงคำสอนทางศาสนาโดยตรง เช่น พระมาลัย พระเวสสันดรชาดก พระเจ้าสิบชาติ เป็นต้น^{๑๑}

วรรณกรรมอีสาน นอกจากจะมีเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อตามความคิดดั้งเดิมความเชื่อที่เป็นลักษณะของคติชาวบ้าน เช่น เรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ยาอายุวัฒนะ ว่านวิเศษต่างๆ นอกจากนี้ยังมีเรื่องเกี่ยวกับผีและความเชื่อในนิยายปรัมปราทำนองเทพนิยาย ตลอดจนความเชื่อในลัทธิพราหมณ์ปะปนอยู่ ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยหลายเรื่องด้วยกัน เช่น ในลิลิต โองการแข่งน้ำ^{๑๒} นอกจากนั้นแล้ว วรรณกรรมทางภาคอีสานมีทั้งวรรณกรรมลายลักษณ์และมุขปาฐะที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นเฉพาะ วรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้ คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นและชาวท้องถิ่นเป็นผู้อ่าน เป็นผู้ฟัง พร้อมทั้งอนุรักษ์ไปในตัว โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการรักษา

^{๑๑} พระครูศรีปริยัติมงคล (สิริมงคล โล คำภีบาล), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์โอบานอีสาน : เรื่องธรรมศาสนโลก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕-๕๐.

^{๑๒} สมชัย ศรีนอก, การเรียนรู้วรรณกรรมกับสังคมไทย, อังใน สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, รุ่นที่ ๔๗, ปีการศึกษา, ๒๕๔๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕๓.

เรื่องย่อวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสนโลก สรุปลงได้จำนวน ๑๒ เรื่อง^{๓๓} ดังนี้

เรื่องที่ ๑ เป็นเรื่องของเศรษฐีตกยาก คือ ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าประทับที่เมืองราชคฤห์ และที่เมืองราชคฤห์นี้ มีเศรษฐีท่านหนึ่งซึ่งมีทรัพย์สิน เงิน ทองแก้ว แหวน ตลอดทั้งข้าทาสบริวาร เรือกสวน ไร่นา สัตว์เลี้ยงต่างๆ อันมี ช้าง ม้า วัว ควาย แต่ภายหลังเกิดล้มจม จนกลายเป็นคนทุกข์ยากเข็ญใจ พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าจึงได้ทูลถามพระพุทธเจ้าถึงบุพกรรมในอดีต จึงตรัสว่า ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเศรษฐีประพฤติดีครองธรรม

เรื่องที่ ๒ พระเจ้าสุภราช ผู้ปกครองเมืองโกสัมพี พระองค์ปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินด้วยทศพิธราชธรรม รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของเมืองไว้อย่างเหนียวแน่น บ้านเมืองจึงสงบสุขฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เมื่อเวลาพระเจ้าสุภราชสวรรคตก็ไปเกิดในสวรรค์

เรื่องที่ ๓ พระเจ้าโพธิราช ผู้ปกครองเมืองพาราณสี พระองค์ก็ปกครองบ้านเมืองด้วยดี บ้านเมืองสงบร่มเย็น ประชาชนมีอิสระเสรี ใครใคร่ค้าขาย ใครใคร่ขายๆ จึงมีพ่อค้ามากมาย ตลอดทั้งคนบ้านอื่นเมืองอื่น ก็เดินทางเข้ามาทำการค้าขาย และมาตั้งบ้านในเมืองพาราณสีนี้มากมาย ในเมื่อประชากรมีมากขึ้น ความจำเป็นในการหาพื้นที่ในการปลูกบ้านเรือนเพื่อยอยู่อาศัยก็มากขึ้น พระเจ้าโพธิราชให้ประชาชนรื้อถอนศาสนสถาน เช่น เจดีย์ อุโบสถ แม่น้ำพระศรีมหาโพธิ์ก็โค่นโค่น ตัดฟันขุดรากถอนโคน เพื่อเอาเนื้อที่ดินตรงนั้นปลูกอาคารบ้านเรือน จึงทำให้บ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน ประชาชนได้รับภัยพิบัติต่างๆ เช่น อดอยาก เจ็บไข้ได้ป่วย โจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย เป็นต้น เกิดขึ้นจนเกิดกลียุคในบ้านเมือง

เรื่องที่ ๔ พระเจ้าเอกราช เจ้าผู้ครองนครอุตรนคร พระองค์ปกครองบ้านเมืองด้วยความเป็นธรรม ตั้งตนอยู่ในทศพิธราชธรรม และปฏิบัติตามฮีต (จารีต) คลองประเพณี จึงทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ครั้นพระองค์สวรรคตแล้วมีเชื้อพระวงศ์สืบราชสมบัติต่อมา พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ได้เอาลูกของไพร่มาเป็นมเหสี เวลาได้ราชบุตร และราชธิดาแม้จะมีรูปร่างหน้าตาสวยสดงดงาม แต่ก็ไม่ค่อยจะมีปัญญาประชาชนพลเมืองจึงเสื่อมศรัทธา ครั้นพระราชาสวรรคตลงข้าราชบริพาร พ่อค้าประชาชน ได้เลือกเอารัษฎายาขอ จันทราช ขึ้นครองราชสมบัติต่อมา แต่พระเจ้าจันทราช ก็ไม่ปฏิบัติตามจารีตประเพณีของบ้านเมือง ที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมาจนมเหศักดิ์ พระเชื้อเมืองทรงเมือง เทวดารักษาเมืองก็หนีจาก ประเทศราชที่เคยส่งส่วยก็ไม่ ส่งส่วยประกาศตนเป็นเอกราช บ้านเมืองจึงเศร้าหมอง ประชาชนเดือดร้อนด้วยภัยต่างๆ ท่วมห้อมหญา

เรื่องที่ ๕ เป็นเรื่องการเลือกคู่ครองนั้น ในวรรณกรรมยอดคำสอนเรื่องธรรมดาสนโลก ท่านสอนให้เลือก หนุ่ม-สาว ที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ครบทั้งสองท่าน ถ้ากำพร้าทั้งพ่อ และแม่อย่า

^{๓๓} พระครูศรีปริยัติมิ่งกล (สิริมงคล โส คำภิบาล), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลอิสาน : เรื่องธรรมดาสนโลก”, หน้า ๕๐-๕๔.

เลือกเอาเป็นคู่ครองและทั้งฝ่ายเจ้าบ่าว และเจ้าสาวเป็นกำพร้ารักใคร่ชอบพอกันมีความจำเป็นต้องแต่งงานกัน ท่านให้ปลุกกระท่อมกลางหมู่บ้าน แล้วจึงทำพิธีบาศรีสุตรขวัญให้ และถ้าเจ้าบ่าวเจ้าสาวเป็นคนทุกข์ยาก อนาถา ห้ามมิให้แต่งงานกัน และท่านยังสอนให้ว่าเมื่อแต่งงานแล้ว ให้เป็นคนขยันหมั่นเพียรในการประกอบการทำงานหาเลี้ยงชีพ และรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของตนไว้

เรื่องที่ ๖ พระยานครไททียนคร อันเป็นเมืองใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ ไม่เคยมีศัตรูรุกราน และยังมีเมืองอื่นๆ มาสวามิภักดิ์ส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองเป็นประจำทุกปีมิได้ขาด ทำให้บ้านเมืองนี้ยังอยู่เย็นเป็นสุข ภายหลังพระมหาลีของพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตลงพระยาไททียนครได้อาภูกสาวของข้าทาสบริวารมาร่วมหลับนอนด้วย ครั้นพอเบื่อก็ตัดสินแล้วเอาคนใหม่มาร่วมหลับนอน เบื่อแล้วก็ส่งคืน เป็นเช่นนี้ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาและทำให้บ้านเมืองไม่สงบ เกิดภัยพิบัติ เกิดความเดือดร้อนโดยทั่วไป และในเมืองนี้มีเศรษฐีท่านหนึ่ง เป็นผู้ร่ำรวยด้วยทรัพย์สินเงินทองตลอดจนแก้วแหวน เงินทอง ช้าง ม้าวัว ควาย ตลอดทั้งข้าทาสบริวาร เศรษฐีมีลูกสาวสวยมาก คนหนึ่ง เป็นที่หมายปองของหนุ่มในเมืองนี้ แต่เศรษฐีไม่พอใจเมื่อเห็นหนุ่มมาจีบ และเมื่อภรรยาของเศรษฐีตายไป ท่านได้อาภูกสาวเป็นภรรยา จึงทำให้เศรษฐีล้มจม ทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายทั้งปวงที่เคยมีหายจากไป จนในที่สุดกลายเป็นคนยากจน

เรื่องที่ ๗ มีกุมภพิตานหนึ่ง เป็นผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์สินเงินทอง ข้าของ สัตว์เลี้ยงตลอดทั้งข้าทาสบริวาร มีมากมายเหลือคณานับ เมื่อภรรยาของกุมภพิตายไป ได้อาภูกสาวใช้เป็นภรรยา จึงทำให้บ้านเรือนเศร้าหมอง ค้าขายก็ขาดทุนในที่สุดก็ยากจน

เรื่องที่ ๘ สิ่งที่คนโบราณห้าม บ่อน้ำที่คนได้อาศัยน้ำอาบกิน ห้ามถม ต่อไม้ห้ามขุดออก แล้วปลูกบ้านแทนที่ จอมปลวกห้ามขุดทิ้งแล้วปลูกบ้านแทนที่ บ้านสองหลังแล้วรื้อสร้างใหม่ทำเป็นหลังเดียว มีบ้านหลังใหญ่โต แล้วรื้อสร้างเป็นกระท่อมไม้ดีไม่ควรกระทำ

เรื่องที่ ๙ ไม้ที่เหมาะสม ในการที่จะเลือกเอามาทำเสาเอกของบ้านนั้น ไม้ที่ตัดในกลางพรรษาไม่ควรเอา ไม้ที่เกิดกลางจอมปลวกไม่ควรเอา ไม้จมในดิน ไม้ตายยืน ไม้จมในน้ำ ไม้ถูกฟ้าผ่า ไม้ล้มเอง ไม้เป็นง่ามหางปลา ไม้มีเถาวัลย์เกี่ยวตั้งแต่โคนถึงยอด ไม้เกิดอยู่ใกล้ๆ หลักเมือง ไม้ที่เสียดสีกันเวลาลมพัด และมีเสียงดัง ไม่ควรเลือกเอามาปลูกบ้าน ส่วนไม้ที่ควรเลือกคือ ลำต้นปลอดตั้งตรง มีทรงพุ่มใบเวลามองดูเหมือนพระภิกษุตั้งร่มยังมีมดแมลงอาศัยอยู่ เวลาลมพัดอ่อนๆ พัดมาใบของต้น ไม้นี้จะไหวติงสวยงาม เหมาะแก่การนำมาทำเป็นเสาเอก

เรื่องที่ ๑๐ สิ่งที่ท่านสอนไว้ ในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลกว่า ไม่เหมาะไม่ควร เช่น เด็กอายุน้อยกว่า ๑๒ ปี ถ้าถึงแก่กรรมลงไม่ควรเผา นอกจากนั้นคนที่ประสบอุบัติเหตุต่างๆ ถึงกับชีวิต (ตายหุง-ตายโหง) หรือตายเพราะโรคระบาด ให้นำไปเผาไกลๆ หมู่บ้าน

เรื่องที่ ๑๑ สิ่งที่ไม่เหมาะสม ไม่เป็นมงคล เช่น รองเท้าเอาวางไว้ที่หลับนอน สิ่งที่เป็นมงคล เช่น เขา นอ งา แก้วแก้วประการ ที่คนเชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ห้ามนำมาปนกัน นอกนั้นห้าม เถียง คำ บิดา มารดา ออย่าโกรธ ออย่าด่าอย่าป้อย ออย่าเวร(อย่าด่า อย่าแข่ง) ข้าทาสบริวาร ผู้เป็นภรรยาให้ยำเกรงสามี ห้ามเอาเศษเดนอาหารที่เหลือกินให้สามีกิน ผู้เป็นสามีนั้นห้ามกริ้วโกรธ พัง รื้อ ถอนบ้านของตนเอง เพราะจะไม่เกิดมงคล ห้ามกดโกงเอาที่สวน ไร่ นา ของญาติพี่น้องและ คนอื่นการยกเมียน้อยให้เป็นเมียหลวง เอาข้าทาสที่ไถ่มาแล้วเป็นภรรยา ท่านว่าไม่ดีไม่เป็นมงคล ไม่เจริญจะเสื่อมลง

เรื่องที่ ๑๒ สิ่งที่เป็นคุณนั้น ท่านสอนให้เคารพท่านผู้ทรงศีล ให้เคารพบิดา มารดา ครู อาจารย์ ผู้มีพระคุณ ผู้มีความรู้ความฉลาด ความสามารถซื่อสัตย์สุจริต

เรื่องที่ ๑๓ สิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ คือ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นคนตั้งอยู่ใน พรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ให้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ละชั่ว ประพฤติดี ทำใจให้ผ่องใส และให้ทุกท่านรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาติเอาไว้

หลักคำสอนด้านความรู้และภูมิปัญญา ซึ่งท่านได้ปรีวรรตจากต้นฉบับเดิมที่เป็น อักษรไทยน้อยมาเป็นภาษากันอีसान เรื่อง ธรรมคาถาสอนโลก มีตัวอย่างพอสังเขป ดังต่อไปนี้

๑) ธรรมคาถาโลกนี้สอนกันแต่ปฐมมา พุนคาย

ตั้งแต่พระเจ้าอโนมะทัสตีเที่ยวชมพุกว้าง

หลายกัปสิ้นแสนกัปอนันตชาติ

จึงมาเป็นโคตรมะแท้เป็นเจ้าแห่งเขา นั้นแหละ...^{๓๔}

(หมายถึง โลกมนุษย์ของเรานี้ เดิมมีความเชื่อปรัมปรากันต่อๆ กันมาว่า ในสมัยที่ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสมบุญบารมีอยู่แสนอสงไขยแสนมหากัปปี เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงพระนาม ว่า อโนมะทัสตี มาจนถึงพระโคตรมะพุทธเจ้าของเราในปัจจุบัน...)

๒) ไผผู้โลภ่าพันผีเอาของท่าน

เพิ่นว่าธรรมกล่าวด้านกัมมังว่าเป็นอันดี จจริงคาย

อันว่าธรรมกล่าวเว้าโทโสแท้โทษมี นั้นแหละ

ไผผู้ย่าแยงตัน โทษศรีทั้งพระธาตุ

ย้าทั้งพุทธรูปเจ้าคำไฮ้บ่เล่นถึง แท้คาย

ไผผู้ย่าแยงสังฆะเจ้าสามเณรหมู่ทรงศีล

^{๓๔} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ชีวิตและงานจากจินตภาพของพระ พุทธสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), หน้า ๓๕.

ทั้งครูบาอาจารย์ก็ค่อยมีบุญค่า
 ไผ่หากย่าพ่อแม่แท้ทั้งเฒ่าแก่วงศา
 ผุงหมูโรคาตั้งบ่เกิดมีมาใกล้
 ยังได้ย่าแยงบ้านผัวตนบ่กริ้วโกรธ
 อันจักทำสืบสร้างเฮือนเหย้าก็สูงเฮือง แท้ตาย
 คั่นว่าตายไปแล้วได้ขึ้นอยู่เสวยสุข
 ทรงสมบัติทิพย์อยู่เทิงเมืองฟ้า...^{๑๕}

คำสอนนี้ ได้กล่าวไว้ว่า หากคนเราไม่มีศีลธรรมไปลักขโมยสิ่งของคนอื่นมาเป็นของตนเอง ก็จะได้รับผลของกรรมชั่วนั้นเช่นกัน แม้คนกล่าววาจาไม่ดีก็จะต้องได้รับโทษเพราะคำพูดนั้นเช่นกัน แต่หากผู้ใดเคารพยำเกรงต่อต้นพระศรีมหาโพธิ์อันเป็นต้นไม้ตรีสุ์ตลอดจนพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูป เคารพพระสงฆ์และสามเณรผู้ทรงศีล อีกทั้งเคารพครู อาจารย์ของตน ก็จะมีบุญคอยเกื้อหนุนอยู่เสมอ หากผู้ใดเคารพยำเกรงบิดามารดา ผู้เฒ่าผู้แก่หรือญาติผู้ใหญ่ในวงศ์ตระกูลของตน ก็จะไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียน หากภรรยาเคารพสามีไม่ถือโทษครอบครัวยังมีความสงบสุขร่มเย็น แม้ตายไปก็จะไปเสวยผลบุญในเมืองสวรรค์

๓.๔.๒ เรื่อง ท้าวกำพร้าวัจฉัตรสมุทร

มีเมืองแห่งหนึ่ง ครั้งหนึ่งชาวเมืองได้พบรูขนาดใหญ่ที่มีกลิ่นหอมออกมาจากรูนั้น ทำให้เป็นที่อยากรู้อยากเห็นของทุกคนดังนั้นพระราชแห่งเมืองนั้นจึงประกาศหาอาสาสมัครที่จะลงไป ในนั้นเพื่อจะคว้ามีอะไรอยู่ข้างใน แต่ก็ไม่มีใครอาสาไปในขณะนั้นมีหนุ่มน้อยคนหนึ่งชื่อจันทรสมุทร อาศัยอยู่กับย่าจำสวน (คนสวนของพระราช) เขาเห็นว่าไม่มีใครไปจึงรับ อาสาจะไปพระราชจึงให้ทำอุ้เหล็ก และทำโซ่เหล็กแทนเชือก แล้วให้ท้าวจันทรสมุทรนั่งอยู่ในอุ้เหล็กแล้วหย่อนลงไปตามรูจนถึงเมืองแห่งหนึ่ง เมื่อลงไปถึงนั้นไปลงตรงเกาะพอดี ขณะที่ ท้าวจันทรสมุทรขึ้นกินหมากเผือกอยู่ได้มีหมูตัวหนึ่งคาบแก้ววิเศษใต้น้ำมา ท้าวจันทรสมุทรจึง โยนหมากเผือกให้กินห่างออกไปเรื่อยๆ แล้วรีบมาขโมยเอาแก้วไปเมื่อเดินต่อไปพบชายคนหนึ่ง ถือ น้ำเต้าหေးมาจึงขอเอาแก้วแลกกับน้ำเต้า เมื่อได้น้ำเต้าแล้วก็เดินต่อไป ส่วนแก้วได้หေးกลับมาอยู่กับท้าวจันทรสมุทรเหมือนเดิม เมื่อเดินต่อไปก็ได้พบกับคนถือขวาน ถือดาบ ถือขด หนั่งหေးมาเช่นเดียวกัน และท้าวจันทรสมุทรก็ขอแลกเอาเหมือนครั้งก่อนแล้วแก้วก็กลับมาเช่นเดียวกัน ดังนั้นท้าวจันทรสมุทรจึงมีของดี ๕ อย่างคือ แก้ว , น้ำเต้า, ขวาน, ดาบ และขดหนั่ง แล้วเดินทางไปอาศัยอยู่กับย่าจำสวนแล้วสืบคุนระว่าใครนะที่หอมๆ นั้น เมื่อรู้แล้วจึงขอร้องให้ย่าจำสวนไปส่ขอให้ แต่ย่าจำสวนว่า

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

ท้าวจันทร์สมุทรไม่ห่อเหลา จึงพาไปห่อใหม่แล้วจึงไปสู้ขอให้ เมื่อนางมอมเห็นท้าวจันทร์สมุทรแล้วก็เกิดรักใคร่กัน แต่พระราชานางไม่ยอม เพราะมี ลูกเจ้าพระยามหากษัตริย์มาสู่ขอหลายคนแล้ว และบอกว่าถ้าอยากได้ให้มารบเอา ท้าวจันทร์สมุทรจึงไปรบชนะแล้วจึงได้อยู่กินกันเรื่อยมา เมื่ออยู่มานานก็คิดจะกลับมาเยี่ยมบ้าน จึงพานางมอมมาที่เก่า พอขึ้นไปถึงสองคนแล้วผ้าของนางมอมผืนหนึ่งตกลงท้าวจันทร์สมุทรจึงลงไปเอา ขณะเดียวกันนั้นคนที่อยู่ข้างบนก็ดึงเอานางขึ้นมาคนเดียว แล้วเอามาถวายพระราชานาง แต่พระราชานางก็ไม่สามารถเข้าใกล้นางได้ ส่วนท้าวจันทร์สมุทรก็เดินทางต่อไปเพื่อจะหาทางขึ้น จนวันหนึ่งได้พบนกกระเจอก ๒ ตัวที่พระอินทร์แปลงกายลงมาเป็นนกกระเจอก ได้ให้ท้าวจันทร์ขึ้นมาปล่อยไว้นอกเมืองใกล้แม่น้ำ ขณะนั้นมีพ่อค้านายสำเภามาพบเข้า ท้าวจันทร์สมุทรจึงขออาศัยไปด้วย แล้วไปอยู่กับยาจำสวนเหมือนเดิม ส่วนนางมอมนั้น ได้ยินว่าผ้าของนางมาแล้วจึงออกมาอยู่ด้วย เมื่อพระราชารู้อย่างนั้นจึงส่งคนมารับนางคืนไป แต่ท้าวจันทร์สมุทรไม่ให้ พระราชานางจึงส่งกองทัพ มาชิงเอานางไป กองทัพก็แพ้เพราะของวิเศษเหล่านั้น พระราชานางจึงยอมยกเมืองให้ครองครึ่งหนึ่ง แล้วท้าวจันทร์สมุทรรก็อยู่กับนางมอมที่ได้มาจากภูนั้นต่อมา

หลักคำสอนด้านความรู้และภูมิปัญญา ที่ท่านได้ปริวรรตจากต้นฉบับเดิมที่เป็นอักษรไทยน้อยมาเป็นภาษาถิ่นอีสาน เรื่อง ท้าวกำพร้าจันทร์สมุทร มีตัวอย่างพอสังเขป ดังต่อไปนี้

๑) ตอน พระยาเมืองมราช

บัดนี้ ข้าจกประบนอบไหว้	พุทธโธประเสริฐ
อย่าให้มีสรรพสิ่งสร้าง	โกยฮ้ายอย่าให้มี แคถอน
บัดนี้ ข้าจกกล่าวถึงเมืองเจ้า	มราชพระยาใหญ่
พระก็เสวยนคร	สุขสำราญเหลือสิ้น
เยยเงินล้าน	เยยคำแสน โภภี
สนมหนุ่มน้อย	นางหน้าแทบเทียม... ^{๑๖}

(หมายถึง ข้าพเจ้าจะขอกราบพระพุทธรองค์ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ อย่าได้มีเวรภัยใดๆ เกิดแก่ข้าพเจ้าเลย จะได้กล่าวถึงพระยาเมืองมราชที่ปกครองบ้านเมืองอย่างมีความสุข มีทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก อีกทั้งข้าพเจ้าทาสบริวาร นางกำนัลนางสนมนับไม่ถ้วน...)

^{๑๖}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ขุนบรม-ท้าวจันทร์สมุทร : วรรณกรรมนิทานอีสาน เล่ม ๑, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๖.

๒) ตอนพระราชอาณัติชาวเมืองคันทลันหอม

เมื่อนั้น พระยาหลวงเจ้า	คินิงใจจงมาก
คิดอยากได้	ทันทำวสุขุน
จักว่าอินตาเจ้า	ภยสวรร์คังโศค ก็มีเรือ
เอาที่หอมสดเฮ้า	มาไว้เขตเมือง นี้อือ...
เมื่อนั้น หันๆ พร้อม	ฝูงหมู่เสนา
เขาก็เดินกันมา	ชูคนมวลพร้อม
ครั้นๆ ก้อง	ฆ้องป่าวชาวเมือง
ให้สูไปหาดวงหอม	ชูคนวันนี้
ครั้นว่าสุหาได้	รางวัลกุติแจก
พระยาราชเจ้า	สปีปลงให้ราชทาน... ^{๗๗}

(หมายถึง เมื่อพระยายมราช ทราบข่าวว่ามีกลิ่นหอมเกิดขึ้นในบ้านเมืองของพระองค์ จึงทรงรับสั่งให้ไพร่ฟ้าประชาชนทั่วไปทราบ และช่วยกันออกตามหากลิ่นหอมนั้น โดยการตีฆ้อง ร้องป่าวแก่ประชาชนอย่างเป็นทางการ ว่าหากผู้ใดพบเห็นก็จะได้รับพระราชทานรางวัลอย่างแน่นอน)

๓) ตอน ท้าวกำพร้าว้อาสาถูเพื่อสืบหานางหอม

เมื่อนั้น ยมราชเจ้า	ใจดีชมชื่น
ผู้ข่าวอ้ายกำพร้าว้า	ขึ้นต่ออ้อสา
ว่าสิดลงนำสู	เพื่อสือเอาหอมนั้น
เมื่อนั้น พระก็มีอาชญ์ให้	จัดช่างหาทอง
ให้สูตีทองสาว	เร่งเร็ววันนี้
ให้สูตีสาวได้	พันวาแปดหมื่น
กับทั้งช่างยนต์อู่แก้ว	วันนี้พร้ามว
เมื่อนั้น ช่างทองเจ้า	โดยค้ายมราช
จัดแจ่งตั้งสูบขึ้น	คิมพร้อมฮีบตี
เมื่อนั้น ทั้งหลายพร้อม	เนืองนั้นตีต่อย ฟันเขอ...

(หมายถึง พระยายมราช ทรงดีพระทัย เมื่อทรงทราบว่าท้าวกำพร้าว้ารับอ้อสาจะลงรู้ เพื่อหากลิ่นหอม จึงทรงรับสั่งให้ช่างทองเร่งเตรียมการให้พร้อม อีกทั้งช่างยนต์)

^{๗๗}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, ชุมนบรม-ท้าวจันท์สมุทร : วรรณกรรม นิทานอีสาน เล่ม ๑, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๖.

๓.๔.๓ เรื่อง ชนะสันทะชาดก

วรรณกรรม เรื่อง ชนะสันทะชาดก ไม่ปรากฏหลักฐานว่าผู้ใดเป็นผู้แต่งและแต่งขึ้นในสมัยใด สันนิษฐานว่าเป็นชาดกนอกนิบาต ผู้แต่งมีจุดประสงค์ในการแต่งเพื่อมุ่งสั่งสอนจริยธรรมแก่บุคคลทุกระดับว่าควรปฏิบัติตนอย่างไร ในฐานะเป็นพ่อแม่ ลูก สามี ภรรยา พี่ น้อง นายจ้าง ข้าทาสและพ่อค้า โดยมีรูปแบบคำประพันธ์ที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสารหรือที่เรียกว่า “กลอนอ่าน” มีเนื้อเรื่องแบ่งออกเป็นบั้นๆ (ตอน) จำนวน ๕๐ บั้นด้วยกัน เช่น บั้นเทศนาธรรม บั้นสอนคงเอือน (ครองเรือน) บั้นสอนราช บั้นให้รู้จักคุณพ่อแม่^{๗๘}

ส่วนวิธีดำเนินเรื่อง คือ กล่าวถึงพระเจ้าปัสเสนกษัตริย์ปกครองเมืองสาวัตถี แต่ปฏิบัติพระองค์ไม่อยู่ในอิตถอง (จารีต/ครรลองที่ดีงาม) มีพระทัยที่โหดร้าย มัวเมาในการกระทำความชั่วต่างๆ เมื่อพระอินทร์ทราบเรื่องราวพระเจ้าปัสเสนเป็นผู้มีบุญ จึงได้คลพระทัยให้พระองค์นำพระมเหสี นางสนมและเหล่าข้าราชการบริวาร เสด็จไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงพระธรรมเทศนาโปรด โดยทรงยกนิทาน เรื่อง “ชนะสันทะกษัตริย์” เจ้าครองเมืองพาราณสีที่ปกครองแผ่นดินโดยธรรมและจารีตที่ดีงามตามธรรมเนียมของกษัตริย์ พระเจ้าปัสเสน จึงทรงสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน และปฏิบัติพระองค์เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนทำให้เมืองพาราณสีร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา ภายหลังที่ได้รับฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์แล้ว พระเจ้าปัสเสนทรงได้ดวงตาเห็นธรรม ปฏิบัติพระองค์อยู่ในจารีตและดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงปกครองด้วยความเมตตากรุณาทำให้บ้านเมืองสงบสุขกันถ้วนหน้าประชาราษฎร์^{๗๙}

หลักคำสอนด้านความรู้และภูมิปัญญา ที่ท่านได้ปริวรรตจากต้นฉบับเดิมที่เป็นอักษรธรรมมาเป็นภาษาถิ่นอีสาน เรื่องชนะสันทะชาดก มีตัวอย่างพอสังเขป ดังต่อไปนี้

นะโม ตัสสะ แก้ว	อุอาเป็นที่เพ็ง
กันเต หมายถึงเจ้า	คุณแก้วหน่วยสาม
ขอให้เวรฮ้าย	หายเสียหนีหลีก
อย่าได้ เนาอยู่ค้ำ	สิ่งข้าสิ่งได้... ^{๘๐}

^{๗๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

^{๗๙} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ชีวิตและงานจากจินตภาพของพระพุทธนิสารมุนี (สุนันท์ สุภาจารุ), (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘-๓๖.

^{๘๐} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, วรรณกรรมคำสอน, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓.

(หมายถึงว่า ผู้ประพันธ์ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ขอพระองค์ทรงเป็นที่พึ่งแก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้าขอถึงพระรัตนตรัยทั้งสามเป็นสรณะ ขอให้ปราศจากภัยอันตรายทุกประการใดด้วยเทอญ)

พระยานัน โมโหด้วย	เงินคำทุกสิ่ง
ผีเอาของไพร่น้อย	ไผ่หอมช่อมะเข้
เงาหากเป็นน้อย	ตัดไม้สันทหลาย
ก็เล่าทรงสุรา	ชู้วันมีคร้าน
กามคุณแก้ว	วันคืนบมีขาด
อุไปวันขนาดแท้	กุมแก้วแต่หญิง
ก็ท้อเอโกอ้าง	เอาโตเป็นใหญ่
บให้ไผปากเจ้า	พานถ้อยสิ่งใด... ^{๕๑}

(พระยาปัสเสนที่ปกครองบ้านเมือง เป็นผู้มีอหิชาศรัทธา แม้ว่าจะทรงมีทรัพย์สมบัติมหาศาลแต่ก็ทรงเบียดบังจากข้าราชการบริพาร อีกทั้งถือพระองค์เป็นใหญ่ไม่รับฟังคำของผู้ใดหมกมุ่นอยู่ในสุราและนารีเป็นเนืองนิจ แม้วันพระวันอุโบสถก็ไม่เว้นเลย หากประสงค์สิ่งใดก็จะต้องได้ตามปรารถนา...)

ทำแต่ปาณาเซ้า	หาตัวทุกเมื่อ
พระพุทธเจ้า	เห็นแล้วคิดอึด
คิดจกสอนสั่งให้	พระบาททรงศีล
เพื่อว่าบุญเหลือหลาย	บให้มิเวรต้อง ^{๕๒}

(หมายถึง พระเจ้าปัสเสน ทรงทำแต่บาปกรรม เช่น ทรงทำร้ายสัตว์ ทรมานสัตว์ เป็นต้น พระพุทธองค์จึงทรงเมตตาที่จะช่วยเหลือให้พ้นจากความเป็นผู้บาปเช่นนั้น)

พระก็มีใจฮ้าย	โมโมโลกถ่าย
ทางบุญมาบ่เอื้อ	ลีไปกั้วตั้งแต่เวร
พระอ้าแล้ว	เลยอยู่ตุนหิ
ภวานาสถิต	อยู่ในอารามแก้ว ^{๕๓}

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

(หมายถึง พระเจ้าปัสเสน ทรงมีพระทัยที่ประกอบด้วยอกุศลต่าง คือ ความโลภ ความโกรธและความหลง ไม่ทรงทำบุญ แต่ทรงทำแต่บาปกรรมชั่ว ขณะที่พระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ที่วัดพระเชตุวันมหาวิหาร ทรงรอดูเหตุการณ์ก่อนที่จะเสด็จไปเพื่อแสดงธรรมโปรด)

แต่นั้น ศีลาแก้ว	ของพระอินทร์ไหวห้วน
เลยกระด้าง	แข็งกล้าต่างหลัง
อินทร์จึงหลิงล่าเชื่อม	โลกลุ่มโลกีย์
ก็จึงเห็นสรรพัญญู	เนาอยู่ทรงศีลแก้ว
เห็นปัสเสนเจ้า	มีใจสาโหด
ทำบาปทุกคำเข้า	กินเหล้าชู้วัน
อินทร์ก็อินฮักเจ้า	ปัสเสนพระยาใหญ่
ก็จึงบังเกิดให้	ใจแข็งต่อบุญ... ^{๔๔}

(หมายถึง แผ่นศิลาอาสน์ของพระอินทร์ที่เคยประทับกลับแข็งกระด้างไม่เหมือนเดิม จึงทำให้พระอินทร์ จะต้องตรวจดูโลกมนุษย์ ว่ามีผู้ใดได้รับความทุกข์ร้อนประการใดหรือมีเหตุอันใดที่จะต้องเข้าไปช่วยเหลือรีบด่วน เมื่อทรงทราบว่า พระยาปัสเสนทรงกระทำแต่บาปกรรมชั่วทุกวัน แต่เป็นผู้มีบุญอยู่ จึงจะต้องรีบไปช่วยให้พระองค์กลับพระทัยเป็นผู้ใจบุญแทน)

สรุปผลการศึกษา

ผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ที่ท่านประพันธ์ขึ้นมานั้น มีจุดประสงค์เพื่ออบรมสั่งสอนประชาชนในด้านคุณธรรมจริยธรรม และการประพฤติปฏิบัติตน ตลอดจนการดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งเป็นลักษณะเช่นเดียวกับการสอนศีลธรรมนั่นเอง โดยการนำหลักธรรมคำสอนเหล่านั้นมาร้อยกรองประพันธ์เป็นกลอนสรภัญญ์ กลอนแปด คำทางยาว คำขิงขู้ เต๋ย และกาพย์เจี๊ยง เพื่อให้เนื้อความกระชับกะทัดรัด มีความสละสลวยทางภาษา ฟังแล้วไพเราะเสนาะหู สะดวกต่อการจดจำและง่ายต่อการนำไปเผยแพร่บอกต่อ เช่น สอนเรื่องการพึ่งตนเอง สอนไม่ให้ประมาทในชีวิต สอนให้หมั่นทำบุญเสริมสร้างบารมี สอนเรื่องความสามัคคี และการดำรงไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอีสาน เป็นต้น ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังมีคติธรรมประจำใจ มีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติตนต่อผู้อื่นและสังคม อันจะนำความสุขมาสู่สังคมและประเทศชาติสืบไป

นอกจากนี้ จุดเด่นที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ สอนให้เข้าใจในสังขธรรม ความเป็นจริงของสิ่งทั้งปวง เช่น สอนให้รู้จักทุกข์ เหตุแห่งการเกิดทุกข์ การดับทุกข์และข้อปฏิบัติเพื่อความพ้น

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

ทุกซ์ คือ สอนเรื่องอริยสัจ ๔ นั้นเอง และแสดงให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งล้วนต้องตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นั่นคือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความทนได้ยาก อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน และยังสอนเรื่องกฎแห่งกรรมที่เน้นเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจและซาบซึ้งในหลักธรรมคำสอนด้านสังขธรรม รู้ว่าคนเราทุกคนล้วนเป็นเพื่อนทุกซ์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ทำให้เกิดปฏิปทาสามัญญสำนึกในการดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อันเป็นการสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นแก่สังคมและประเทศชาติสืบไป

และผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนที่ท่านประพันธ์ขึ้นมา เช่น บุญประจำเดือนชาวอีสาน ได้แสดงองค์ความรู้และภูมิปัญญาของท่านออกมาผ่านทางผลงานวรรณกรรมคำสอนสะท้อนเนื้อหาเชิงสังคมให้เห็นถึงค่านิยม ศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี เนื้อหาคำสอนแสดงถึงแนวทางการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย แต่มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องอิงอาศัยเป็นหนึ่งเดียวกับฤดูกาลหรือธรรมชาติ และตั้งอยู่ในศีลธรรมจริยธรรมอันดีงาม เน้นให้คนรู้จักหน้าที่และรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามตามกาลตามโอกาส เช่น เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม เดือนยี่บุญคูณลาน เดือนสี่บุญพระเวส เดือนห้าบุญสงกรานต์ เดือนหกบุญบั้งไฟ เป็นต้น ดังนั้น ผลงานวรรณกรรมคำสอนของท่านจึงมีคุณค่าต่อคนในสังคมอย่างยิ่ง เพราะคำสอนต่างๆ เป็นเครื่องชี้แนะและแนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ช่วยให้คุณในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและเป็นอันหนึ่งเดียวกัน

ซึ่งนอกจากท่านจะมีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญในด้านการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนในหลายรูปแบบทั้งกลอนลำ กลอนสรภัญญ์ หรือกลอนแปด เป็นต้น เป็นภาษาถิ่นอีสานแล้ว ท่านยังมีความเชี่ยวชาญในการปริวรรตวรรณกรรมคำสอนซึ่งต้นฉบับเดิมเป็นอักษรธรรมและอักษรไทยน้อยมาเป็นภาษาถิ่นอีสานได้ดีอีกด้วย เช่น เรื่อง ธรรมดาสอนโลก ท้าวคำพำจันทร์สมุทรและชนะตันตะชาดก ซึ่งวรรณกรรมคำสอนเหล่านี้ ได้เก็บรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิม ของบรรพบุรุษเอาไว้อย่างมากมาย ดังนั้น ผลงานด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาผ่านการปริวรรตมาเป็นภาษาถิ่นอีสานของท่าน จึงเป็นการสืบต่อองค์ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมจากบรรพบุรุษให้คงอยู่ มิให้เสื่อมสลายหรือสูญสิ้นไปตามกาลเวลา

บทที่ ๔

คุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมคำสอนของพระราชปรีดิธิคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)

วรรณกรรมมุขปาฐะที่มีการถ่ายทอดปากต่อปาก รุ่นสู่รุ่น โดยไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ประวัติศาสตร์ ตำนาน นิทาน พงศาวดาร หรือกลอนลำ เป็นต้น ที่แสดงออกด้วยการใช้ภาษาพูดหรือใช้กริยาทำทาง เพื่อสื่อสารบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาต่างๆ แม้จะเป็นมรดกตกทอดที่มีคุณค่าในด้านวัฒนธรรม เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิตของผู้คนและสังคมในอดีต เปรียบเหมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่แต่หนหลังของบรรพบุรุษก็ตาม แต่หากสังคมนั้น ไม่มีอักษรใช้ในการสื่อสารและจารึกผลงานวรรณกรรมของตนเองเอาไว้ ก็เป็นการยากที่จะรักษาวัฒนธรรมนั้นไว้ได้ หรืออาจจะถูกกลืนด้วยอารยธรรมที่สูงกว่าและสาบสูญไปในที่สุด

แม้จะมีวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันมากมายหลายประเภทที่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ส่วนมากจะเป็นการจารึกหรือจารในคัมภีร์ใบลาน ที่จารึกไว้เฉพาะวรรณคดีเรื่องยาว ชาดก หรือคำสำหรับยาเท่านั้น และนิยมจารึกเป็นอักษรธรรมและอักษรไทยน้อย ซึ่งในปัจจุบัน ประชาชนทั่วไปหรือผู้ที่สนใจจะศึกษายังขาดพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในอักษรธรรมและอักษรไทยน้อย ที่จะทำให้เกิดความซาบซึ้งในอรรถรสของวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง

พระราชปรีดิธิคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) จึงได้ทุ่มเทสร้างสรรค์และพัฒนาผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนในรูปแบบต่างๆ โดยเลือกที่จะใช้ภาษาท้องถิ่นอีสานในการประพันธ์ผลงานขึ้นมา โดยมีการเรียงร้อยถ้อยคำผูกเป็นบทกลอนหรือกลอนลำ มีสัมผัสสอกและสัมผัสใน ก่อให้เกิดความสละสลวยทางภาษา มีความไพเราะน่าฟัง สามารถดึงดูดความสนใจจากผู้อ่านหรือผู้ฟังได้มากยิ่งขึ้น และท่านยังมีความสามารถในการปริวรรตวรรณกรรมคำสอนจากต้นฉบับเดิมที่เป็นอักษรธรรมและอักษรไทยน้อยมาเป็นภาษาถิ่นอีสาน ก่อให้เกิดการสืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่แฝงไว้ในวรรณกรรมเหล่านั้นให้คงอยู่ และทำให้รู้สึกหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม ตลอดจนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมคำสอนท้องถิ่นอีสาน แล้วหันมาช่วยกันอนุรักษ์ สืบสาน เพื่อไม่ให้องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและผลงานวรรณกรรมคำสอนท้องถิ่นอีสานเหล่านั้น เสื่อมสลายหรือสูญสิ้นไปในอนาคต

๔.๑ คุณค่าของวรรณกรรมคำสอน

วรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏในเอกสารต่างๆ และงานวิทยานิพนธ์ของสถาบันต่างๆ มี ๑๖ เรื่องด้วยกัน ได้แก่ เรื่อง คำสอนลูกสะใภ้ ชนะสันตะยอดคำสอน ท้าวคำสอน เทวดาสอนโลก ธรรมดาสอนโลก พญาคำสอนไพร่ ปุสสอนหลาน ยอดคำสอน ย่าสอนหลาน ราชสีห์สอนลูก ลุงสอนหลาน (ฉบับไทย) ลุงสอนหลาน (ฉบับเวียงจันทน์) สมาสงสาร สิริจันโทวาทคำสอน และ อินทิญาณสอนลูก (ฉบับพระพุทธนิรมิต) (สุนันท์ สุภาจาโร, ๒๕๔๘) ซึ่งคุณค่าของวรรณกรรมคำสอนเหล่านี้ เมื่อเทียบส่วนแล้วจะเห็นว่ามีความเหมาะสมสมควร จะเป็นรองเฉพาะวรรณกรรมนิทานเท่านั้น แม้รูปลักษณ์จะไม่เด่นเท่ากับวรรณกรรมนิทาน แต่เนื้อหาสาระที่บรรจุอยู่ ไม่ว่าจะเป็นโลกทัศน์ จริยธรรม ศีลธรรม ค่านิยม ความเชื่อ เป็นต้น เหล่านี้ นับเป็นเสน่ห์ให้ผู้ใฝ่ใจแสวงรู้ได้เข้ามาศึกษา^๑

วรรณกรรมคำสอนที่ผู้วิจัย มุ่งศึกษา ได้แก่ วรรณกรรมคำสอนที่ประพันธ์ขึ้นโดยพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) เท่านั้น ส่วนของนักประพันธ์ท่านอื่นๆ ได้นำมากล่าวเสริมในบางประเด็นหรือเพื่อให้ข้อมูลชัดเจนยิ่งขึ้น โดยผลการศึกษาวรรณกรรมคำสอนของท่านมีคุณค่าในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ด้านผดุงสังคมให้เข้มแข็ง

วรรณกรรม ถือเป็นภาพสะท้อนสังคม การสะท้อนนี้มีใช้เป็นการสะท้อนอย่างบันทึกเหตุการณ์ทำนองประวัติศาสตร์ แต่เป็นภาพสะท้อนประสบการณ์ของผู้ประพันธ์และเหตุการณ์ส่วนหนึ่งของสังคม วรรณกรรม จึงมีความเป็นจริงทางสังคมสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ^๒ เพราะว่าวรรณกรรมเป็นผลงานอย่างหนึ่งของผู้ประพันธ์ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในสังคม เนื่องจากว่าเมื่อแต่งวรรณกรรม ก็จะสื่อเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ จากความรู้และประสบการณ์ที่พบเห็นลงในวรรณกรรม ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมกับสังคม จึงมีความสัมพันธ์กันในด้านคุณค่า ความรู้ ความเชื่อ และคตินิยมคำสอน รวมทั้งสำนวนโวหารในงานวรรณกรรมแต่ละประเภท ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงคุณค่าของวรรณกรรมคำสอน จะเห็นว่า ใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมสังคมให้อยู่ในกรอบระเบียบ จารีต ประเพณีของสังคม ซึ่งนับว่าเป็นความฉลาดของปราชญ์ชาวอีสานที่

^๑ พระพุทธนิรมิต (สุนันท์ สุภาจาโร), “ชนะสันตะชาดก”, อ่างใน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, วรรณกรรมคำสอน โครงการส่งเสริมหอพุทธศิลป์ ลำดับที่ ๒, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

^๒ ทศวรรษ ไชยะกุล, วรรณกรรมศึกษา, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมือง, ๒๕๔๘), หน้า ๗๖.

ประยุกต์คำสั่งสอน ข้อห้าม” หรือความเชื่อต่างๆ ซึ่งแต่เดิมใช้เป็นตัวควบคุมหรือกำหนดพฤติกรรมของผู้คนในสังคม มารจนาเป็นบวรธรรมกรรม เพื่อใช้ย้ำเตือนและบังคับให้สังคมตั้งมั่นอยู่ในความสงบ มีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดังนั้น การศึกษาวรรณกรรมจึงเทียบเคียงการศึกษาสังคมได้ยาก ความรู้เกี่ยวกับสังคมอันเป็นที่เกิดของวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น^๔

สังคมไทยนั้น มีลักษณะที่แตกต่างในโครงสร้างจากสังคมในโลกตะวันตกอย่างมาก แม้ คนไทยในแต่ละภูมิภาคจะมีความแตกต่างในวัฒนธรรมและประเพณี แต่เอกลักษณ์ความเป็นไทยก็ ยังมีส่วนร่วมกันอยู่มาก เช่น คนไทยเชื่อว่า “ประเพณีไทยแท้แต่โบราณ ไครมาถึงเรือนชานต้อง ต้อนรับ” ความเชื่อเช่นนี้ก็ตกทอดวัฒนธรรมของไทยมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ประเทศไทยยังมี วัฒนธรรมที่ตกทอดมาช้านานอื่นๆ อีก เช่น วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดู ที่บิดามารดาไทยทุกระดับ จะเน้นเหมือนกัน คือ (๑) การควบคุมพฤติกรรมก้าวร้าวทางกายและวาจา (๒) ความกตัญญู และ ความจงรักภักดี (๓) ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความเสียสละ ค่านิยมนี้ตกทอดในสังคมไทยเหมือนสังคมในตะวันออก โดยทั่วไปได้แก่ ค่านิยมการมีคารวะต่อผู้อาวุโส เป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน ลูกต้องเคารพพ่อแม่ น้องต้องเคารพพี่พี่ พี่ต้องไม่เถียงผู้ใหญ่ คนไทยมีการดำเนินชีวิตแบบพี่ๆ น้องๆ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็จะถูกเรียกว่า ลุง ป้า ตายาย ถ้าเด็กก็จะถูกเรียกว่า ลูก หลาน ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยจึงแตกต่างไปจากสังคมตะวันตก ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยไม่ว่าจะเป็นการทำงานหรือความสัมพันธ์ในครอบครัวจึงมีลักษณะเหมือนคนไทย^๕

คุณค่าของวรรณกรรมคำสั่งสอนด้านผดุงสังคมให้เข้มแข็ง เช่น คำสอนเรื่องบุตรพึงเป็นผู้กตัญญูและเคารพต่อบิดามารดา

ตัวอย่างที่ ๑ คุณค่าของวรรณกรรมคำสั่งสอนที่ท่านประพันธ์ขึ้น โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากเรื่อง อินทนิญาณสอนลูก ดังตัวอย่างจากบทประพันธ์ เช่น

(๑) บัดนี้ พ่อจักสอนนางน้อย	นันทาให้เจ้าจื่อ เอานอ
ให้เจ้าจำคำสั่งสอน	จื่อเอาเมื่อหน้า

^๓ ทวี ศรีแก้ว, “คติในการครองเรือนจากวรรณกรรมอีสาน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๓๖.

^๔ เจตนา นาควัชระ, วรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^๕ พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, มนุษย์สัมพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔ , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๘๕.

พ่อหากจู้ดได้แล้ว

ตายไปลดชั่ว

ศรีแจ่มเจ้า

เอาเข้าขอดแหวน พ่อเนอฯ

(หมายถึงว่า บิดาได้อบรมสั่งสอนนางนันทาผู้เป็นบุตรไว้ว่า ในอนาคตหากบิดาถึงแก่กรรมไปแล้วให้เก็บฟันไว้เป็นที่ระลึก)

(๒) อันหนึ่ง ปากพ่อแม่

หนักเก็งธรณี

ไฟผู้แยงนบ

หากสีเฮืองเมื่อหน้า

อันหนึ่ง เฮือไหลแล้ว

ขอนยังคอมท่า

ไฟหากใหม่ป่าไม้

คอนเนื้อหากสียัง

(หมายถึงว่า คำพูดของบิดามารดาที่มีความหนักแน่นยิ่งกว่าแผ่นดินเสียอีก หากบุตรธิดาคนใดเชื่อฟังและปฏิบัติตามแล้ว ย่อมมีความเจริญก้าวหน้าอย่างแน่นอน อุปมาเหมือนกับว่าเรือได้แล่นจากท่าไปแล้ว แต่ยังเหลือท่าเรืออยู่นั้น และอุปมาเหมือนไฟที่เผาไหม้ป่า แต่ยังเหลือคอนหรือพุ่มไม้เล็กๆ ให้ฝูงสัตว์ป่าได้อาศัย)

(๓) อันหนึ่ง สัพพัญญูเจ้า

นिरพานลดชั่ว ปางนั้น

ยังแต่ลูกศิษย์แก้ว

อนันท์เจ้าสืบมา พ่อเกล้า

อันหนึ่ง คนข่อยย่อง

ปราเกียรติ์ทั้งโลก

ยังเล่ามีพระบาทตั้ง

คลองไว้สืบมา

(๔) พ่อหากจู้ดได้แล้ว

มรณาลดชั่ว ไปนั้น

(หมายถึงว่า แม้พระพุทธองค์ที่ตรัสรู้ทุกอย่างในโลก ก็จะต้องปลงพระชนม์สังขารไว้ในโลกนี้ คงเหลือไว้แต่พระสาวกเช่น พระอนันท์ เป็นต้น เพื่อสืบต่ออายุและหลักธรรมคำสอนแก่ชาวโลก พ่อเองก็เช่นเดียวกันก็ต้องตายไป คงมีแต่คำสอนทิ้งไว้ให้ลูกๆ เท่านั้น)

ตัวอย่างที่ ๒ คุณค่าของวรรณกรรมคำสอนที่ท่านกล่าวถึงการระมัดระวังด้านความคิดเห็นและคำพูดในการแสดงออกทางคำพูดที่ตนพึงรับผิดชอบต่อตนและบุคคลทางสังคมซึ่งตนเข้าไปพบปะแลกเปลี่ยนหรือสมาคมด้วย เพื่อป้องกันความคิดที่ผิด เช่น

(๑) บัดนี้ พ่อก็แยงแก่นแก้ว

นางน้อยใหญ่สุด

ฟังเขอ สมสะอาดน้อย

นันทาทิพะยะฮูป พ่อเอี้ย

พ่อจ๊กบอกให้ฮู้

ยามเมื่อตาเห็น นี้เนอ

ท่าคลองคน

อย่าโงใจลุ่ม

^๖ พระพุทธนิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “สันตะชนะชาดก”, อังไฉน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, วรรณกรรมคำสอน โครงการส่งเสริมหอพุทธศิลป์ ลำดับที่ ๒, หน้า ๓๕๕-๓๖๐.

(หมายถึงว่า บิดาได้อบรมสั่งสอนบุตรที่มีอายุมากกว่าคนอื่นว่า นันทาผู้เป็นหญิงงาม
จงฟังที่พ่อสอนให้ดี เมื่อเรายังหูตายังคืออยู่ ควรพิจารณาให้ถ่องแท้อย่าเป็นคนใจคดไม่ตรง)

(๒) อย่าได้ทำใจเพียง	เขาสอขมขึ้น
คำคิดอย่าม่อตื้น	เสมอหน้าปากบาน นั้นเนอ
ใจให้คิดถึงพื้น	เสมอบัวมหยั่ง
ใจให้อ่อนสิ่งฝ้าย	หลายล้อยืดยาว

(หมายถึงว่า อย่าเป็นคนใจดำขาดเมตตาธรรมเหมือนเครื่องระเบิดที่ขมไม่มีรสหวาน
ความคิดสติปัญญาจะต้องลึกซึ้ง เหมือนบัวที่มีสายยาวหยั่งลงไปใต้น้ำที่ลึกได้ จิตใจควรขาวหรือ
เป็นคนใจดีเหมือนกับฝ้ายที่ยืดหยุ่นได้ไม่ขาดง่ายละนั้น)

(๓) ใจให้ขาวเสมอหน้า	คูกวางใหญ่
อย่าได้เป็นสิ่งหม้อ	หมองเมาหัวคิง พ่อเนอ
ยามเมื่อวาจาตัน	พอนูหอมม่วน
ยามจักไขปากเว้า	อย่าพันเพิ่นหลาย ^๑

(หมายถึงว่า แม้จิตใจควรเป็นเหมือนน้ำ คือ เยือกเย็น ไม่ร้อน หากจะพูดหรือเจรจากับใครๆ
ควรพูดให้พอเหมาะพอดีไม่ควรพูดมากเกินไปจนฐานะหรือเป็นการข่มเหงคนอื่น)

ตัวอย่างที่ ๓ คุณค่าของวรรณกรรมคำสอนที่ท่านกล่าวถึงการรู้จักระวังคำพูดที่จะต้อง
เจรจาหรือพบปะบุคคลอื่นทางสังคม เช่น

(๑) อันหนึ่ง อย่าได้ธรรมนิยมเพียง	หัวเพียงบักเซียงอั้ง นั้นเนอ
มักหากเส็งแต่ฮ้อง	ความเว้ามาโต แท้ตาย
ให้ค่อยพิจารณาแจ้ง	ธรรมเนียมนักปราชญ์
หากอยู่หากช่างเว้า	อรอ้วนม่วนหู

(หมายถึงว่า โดยปกติแล้ว การพูดกับคนอื่นพึงระวังการใช้คำพูดอย่างยิ่ง อย่าเป็น
เหมือนกับสิ่งอย่างดีแต่ร้องเสียงดัง เพื่อให้หัวกลัว แต่ต้องตายเพราะปากของตนเอง ควรพินิจให้ดีถือ
หลักการพูดของนักปราชญ์ เป็นคนช่างพูด ช่างเจรจา เป็นปากการพูด คือ พูดมีเหตุผลน่าฟัง)

(๒) เป็นที่ให้เพิ่นย่อง	ยอนางม้กวาด นั้นเนอ
บัณฑิตเจ้า	สงวนสู้ชั้นชม พ่อเหล่า
อย่าได้ขำๆ ฮ้อง	เสมอากินเหยื่อ
อย่าได้เป็นคังนกไล่ฮ้อง	เสียงเข้มข่มแจ้ง นั้นเนอ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๐.

(หมายถึงว่า บุคคลควรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนอื่นได้ ควรทำตามครรลองของบัณฑิตสังคมจึงจะสรรเสริญ อย่างเป็นแต่เพียงพูดดีแต่ไม่ทำเป็นแบบอย่าง จุดดั่งกาที่กินเหยือกก็เอาแต่ร้องไม่ขาดและจุดดั่งนางนกไส้ที่ขอร้องเสียงดั่งข่มสัตว์อื่นๆ)

สรุปผลการศึกษาได้ว่า การพูดถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญและมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของคนเรา เพราะว่าการพูดเป็นกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการดำรงชีวิต มนุษย์ได้ต่อสู้กับธรรมชาติและดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด โดยใช้การสื่อสารด้วยการพูดเป็นเครื่องมือช่วยให้ทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้บรรลุผลตามที่ตั้งใจไว้ มนุษย์อยู่ร่วมกันได้เป็นชนเผ่า เป็นสังคม เป็นประเทศชาติ ก็ด้วยการสื่อสารระหว่างกัน เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจและสร้างจุดมุ่งหมายร่วมกัน การสื่อสารด้วยการพูด จึงเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้เพื่อสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกัน เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์รักกัน ห่วงใยกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในอีกด้านหนึ่ง ก็เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ไม่พอใจซึ่งกันและกัน เกลียดซึ่งกัน และเป็นศัตรูกันได้

๔.๑.๒ ด้านอนุรักษ์และส่งเสริมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

สภาพของวัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมและสังคม เพราะมนุษย์เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม วัฒนธรรมใดที่ไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นวัฒนธรรมที่ตายไปในที่สุด^๔ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์อย่างปัจจุบัน สภาพสังคมและวิถีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย มนุษย์ซึ่งอยู่ในสังคมก็สร้างวัฒนธรรมใหม่ๆ ขึ้น โดยมีแนวโน้มของการประสมประสานกันมากขึ้น หรือโดยการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตและสังคมของมนุษย์ จึงเกิดการกระจายวัฒนธรรมจากถิ่นหนึ่งไปสู่อีกถิ่นหนึ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงก็จะยังไม่เป็นไปอย่างทั่วถึงในระดับเดียวกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นกันอยู่ในปัจจุบัน

คุณค่าของวรรณกรรมคำสอนด้านอนุรักษ์และส่งเสริมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ท่านประพันธ์ขึ้น เช่น วรรณกรรมคำสอนเกี่ยวกับเทศกาลงานไหมประจำจังหวัดขอนแก่น ตัวอย่างเช่น

เห็นว่าคนเขานั้นอาศัยกันได้เป็นหมู่ ในคำสอนเป็นผู้ผู้เฒ่าสอนไว้ให้ฟังกัน สอนสูงไปกว่านั้นกะต้องฟังไผมัน อาศัยกันบางคราวแต่ที่จำเป็นแท้ ขอให้แปลความนี้ตีความให้กระจ่าง คั้นหนึ่ทางเส้นเค้าเลขสิเว้าออกต่างกัน เลขสิติดอยู่หั้นสิจมอยู่วังวน

^๔ สนิท สมักรการ, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

บุญกุศลไผมันแบ่งกันบมิได้ เชิญฟังไปทางหน้าชาวประชน้องพี ผลความดีที่ก่อไว้
สืทำให้สูงเจริญฯ

(หมายความว่า มนุษย์เราจะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน จึงจะมีความเจริญก้าวหน้าทาง
สังคมได้ และจะต้องรู้จักทางเจริญ คือ การหมั่นทำบุญกุศลเอาไว้ให้มาก อีกอย่างหนึ่ง บุญก็แบ่ง
แจกกันไม่ได้ควรทำเอาเอง)

มีนี่ขออนุญาตเอ็นผู้มาเที่ยวงานใหม่ ให้ภูมิใจให้สาธุผู้ที่มางานนี้ สิบมีในพื้นที่
ปฐพีหลายที มีแห่งเดียวแต่ท่อนี้บมิได้อยู่ทั่วไป ปีละเพื่อเพิ่นบอกไว้มีคู่เสียวมงคล
ต้องเป็นคนมีนันทะต่อกันจึงหาพอ ได้มาขอม่าปิ่นมารังสรรค์มาเต็มแต่ง มีแสดงมาก
ล้นคนเห็นแล้วอิมมโน พานบายศรีใหญ่โกตั้งโคดเด่นเป็นทิวแถว ออกจาก
แนวความคิดที่กลั่นหามาได้ เฮ็ดด้วยใจใสกล่ามีศรัทธาล้นเปี่ยม เรื่องของเทียมเพิ่นบ
เว้าหาเอาแท้ ตั้งแต่จริงอันใดสวายอย่างยังเป็นทีหนึ่งในงาน กรรมการเอามาโชว์ให้ผู้
มาได้แลจ้อง อันที่สองสามนั้นเรียงนำกันมีป้ายอยู่ เชิญไปดูอยู่หั้นชมเขยนั้นกะอยู่
ดอม อันมีคนนั่งล้อมเป็นสวดของบายศรี ถัดไปมีพระเถรนั่งประพรมน้ำมนต์ด้วย
มีคนอวยพรให้ทำขวัญผูกแขนเสี้ยว ใจแน่นเหนียวตั้งค่ายจ้งทำให้ฮักกันฯ

(หมายความว่า เทศกาลงานใหม่จังหวัดขอนแก่นในปีนี้ กรรมการได้จัดงานอย่าง
ยิ่งใหญ่ เห็นได้จากการรักษาประเพณีผูกเสี้ยว คือ เพื่อนที่อยู่ต่างหมู่บ้าน โดยมีพิธีบายศรีสู่ขวัญและ
นิมนต์พระสงฆ์มาประพรมน้ำพุทธมนต์ เพื่อเป็นสักขีพยานและเป็นสิริมงคลอีกด้วย โดยมีมุ่งให้เกิด
ความปรองดอง ความสามัคคีในหมู่ประชาชนที่ไปมาหาสู่กันในการทำธุรกิจร่วมกัน)

นอกจากนั้นมีประกวดลำกลอน กล่อมลูกนอนกลอนผญา โหวดแคนซอฮู้เชิญ
มาดให้มันถ้วน จัดขบวนถือป้ายแท้ ฟังเสียงแตรระนาดฆ้อง หีนพร้อมขลุ่ยพิณ
ศิลปะทุกชิ้นในปีหนึ่งมาเส็งกัน สรภัญญ์ทำวัตรสวดมนต์เส็งก้อง เส็งทำนองเส็ง
หัว ตบกลองยาวออกท่า ทำลีลาอ่อนช้อย สาวน้อยแต่ละคน กรรมการเพิ่นค้นหา
ของเก่าคิ่นมา เพื่อรักษาของดีถิ่นอีสานเอาไว้ ประเทศไทยเฮานี้มีของดีได้อวดท่าน
มีอีสานท่อนั้นที่ทำได้ลิ้นเขา^๕

(หมายความว่า นอกจากนั้น เทศกาลงานใหม่จังหวัดขอนแก่น ยังได้ประกวดการร้อง
สรภัญญะ เพื่อรักษาประเพณีอันดีงามของชาวอีสานไว้ให้อนุชนสืบต่อๆ กันไป)

^๕ พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), พญาคำทองสอนไพร่, อ่างใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, สูดยอถาวรณกรรมอีสาน, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์พระธรรมจันทร์, ๒๕๔๒),
หน้า ๑๕๓.

๔.๑.๓ ด้านส่งเสริมจิตวิญญาณ

มนุษย์เรานั้น มีการแสดงทาง กาย วาจา เพราะสืบเนื่องมาจากจิตที่อยู่ภายในที่เป็นตัวกำหนดวิถีทางของการดำเนินชีวิตในปัจจุบันและอนาคต โดยที่พฤติกรรมแสดงออกนั้นเป็นการทำงานแบบลูกโซ่ หมายถึงว่า พฤติกรรมในอดีตย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมในปัจจุบันและพฤติกรรมในอนาคต ซึ่งจะวนเวียนอยู่เช่นนี้ตราบไคที่บุคคลนั้นยังมีกิเลสที่จะนำไปสู่ความทุกข์และความสุขทางใจได้ ส่วนพฤติกรรมในทรศนะของพรอยด์เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายภาพทั้งหมด หมายถึงบุคคลนั้นมีความสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่ทั้งดีและไม่ดี พฤติกรรมเหล่านี้พรอยด์ให้ความสำคัญอยู่ ๒ ส่วนคือ (๑) โครงสร้างทางจิตใต้สำนึก (๒) แรงขับพื้นฐาน จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม ถ้ามีการประพฤติดีที่ไปตามทำนองคลองธรรมก็ย่อมมีประโยชน์ต่อชีวิตของตนเองและสังคม^{๑๑}

คุณค่าของวรรณกรรมคำสอนที่ท่านประพันธ์ขึ้น ในแง่ที่มีอิทธิพลด้านจิตวิญญาณของมนุษย์เรา เช่น

“อย่าเอางัวควายไปเลี้ยงในวัด บาปชดองถึงเนื้อ
ให้ค้อย่าแยงย่าน อารามสงฆ์พุทธบาท
แม่จี่ช้างม้าเถาะเขตอารามสงฆ์ก็ดี
ให้ค้อยอมมือบไหว้ยังอารามกว้าง”^{๑๒}

(หมายความว่า วัดเป็นศาสนสถานทีบุคคลทุกคน ควรเคารพ จึงไม่ควรนำสัตว์เลี้ยง เช่น โคและกระบือไปเลี้ยงในวัด ควรยำเกรง เพราะเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ เป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปที่สำคัญในการกราบไหว้ของพุทธศาสนิกชน แม้แต่การขี่ช้าง ม้า เถาะไปตามกำแพงวัด ก็เป็นการไม่สมควรกระทำ แต่ควรยกมือไหว้)

^{๑๑} พระมหาวศุภวดีณ์ ชุตินนุโต, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ในพุทธปรัชญากับซิกมันด์ ฟรอยด์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

^{๑๒} พระครูเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), พญาคำกองสอนไพร่, อ่างใน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, สูดยอววรรณกรรมอีสาน, หน้า ๑๕๓.

พระยากี่อัญชลินบ นั่งฟังพุทธโฆเจ้า
 แต่นั้น สัพพัญญูเจ้า เทศนาสอนสั่ง
 เอาดีเต พาราณสีด้าน เป็นเค้าสืบไป”^{๑๕}

(หมายความว่า บทกลอนข้างบนนี้ มุ่งประสงค์ให้ผู้ฟังทราบว่า แม้แต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา พระพุทธองค์ก็ทรงโปรดแสดงพระธรรมเทศนาแก่ปวงชน เห็นได้จากทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าปัสเสนทิโกศล ขณะเดียวกันพระองค์ก็ทรงธรรมอย่างสงบบให้ความเคารพต่อพระธรรมที่ทรงแสดง เพราะว่าพระธรรมเป็นประดุจแสงอาทิตย์ที่ฉายแสงไปยังโลกมนุษย์ให้สว่างไสวภายในจิตใจของบุคคล)

จากกรณีนี้ จะเห็นว่า ผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงเหตุการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีตไปสู่พระราชอาณาจักรต่าง ๆ มีพระเจ้าปัสเสนทิโกศล เป็นต้น จึงเป็นการยืนยันได้ว่า วรรณกรรมนี้ มีนัยสำคัญของการเผยแผ่หลักธรรมไปยังพุทธศาสนิกชนได้เป็นอย่างดีอีกหนทางหนึ่ง

๔.๒ ความสำคัญของวรรณกรรมคำสอน

วรรณกรรมคำสอน ถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญของปราชญ์อีสานที่ได้นำหลักธรรมะเข้าไปสอดแทรกเอาไว้ เพื่อเป็นการอบรม สั่งสอน ปลูกฝัง อุบิสัยให้บุตรหลานในท้องถิ่นรู้จักกตัญญูรู้คุณผู้อุปการคุณ เช่น บิดามารดา พระสงฆ์มหาเถระในวัด สอนให้มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักประกอบอาชีพที่เหมาะสมเว้นการงานมิโทษหรืองานทุจริตต่างๆ สอนให้รู้จักขยันหมั่นเพียรอดทนต่อสู้กับความลำบาก สอนให้เป็นคนที่ย่างง่ายสอนง่าย และสอนความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักผู้ใหญ่คือบุคคลที่ตนควรให้ความเคารพอ่อนน้อมในครอบครัว สิ่งเหล่านี้ ผู้ประพันธ์ได้พยายามแทรกคุณธรรม จริยธรรมเอาไว้อย่างชาญฉลาด เพื่อให้ผู้อ่านวรรณกรรมซึมซับสิ่งที่ดีงามไว้ในตนเอง

ดังนั้น หากมองอย่างถี่ถ้วนแล้ว จะเห็นว่า วรรณกรรมคำสอนที่พระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) ได้ประพันธ์ขึ้นและปริวรรตให้เหมาะสมแก่ยุคสมัยบ้าง ล้วนเป็นคุณูปการต่อเด็กและเยาวชน ประชาชนที่สนใจทั่วไปทั้งในแง่ของศาสนา การถ่ายทอดภูมิปัญญาจากวรรณกรรมไปสู่คนรุ่นหลัง เป็นภาพที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่ผูกพันกันมาตามลำดับ นอกจากนั้น วรรณกรรม ยังเป็นเครื่องอบรมสั่งสอนให้บุตรหลานเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ เป็นการถ่ายทอด

^{๑๕} พระพุทธนิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “สันชนะชาติ”, อ่างอิง, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, วรรณกรรมคำสอน โครงการส่งเสริมหอพุทธศิลป์ ลำดับที่ ๒, หน้า ๓๓-๓๔.

ประวัติศาสตร์ของคนรุ่นก่อนไปสู่คนหลังได้อย่างลงตัว อีกทั้งให้ความรู้ ความฉลาดในอารมณ์ในแง่ของการศึกษาแก่ผู้อ่าน เพราะทำให้ได้อรรถรสในวรรณกรรม ได้ทราบประวัติความเป็นมาต่างๆ ของเนื้อเรื่อง เช่น สังข์ศิลป์ชัย ธรรมดาสอนโลก ท้าวกำพริ้งจันทร์สมุทร ชนະสันตะชาดก เป็นต้น ล้วนให้คุณค่าต่อการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์ทั้งสิ้น เพราะเป็นการสอนให้คนทำความดี ละเว้นความชั่ว ให้อัจฉริยะของการละเมิดต่อศีลธรรม จาริต ประเพณีที่งดงามของหมู่ชนที่รวมกันเป็นหมู่คณะ โดยเฉพาะชาวอีสาน จึงถือว่า วรรณกรรมเหล่านี้ มีผลต่อวิถีชีวิตอย่างมากในแง่ด้านจิตใจและความประพฤติของตนเอง

๔.๒.๑ ความสำคัญในแง่ศาสนา

ในสังคมท้องถิ่นอีสานนั้น ความคิดความเชื่อหลักในสังคมนั้นผูกพันอยู่กับแนวคิดเรื่องพุทธศาสนาและความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ (Supernatural) คือ สิ่งที่อยู่เหนือเหตุผลใช้กฎเกณฑ์และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Methods) ตรวจสอบหรือพิสูจน์ไม่ได้ ในทัศนะของนักวิทยาศาสตร์แล้วสิ่งที่เหนือธรรมชาติเหล่านั้นเป็นเรื่องงมงาย ที่ทำให้รูปแบบของสังคมมีลักษณะคงตัว (Static) มากกว่าการเคลื่อนไหว (Dynamic) ทำให้คนในสังคมเป็นแบบอนุรักษ์นิยม (Conservative)^{๑๖} ซึ่งการมีลักษณะดังกล่าวนี้ปิดกั้นการมีความคิดสร้างสรรค์ และความคิดที่แตกต่างออกไปจากความคิดหรือระบบคิดในวาทกรรมกระแสหลัก ทำให้คนเรายอมรับเอาบทบาทในตำแหน่งสถานภาพหนึ่ง ๆ มาปฏิบัติและให้เป็นไปเพื่อความคาดหวังของคนในสังคมอย่างเชื่องๆ ซึ่งในแง่มุมมองหรือในมิติที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องมิติทางวัฒนธรรมนี้ ผู้ศึกษาจะได้กล่าวถึงสถานภาพและบทบาทของทั้งชายและหญิงในมิติทางด้านวัฒนธรรมและความเชื่อดังกล่าวนี้ว่าเป็นอย่างไร

จะเห็นคำสอนในแง่มุมมองที่ชัดเจนทำให้ผู้หญิงนั้นชอบการทำบุญ และได้สั่งสอนให้อยู่ในศีลในธรรมให้ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของคนเฒ่าคนแก่ และให้คอยปรนนิบัติรับใช้แก่คนเฒ่าคนแก่ เพื่อที่ผลที่ได้รับก็คือบุญกุศลที่จะตามานั่นเอง แต่ในแง่ของการเข้าใกล้บุญกุศลแล้ว เพศชายจะได้เปรียบมากกว่าเพศหญิง เพราะในศาสนาพุทธเถรวาทที่ถือว่าเป็นทั้งศาสนาและวัฒนธรรมและธรรมเนียมปฏิบัติ รวมถึงเป็นบรรทัดฐานในการดำรงชีวิตในภาคพื้นทวีปเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ผู้หญิงในศาสนาพุทธมีความด้อยกว่าผู้ชาย เพราะผู้หญิงไม่สามารถบวชเป็นพระได้ ซึ่งในตัวตนที่กล่าวมานั้นได้ชี้ให้เห็นช่องทางในการเข้าถึงศาสนาหรือเข้าถึงสิ่งที่เรียกว่า “บุญ” นี้ โดยการที่ผู้หญิงนั้นต้องประพฤติตนให้ใกล้ชิดเคียง และคอยปรนนิบัติพระรวมถึงคนเฒ่าคนแก่เท่านั้น แต่

^{๑๖} อภิศักดิ์ โสมอินทร์, โลกทัศน์อีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๘.

การบวชเป็นพระนั้นถือเป็นบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ ทำให้สถานภาพทางเพศของเพศหญิงนั้นมักถูกกดทับด้วยการปฏิบัติต่อเขาในรูปแบบเพศที่ ๒ และสิ่งที่กวีในวรรณกรรมเรื่องอินทนิยานสอนลูกนั้นตอกย้ำอยู่บ่อย ๆ ก็คือสิ่งที่ต้องการให้ลูกสาวของตนซึ่งเป็นเพศหญิงนั้นรักษาศีล และหมั่นทำบุญนั้นอาจเกี่ยวเนื่องกับความคิดที่ว่า คนในท้องถิ่นเชื่อว่าการที่ตน/คนอื่นเกิดมาเป็นผู้หญิงนั้นเป็นเพราะว่าเขาเหล่านั้นไม่ได้ทำบุญสะสมไว้มากพอในชาติที่แล้ว ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนั้นก็ยังไม่แนบหรือส่งเสริมชุดคำอธิบายที่ว่า ผู้ชายเท่านั้นที่สามารถบวชเป็นภิกษุสงฆ์ได้ และเมื่อเป็นดังกล่าวก็น่าจะเท่ากับว่าเพศชายเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงสิ่งที่เรียกว่า “บุญ” นี้ได้ง่ายกว่าเพศหญิง เห็นได้ว่าสถานภาพทางเพศกับความเชื่อทางศาสนานั้นเกี่ยวข้องกันและส่งผลกระทบต่อคนที่มีสถานภาพทางเพศที่ไม่เหมือนกันนั้นได้รับโอกาสที่แตกต่างกันตามไปด้วยดังที่กล่าวมาแล้วนั้น เช่นแม้ว่าผู้หญิงจะสามารถบวชเป็นภิกษุณีได้ แต่แม้จะในภาพของผู้หญิงที่นุ่งขาวห่มขาวนั้นก็ถูกมองในแง่ลบเนื่องจากการมีสถานภาพที่ไม่ชัดเจนและมีความกำกวม เพราะถูกมองว่าไม่ใช่ทั้งผู้หญิงธรรมดาและไม่ใช่นักบวชด้วย และมีคุณค่าที่ต่ำกว่าผู้หญิงที่ชอบทำบุญด้วยซ้ำ การมองว่าผู้ชายต้องเสียสละอย่างมากในการออกบวช เพราะต้องใช้ชีวิตสันโดษ แต่ผู้หญิงนั้นไม่ได้มีการเสียสละมากเท่ากับผู้ชาย เหล่านี้ก็แสดงให้เห็นถึงโอกาสและความคาดหวังที่สังคมมีต่อสถานภาพต่างๆ ที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม หากเรามองในแง่มุมมองของพฤติกรรมที่ส่งเสริมการคงอยู่ของวัฒนธรรมและศาสนาแล้ว กลับพบว่าเพศหญิงเป็นเพศที่มีบทบาทอย่างมากในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่และดำเนินไปของศาสนาและวัฒนธรรม ในงานของปราณี วงษ์เทศ ซึ่งให้เห็นว่า มีผลการศึกษา/วิจัยทางชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) มากมายที่สังเกตว่าในชนบทไทยผู้หญิงนั้นมีความสนใจในการที่จะเข้าวัดฟังธรรม ถวายอาหารพระ และปฏิบัติตามศีล ๕ มากกว่าผู้ชาย ซึ่งในความเป็นจริงก็คือ ประเพณี และวัฒนธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนานั้นสามารถเจริญรุ่งเรืองและคงอยู่ได้ ก็เพราะการอุทิศตนของหญิงชาวบ้าน ที่เป็นทั้งผู้เตรียมอาหารถวายพระและส่งเสริมให้ลูกชายบวช เพื่อยึดอายุของพุทธศาสนาและวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาโดยตลอด เมื่อเราพิจารณาข้อมูลจากข้างต้นและโยงเข้ากับตัวบทที่ยกตัวอย่างมาในก่อนหน้านี้เกี่ยวกับการสอนสั่งให้เพศหญิงนั้นรักษาศีลและประพฤติตนตามหลักศาสนาแล้ว วาทกรรมดังกล่าวมีอำนาจในการกำหนดบทบาทของเพศหญิงในแง่มุมมองเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมอยู่พอสมควร^{๑๖}

^{๑๖} นภาพร พิมพัชรเมธากุล, วรรณกรรมคำสอนจากคัมภีร์ไบเบิลอิสานเรื่อง (อินทนิยานสอนลูก) / ปริวรรตคัดลอก, (ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุลักษณะ สังคมกลุ่มน้ำโจง มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐-๓๕.

ค่านิยมของความเป็นหญิงในสังคมอีสานนั้นต้องเป็นผู้ที่รักษาวลสงวนตัวไม่โจ่ง่ายหลายชู้ และเมื่อตอนที่ยังเป็นสาวอยู่นั้นก็ต้องรักษาวลสงวนตัว ถ้าไม่มีคู่ครองต้องรักษาตนให้บริสุทธิ์ ซึ่งแง่มุมดังกล่าวนี้เป็นแง่มุมของค่านิยมที่เกี่ยวกับเรื่องเพศในงานศึกษาของสุกัญญา หาญตระกูล พบว่าค่านิยมของคนที่อยู่ในพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ผู้หญิงที่คตินั้นต้องรักษาพรหมจารี มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อสามี และมองว่ามีแต่ผู้หญิงที่เลวเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้ชายมากกว่าหนึ่งคน ดังเช่นตัวอย่างในเรื่องอินทนิยานสอนลูกนี้ว่า “อันนิ่งอย่าได้โลพาพ่นคัณหา มักพาบ มันบ่เป็นแวนแก้วอย่าได้ลำแยง” ซึ่งเป็นคำที่สอนผู้หญิงว่า อย่ามักมากในกาม หรือคบหาชายหลายคน แต่ในแง่มุมที่เป็นข้อห้ามสำหรับผู้ชายนั้นกลับห้ามแต่เฉพาะว่าไม่ให้มีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้หญิงที่มีสามีแล้วเท่านั้น

ดังนั้น ในการบันทึกถ่ายทอดคัมภีร์วรรณกรรมอีสาน มักจะอยู่ภายใต้กรอบความคิดของเพศชายและจะมีจำนวนน้อยมาก และวรรณกรรมส่วนใหญ่ที่เป็นลายลักษณ์อักษรยังถือว่าเป็นสมบัติของชนชั้นนำ ในส่วนที่เป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน ผู้มีสร้างวรรณกรรมเหล่านั้นก็ล้วนเป็นพระภิกษุหรือผู้ที่บวชเรียนมาแล้ว หรือกล่าวได้ว่าเป็นผู้ชายทั้งสิ้น ซึ่งในลักษณะของสังคมอีสานนั้นไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและหรือแบบแผนปฏิบัติรวมทั้งบรรทัดฐานทางสังคมอื่นใด โดยมากแล้วก็จะแอบอิงอยู่กับความเชื่อสองอย่างที่มีลักษณะผสมผสานกันคือระหว่างความเชื่อของพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้สัมพันธ์แนบแน่นและผสมกลมกลืนกันกับวิถีชีวิตทางสังคมของคนอีสาน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ อาจส่งผลสำคัญต่อทั้งสถานภาพและทั้งบทบาทในทั้งทางเพศและทางสังคมของเพศชายและเพศหญิงได้^{๑๔}

ตัวอย่างวรรณกรรมคำสอนที่ท่านประพันธ์ไว้ในเรื่อง “ชนะสันทะชาดก” ความตอนหนึ่งที่สอนเรื่องหญิงชายให้ตระหนักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้ว่า^{๑๕}

“จ้ออ่อนน้อม	คำฮ้ายบ่มี
จากล่าวด้าน	เสียงอ่อนหวานหู
ทำตัวถนอม	คร่อมคลองย่ำย่าน
ก็ท้อเอาตัวเว้น	ในกรรมทั้งแปด”

^{๑๔} ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๖), หน้า ๓๕๒.

^{๑๕} พระพุทธนิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “ชนะสันทะชาดก”, อ้างใน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, วรรณกรรมคำสอน โครงการส่งเสริมหอพุทธศิลป์ ลำดับที่ ๒, หน้า ๓๑.

(หมายความว่า การพูดเจรจา ควรใช้คำไพเราะอ่อนหวาน ปราศจากโทษ พูดให้มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่และคนอื่น คือ พูดให้เกียรติคนอื่น ไม่ข่มเหงน้ำใจ เป็นหนึ่งในศีลทั้ง ๘ ข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติตาม)

“บ่เล่นซู้	เมียช้อนท่านผู้ได้
บ่โลกเลี้ยว	ล็กสิ่งของ เพิ่นนั้น
บ่ตัวะบ่ลงพราง	ให้เพิ่นซังกันแท้
บ่ฆ่าสัตว์แท้	มีใจฮักยิ่ง”

(หมายความว่า พึงเว้นจากการละเมิดคุ้มครองของบุคคลอื่น เว้นลักขโมยสิ่งของๆ ท่านโดยไม่ใช่ของตนเอง เว้นโกหกหลอกลวง หรือดัดจริตให้บุคคลอื่นเสียหาย เว้นประทุษร้ายต่อชีวิตคนและสัตว์อื่น แต่ควรมีใจเมตตาธรรม)

“บ่ฮยังเว้า	ลวงเลี้ยวล่ายความ
บ่ฮยาบซ่า	เกินฮึดคลองธรรม
บ่จาคำเล็กเสิน	ว่าโตดีแท้
บ่กินเหล้า	สุราเว้นจาก”

(หมายความว่า เว้นการใส่ร้ายป้ายสีคนอื่น เว้นพูดคำหยาบ พูดจาอวดตนเองละเมิดศีลธรรมอันดีงามของประชาชน เว้นสิ่งเสพติด หรือสุรายาเมาทุกชนิด)

“ให้รักษาศีลฟังธรรมภาวนาอยู่ใ้ๆ ผู้งนี้ประเสริฐแท้ตาย	
ผู้งนี้เป็นทางเท่า	นิริพานสนุกยิ่ง จริงແแล้ว
หายโสกเศร้า	คำฮ้ายซู้ฮั้น
ไฟผู้อุปฐากเจ้า	พ่อแม่ตายาย”ฯ

(หมายความว่า บุคคลพึงรู้จักเข้าวัด ฟังธรรม รู้จักปฏิบัติธรรม เพราะเป็นวิถีทางสายกลางให้บุคคลบรรลุถึงความพ้นทุกข์ทั้งปวง คือ พระนิพพาน หายทุกข์โสกต่างๆ หมดสิ้น และควรดูแลเอาใจใส่ต่อบุพการีชน และบุคคลในครอบครัว เช่น ตา ยาย เป็นต้น)

๔.๒.๒ ถ้ายทอดภูมิปัญญา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยหรือที่เรียกกันอย่างเข้าใจง่ายๆ ว่า “ภาคอีสาน” นี้ ผู้ศึกษาเห็นว่า เป็นภูมิภาคที่มีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนาน ซึ่งเห็นได้จากอารยธรรมอันเก่าแก่ เช่น บ้านเชียง เป็นต้น นั่นคงจะพอเป็นเครื่องยืนยันถึงการเกิดขึ้นของสังคมมนุษย์ที่มีมาอย่างยาวนานในผืนแผ่นดินดังกล่าวนี้ อันอาจทำให้เกิดอารยธรรม และระเบียบแบบแผนในการดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่เคยมีมาอย่างยาวนานได้ จากการศึกษาวิวัฒนาการยาวนานดังกล่าวก็ทำให้เกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่หลากหลาย ซึ่งบางครั้งการเกิดขึ้นของ

ระบบความคิดที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นสิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีเหล่านี้ ก็อาจจะอยู่ภายใต้ระบบความคิดอะไรบางอย่างในแต่ละสังคมแต่ละช่วงเวลา และอาจก่อเกิดขึ้นมาเพื่อรับใช้อุดมการณ์ (Ideology) หรือแนวคิดลัทธิบางอย่างก็ได้ กล่าวคือ ความเป็นผู้หญิงที่ปรากฏในสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความรับรู้และความคาดหวังที่สังคมมีต่อผู้หญิง สะท้อนผ่านทางสถานภาพ บทบาท คุณธรรม และคุณสมบัติบางอย่างที่ผู้หญิงถูกคาดหวังว่า ควรจะเป็นหรือควรมี การที่จะศึกษาและทำความเข้าใจต่อความรับรู้และความคาดหวังเหล่านั้นให้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด จำเป็นต้องศึกษาผ่านทางเอกสารทางประวัติศาสตร์ ทั้งที่เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ และทางวรรณกรรมต่าง ๆ แม้ว่าแหล่งข้อมูลทั้งสองจะมีข้อจำกัดอยู่ เพราะคนที่มีความรู้ทางหนังสือและเป็นผู้บันทึกเรื่องราวต่างๆ ในอดีต ล้วนเป็นเพศชาย^{๒๐}

ตัวอย่างวรรณกรรมคำสอนที่ท่านประพันธ์ไว้ในเรื่อง “พระดิศริสยาม” ความตอนหนึ่งที่สอนความกตัญญูที่ลูกควรปฏิบัติต่อแม่หรือมารดาตั้งบทประพันธ์ที่ถ่ายทอดไว้ว่า^{๒๑}

พวกดิฉันพร้อมกันมา	ถึงสกาในวันนี้
เพื่อจะมาสวดดี	คุณมากมีของมารดา
สิบสองสิงหาคม	ไทยนิยมให้วันทา
บุญคุณของมารดา	น้อมบูชากันทุกคน
บุญคุณท่านสิ้นเหลือ	ท่านเอื้อเพื่อบุตรของตน
น้ำนมมีค่าล้ำ	ลูกทุกคนขอจดจำ
ได้ดูดื่มหกษิรา	ของมารดาเกินหมื่นค่า
มีค่าสูงเลิศล้ำ	สุดจะพรำจะพรรณนา
วันนี้ขอประกาศ	เลือดทุกหยาดแม่ให้มา
แม่ให้แก้วเงินทอง	ให้อยู่ท้องสิบเดือนฟรี
ป้อนข้าวและป้อนน้ำ	อยู่เวรยามได้อย่างดี
ดูเที่เอ็งก็มี	กอดได้ดีทุกโมงยาม
ไม่เลือกเสาร้อาพิศย์	ดูไม่ปิดแม้ดีสาม
ลูกขอกราบงาม ๆ	คุณแม่นี้มีมากจริง

^{๒๐} ธวัช ปุณ โนนทก, วรรณกรรมอีสาน, หน้า ๓๕๓-๓๕๔.

^{๒๑} พระพุทธิสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), “พระดิศริสยาม”, อ้างใน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ชีวิตและงานจากจินตภาพของพระพุทธิสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

สิ่งของพร้อมกายา ที่นำมาทุก ๆ สิ่ง
 ราคาอาจน้อยจริง แต่มากยิ่งขึ้นด้วยน้ำใจ

๔.๒.๓ สะท้อนการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น

ความสำคัญของวรรณกรรมคำสอน ให้คุณค่าทางปัญญาความคิดและการสร้างสรรค์ โดยเฉพาะในแง่ความรู้ ความคิดในด้านประเพณี วัฒนธรรม สภาพความเป็นอยู่ และการดำรงชีวิตของชาวอีสาน^{๒๒}

ตัวอย่างวรรณกรรมคำสอนที่ท่านประพันธ์ไว้ในเรื่อง “นำเที่ยวขอนแก่น” ความตอนหนึ่งที่สะท้อนถึงการดำรงชีวิตของชาวเมืองขอนแก่นเมื่อถึงคราวมีเทศกาลงานโหมประจำปี ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้^{๒๓}

บัดนี้ข้าจะกล่าว ถึงเรื่องราวเมืองหมอแคน
 ชื่อจริงคือขอนแก่น เป็นดินแดนศรีวิไล
 ขามแก่นนามพระธาตุ สวยสะอาดเป็นหลักใจ
 สีเหลืองและสูงใหญ่ ตั้งอยู่ในเขตน้ำพอง
 (หมายถึงว่า ชีวิตประชาชนชาวขอนแก่นหรือเมืองหมอแคน เป็นแดนที่เจริญก้าวหน้า มีพระธาตุขามแก่นที่ลือนาม ตั้งอยู่ในอำเภอน้ำพอง)

ใช้เป็นสัญลักษณ์ คนรู้จักทั่วทั้งพอง
 ขอนแก่นเป็นเมืองทอง เชิญพี่น้องไปเที่ยวชม
 เสียงแคนดั่งเสนาะ เสียงไพเราะน่าภิรมย์
 อบอวลและชวนชม กลางสายลมเหลืองดอกคูณ
 (หมายถึงว่า เมืองขอนแก่น ใช้พระธาตุขามแก่นเป็นสัญลักษณ์ของเมือง จึงขอเชิญไปเที่ยวให้สนุกสนาน ฟังดนตรีไพเราะ โดยเฉพาะเสียงแคน พร้อมดอกคูณสีเหลืองอร่าม)

ผ้าไหมเมืองชนบท สีสวยสดมีมากมุล
 รัฐตั้งให้เป็นศูนย์ เชิญอุดหนุนเมื่อผ่านไป
 ถ้าหากได้ผูกเสี่ยว ยามไปเที่ยวจะสุขใจ

^{๒๒} สุพรรณ ทองคล้าย, “ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๒๒.

^{๒๓} พระพุทธิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), “นำเที่ยวขอนแก่น”, อ้างใน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ชีวิตและงานจากจินตภาพของพระพุทธิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), หน้า ๒๐-๒๑.

แก่นนครศรีวิไล เป็นบึงใหญ่แลสุดตา
(หมายถึงว่า เมืองขอนแก่น ยังมีผ้าไหมที่สวยงาม อยู่ที่อำเภอชนบท มีงานผูกเสี่ยว มีที่
เที่ยวสำคัญ คือ บึงแก่นนครอีกด้วย)

กระดุกไดโนเสาร์	สัตว์ที่เราเที่ยวค้นหา
ภูเวียงเป็นที่มา	บนยอดผาสัตว์ล้านปี
เหรียญทองช็อกโลก	สมรักษ์โชคได้เป็นศรี
ในรอบของสี่ปี	ไทยเรามีอีสานนำ

(หมายถึงว่า มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ กระดุกไดโนเสาร์ที่อำเภอ
ภูเวียง และมีนักมวยลือชา ชื่อ สมรักษ์ คำสิงห์ ได้เหรียญทองโอลิมปิก)

ขอน่าเที่ยวขอนแก่น	ฟังเสียงแคนชมหมอลำ
ผูกเสี่ยวมีประจำ	นิยมทำต้นธันวา
แข่งเรืออยู่ในบึง	งามสุดซึ่งตระการตา
มีเจดีย์งามสง่า	สูงเสียดฟ้าทั้งสององค์

(หมายถึงว่า อยากขอเชิญท่านทั้งหลาย ไปเที่ยวเมืองขอนแก่น ที่มีงานประเพณีผูกเสี่ยว
หรือเพื่อนชมหมอลำ แข่งเรือในบึงแก่นนคร มีพระธาตุเจดีย์ที่สูงตระหง่านตาทั้ง ๒ องค์ นิยมเริ่ม
งานกัน ในเดือน ธันวาคม ของทุกปี)

วัดธาตุวัดหนองแวง	นำหน้าแข่งไม่มีลง
การเรียนก็มั่นคง	จุดประสงค์ปริญญา
ประภัสสรและวิเวก	คู่นี้เอกการศึกษา
วิเวกต้นตำรา	จัดศึกษาธรรมเนียมดี

(หมายถึงว่า ขอนแก่น มีวัดสำคัญต่างๆ คือ วัดธาตุพระอารามหลวง วัดหนองแวง
พระอารามหลวง มีเจดีย์ ๕ ชั้น เป็นที่ศึกษาของพระภิกษุสามเณรทั้ง ๒ แห่ง จนจบปริญญา
โดยเฉพาะวัดธาตุ เป็นต้นตำรับการศึกษาและนักธรรมที่มีชื่อเสียงของขอนแก่น)

วัดโพธิ์กรรมฐาน	โพธิสารคนรู้ดี
โบสถ์ใหญ่สองชั้นมี	ร่มรื่นดีควรไปชม
ตุ้มกมิมามากมาย	ตั้งเรียงรายนำภิรมย์
ขอเชิญไปเยี่ยมชม	ที่วัดอุตุสุต โสภา

(หมายถึงว่า สำนักปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียงในขอนแก่น คือ วัดโพธิ์โนนทัน โดยพระ
ครูโพธิสารคุณ (ประยงค์ อุปลานุโธ) พระวิปัสสนาจารย์ที่ลือนาม สร้างโบสถ์ ๒ ชั้นไว้และมีรูป
ปริศนาธรรมต่างๆ ให้คนได้ดูชมกัน จึงขอเชิญไปทัศนะและวัดอุตุอารามก็สวยงามยิ่ง

๔.๒.๔ เป็นการอบรมสั่งสอน

วรรณกรรมอีสานนั้น ทำให้เกิดการอบรมสั่งสอนสมาชิกในสังคม โดยการใช้ภาษา เป็นสื่อการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมหมู่มาก ย่อมต้องมีกฎระเบียบ บรรทัดฐาน ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด สมาชิกของสังคมจะเรียนรู้กฎเกณฑ์ต่างๆ เหล่านี้ได้ด้วยการอบรม สั่งสอนจากผู้อาวุโสกว่า การ อบรมสั่งสอนดังกล่าวจำเป็นต้องใช้ภาษาเป็นสื่อกลาง ดังนั้น คนอีสานจึงนำสิ่งที่ต้องการจะอบรม สั่งสอนสมาชิกในสังคมมาแต่งเป็นผญา บทกลอน กลอนลำ เป็นต้น เพื่อให้จดจำได้ง่าย และไม่ดู เป็นการจงใจที่จะสั่งสอนหากแต่เป็นการบอกกล่าวโดยอ้อม^{๒๔}

ตัวอย่างวรรณกรรมคำสอนที่ท่านประพันธ์ไว้ในเรื่อง “บุญประจำเดือนชาวอีสาน” เพื่อเป็นการอบรมให้ประชาชนรู้จักเข้าวัดฟังธรรม บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ส่วนรวม ดังคำ ประพันธ์ต่อไปนี้^{๒๕}

พวกเราชาวอีสาน	ชอบทำทานเป็นประจำ
จิตใจใฝ่ในธรรม	ไม่ล่วงล้ำประเพณี
ทำบุญแต่ละเดือน	ไม่แซ่เขื่อนในรอบปี
รักษาได้อย่างดี	เพราะว่ามีมาช้านาน

(หมายถึงว่า ชาวอีสาน มักทำบุญเสมอๆ ทุกเดือนไม่ขาด คือ ให้ท่านรักษาศีลเจริญ จิตภาวนามาเป็นเวลาที่ยาวนานแล้ว)

เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม	เดือนยี่ทำบุญคุณลาน
เดือนสามพาลูกหลาน	มาจัดงานบุญข้าวจี
ต่อมาบุญพระเวส	มาฟังเทศน์ในเดือนสี่
เดือนห้าร้อนกาย	จัดให้มีบุญสงกรานต์

(หมายถึงว่า เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม เดือนสองบุญคุณลาน เดือนสามบุญข้าวจี เดือนสี่ บุญผ้าเวส เดือนห้าบุญสงกรานต์)

ต่อมาถึงเดือนหก	ฝนก็ตกมาตามกาล
พวกเราพาลูกหลาน	มาจัดงานบุญบั้งไฟ

^{๒๔} พิมพ์ รัตนคุณศาสน์, ลักษณะคำประพันธ์อีสาน, (ขอนแก่น : ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒๖.

^{๒๕} พระพุทธนิสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), “บุญประจำเดือนชาวอีสาน”, อ่างใน, มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ชีวิตและงานจากจินตภาพของพระพุทธนิสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), หน้า ๒๒.

พร้อมกับบวชลูกหลาน หลายหมู่บ้านแห่กันไป

ฟังเสียงบุญบังไฟ ทำทานไปสนุกดี

(หมายถึงว่า เดือนหกบุญบังไฟ ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลพร้อมกับบวชลูกหลานกินทานเพลิดเพลินจิตใจ)

เดือนเจ็ดบุญเบิกบ้าน ตามตำนานอีสานมี

กำจัดภัยออกหนี บ้านเมืองมีความสมบูรณ์

เดือนแปดเข้าพรรษา ชาวประหามาเกื้อหนุน

เดือนเก้าเราแทนคุณ เราทำบุญประดับดิน

(หมายถึงว่า เดือนเจ็ดทำบุญเบิกบ้านหรือขับไล่สิ่งจิ้งไรอุปาทว์ต่างๆ ออกไปจากหมู่บ้านและชุมชนของตนเอง ให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ เดือนแปดบุญเข้าพรรษา เดือนเก้าบุญข้าวประดับดินอุทิศกุศลแก่เปรตชนที่ล่วงลับไปแล้ว)

เดือนสิบบุญข้าวสาก หามาฝากเรื่องของกิน

พี่น้องเราทั้งสิ้น มาคอยกินจากพวกเรา

วันเพ็ญเดือนสิบเอ็ด งานพิเศษตั้งแต่เช้า

ตักบาตรกิจของเรา บุญไม่เบาวันเทโว

(หมายถึงว่า เดือนสิบเอ็ดทำบุญสลากภัต อุทิศสิ่งดีบรรพบุรุษที่พลัดพรากไปสู่ปรโลก เมื่อถึงวันออกพรรษาก็ทำบุญตักบาตรเทโวโรทนะหรือวันพระเจ้าเปิดโลก)

แรมสิบเอ็ดขึ้นสิบสอง เราเห็นช่องเป็นโหล ๆ

กฐินงานใหญ่โต องค์กรพุทธโรบัญญัติมา

ขอเชิญร่วมทำบุญ เพื่อค้ำจุนศาสนา

มากน้อยก็ไม่ว่า ตามศรัทธาแต่ละคน

(หมายถึงว่า เดือนสิบสองมีบุญกฐิน ซึ่งถือว่าเป็นกาลทาน บุคคลควรทำอย่างยิ่ง เพราะมีเวลาที่จำกัดและถือว่าหากได้ทำบุญกฐิน ผู้นั้น จะมีบุญมาก เป็นการค้ำจุนพระพุทธศาสนาให้อยู่คงนานถาวร แต่ควรทำตามกำลังศรัทธาของตนเอง)

๔.๒.๕ ถ่ายทอดประวัติศาสตร์

ความสำคัญของวรรณกรรมคำสอน หากมองในแง่ของการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ จะเห็นว่า ใ้ให้คุณค่าด้านข้อมูลบางประการแก่ผู้สนใจจะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เพราะวรรณกรรมอีสานสามารถสะท้อนภาพชีวิตของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี^{๒๖}

ตัวอย่างวรรณกรรมคำสอนที่ท่านประพันธ์ไว้ในเรื่อง “ประวัติอักษรไทย” เพื่อเป็นการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ด้านภาษาไทยแก่อนุชนรุ่นหลัง ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้^{๒๗}

“อักษรไทยแต่เก่าครั้งพ่อขุนราม อักษรของสยามเพิ่นนำมาใช้
ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่สามกลุ่มพอดี อักษรกลางนั้นมีแก้วโตทำได้
อักษรสูงเฮ็ดให้สืบเฮ็ดพอดี อักษรต่ำนั้นสองโหลถ้วนๆ
รูปทรงได้สัดส่วนบ่เตี้ยบ่สูง เอาสระมาปรุงปล่อยเลียงตามนั้น”

ฯลฯ

อักษรธรรมไทยน้อยอักษรขอมเคื้อท่าน
เห็นมานานหาเดือนปีได้แต่มีใช้อยู่ทั่วไป
เพิ่นใช้เขียนเอาไว้ควไม้ไผ่และใบลาน
ใช้เหล็กจารปลายแหลมหัวแม่มือเข้าหาซ็อน
เขียนอักษรไทยน้อยอักษรธรรมให้คนอ่าน
กลางคนจารใส่ก้อนหินแน่นแผ่นหนา
เทิงหน้าผาอยู่ในถ้ำจิตรกรรมบรรยายเรื่อง
ภาพนิทานแต่ละเรื่องเขียนไว้ให้อ่านนำ
อักษรธรรมมักสืใช้เขียนคำสอนพุทธศาสนา
ผู้เพิ่นเป็นปราชญ์นั้นปันให้ต่างกัน
คติธรรมว่านั้นเพิ่นมักก่ายด้วยไตรธรรม
ส่วนพวกวรรณกรรมโลกเฮาชาวบ้าน ฯลฯ

^{๒๖} พิเชษฐ เดชผิว, เบิ่งสังคมวัฒนธรรมอีสาน : เทิ่งร้องเทิ่งเล่น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘), หน้า ๔๐-๔๑.

^{๒๗} พระพุทธิสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), “ประวัติอักษรไทย”, อ้างใน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ชีวิตและงานจากจินตภาพของพระพุทธิสารมุนี (สุนันท์ สุภาจาโร), หน้า ๒๖.

จากข้อความบทประพันธ์ข้างบนนี้ จะเห็นว่า การถ่ายทอดวรรณกรรมสามารถทำได้หลายวิธี เช่น จารึกไว้ในถ้ำ ที่หน้าผาสูงชัน ดินไม้ไฟ ใบบลาน เป็นต้น ทั้งที่เป็นอักษรไทยและอักษรธรรม โดยมีการจารึกคำสอนสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อบอกประวัติความเป็นมาของเรื่องราวต่างๆ ผ่านวรรณกรรม แต่นิยมใช้อักษรธรรมในการจารึกเอาไว้

๔.๒.๖ ความสำคัญในแง่การศึกษา

ความสำคัญของวรรณกรรมคำสอน หากมองในแง่ของการศึกษา พบว่า ให้ความสำคัญสนุกสนานเพลิดเพลินแก่สังคมด้วยกลวิธีการรจนาของกวีตามภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีลักษณะบางอย่างที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอีสาน เช่น คำสอย ผญา นอกจากนี้ ยังให้คุณค่าเชิงทักษะวิจารณ์และการเปรียบเทียบอันจะเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษารายวิชาภาษาไทยและวิชาอื่นๆ ในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ เป็นการเพิ่มพูนวิจารณ์ของผู้อ่านได้เป็นอย่างดี^{๒๘}

ตัวอย่างวรรณกรรมคำสอนที่ท่านประพันธ์ไว้ในเรื่อง “ให้รู้จักบริหารทรัพย์สิน” เพื่อเป็นการให้คำปรึกษาหรือให้ความรู้ แก่ผู้ที่จะครองเรือนให้มีธรรมาศรรวมที่ดีสำหรับประพฤติปฏิบัติ อันจะทำให้ตนและคู่ครองมีความสุข ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้^{๒๙}

อันหนึ่ง บัณฑิตสู้ยอหญิงผู้ประเสริฐ จริ่งค้าย

ใจแผ่กว้างภริมย์ช้อยชอบธรรม

คั้นเจ้า มีเงินให้ปันเป็นสามส่วน

ส่วนหนึ่งนั้นสงวนไว้สืบเชื้อน

ส่วนหนึ่งวางเวนให้มหาเถรทานทอด

ส่วนหนึ่งช้อยพี่น้องฝูงใกล้คู่เชื้อน

ยามเมื่อ เบื้องวงศหลายแห่ง

แบ่งพูดไว้เมื่อกำแม่ผัว

ถมคุณไว้ตามครองอันค่อง ฯลฯ

^{๒๘} ทวี ศรีแก้ว, “คติในการครองเรือนจากวรรณกรรมอีสาน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๖๖.

^{๒๙} พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร), “พญาคำกองสอนไพร่”, อ้างใน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, สูดยอวรรณกรรมอีสาน, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์พระธรรมจันทร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๓.

ตัวอย่างที่ ๒ สอนหญิงให้ศึกษาถึงหน้าที่ของตนเอง^{๓๐} เช่น

แม่หญิงให้เขียนสู้ขีด สายดำหูก แท้เนื้อ
เขียนเลี้ยงม้อน ทอผ้าดำไหม
ตัดเสื้อผ้าเขียนหีบ ปักเสว
ทั้งข้อม ไหมผูกฝ้ายเขียนเอ้ แต่งสี เจ้าเอย
เขียนทั้งแกงหุงต้มของกินปั้นจี ฯลฯ

(หมายถึงว่า เขียนสู้ หรือ ผู้หญิงควรจะศึกษาเรียนรู้ด้านการศิลปะอาชีพครองเรือนให้
มาก เช่น เรียนทอผ้า เลี้ยงตัวหม้อน ทำไหม ผูกไหม ข้อมสีผ้าชนิดต่างๆ ทำอาหาร หุงต้ม และงาน
ครัวอื่นๆ ก็ควรศึกษาให้เข้าใจ จะได้ครองเรือนไม่บกพร่อง)

ตัวอย่างที่ ๓ สอนให้พ่อบ้านจะต้องศึกษางานบ้าน^{๓๑} เช่น

เจียรระไนแก้วเขียนสู้แต่งขาย
ช่างตีเหล็กตีทองตีวเสียมแปงสร้าง
ตีเงินคำแก้วขัน โอ ไตรภษณ์
ทั้งแสงฉ่องทองห้าวหล่อกระดิ่ง
โปงกลางก้อง ชิกขอ หมากกะແห่งฯลฯ

(หมายถึงว่า พ่อบ้านพึงศึกษาสำเนียงในหน้าที่การงานของตนเอง เช่น งานเจียรระไน
แก้ว การตีเหล็ก ทองคำ ทำลิว เสียว อุปกรณ์การเกษตร การตีเงิน ทำฉ่อง หล่อกระดิ่ง ทำ
โปงกลาง ตรีขอใส่คำโคและกระบือ เป็นต้น พึงศึกษาให้เข้าใจในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของ
ตน)

สรุปผลการศึกษา

ผลงานด้านการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนที่พระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)
ได้สร้างสรรค์ขึ้นมา ด้วยความวิริยะอุตสาหะมุ่งมั่นและทุ่มเท ทั้งผลงานที่ประพันธ์เป็นร้อยแก้ว
เช่น พุทธประวัติ และผลงานที่ประพันธ์เป็นร้อยกรอง เช่น ลำซิ่งชู กลอนสรภัญญ์ ลำทางยาว เตี้ย
กลอนแปด เป็นต้น รวมทั้งผลงานด้านการปริวรรตวรรณกรรมคำสอนที่ต้นฉบับเดิมเป็นอักษร
ธรรมและอักษรไทยน้อยมาเป็นภาษาถิ่นอีสาน นอกจากจะก่อให้เกิดการสืบต่อองค์ความรู้และภูมิ
ปัญญาที่แฝงไว้ในวรรณกรรมเหล่านั้นให้คงอยู่แล้ว ผู้อ่านหรือผู้ฟังยังจะได้รับความบันเทิงทั้งด้าน

^{๓๐} พระพุทธนิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), อ้างใน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยา
เขตขอนแก่น, ชีวิตและงานจากจินตภาพของพระพุทธนิสารมณี (สุนันท์ สุภาจาโร), หน้า ๑๐๑.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

อรรถรสทางภาษาและเนื้อหา พร้อมทั้งซึมซับรับเอาแง่คิดคติธรรมในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ถูกต้อง และได้เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ และสังคมในอดีต ที่ท่านได้ ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านั้น โดยการสร้างสรรค์ผลงานด้านการประพันธ์วรรณกรรม คำสอนในรูปแบบต่างๆ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกราชทางภาษา ปลุกจิตสำนึกรักและหวงแหนถิ่นฐานมาตุภูมิของตน เรียกได้ว่าเป็นผลงานวรรณกรรมคำสอนที่ทรงคุณค่าต่อสังคมและประเทศชาตินานาประการ ทั้งเป็นการผดุงสังคมให้เข้มแข็ง อนุรักษ์และส่งเสริมองค์ความรู้และภูมิปัญญาให้คงอยู่ ช่วยส่งเสริมจิตวิญญาณ และเป็นการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สถาพรสืบไป

หากปราศจากผลงานวรรณกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะหรือวรรณกรรมลายลักษณ์แล้ว สังคมของมนุษย์ก็คงตกอยู่ในความมืดบอด ว้างเปล่า ไร้ซึ่งสามัญสำนึกและตัวตน เพราะไม่มีสิ่งบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมา ไม่มีสิ่งนำพาไปสู่แสงสว่างคือการดำเนินชีวิตที่ดีงาม วรรณกรรมจึงเป็นเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต ชี้แจงแถลงไขถึงปัญหา และนำพาสู่ทางออก เกิดการพัฒนาทางจิตวิญญาณ แล้วถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านั้น ไปสู่นุชนรุ่นต่อๆ ไป ดังนั้น ผลงานด้านการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนที่พระราชพิธีทูลเกล้าฯ ถวาย (สุนันท์ สุภาจาโร) ได้สร้างสรรค์ขึ้นมา จึงมีความสำคัญต่อสังคมและประเทศชาติอย่างยิ่ง ทั้งในแง่ของศาสนา เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญา สะท้อนการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นการอบรมสั่งสอน และมีความสำคัญในแง่ของการศึกษา จึงเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้คงอยู่ถาวรสืบไป

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร)” นี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อศึกษาชีวประวัติและผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนของท่าน (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของท่าน (๓) เพื่อศึกษาคุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมคำสอนของท่าน ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ชีวประวัติและผลงานด้านวรรณกรรมคำสอนของพระราชประสิทธิ์คุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) จากการศึกษา พบว่า ท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในด้านภาษาถิ่นอีสาน โดยท่านได้มุ่งมั่นสร้างสรรค์และพัฒนาผลงานเพื่อเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนาไปสู่ประชาชน มีทั้งที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและวรรณกรรมร้อยกรอง อันเกิดจากองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ท่านได้สั่งสม เรียนรู้ และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ต่างๆ แล้วถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านั้น ผ่านการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนเป็นภาษาถิ่นอีสาน มีอยู่ ๕ ประเภท คือ (๑) วรรณกรรมประวัติศาสตร์ ตำนาน เช่น นิทานปู่สังกะสาอย่าสังกะสี เป็นต้น (๒) วรรณกรรมคำสอน เช่น คำสอนเรื่องความกตัญญู ความขยันหมั่นเพียร เป็นต้น (๓) วรรณกรรมนิทาน เช่น สังข์ศิลป์ชัย ขูลุนางอ้าว เป็นต้น (๔) วรรณกรรมพระพุทธศาสนา เช่น พุทธประวัติ เป็นต้น (๕) วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด เช่น ปริศนาธรรม เป็นต้น โดยการประพันธ์ในหลายรูปแบบ เช่น ลำซิ่งซู้ กลอนสรภัญญ์ ลำทางยาว เตี้ย กาพย์เซ็ง กลอนแปด เป็นต้น จึงทำให้ผลงานของท่านมีเอกลักษณ์โดดเด่น น่าสนใจ เพราะสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตและจิตของชาวท้องถิ่นอีสาน ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ที่ได้ฟัง ผ่านการสื่อสารโดยการบรรยายธรรม การแสดงของหมอลำหรือเอกสารเผยแผ่ สามารถซึมซับรับเอาหลักธรรมคำสอน แก่คติดิธรรม ที่สอดแทรกไว้ในผลงานวรรณกรรมคำสอนของท่านได้โดยง่าย ผลงานเหล่านี้ ล้วนเป็นมรดกทางภาษาและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อวงการวรรณกรรม อันจะเป็นประโยชน์แก่นุชนรุ่นหลังในการศึกษาค้นคว้าและนำไปอ้างอิง และด้วยความเสียสละมุ่งมั่นทุ่มเทของท่าน เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้

ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ ตลอดจนอนุรักษ์และสืบสานภาษาถิ่นอีสานและวรรณกรรม
ท้องถิ่นอีสานให้คงอยู่สืบไป

**๕.๑.๒ การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในวรรณกรรมคำสอนของพระราชพิธีทูล
(สุนันท์ สุภาจาร) จากการศึกษา พบว่า วรรณกรรมคำสอนที่ท่านประพันธ์ขึ้น มุ่งอบรมสั่งสอน
ประชาชนในด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยการนำหลักธรรมคำสอนเหล่านั้นมาเรียงร้อยถ้อยคำ
ประพันธ์เป็นบทกลอน เพื่อให้เนื้อความกระชับกะทัดรัด มีความสละสลวยทางภาษา ฟังแล้ว
ไพเราะเสนาะหู สะดวกต่อการจดจำและง่ายต่อการนำไปเผยแพร่บอกต่อ เช่น สอนเรื่องการ
ฟังตนเอง สอนไม่ให้ประมาทในชีวิต สอนให้หมั่นทำบุญเสริมสร้างบารมี สอนเรื่องความสามัคคี
และการดำรงไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอีสาน เป็นต้น ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังมีคติธรรม
ประจำใจ มีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง**

นอกจากนี้ ยังพบหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวกับสังขารม เช่น สอนให้รู้จักทุกข์ เหตุแห่ง
การเกิดทุกข์ การดับทุกข์และข้อปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ คือ สอนเรื่องอริยสัจ ๔ นั้นเอง และ
กฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความทนได้ยาก อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน และยัง
สอนเรื่องรูปนามหรือขันธ ๕ อันประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ และยังเน้น
เรื่องกฎแห่งกรรม คือ การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจ
และซาบซึ้งในหลักธรรมคำสอนด้านสังขารม อันเป็นการปูพื้นฐานให้สามารถเข้าถึงธรรมะที่
ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น

วรรณกรรมคำสอนที่ท่านได้ประพันธ์ขึ้นมา เช่น บุญประจำเดือนชาวอีสาน ยังได้
แสดงออกถึงองค์ความรู้และภูมิปัญญาของท่าน สะท้อนเนื้อหาเชิงสังคมให้เห็นถึงค่านิยม ศาสนา
ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี เนื้อหา
คำสอนแสดงถึงแนวทางการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย และรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม เช่น
เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม เดือนยี่บุญคูณลาน เดือนสี่บุญพระเวส เดือนห้าบุญสงกรานต์ เดือนหก
บุญบั้งไฟ เป็นต้น ดังนั้น ผลงานวรรณกรรมคำสอนของท่านจึงมีคุณค่าต่อสังคมอย่างยิ่ง เพราะเป็น
เครื่องชี้แนะและแนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ช่วยให้คุณในสังคมมีระเบียบแบบแผนในการ
ประพฤติปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

และยังพบว่า ท่านได้ปริวรรตวรรณกรรมคำสอนจากต้นฉบับเดิมที่เป็นอักษรธรรม
และอักษรไทยน้อยมาเป็นภาษาถิ่นอีสาน เช่น เรื่อง ธรรมคาสอนโลก ท้าวกำพร้าวัจฉนทร์สมุทรและ
ชนะสันทะชาดก จึงเป็นการสืบต่อองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมเหล่านั้นให้คง
อยู่สืบไป

๕.๑.๓ คุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมคำสอนของพระราชพิธีอภิเษก (สุนันท์ สุภาจาโร) จากการศึกษา พบว่า ผลงานด้านการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนที่ท่านได้สร้างสรรค์ขึ้นมา ด้วยความวิริยะอุตสาหะ มีทั้งผลงานที่ประพันธ์เป็นร้อยแก้ว เช่น พุทธประวัติ และผลงานที่ประพันธ์เป็นร้อยกรอง เช่น ลำซิ่งชู กลอนสรภัญญ์ ลำทางยาว เตี้ย กลอนแปด เป็นต้น รวมทั้งผลงานด้านการปริวรรตวรรณกรรมคำสอน จากต้นฉบับเดิมที่เป็นอักษรธรรมและอักษรไทยน้อยมาเป็นภาษาถิ่นอีสาน นอกจากนี้จะก่อให้เกิดการสืบต่อองค์ความรู้และภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมคำสอนท้องถิ่นอีสานที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมให้คงอยู่แล้ว ผู้อ่านหรือผู้ฟังยังจะได้รับความบันเทิงทั้งด้านอรรถสัททภาษาและเนื้อหา พร้อมทั้งซึมซับรับเอาแง่คิดคติธรรมในการดำเนินที่เหมาะสมถูกต้อง และได้เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ และสังคมในอดีตที่ท่านได้ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านั้น โดยการสร้างสรรค์ผลงานด้านการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนในรูปแบบต่างๆ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกราชทางภาษา ปลุกจิตสำนึกรักและหวงแหนถิ่นฐานมาตุภูมิของตน เรียกได้ว่าเป็นผลงานวรรณกรรมคำสอนที่ทรงคุณค่าต่อสังคมและประเทศชาตินานาประการ ทั้งเป็นการผดุงสังคมให้เข้มแข็ง อนุรักษ์และส่งเสริมองค์ความรู้และภูมิปัญญาให้คงอยู่ ส่งเสริมจิตวิญญาณ และเป็นการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สถาพรสืบไป

หากปราศจากผลงานวรรณกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะหรือวรรณกรรมลายลักษณ์แล้ว สังคมของมนุษย์ก็ยังคงตกอยู่ในความมืดบอด ว่างเปล่า ไร้ซึ่งสามัญสำนึกและตัวตน เพราะไม่มีสิ่งบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมา ไม่มีสิ่งนำพาไปสู่แสงสว่างคือการดำเนินชีวิตที่งดงาม วรรณกรรมจึงเป็นเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต เกิดการพัฒนาทางจิตวิญญาณ แล้วถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านั้นไปสู่อนุชนรุ่นต่อไป ดังนั้น ผลงานด้านการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนที่พระราชพิธีอภิเษก (สุนันท์ สุภาจาโร) ได้สร้างสรรค์ขึ้นมา จึงมีความสำคัญต่อสังคมและประเทศชาติอย่างยิ่ง ทั้งในแง่ของศาสนา เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาสะท้อนการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นการอบรมสั่งสอน และมีความสำคัญในแง่ของการศึกษา จึงเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้คงอยู่ถาวรสืบไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยนั้น ผู้วิจัย แบ่งสาระสำคัญออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ (Advisement for the taking Action)

สำหรับข้อเสนอแนะในระดับเชิงปฏิบัติการนี้ ผู้วิจัย มองว่า ควรแบ่งการปฏิบัติการหรือการนำไปใช้ใน ๒ ประเด็น คือ

ประเด็นแรก คือ หน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการรักษาวรรณกรรมอีสานหรือวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ควรมีมาตรการสนับสนุนและรับรองงานเขียนของปราชญ์หรือผู้ประพันธ์ทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นงานเขียนวรรณกรรมของพระสงฆ์และของครูอาจารย์ บุคคลทั่วไป ในการเข้ารับการประกวด แข่งขันให้มีการรับรองงานที่เขียนได้ดีเด่นและนำออกตีพิมพ์ประชาชนทั่วไป ทั้งในรูปแบบสื่อหนังสือ สิ่งตีพิมพ์ วารสาร อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เพื่อให้งานวรรณกรรมเหล่านี้ เข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด

ประเด็นที่สอง คือ สถานศึกษาในภาคอีสานควรจัดหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับวรรณกรรมหรือภูมิปัญญาอีสานให้แก่เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาของบรรพชนของตนเอง ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู อาจารย์ ตลอดจนนักเรียน และผู้ปกครอง ควรตระหนักและเรียนรู้ถึงคุณค่าของวรรณกรรมอีสานที่นักปราชญ์ได้ประพันธ์ไว้ โดยอาจจัดกิจกรรมร่วมกันในการทัศนศึกษา คูงาน เช่น ให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้นในการประกวดกลอนลำ บทสวดสรภัญญะ ร่ายยาว ลำเต้ย ลำซิ่ง เป็นต้น ที่เป็นผลงานการประพันธ์ของท่าน ที่จัดขึ้นในแต่ละเทศกาล เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่วรรณกรรมคำสอนไปสู่เด็กและเยาวชน โดยมุ่งความรู้ควบคู่กับความบันเทิงมีลักษณะเป็นธรรมเนียมบันเทิงสำหรับคนหนุ่มสาวสมัยใหม่

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป (Advisement for the next research)

ผู้วิจัย มีทัศนะต่อการเขียนงานวรรณกรรมอีสานครั้งต่อไป คือ

๑) ศึกษาวิเคราะห์ถึงวรรณกรรมอีสานเปรียบเทียบกับวรรณกรรมล้านนาหรือวรรณกรรมในท้องถิ่นอื่นๆ ในแต่ละภาคของไทย

๒) ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นกับการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยในแต่ละภาค

๓) ศึกษาผลการใช้วรรณกรรมอีสานในรูปแบบต่างๆ กับการเผยแพร่คุณธรรมจริยธรรมแก่คนในชุมชน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ภาษาไทย :

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

.....พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา ชุดแปล ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ข. พระราชประวัติคุณ (สุนันท์ สุภาจาโร) กับผลงานประพันธ์ด้านวรรณกรรม

คำสอน

๑) ประเภทของวรรณกรรมคำสอนทั่วไป มี ๗ เล่ม ดังนี้

- ชีวิตและงานจากจินตภาพของพระพุทธนิรมิต (สุนันท์ สุภาจาโร)
- ปกิณกะวรรณกรรม
- หลักสูตรท่องถีนวรรณกรรมลำกลอนซึ่ง ช่วงชั้นที่ ๑-๒.
- หลักสูตรภาษาและอักษรโบราณอีสาน ๑
- สรภัญญ์ล้ำสมัย
- เอกสารประกอบการสอน รายวิชา อักษรธรรม
- อักษรธรรมเบื้องต้น

๒) ประเภทของบทความที่ลงในวารสารธรรมทรรศน์ มีดังนี้

- ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ ประจำเดือน พฤศจิกายน ๒๕๔๖ – กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗
- ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือน มีนาคม ๒๕๔๗ – มิถุนายน ๒๕๔๗
- ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน กรกฎาคม – ตุลาคม ๒๕๔๗
- ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ ประจำเดือน พฤศจิกายน ๒๕๔๗ – กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘

๓) ประเภทของกลอนลำสำหรับฝึกเยาวชนนำไปแสดงหมอลำ มี ๗ เล่ม ดังนี้

ลำชิงชู้, ลำทางยาว, กาย์แข็ง, ลำทางสั้น, เตี้ย, กลอนแปด, สรภัญญ์,

ค. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ

กระแสด มาตยาภรณ์. *วรรณคดีเปรียบเทียบเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
บรรณกิจ, ๒๕๓๒.

กรมศิลปากร. *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๓*. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๑.

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. *ของดีอีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๒๐.

จารุวรรณ ชรรมวัตร. *คติชาวบ้านอีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา,
๒๕๓๕.

_____. *ลักษณะวรรณกรรมอีสาน*. กอสินธุ์. โรงพิมพ์จินตทัศน์, ๒๕๒๑.

_____. *วิเคราะห์เพลงเด็กอีสาน*. กอสินธุ์. โรงพิมพ์จินตทัศน์, ๒๕๒๒.

จำรัส พยัคฆราชศักดิ์. *อีสาน ๑ ศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.
พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๔.

เจตนา นาควัชระ. *ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๑.

เจือ สตะเวทิน. *วรรณคดีพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.

ณรงค์ เส็งประเสริฐ. *มนุษย์กับสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้งเฮ้าส์,
๒๕๓๘.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. *วรรณกรรมศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : ห.จ.ก.วิคตอเรียการพิมพ์,
๒๕๒๔.

ธวัช ปุณโณทก. *วรรณกรรมท้องถิ่น (Regional Literature)*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์,
๒๕๒๕.

_____. *วรรณกรรมอีสาน*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

นิยะดา เหล่าสุนทร. *ปัญญาสชาดกประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรอง
ของไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๓๘.

บุญยงค์ เกศเทศ. *วรรณกรรมวิเคราะห์*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. *วิเคราะห์วรรณคดีไทย*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

ประคอง นิมมานเหมินทร์. *มหาชาติล้านนา : การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น*.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬารักษ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

ประมวล พิมพ์เสน. *ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน*. ขอนแก่น : พระธรรมจันทร์, ๒๕๔๕.

ประทีป เหมือนนิล. **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๓.

ปรีชา พิณทอง. **ขุณนางอ้ว**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๔.

_____ . **ท้าวสูงหรือเจียง**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๕.

_____ . **วรรณกรรมคดีอีสาน เล่ม ๒**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๓.

ปรีชา อุยตระกูล. **การศึกษาวรรณคดีอีสานเชิงจริยธรรม**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร :

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต.) **พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระราชปริยัติ (สฤยงค์ สิริวิโร). **งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ .

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

บุญยงค์ เกศเทศ. **วรรณกรรมวิเคราะห์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

รีนฤทัย สัจจพันธุ์. **อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐.

สิทธิ บุตรอินทร์. **โลกทรรศน์ชาวไทยล้านนา**. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๓๓.

สนิท ตั้งทวี. **วรรณคดีและวรรณกรรมทางศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒.

สิทธิฯ พินิจภูวดลและนิตยา กาญจนะวรรณ. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย**.

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. **การศึกษาวรรณคดีแ่งวรรณศิลป์**. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๖.

สุธา ศาสตร์. **วรรณคดีเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย. **เอกสารประกอบการสอน งานวิจัยพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

วิภา กงกะนันท์. **วรรณคดีศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.

เอกรัตน์ อุดมพร. **วรรณคดีสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๔.

(๒) วิทยานิพนธ์

กุสุมา ชัยวินิตย์. “ศาสนาชวาบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๓๑.

ดวงทิพย์ โรจน. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาศึกษาเฉพาะกรณีเรื่องจอมจักรพรรดิอโศก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ทิวาทิพย์ เทียมชัยภูมิ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาศึกษา เฉพาะกรณีเรื่องลีลาวดี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

น้อมจิต อนุฤทธิ์. “วรรณกรรมเรื่องท้าวกำพร้าว : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิจารณ์” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒.

ปิยะดา สาริกฤติ. “ปัญญาสาขาค : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย”. วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

พระครูธรรมสารสุนนท์ (คำพัน ญาณวิโร). “ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมของพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมอีสานเรื่องสังข์ศิลป์ชัย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระครูศรีปริยัติมงคล (สิริมงคล โสภิตบาล). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลอีสาน : เรื่องธรรมดาสอนโลก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

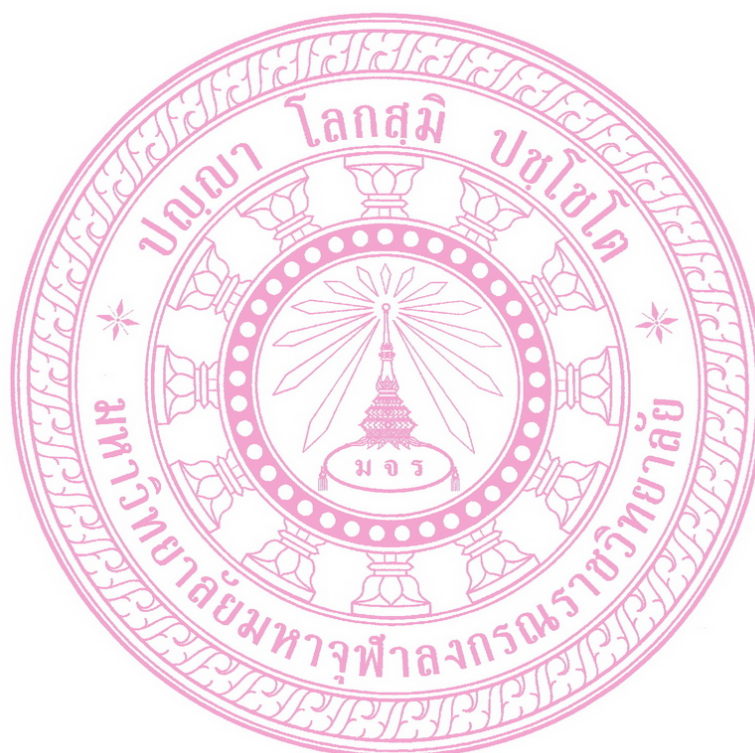
พระครูอภิรักษ์ชัยมงคล (กิตติคุณ โฉม/วงษ์มณี). “การศึกษาผญาเชิงจริยธรรมที่พระสงฆ์ชาวอีสานนำไปใช้สอน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ่น). “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆของล้านนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

วราภรณ์ ตูนา. “โลกทัศน์ในวรรณกรรมอีสานเรื่องสังข์ศิลป์ชัย”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓.

วัฒนา มูลเมืองแสน. “การศึกษาวิเคราะห์นวนิยายอิงพระพุทธศาสนา : วรรณกรรมคำสอนร่วมสมัย”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ศิวาพร วัฒนรัตน์. “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางผมหอม ฉบับล้านนากับฉบับอีสาน”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, ๒๕๓๒.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระศุภกร สิทธิญาโณ (สิมมา)
- เกิด : วันพฤหัสบดีที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๘
- สถานที่เกิด : ๒๗๑/๑ ถ. รถไฟ ต. ในเมือง อ. เมือง จ. ขอนแก่น
- การศึกษา : ประถมศึกษา – โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนหนองวัด
มัธยมศึกษาตอนต้น – โรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย
มัธยมศึกษาตอนปลาย – ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน จ. ขอนแก่น
น.ร. เอก , บาลีประโยค ๑ – ๒
พุทธศาสตรบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น รุ่นที่ ๕๓ พ.ศ. ๒๕๕๑
- อุปสมบท : วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๓
- สังกัด : วัดเทพบูรณาราม ต. ท่าพระ อ. เมือง จ. ขอนแก่น ๔๐๒๖๐
- หน้าที่ : พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ประจำโรงเรียนบ้านหนองบัวดีหมี
ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมประจำสำนักเรียน วัดเทพบูรณาราม
- เข้าศึกษา : ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๑
- สำเร็จการศึกษา : ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๖
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดเทพบูรณาราม ต. ท่าพระ อ. เมือง จ. ขอนแก่น ๔๐๒๖๐
๐๘๖-๖๔๒๗๖๘๓, ๐๘๘-๕๓๗๕๕๖๔